

TAMPEREEN YLIOPISTO

Aleksis Stenholm

”ITALIA, JONKA TERRORISTIT TAPPAVAT JA HALLITUKSET PETTÄVÄT”

Italialaisen kansallisen identiteetin tarkastelua lyijyn vuosien terrorismin kontekstissa

Historian pro gradu –tutkielma

Tampere 2014

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

STENHOLM ALEKSIS: ”Italia, jonka terroristit tappavat ja hallitukset pettävät” Italialaisen kansallisen identiteetin tarkastelua lyijyn vuosien terrorismin kontekstissa

Pro gradu – tutkielma, 150s., 3 liites.

Historia

Huhtikuu 2014

Yksi Italian modernin historian keskeisimmistä teemoista on käsitys italialaisten heikosta kansallisesta identiteetistä, jonka sanotaan näkyvän kansalaisten epäluottamuksena valtiota ja toisiaan kohtaan. Käsitys on levinnyt laajalle niin populaarilla kuin akateemisen keskustelun tasolla, ja sillä on selitetty Italian ongelmia aina fasismista huonoon sotamenestykseen, mafiaan ja korruptioon sekä käytetty perusteluna joidenkin alueiden ääriliikkeiden separatistisille vaatimuksille. Käsitys ei ole kuitenkaan vailla ristiriitaisuuksia, sillä oletetusta heikosta yhtenäisyydestään ja valtiovastaisuudestaan huolimatta ovat italialaiset antaneet myös vahvoja yhteenkuuluvuuden osoituksia sekä onnistuneet rakentamaan suhteellisen eheän ja hyvinvointia tuottavan valtiojärjestelmän, jota on myös tarpeen tullen puolustettu sitä uhkaavilta vaaroilta.

Tämän työn tarkoituksena on tarkastella lähemmin italialaisten ristiriitaisen kansallisen identiteetin rakentumista julkisen keskustelun tasolla yhden sotien jälkeisen historian merkittävimmän valtiollista ja kansallista yhtenäisyyttä uhkaavan vaaran, poliittisen terrorismin kontekstissa. Terrorismi sävytti ennen kaikkea niin sanottuja *lyijyn vuosia* 1969–1984, kun uusfasististen ja ääriivasemmistolaisten terroristiryhmien tavoitteena oli kaataa toisen maailmansodan jälkeen perustettu Italian tasavalta ja korvata sen demokraattinen järjestelmä kommunistisella tai oikeistolais-autoritäärisellä järjestelmällä. Terrorismi sai osakseen laajaa mediahuomiota ja siitä muodostui suuret mittasuhteet saanut ilmiö, joka koettiin aitona uhkana kansalliselle ja valtiolliselle yhtenäisyydelle. Työssä lähdetään olettamuksesta, että kyseinen uhka loi Italiaan yleisen tarpeen pohtia kansallisen identiteetin perusteita ja mielekkyyttä aina julkista keskustelua myöten, ja että tuota keskustelua analysoimalla on mahdollista hahmottaa konkreettisemmin italialaisten kansallisen identiteetin tilaa ja rakennetta 1960–1980-luvuilla.

Julkisen keskustelun tarkastelu tapahtuu kahden päivälehdessä, liberaalin *Corriere Della Sera* ja vasemmistolaisen *l'Unità*n kirjoittelun kautta kahden yksittäisen, mutta merkittävän terrori-iskun yhteydessä. Analysoitavista iskuista ensimmäinen on Piazza Fontanan pommi-isku 1969, jonka katsotaan aloittaneen lyijyn vuodet. Jälkimmäinen on Bolognan rautatieaseman isku 1980, joka jäi viimeiseksi suureksi lyijyn vuosien iskuksi. Tarkastelua varten olen käynyt läpi kummankin lehden kaikki kirjoitukset vajaan kuukauden ajalta kummankin iskun jälkeen ja pyrkinyt aineiston pohjalta vastaamaan kysymykseen, *miten ja millainen mielekäs kertomus Italiasta rakentui lyijyn vuosien kontekstissa?* Lisäksi olen pyrkinyt suhteuttamaan aineiston kysymykseen tarjoamia vastauksia joihinkin italialaisten kansallista identiteettiä käsittelevän tutkimuksen keskeisiin näkemyksiin.

Työn teoreettisena pohjana toimii konstruktivistisen näkökulman mukainen käsitys kansallisesta identiteetistä tapoina, joilla yksilöt identifioituvat kansakuntaan ja valtioon. Yksi tämän identifioitumisprosessin mekanismeista ja kansallisen identiteetin rakentumistavoista on erilaisilla julkisen keskustelun areenoilla tapahtuva identifioitumiskelpoisen kansakunnan kertomuksen tuottaminen, josta tässä työssä käytetään *suuren kertomuksen* käsitettä. Mediatoimijat kuten

yksittäiset lehdet osallistuvat suuren kertomuksen tuottamiseen ja muokkaamiseen yksittäisissä historiallisissa hetkissä tuotetuilla *osakertomuksilla*, eli yksittäisten tiettyä aihetta koskevien kirjoitusten muodostamilla esitysten kokonaisuuksilla. Niissä ”meitä” kansakuntana kuvataan suuren kertomuksen rakenteesta lainattuja erilaisia narratiivisia elementtejä ja symbolisia resursseja hyödyntäen merkittäviä toiseuksia vastaan piirtyvänä identifioitumiskelpoisena kokonaisuutena. Suuri kertomus on siis eräänlainen *narratiivihierarkian* huipulla oleva abstrakti kertomusmalli, jonka muotoa hierarkiassa alempana olevat *osakertomukset* tuottavat ja tarvittaessa muokkaavat.

Pyrin analyysissäni tarkastelemaan *Corriere Della Sera*n ja *l’Unità*n kirjoitusten kokonaisuutta kummankin iskun yhteydessä osakertomuksina, jotka osallistuivat kansakunnan suuren kertomuksen tuottamiseen ja muokkaamiseen terrorismin edustamaa toiseutta vasten. Vertailemalla eri näkökulmia edustavien lehtien osakertomuksia ja niiden elementtejä toisiinsa pyrin hahmottamaan kummankin iskun yhteydessä vallitsevan suuren kertomuksen runkoa eli *narratiivista luurankoa*. Suuren kertomuksen narratiivisen luurangon pohjalta analysoin italialaisten kansallisen identiteetin tilaa vuosina 1969 ja 1980. Analysoin myös vuosien 1969 ja 1980 välistä muutosta suuren kertomuksen rakenteessa ja pohdin mahdollisia syitä muutokselle tarkastelemalla muita samaan aikaan italialaisessa yhteiskunnassa tapahtuneita muutosprosesseja.

Yksi keskeinen tutkimustulos on, että valittu tutkimusasetelma ja valitut menetelmälliset valinnat muodostivat toimivan kokonaisuuden. Analyysi osoittaa, että terrorismin herättämiä tuntemuksia purettiin ja merkityksellistettiin aineistossa kansallisesta näkökulmasta kansallista näkökulmaa ja käsitteistöä hyödyntäen ja muokaten. Samaten käy ilmi, että annettuja merkityksiä oli mahdollista hahmottaa tiettyjen elementtien varaan muodostuneena kertomuksena. Tulos tukee osaltaan näkemystä, että julkisen keskustelun tutkiminen narratiivihierarkiaa ja sen käsitteistöjä hyödyntäen kriisitilanteissa tarjoaa hedelmällisen lähestymistavan jo vakiintuneiden kansallisen identiteetin tutkimusmenetelmien kirjoon.

Toinen analyysin keskeinen tulos liittyy analyysin sisältöön; lehtien osakertomusten pohjalta hahmotuvassa kansakunnan suuren kertomuksen rungossa oli kummankin iskun yhteydessä sekä epämääräisiä tai heikkoja että vahvoja yhtenäisiä osa-alueita. Erityisen heikko alue kertomuksissa oli italialaisten valtiosuhde; kummankin lehden kirjoituksissa kummankin iskun yhteydessä oli keskeisessä roolissa käsitys huonosta hallinnosta sekä epäluottamus eliittiä kohtaan. Tältä osin tutkimus antaa lisätukea yleiselle käsitykselle italialaisten heikosta kansallisesta identiteetistä. Toisaalta valtiosuhteen ulkopuolella kertomusten rakentuminen suhteellisen yhtenäisten elementtien, varaan sekä kyky mukautua iskujen välillä tapahtuneeseen yhteiskunnalliseen modernisaatiokehitykseen antaa osviittaa huomattavasti vahvemmissa ja elinvoimaisemmista kansallisen identiteetin osa-alueista. Tavallisen kansan yhtenäisyyttä ei missään vaiheessa problematisoitu tai asetettu kyseenalaiseksi, vaan pikemminkin kansan ja kansalaisten toimet kummankin iskun yhteydessä piirtyivät vahvoiksi yhtenäisyyden ja yhteisen edun nimissä tehtyjen ponnistusten osoituksiksi hetkillä, jolloin sellaisia todella tarvittiin.

Jatkotutkimusta ajatellen työ osoittaa, että italialaisten heikon valtiosuhteen ja muuten suhteellisen vahvan yhtenäisyyden välinen ristiriita on hedelmällinen tutkimusaihe jatkossakin. Ristiriidan olemassaolo herättää mielenkiintoisen kysymyksen siitä, kuinka vakavana ongelmana kansallisen identiteetin heikkoutta voi Italian tulevaisuuden kannalta pitää 2010-luvun globaalissa maailmassa, jossa yksittäisten kansallisvaltioiden yhtenäisyys ja merkitys pikemminkin vähenee kuin kasvaa?

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Italia ja heikon kansallisen identiteetin perinne	1
1.2. Tutkimuskysymys ja aikaraja.....	3
1.3. Italialaisten kansallinen identiteetti toisen maailmansodan jälkeisessä tutkimuksessa.....	6
1.3.1. Kansallisen identiteetin antifasistinen ja kriittinen lukutapa	8
1.3.2. Kylmän sodan jälkeiset tulkinnat: antifasismi tuomiolla.....	10
1.4. Teoriasta, metodista ja keskeisistä käsitteistä	13
1.4.1. Kansakunta, valtio ja kansallinen identiteetti	16
1.4.2. "Suuri kertomus" kansakuntaa koskevien esitysten kehystenä	19
1.5. Aineisto ja lukutapa	22
1.5.1. Corriere Della Sera ja l'Unità	23
1.5.2. Aineiston erittely	25
1.5.3. Työn rakenne	26
2. Piazzale Loretolta Piazza Fontanalle	28
2.1. Toisen maailmansodan jälkeisen historian peruslinjat	28
2.2. Poliittinen jälleenrakennus 1945-1960.....	29
2.3. Talousihme ja sosiaaliset muutokset 1950-1960-luvuilla.....	34
2.4. Keskustavasemmisto ja epäonnistuneet uudistukset	37
2.5. Kuuma syksy 1969 ja terrorismin juuret.....	39
3. Piazza Fontanan isku.....	43
3.1. Toimijat.....	44
3.1.1. L'Unità: resistenzan Italia jatkakoon eteenpäin	45
3.1.2. Corriere Della Sera: laki yhdistää kansaa.....	49
3.2. Toiset	56
3.2.1. l'Unità: Fasistit asialla	57
3.2.2. Fasismi-käsitteen monimerkityksisyys	58
3.2.3. Fasismi luokkavihollisen hätäratkaisuna	60
3.2.4. Fasistista poliisihallintoa ja luokkavihollisen agentteja: Valpreda, Pinelli ja tutkimusten anarkismikäänne l'Unitässä	64
3.2.5. Corriere: Lain horjunta ja ihmisluonnon pimeä puoli.....	69
3.2.6. Traagisia tarinoita ja puuttuvia turvaverkkoja: Valpreda, Pinelli ja anarkismikäänne Corrieressa.....	74
3.3. L'Unitàn ja Corrieren tulkintojen yhteenvetoa.....	80
4. Lyijyn vuodet 1970-1980	85
4.1. Kuuman syksyn saavutukset ja kulttuuriset seuraukset.....	86
4.2. Kuuman syksyn taloudelliset seuraukset	88

4.3.	Kuuman syksyn poliittiset seuraukset	89
4.4.	Terrorismin kehitys lyijyn vuosina	93
4.5.	Il riflusso	98
5.	Bolognan isku	101
5.1.	Toimijat	103
5.1.1.	l'Unità: Uhrina jokamiehen Italia, joka tekee töitä ja maksaa kaiken	103
5.1.2.	Demokratia voi luottaa sankarilliseen kansaan ja työtätekeviin massoihin.....	106
5.1.3.	Vahvan kansan demokraattinen mobilisaatio - Avustustyöt, mielenosoitukset ja hautajaiset l'Unitässä109	
5.1.4.	Corriere: Sodan ja terrorin karaisema kansa ei järky	114
5.1.5.	Kansalaisten mobilisaatio Corrieressa.....	118
5.2.	Toiset	123
5.2.1.	l'Unità: Terrorismi vasemmiston vastaisena juonena	126
5.2.2.	Terrorismi Corrieren kirjoituksissa	132
5.2.3.	Eksyneitä nuoria, huonosti ymmärrettyjä ideologioita ja mahdollisia hyväksikäyttäjiä: terrorismi-ilmiön rakenne Corrieren mukaan	132
5.2.4.	Hylätty antifasismi ja eettis-moraalinen kriisi ongelmien perimmäisenä syynä	137
5.2.5.	Yhteenveto Corrieren terrorismikuvasta.....	141
5.3.	Muuttuneet kertomukset.....	142
6.	Johtopäätökset.....	147
7.	Lähteet ja kirjallisuus	151

1. Johdanto

*”Nyt on luotu Italia, vielä on luotava italialaiset”*¹ - Massimo d’Azeglio, 1861 -

1.1. Italia ja heikon kansallisen identiteetin perinne

Kansallisella identiteetillä eli tavoilla, joilla yksilöt identifioituvat kansakuntaan ja valtioon,² on merkitystä sekä valtioille, kansakunnaksi itsensä mieltäville yhteisöille että yksilöille. Länsimainen demokratia perustuu etujen ja näkökulmien väliseen neuvotteluun ja kompromisseihin, toisin sanoen politiikkaan. Poliitiikan tekeminen vaatii pohjaksi yhteisön, yhteiseksi koetun tilan jonka varaan sen jäsenet voivat rakentaa identiteettinsä tärkeimmät rakenteet ja tunnistaa toisensa. Näiden rakenteiden heikkous, oli poliittisen yhteisön perustana sitten kansakunta tai jokin muu, kenties ylikansallinen identiteetti, tekee yhteisöstä haavoittuvan. Kriisien kohdatessa ainoastaan riittävän vahva identiteetti voi suojella yhteisöä hajoamiselta ja taata yhteiskuntarauhan säilymisen.

Kuten Pasi Saukkonen kirjoittaa, vaatii kansallisen identiteetin ylläpitäminen aktiivista panostusta, sillä muiden identiteettien tavoin se voi muuttua, heikentyä tai kadota.³ Kuusi- ja seitsemänkymmentäluvuilta lähtien käsitykset kansallisesta identiteetistä ovatkin muuttuneet.⁴ Muutosta edeltävänä niin sanottuna teollisena aikana tiedon, tavaroiden, ihmisten liikkuvuuden ollessa rajatumpaa, maailman katsottiin jakautuneen luonnollisesti kansakuntiin ja pohdittiin enemmänkin legitimoiko menneisyys riittävästi nykyisen kansallisen identiteetin. Sittenkin huomio on kääntynyt tulevaisuuteen: onko kansallisella identiteetillä tulevaisuutta? Tarkoittaako globalisaationa tunnettu kulutustottumusten, talouden ja muuttoliikkeiden lisääntyminen kansainvälistyminen, että nykyiset kansat eivät enää kohta tunnista itseään tietoisena, muista erottuvina ihmisryhminä? Entä mitä vaikutuksia kansallisen identiteetin häviämällä olisi ihmisten arkeen? Liukuuko poliittinen valta suuryrityksille ja kansainväliselle pääomalle, joka järjestää sosiaaliset olosuhteet omien mieltymystensä mukaan? Äärinationalististen liikkeiden noustua viime aikoina voisi myös kysyä, millaisia muotoja nykyisten kansojen reaktiot globalisaatioon voivat saada?

¹ Dickie 1996, 19.

² Kansallisen identiteetin käsitteen eri merkityksistä katso Saukkonen 2005, 90-105. Perinteisesti käsitteellä on viitattu joko, 1) jonkin valtion poliittiseen tai kansainväliseen identiteettiin, 2) jonkin kansan tai kansakunnan identiteettiin tai 3) tapoihin, joilla yksilöt identifioituvat johonkin kansakuntaan tai valtioon tai molempiin. Tässä työssä käsitettä käytetään ilmaisemaan sen jälkimmäistä merkitystä, tapoja joilla yksilöt identifioituvat kansakuntaan ja valtioon. Kansallisen identiteetin käsitteestä ja sen käytöstä tarkemmin tässä työssä katso s. 16-18.

³ Saukkonen 2005, 91.

⁴ Saukkonen 2005, 102.

Tämä tutkimuksen mielekkyys ponnistaa yllä kuvaillusta asetelmasta. Lisätieto kansallisen identiteetin toiminnasta on arvokasta nyt, kun kansallisvaltiot ovat ympäristön rakenteiden globalisoituessa menettämässä suvereeniuttaan, mutta poliittisesti legitiimeiksi koetut yli- tai jälkikansalliset poliittiset instituutiot loistavat edelleen poissaolollaan.

Aihetta lähestytään yhden mielenkiintoisen esimerkkimaan, Italian kautta. Yksi Italian modernin historian keskeisimmistä teemoista on nimittäin heikko kansallinen identiteetti, kansalaisten epäluottamus valtiota ja toisiaan kohtaan.⁵ Toisen maailmansodan loppuun asti heikolle kansalliselle identiteetille Italiassa oli helppo osoittaa perusteita. Italia oli yhdistynyt 1861-1871 *risorgimentoksi* kutsutussa prosessissa, mutta kyse oli pienen eliitin projektista ilman laajojen massojen osallistumista.⁶ Valtaosalle niemimaan asukkaista yhdistyminen merkitsi lähinnä korkeampia veroja ja asevelvollisuutta perustuslain ehtojen rajoittaessa äänioikeuden, koulutuksen ja hallintovirat noin kahden prosentin etuoikeudeksi.⁷ Yhteisestä uskonnosta ei ollut juuri apua, koska maallisten valtaoikeuksiensa menetyksestä närkästynyt paavi oli tuominnut koko uuden valtion ja kieltänyt katolisia olemasta yhteistyössä sen kanssa. Olosuhteiden valossa ei ole ihme, ettei väestön valtaosan keskuudessa syntynyt vahvaa kansallista identiteettiä eli yhteenkuuluvuuden ja lojaalisuuden tunnetta valtiota tai kansakunnan kaltaista ”kuviteltua yhteisöä”⁸ kohtaan.

Toisen maailmansodan jälkeen synnytetyn tasavallan myötä rakenteelliset esteet on kuitenkin pääosin poistettu, ja Italiasta on tullut avoin yhteiskunta. Yleinen äänioikeus, kokoontumis- ja järjestäytymisvapaus sekä julkinen peruskoulutus ovat avanneet uusia sosiaalisen nousun ja vuorovaikutuksen mahdollisuuksia. Taloudellinen kehitys on ollut merkittävää ja viime aikoihin asti sukupolvi toisensa jälkeen on saanut nauttia vanhempiaan paremmasta materiaalisesta hyvinvoinnista.⁹ Sotien jälkeisen modernisaatiokehityksen valossa on jopa hämmentävää, kuinka pessimistisiä näkemykset italialaisten kansallisesta identiteetistä edelleen ovat. Italialaisten lojaliteettien katsotaan perustuvan enemmän yhteenkuuluvuuden tunteeseen perheeseen, omaan kylään, kaupunkiin tai alueeseen kuin muihin italialaisiin.¹⁰ Kiistatta laajalle levinneen korruption eri muodot kuten veronkierto ja mafia nähdään osoituksiksi vähäisestä kunnioituksesta kansallista yhteisöä ja sen lainsäädännöstä vastaavaa valtiota kohtaan.¹¹ Vielä 1990-luvulla aihetta koskevassa

⁵ Lumley 1998, 27-28; Dickie 1996, 19-20; Galli della Loggia 2010, 113; Eve 1996, 44-45.

⁶ Davis 1997, 207-209.

⁷ Davis 1997, 207-209.

⁸ Kuvitellun yhteisön käsitteellä viitataan tässä Benedict Andersonin näkemys modernina aikana syntyneiden kansakuntien luonteesta. Anderson 2007, 39.

⁹ Zamagni 2000, 43-44.

¹⁰ Dickie 1996, 19-20.

¹¹ Eve 1996, 44; Dickie 1996, 20.

tutkimuksessa italialaisten kansallisen identiteetin on katsottu toisen maailmansodan jälkeen heikentyneen, vääristyneen ja jopa kuolleen.¹²

Tutkimuksessa esiintyneet väitteet ovat vahvoja, sillä italialaisten arjesta voidaan samaan aikaan osoittaa myös esimerkkejä voimakkaista kansakuntaisuuden ilmentymistä. John Dickie nostaa esimerkiksi ruokakulttuurin ja jalkapallon,¹³ mutta listaa voidaan jatkaa esimerkiksi musiikkikulttuurilla. Mitä valtioon kohdistettuun kunnioitukseen tulee, on vaikea väittää esimerkiksi toisen maailmansodan aikaista partisaanien vastarintaliikettä tai Sisiliassa mafiapidätysten jälkeen poliisiasemille viranomaisille suosiotaan osoittamaan kokoontuneita ihmisjoukkoja muuksi kuin valtiomielisyyden voimakkaiksi ilmentymiksi.

Kaikkiaan italialaisten kansallisesta identiteetistä näyttää olevan vaikeaa saada otetta. Keskustelun olennainen anti kuitenkin on, että Italiassa kansallisen identiteetin käsite koetaan edelleen merkitykselliseksi, ja että italialaisten kansallinen identiteetti voi toisilla osa-alueilla olla erittäin vahva ja toisilla erittäin heikko. Vallitsevan, etenkin poliittisella ja valtioulottuvuudella heikkoa kansallista identiteettiä korostavan näkemyksen ja muualla esiintyvien voimakkaiden kansakuntaisuuden ilmentymien ristiriita muodostaa kuitenkin mielenkiintoisen lähtökohdan aiheen tutkimiselle. Miten etenkin toisen maailmansodan jälkeen suhteellisen hyvin menestyneelle yhteisölle on kehittynyt suhteellisen heikko kansallinen identiteetti ja miten sen heikkous ilmenee?

1.2. Tutkimuskysymys ja aikarajaus

Tässä tutkimuksessa kansallinen identiteetti määritellään tavoiksi, joilla yksilöt identifioituvat kansakuntaan ja valtioon. En väitä, että valtio on tässä identifikaatioprosessissa välttämättä ensisijainen kansakuntaan nähden, mutta katson, että Italian tapauksessa valtio on tutkijan näkökulmasta hyvä johdin, jonka kautta kansallista identiteettiä kokonaisuudessa koskevat diskurssit kiteytyvät. Puheet italialaisten heikosta tai puuttuvasta kansallisesta identiteetistä ovat risorgimentoa edeltäneeltä ajalta lähtien liittyneet vallitsevan valtiollisen tilanteen legitimizeettiin. Kun valtio nousee puheeksi, nousee sen myötä puheeksi myös sen perustana oleva identiteetti. Siksi katson italialaisten kansallista identiteettiä kartoittavan aiheen löytyvän tilanteista, jolloin juuri valtio on joutunut kriisiin.

Yksi merkittävimmistä sotien jälkeen valtiota kohdanneista kriiseistä Italiassa oli poliittinen terrorismi. Se sai alkunsa 1960-luvulla eräänlaisena reaktiona toisen maailmansodan jälkeiseen modernisaatiokehitykseen ja ilmi tulleeeseen julkisen vallan puutteelliseen kykyyn kontrolloida

¹² Asiaa käsittelevään kirjallisuuden yleiskatsauksesta katso esim. Whittam 2001, 163-171.

¹³ Dickie 1996, 20.

modernisaation seurauksia.¹⁴ Massiivinen talouskasvu, kaupungistuminen, koulutuksen lisääntyminen ja kulutusyhteiskunnan synty olivat luoneet nuorille sukupolville toiveita sosiaalisesta noususta. Haaveet kuitenkin karisivat nuorten törmätessä luokkayhteiskunnan realiteetteihin, joita hallitukset eivät olleet kyenneet kumoamaan. Nuoret sukupolvet olivat kasvaneet kylmän sodan radikaalin ideologisen vastakkainasettelun ilmapiirissä, ja osa löysi vastauksen turhautumiseensa poliittisten ääriryhmien radikalismista.¹⁵ Uusfasismin ja marxismi-leninisin nimiin vannovat radikaalit piirit eivät hyväksyneet tavoitteidensa integroitumista demokraattisen politiikan kentälle, ja 1960-luvun loppua kohden turhautuminen alkoi purkautua väkivaltaisuuksina poliittisia vastustajia ja yhteiskunnan instituutioita vastaan.

Pikkuhiljaa pienet väkivallanteot muuttuivat vakavammiksi ja yleistyivät siinä määrin, että vuosia 1969-1983 kutsutaan Italiassa *lyijyn vuosiksi*. Kommunistiset ja uusfasistiset ääriryhmät toteuttivat yli 14 000 väkivallantekoa, joissa kuoli yli 300 ihmistä ja loukkaantui reilut 1300.¹⁶ Ilmiö sai paljon huomiota julkisessa keskustelussa. Mediahuomion saamiseksi valikoitiin iskujen kohteeksi usein merkittäviä henkilöitä ja instituutioita. Epäilemättä kuuluisin esimerkki oli entisen pääministerin Aldo Moron kidnappaus ja murha keväällä 1978. Lukuisia iskuja kohdistettiin kuitenkin myös täysin sattumanvaraisiin ihmisiin räjäyttämällä pommeja julkisilla paikoilla. Terrorismista kasvoi ilmiö, jonka keskeisimmät piirteet Donatella Della Porta ja Maurizio Rossi esittivät vuonna 1984 ilmestyneessä teoksessaan *Cifre crudeli, bilancio dei terrorismi in Italia*. Della Porta ja Rossi nimesivät kolme tuolloin hallitsevassa asemassa olevaa yleistä käsitystä lyijyn vuosien suhteen.

- 1) Kyseessä oli yhtenäinen poliittisen terrorismin sykli, joka alkoi Milanossa Piazza Fontanalla tehdystä pommi-iskusta joulukuussa 1969 ja kasvoi kiihtyvään tahtiin aina Bolognan rautatieasemalla tehtyyn iskuun 1980 asti, minkä jälkeen se jatkui kutistuvana mutta selkeästi tunnistettavana ilmiönä.
- 2) Terroristien toiminnan määrä oli jatkuvassa kasvussa koko syklin ajan.
- 3) Terrorismi muodosti ennenäkemättömän suuren vaaran Italian demokratialle sotien jälkeisessä historiassa, mutta se tuli voitetuksi järjestyksenpidollisten, poliittisten ja ammattijärjestöllisten voimien sekä laajan kansalaismobilisaation avulla.¹⁷

¹⁴ Terrorismin syntyistä katso esim. Pansa 1992, 2-4; Manconi 2008, 30-31; Della Porta 1990a, 11-17; Galli 1986, 5-11; Ginsborg 2006, 404-412. Yhteiskunnallisen kehityksen ongelmista ja vaikutuksista terrorismin syntymiseen tarkemmin tämän työn luvussa 2.

¹⁵ Nuorten ajautumisesta terrorismiin löytyy runsaasti ensi käden kuvauksia Alessandro Orsinin terrorismin sosiologiaa koskevasta teoksesta *"Anatomia delle brigate rosse, Le radici ideologiche del terrorismo rivoluzionario"*. Orsini 2009, passim.

¹⁶ Lyijyn vuosien terrorismin saldoa koskevissa tilastoissa on pientä heittoa, osittain siksi ettei niiden tarkoista alku- ja loppupäivämääristä aina olla yksimielisiä. Tässä esitetyt luvut perustuvat Della Portan ja Rossin italialaisen terrorismin tilastoja esittelevään teokseen Della Porta & Rossi 1984. Terrorismin uhrimäärien kehityksestä katso liite 2.

¹⁷ Della porta & Rossi 1984, 7.

Katson lyijyn vuosien terrorismin valtiolle aiheuttaman kriisin hedelmälliseksi kontekstiksi kaivaa esiin kansallisen identiteetin ilmentymiä. Terrorismi edusti vaaralliseksi koettuja kumouksellisia yrityksiä korvata Italian demokratia. Jos ja kun tuota demokratiaa haluttiin puolustaa, edellytti se vetoamista italialaisiin, eli heidän kansalliseen identiteettiinsä julkisen keskustelun tasolla.

Tutkimustehtäväni hahmottuu suhteessa tähän kansallisen identiteetin aktivoimiseen terrorismin kontekstissa. Tarkastelen kahden merkittävän terrori-iskun, Piazza Fontanan ja Bolognan rautatieaseman iskun yhteydessä *Corriere della Serassa (Corriere)* ja *l'Unitàssa* esiintyneitä kirjoituksia osana julkisessa keskustelussa toteutettua Italiaa koskevan mielekkään kertomuksen tuottamista. En yritä väittää, että kyseisillä lehdillä olisi ollut jokin tietoinen projekti tuottaa ”kertomusta Italiasta”, mutta katson, että terrorisminvastaisen ja demokratiaa tukevan position ottaminen edellytti väistämättä tuon position mielekkyyttä perustelevia esityksiä. Näitä esityksiä puolestaan voi mielestäni analysoida siten, että niiden pohjalta pyritään hahmottamaan sillä hetkellä mielekästä kertomusta Italiasta ja italialaisista, johon lukijat saattoivat identifioitua.

Tutkin siis mielekästä kuvaa Italiasta terrorismin kontekstissa piirtyvänä kertomuksena. Tiivistettynä tutkimuskysymys kuuluu, *miten ja millainen mielekäs kertomus Italiasta rakentui lyijyn vuosien terrorismin kontekstissa?* Tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää toisaalta sen analysoimista, *millaisena ongelmana terrorismi kuvattiin*, toisaalta sen analysoimista, *milllaisten narratiivisten elementtien varaan mielekäs kertomus Italiasta rakentui*. Nämä ovat alakysymykset, joiden avulla tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan. Vastausten toivon tuovan lisätietoa siitä, millainen italialaisten heikoksi moitittu kansallinen identiteetti oli ja miten se toimi käytännössä.

Tapa, jolla olen päättänyt lähestyä lyijyn vuosien yli vuosikymmenen mittaisen historian ja yli tuhat terrori-iskua kattavaa ilmiötä, on valittujen lehtien kirjoitusten analyysi kahden yksittäisen iskun kohdalla. Lähestyn valitsemiani iskuja tapahtumina, joista muodostui mediassa käydyn julkisen keskustelun välityksellä jaetun kokemuksen hetkiä ja kulttuurisia viitekohtia. Terrorismin uhkaa vasten tuotettuja esityksiä tarkastelen kyseisten hetkien kautta tapahtuvana identiteetin rakentamisena. Tarkasteltavista iskuista ensimmäinen on Milanossa Piazza Fontana –nimisellä aukiolla sijaitsevassa pankissa 12.12.1969 tehty isku. Laukkuun piilotettu pommi räjähti keskellä iltapäiväruuhkaista pankkisalia tappaen 17 henkilöä ja haavoittaen 88. Toinen on Bolognan rautatieasemalla 2.8.1980 tehty isku. Lomalaisia ja turisteja pullistelevan aseman odotushuoneeseen piilotettu pommi räjähti ja koko asemarakennus sortui. Yhteensä 85 ihmistä kuoli ja yli 200 haavoittui.

Valikoimisperusteena on käytetty iskujen kokoluokkaa, nimettömyyttä ja ajallista sijoittumista. Kumpikin isku oli lyijyn vuosien mittakaavassa suuri, kiinnitti koko maan huomion ja päätyi julkisen keskustelun pääaiheeksi useaksi päiväksi. Kummassakaan tapauksessa iskun tekijä ei missään vaiheessa ilmoittautunut, joten lehdet joutuivat tarkoin pohtimaan ja erittelemään terrorismikuvaansa ja sen perusteita. Myös argumentointi terrorismia vastaan piti suhteuttaa luotuun terrorismikuvaan. Ajallisesti iskut sijoittuvat riittävän kauaksi toisistaan, jotta niitä koskevaa kirjoittelua vertailemalla voidaan hahmottaa terrorismikuvaa ja sitä vastaan rakentuvaa kertomusta prosessina. Piazza Fontanan aikaan terrorismi oli uusi ilmiö. Se piti tiedostaa, määritellä ja esittää sen vastainen kertomus vallitsevan tilanteen kautta. Lyijyn vuosien mittaan tieto ja kokemukset terrorismista lisääntyivät ja yhteiskunnallinen todellisuus muuttui, joten asetelmaa oli mahdollista määritellä jatkuvasti uudelleen. Bolognan isku jäi myös viimeiseksi lyijyn vuosien merkittäväksi iskuksi, joten se muodostaa analyysille luontevan ajallisen päätepisteen.

Tutkimuksen ideana on analysoida kansallisen identiteetin rakentumista julkista keskustelua edustavan lehdistön tasolla. Analyysin ja tulosten suhteuttamiseksi on kuitenkin hyvä tuntea aihetta koskevan aiemman tutkimuksen pääpiirteitä.

1.3. Italialaisten kansallinen identiteetti toisen maailmansodan jälkeisessä tutkimuksessa

Kansallinen identiteetti on ollut sodan jälkeen yksi historian ja yhteiskunnan tutkimuksen perusteemoja. Aihetta on luonnollisesti tulkittu ja lähestytty aina vallitsevasta nykyhetkestä käsin ja seuraava katsaus toimii sekä aiemman tutkimuksen esittelynä että johdatuksena aihepiiriin keskeisiin teemoihin, konteksteihin ja kansakunnan suuren kertomuksen lukutapoihin. Merkittäviä teemoja, joiden puitteissa valtaosa tutkimuksesta on operoinut, ovat olleet toisen maailmansodan aikainen partisaanien vastarintaliike *la resistenza*¹⁸, fasismi, antifasismi, ja modernisaatio.

Antifasismien ja resistenzan teema kumpuaa fasismin ajasta sekä toisen maailmansodan viimeisistä vuosista ja jälkinäytöksestä Italiassa. Liittoutuneiden noustua maihin Sisiliassa erotti kuningas Viktor Emmanuel III Mussolinin, katkaisi siteet Saksaan ja siirtyi 8.9.1943 liittoutuneiden puolelle. Petetyt saksalaiset miehittivät Italian ja aloittivat katkerat taistelut pohjoista kohti eteneviä liittoutuneiden joukkoja vastaan. Natsit vapauttivat Mussolinin vankilasta ja loivat pohjoiseen Italiaan tämän nimissä *Repubblica Sociale Italianon (Rsi)* eli Salòn tasavallan nukkevaltion. Tilanteen edetessä miehitetyille alueille syntyi sissitoimintaa harjoittava partisaanien vastarintaliike, *resistenza*, joka taisteli vuosina

¹⁸ Viittaan toisen maailmansodan aikaiseen partisaanien vastarintaliikkeeseen tässä tutkimuksessa pääsääntöisesti italian kielisellä ilmaisulla *resistenza*.

1943-1945 liittoutuneiden rinnalla fasisteja ja saksalaisia vastaan. Resistenza kokosi yhteen kaikkia fasisminvastaisia voimia. Näitä olivat sosialistit, kommunistit, katoliset ja liberaalit, jotka ryhmittäytyivät omien puolueidensa ja partisaaniprikaatiensa muodossa taisteluun. Erimielisyyksistään huolimatta resistenzan osapuolet järjestäytyivät yhdessä johdetun *Comitato Liberazione Nazionale (CLN)* eli Kansallisen vapautuskomitean nimissä sissisotaan.¹⁹

Vuosien 1943-1945 tilanne oli erittäin monimutkainen. Jokainen italialainen joutui valitsemaan Salòn fasistien, CLN:n eri osapuolten ja liittoutuneiden välillä. Osa taisteli loppuun asti RSI:n riveissä fasistien puolella. Resistenzassa fasisteja vastaan taistelevia puolestaan yhdisti ainoastaan antifasismi eli yhteinen vihollinen. Kommunistit tavoittelivat sosialistista vallankumousta, osa liberaaleista tavoitteli fasismia edeltävän valtiomuodon palauttamista, osa tasavaltaa, katoliset olivat vaihtelevasti liberaalien linjoilla kristillisin painotuksin.²⁰ Kommunisteilla oli parhaan organisaationsa takia suurin valta resistenzassa, mutta suurinta valtaa koko niemimaalla pitivät sosialismille vihamieliset liittoutuneet.

Liittoutuneiden sotilaallinen ylivoima niemimaalla piti huolen, että tilanne eteni suhteellisessa yhteisymmärryksessä sodan loppuun asti, mutta konfliktin päätyttyä tilanne mutkistui. Italiasta tehtiin 1946 kansanäänestyksellä tasavalta, jonka hallinnosta ja perustuslain säätämisestä vastasi kaikista antifasistista voimista koostunut koalitio. Perustuslaissa tasavalta ja demokratia julistettiin syntyneiksi juuri antifasistisen yhteistyön pohjalta. Yhteistyö kuitenkin lakkasi lähes välittömästi perustuslain valmistumisen jälkeen. Poliittinen kahtiajako kylmän sodan hengessä johti tilanteeseen, jossa kummatkin antifasismia vasemmistolaisia voimia edustaneet puolueet, kommunistipuolue *Partito Comunista Italiano (PCI)* ja sosialistipuolue *Partito Socialista Italiano (PSI)* ajautuivat napit vastakkain kristillisdemokraattien ja liberaalien voimien eli *Democrazia Cristiana (DC)*:n ja sen ympärille kokoontuneiden pikkupuolueiden kanssa. Vuoden 1948 vaaleissa jako sinetöitiin, kun hävinnyt vasemmisto poistettiin oppositioon ja määriteltiin epädemokraattiseksi. Alkoivat katkeran syyttelyn ja vastakkainasettelun aika.²¹

¹⁹ Erittäin kattava ja selkeä esitys toisen maailmansodan tapahtumista ja resistenzasta Italiassa löytyy esim. Ginsborg 2006, 3-91. Resistenzasta erityisesti sivuilla 47-91. Tiiviimmin samasta aiheesta Corner 1997, 285-290.

²⁰ Resistenzan voimista katso Ginsborg 2006, 12-13. Resistenzan eri osapuolien tavoitteita on tosin yksinkertaistettu ja kärjistetty tyypillisesti paljon. Hyvän kuvaus resistenzan monimutkaisesta olemuksesta on D. J. Travisin Modenan alueen resistenzaa valottava mikrohistoriallinen artikkeli ”*Communism in Modena: the provincial origins of the Partito Comunista Italiano (1943-1945)*” Travis 1986, 875-895.

²¹ Tasavallan synnystä ja antifasistisen koalition erimielisyyksistä katso esim. Ginsborg 2006, 128-148 tai Hine 1997, 321-324.

Italia sodan jälkeen on hyvä esimerkki tilanteesta, jossa kansallisen identiteetin kestävyys mitataan. Lähihistorian tapahtumat olivat nostaneet kansakunnan sisäiset sosiaaliset ja kulttuuriset jakolinjat pinnalle, mutta jostain oli löydettävä ainekset identifioitumiselle yhteisen pöydän ympärille. Sekavan lähimenneisyyden likapyykki fasismeineen ja antifasismeineen piti pestä ja jatkaa arkea. Näistä lähtökohdista ponnisti sotien jälkeinen kansallista identiteettiä tarkastellut tutkimus. Pääasiallisena pyrkimyksenä oli löytää selitys fasismin nousulle ja fasismille ilmiönä. Kysymys oli kiperä, pyrkihän uusi tasavalta legitimoimaan olemassaolonsa juuri yleisen antifasismien avulla. Mutta miten fasistien oli onnistunut päästä valtaan ja pysyä siellä niin pitkään, jos antifasismi todella eli syvällä italialaisissa? Toinen kiperä kysymys koski sitä, mistä uusi italialaisuus löytäisi perustuksensa raaka-aineet. Antifasismi saattoi olla hädän hetkellä sopivan epämääräinen poliittinen iskulause, mutta mitä yhdistäviä tekijöitä jäi jäljelle, kun fasismi oli ryvetetty ja kuopattu?

1.3.1. Kansallisen identiteetin antifasistinen ja kriittinen lukutapa

Merkittävimpiä kansallisen identiteetin tulkitsijoita heti sotien jälkeen oli Benedetto Croce, jonka mukaan fasismi oli väliaikainen irrationaalinen häiriö Italian historiassa.²² Fasismissa oli kysymys Mussolinin propagandakoneiston tekemästä onnistuneesta huijauksesta. Ensimmäisen maailmansodan jälkeinen pettymys ja sittemmin suuren laman vaikutukset ikään kuin huumasivat italialaiset tavallista vastaanottavaisemmiksi fasistien tarjoamille herooisille sankaritarinoille uljaasta menneisyydestä ja elinvoimaisesta kansakunnasta. Italialaiset kuitenkin heräsivät resistenzan muodossa huurteestaan kreivin aikaan ja näyttivät fasisteille kaapin paikan. Kansallinen identiteetti löytyisi, jos Italian historia palautettaisiin ”luonnolliseen” uomaansa aloittamalla siitä, missä oltiin ennen fasismin nousua.

Kylmän sodan vastakkainasettelun alettua Crocen tulkinnasta alkoi muodostua erilaisia poliittisia variaatioita, joissa kiisteltiin siitä, mitä fasismia edeltävään aikaan paluu itse asiassa tarkoitti ja mitkä olivat olleet resistenzan tavoitteet. Yhtä kaikki sotien jälkeisiä tulkintoja voidaan pitää italialaista kansallista identiteettiä koskevan *antifasistisen lukutavan* ensimmäisinä edustajina. Antifasistisessa lukutavassa olennaista on fasismin käsittäminen jostain ulkoa tulleen irrationaalisena häiriönä ja resistenzan käsittäminen Italian ja italialaisuuden heräämisenä. Sodan jälkeen antifasistinen lukutapa nousi hegemoniseen asemaan. Se tarjosi lohtua esittämällä italialaiset muiden mukana fasismin uhreina ja rinnasti resistenzan avulla Italian muihin sodan voittajiin. Julistamalla uusi tasavalta antifasistisen yhteistyön pohjalta luoduksi saattoivat siihen osallistuneet uudet poliittiset eliitit

²² Crocen tulkinnasta katso De Felice 1977, 14 ja 159-167. Tiiviimmin samasta aiheesta katso esim. Whittam 2001, 163-171 ja Lowe 2005, 297-298.

legitimoida uuden valtion lisäksi itsensä. Osoittamalla yhteytensä resistenzaan ja antifasismiin saattoivat ne kommunisteja myöten todistaa kuuluvansa samaan kansalliseen kokonaisuuteen.²³

Kuusikymmentäluvun mittaan kansallisen identiteetin tulkinnat saivat uusia piirteitä. Taustalla olivat yhteiskunnassa tapahtuneet suuret muutokset. Modernisaatio toi massiivisen talouskasvun, maallistumisen, kaupungistumisen ja huikean elintason nousun massojen ulottuville ja poliittinen asetelma alkoi vakiintua. Lähimenneisyys ei enää erottanut ihmisiä niin selkeästi kuin aiemmin. Toisaalta modernisaatio toi myös uusia ongelmia, joita vallitseva poliittinen asetelma ei näyttänyt kykenevän hallitsemaan.²⁴ Uusia lähteitä tuli saataville ja kansallista identiteettiä alkoivat tulkita myös uuden sukupolven edustajat, joille sekä fasismi että resistenza olivat toisen käden historiallisia kokemuksia.²⁵ Ne pysyivät keskeisinä kansallista identiteettiä koskevan keskustelun teemoina, mutta asenne muuttui kriittisemmäksi ja näkökulma monipuolistui.

Uusien tulkintojen varsinainen uutuus oli, että fasismi käsitettiin häiriön sijaan Italian historiasta luonnollisesti syntyneeksi ilmiöksi. Uuden koulukunnan keskeisin edustaja lienee historioitsija Renzo de Felice, jonka mukaan fasismi oli uuden nousevan keskiluokan pyrkimys haastaa vanha, pääosin aatelistaustainen liberaalieliitti.²⁶ Se oli alun perin vallankumouksellinen liike jolla oli aitoa kannatusta ja jonka politiikka edesauttoi Italian modernisoitumista. Fasismin kohtaloksi koitui kuitenkin sen ytimenä olevan uuden keskiluokan ohuus. Valtaan noustakseen fasistit olivat tarvinneet vanhojen konservatiivipiirien tukea ja reaalipoliittinen tilanne pakotti Mussolinin mielipiteitä jakaviin kompromisseihin kuten lateraanisopimukseen kirkon kanssa sekä liittoutumiseen Hitlerin kanssa. Koska fasistit eivät kyenneet saavuttamaan riittävää hegemoniaa, osoittautui päätös liittyä sotaan katastrofiksi. Sotiminen natsien kanssa herätti isoissa kansanosissa vastustusta ja heikko sotamenestys kärjisti sisäisiä ristiriitoja. Aselepo liittoutuneiden kanssa 8.9.1943 oli De Felicen mukaan kriittinen piste, jolloin kansallisen identiteetin pohja romahti.

De Felicen näkemykset loivat pohjan antifasistiselle lukutavalle vastakkaiselle *kriittiselle lukutavalle*. Kriittisen lukutavan olennainen lähtökohta on, että kansallisen koheesion totaalista hajoamista seurannut resistenza ei ollut yhtenäinen patrioottinen liike, vaan sisällissota, jossa poliittiset ja opportunistiset lojaliteetit korvasivat kansallisen identiteetin. Antifasismin merkitystä korostaneet

²³ Antifasismia korostavien lukutapojen suosiosta sotien jälkeen katso Scoppola 1995, 9-12 ja De Felice 1977, 159-160.

²⁴ Yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta kehityksestä katso Allum 2000, 10-18. Poliittisesta kehityksestä katso Pasquino 2000, 71-76 ja Colarizi 1997, 266-269.

²⁵ Antifasismia koskevan tutkimuksen lähteistä katso esim. Scoppola 1995, 17-21. Uusia lähteitä olivat esimerkiksi auenneet arkistot sekä suulliset muistelot.

²⁶ De Felicen näkemyksistä ja niiden saamasta merkityksestä katso esim. Lowe 2005, 298; Whittam 2001, 163-165; Gentile 1997, 139-151.

tulkinnat ovat kriittisen lukutavan mukaan läpeensä ideologian sanelemia. Sotien jälkeiset eliitit tarvitsivat kansallista yhtenäisyyttä ja yrittivät projisoida sen sinne, missä sitä ei ollut. Resistenza ei De Felicen mukaan ilmennä isänmaallisuuden heräämistä, vaan isänmaan kuolemaa. Korvaavia ehdotuksia siitä, mihin italialaisten kansallinen identiteetti voisi perustua, ei De Feliceltä juuri löydy, mutta hänen aloittamansa kritiikki oli raikas haaste aiheen tutkimukselle ja keskustelulle, joka on 1970-luvulta lähtien perustunut paljolti antifasistisen ja kriittisen lukutavan vastakkainasettelulle.

1.3.2. Kylmän sodan jälkeiset tulkinnat: antifasismi tuomiolla

Viimeisin kuohahdus kansallista identiteettiä koskevassa keskustelussa osui 1990-luvun puolivälin tienoille. Berliinin muurin murtumisen myötä murtui myös kylmän sodan vastakkainasettelun varaan rakentunut Italian sisäpoliittinen asetelma. Seuranneessa kriisissä kaikki merkittävät vanhat puolueet hajosivat paljastaen vuosikymmenien aikana äänten ja vastapalvelusten varaan rakentuneen korruptioverkoston koko karmeudessaan.²⁷ Etnisten konfliktien sarja Balkanilla ja Itä-Euroopassa nosti kansallisen identiteetin yleiseksi puheenaiheeksi, ja myös Italiassa puhuttiin ”ensimmäisen tasavallan” lopusta ja uuden ajan alusta. Miksi sotien jälkeinen poliittinen kehitys johti räjähdysmäiseen korruptioon? Mihin italialainen kansallinen identiteetti saattoi enää perustua? Mikä merkitys antifasismilla saattoi olla kylmän sodan jälkeen? Tutkijoiden välille syntyi Italian *historikerstreitiksikin* kutsuttu kiista,²⁸ ja kuten arvata saattaa, antifasismien ja sen kritiikin välinen vastakkainasettelu oli jälleen pääosassa.

Kriittisen lukutavan perinnettä on jatkanut muun muassa Ernesto Galli della Loggia, joka jalostaa De Felicen aloittamaa isänmaan kuoleman käsitettä eteenpäin. Hän korostaa, että Italia ei ennen kylmää sotaa kokenut kunnollista modernisaatiota ja kansalaisyhteiskunta jäi perin ohueksi.²⁹ Siksi valtioinstituutio muodostui lähes ainoaksi ohueksi säikeeksi, jonka varassa italialaiset saattoivat kokea edes jonkinlaista ideologis-emotiivista yhteenkuuluvuuden tunnetta.³⁰ Huonosti sujunut sotiminen ja liittoutuneille antautumisen kruunaama nolo tappio merkitsi siten ainoan kansakuntaa yhdistävän siteen katkeamista, ja on aiheellista puhua isänmaan kuolemasta.

²⁷ Kylmän sodan loppumisen vaikutuksista ja tangentopolin nimellä tunnetusta korruptioskandaalista katso esim. Pasquino 2000, 76-86 ja Hine 1997, 342-347.

²⁸ Historikerstreitillä viitataan Saksassa 1980-luvulla käytyyn kiistaan Jürgen Habermasin ja hänen konservatiivisina pitämiensä historioitsijoiden välillä käytyyn kiistaan. Habermas syytti kollegoitaan tietoisista pyrkimyksistä kansallisen identiteetin uudelleenrakentamiseen Saksassa muun muassa suhteellistamalla holokaustia vertaamalla sitä Stalinin vainoihin. Historikerstreitistä katso esim. Hentilä 2001, 26-49. Italian suhteen viittaus historikerstreitiin katso Whittam 2001, 163.

²⁹ Modernisaation puutteellisuudesta ja sen surauksista katso Galli della Loggia 2010, 139-164 ja Galli della Loggia 2008, 130-140.

³⁰ Galli della Loggia 2008, 5.

Koska isänmaa kuoli, ansaitsevat puheet resistenzan ja antifasismien yhdistävästä voimasta Galli della Loggian mukaan viimeinkin joutua historian roskakoriin. Perusteeksi hän esittää todisteita resistenzan sisäisestä hajanaisuudesta.³¹ Paitsi että osa italialaisista pysyi loppuun asti uskollisena Salòn hallitukselle, taistelivat katoliset ja kommunistiset partisaaniosastot paikoin toisiaan vastaan. Kommunistit jopa neuvottelivat salaa Titon kanssa Istrian ja Triesten vaihtamisesta jugoslavian tukeen resistenzan kommunistisille osastoille. Entisestään resistenzan arvoa kansallisen identiteetin lähteenä vähentää se, että henkilökohtaisesti vastarintaliikkeen toimintaan osallistui vain pieni osa italialaisista, ja päävastuun maan vapauttamisesta kantoivat liittoutuneiden joukot.³²

Sodan jälkeinen antifasistinen lukutapa resistenzasta ja antifasismista yhtenäisenä isänmaallisena liikkeenä olivat Galli della Loggian mukaan epähistoriallinen yritys piilottaa todellinen epäyhtenäisyys ja legitimoida oma asema uudessa valtiossa.³³ Sodan jälkeen massojen arkikokemukset eivät mahdollistaneet samastumista antifasistiseen lukutapaan. Massat samastuivat kylmän sodan poliittisten realiteettien pakosta uuteen valtiorakennelmaan, mutta mitään italialaisuutta aitona kansallisena kulttuurina ja kollektiivisena identiteettinä ei vielääkään syntynyt.

Isänmaan kuolema sinetöityi, kun modernisaatio sotien jälkeisen talouskasvun myötä lopulta saavutti Italian massat kansallisen kulttuurin ollessa alennustilassa. Hävitty sota, Yhdysvaltain merkitys sodan loppumiselle ja jälleenrakentamiselle sekä katolisen kirkon päätös hyväksyä *american way of life* vastareaktionä kommunisminpelkoon ovat Galli della Loggian mukaan tehneet Italiasta Euroopan vastaanottavimman maan amerikkalaiselle kulttuurille.³⁴ Galli della Loggia kääntääkin syyttävän sormen sotien jälkeisiin eliitteihin. Sen sijaan että ne olisivat panostaneet aidon italialaisen kansallisen kulttuurin eheyttämiseen, ne ovat viimeistelleet isänmaan hautakukat syleilemällä avoimesti kaikkea ulkomaista. Nuorisosukupolvi toisensa jälkeen on akkulturoitunut amerikkalaiseen arvomaailmaan ja elämäntyyliin ja koko hatara kansakunnan idea on hiljalleen hävinnyt niin massojen kuin eliittien tietoisuudesta ja moraalista. Resistenzan ja antifasismien korostamisen takia tasavalta ei koskaan muodostunut aidosti koetuksi isänmaaksi, eikä demokratian käsite yhdistynyt kansakunnan käsitteeseen.³⁵

Erilaista näkemystä italialaisten kansallisen identiteetin luonteesta edustaa Pietro Scoppola, jonka mielestä antifasismi muodosti toimivan kansallisen identiteetin lähteen sotien jälkeen ja käy

³¹ Galli della Loggia 2008, 55-67.

³² Galli della Loggia 2008, 43-44 & 67-68.

³³ Galli della Loggia 2008, 54.

³⁴ Italialaisen kulttuurin amerikkalaistumisesta katso Galli della Loggia 2008, 130-140.

³⁵ Galli della Loggia 2008, 137.

sellaisesta myös kylmän sodan jälkeen. Aiemmasta antifasistisesta lukutavasta poiketen Scoppola myöntää, että eliittien tasolla resistenza oli ideologisesti ristiriitainen ja muistutti luonteeltaan sisällissotaa. Hän kuitenkin katsoo tutkimuksen rajautuneen liiaksi eliittien näkökulmaan ja unohtaneen tavallisten ihmisten kokemukset. Scoppolan mukaan massojen nostaminen keskiöön resistenزان mikrohistoriallisen tarkastelun avulla osoittaa, että resistenزان aika muodosti trauman ja kurjuuden kokemuksen, jonka eettis-moraalinen ulottuvuus yhdisti ideologisista eroista huolimatta kaikkia italialaisia aina kommunistisista ja katolisista partisaaneista fasisteihin ja puolueettomiin kotirouviin.³⁶

Juuri resistenزان ymmärtäminen eri osapuolia eettis-moraalisesti lähentävänä kollektiivisena kurjuuden kokemuksena tekee Scoppolan mukaan antifasismista italialaisen kansallisen identiteetin fundamentin. Isänmaa kävi lähellä kuolemaa resistenزان alettua ja erimielisyyksien kärjistyessä, mutta kollektiivinen eettis-moraalinen kriisi yhdessä syvään juurtuneen kristillisen arvopohjan kanssa esti kansallisen yhtenäisyyden totaalisen hajoamisen.³⁷ Todisteena Scoppola pitää antifasismin pohjalta luotua perustuslakia. Jos vielä sodan aikana antifasistinen yhtenäisyys kommunistien ja katolisten välillä perustui yhteiseen viholliseen ja reaalipoliittiseen pakkoon, ei yhteistyön jatkumista perustuslakia säätävässä kokouksessa sodan jälkeen voi enää selittää olosuhteilla. Lyhyesti sanottuna: vaikka resistenza alkoi sisällissotana, oppivat eri osapuolet sodan aikana jaetun kriisikokemuksen kautta yhteistyöhön, jota jatkettiin sodan jälkeen perustuslakia säätävässä kokouksessa. Antifasismin hengen inspiroimana perustuslaissa annettiin samat perusoikeudet kaikille, niin fasisteille kuin eri ideologioita edustaneille antifasisteille. Antifasistisen koalition hajoaminen 1948 oli puhtaasti kylmän sodan lakien sanelema hallituspoliittinen manööveri, ei osoitus antifasismin merkityksen vähäisyydestä.³⁸

Scoppolan mukaan resistenزان pohjalta syntynyt antifasismi, kristillinen arvopohja ja perustuslaki olivat alun perin toimiva italialaisen kansallisen identiteetin kolminaisuus. Ongelma oli kuitenkin siinä, että ulkoiset olosuhteet erottivat kolminaisuuden osat toisistaan. Kylmän sodan kansainvälinen poliittinen asetelma pakotti antifasististen voimien hajottamaan poliittisen yhteistyön heittämällä kolmannesta väestöstä edustavan vasemmiston pysyvästi oppositioon. Seurauksena antifasismin teema politisoitui resistenZaan osallistuneiden puolueiden väännellessä siitä itseään suosivia tulkintoja. Kylmän sodan liennyttyä 1960-1970-luvun vaihteesta eteenpäin yli-politisoituneesta aiheesta mieluummin vaiettiin. Sen syvällistä käsittelyä välteltiin koulujen opetussuunnitelmia

³⁶ Resistenزان mikrohistoriallisesta analyysistä ja sen mielekkyydestä katso Scoppola 1995, 43-54.

³⁷ Scoppola 1995, 48-54.

³⁸ Scoppola 1995, 55-68.

myöten, ja aihe jäi nuorille sukupolville hämäräksi. Antifasismin poliittinen unohtaminen osui yksiin modernisaation aiheuttaman yleisen maallistumisen ja individualismin kasvun kanssa, joten kansallisen identiteetin pohja on vaarassa rapautua ja hävitä.³⁹

Scoppola ei hyväksy isänmaan kuolemaa koskevan teesin kannattajien taholta esitettyä kritiikkiä, jonka mukaan ainoastaan uusi perustuslaki ja antifasismin hylkääminen voivat auttaa kansallisen identiteetin uuteen alkuun. Scoppola katsoo, ettei uudistuksille ole tarvetta, koska Italia liittyi jo sodan jälkeen laaditun perustuslain myötä läntisiin avoimiin yhteiskuntiin. Avoimissa yhteiskunnissa yksilönoikeudet ja demokratia eivät ole välineitä ennalta määriteltujen tavoitteiden saavuttamiseksi, vaan avoin prosessi. Tarvittavat lailliset välineet korruption ja institutionaalisten ongelmien ratkaisemiseksi ovat siten jo olemassa.⁴⁰ Hukassa sen sijaan on antifasismin henki, jota Scoppola pitää perustuslain luontaisena ”historiallisena humuksena”⁴¹. Sen löytäminen on Scoppolan mukaan avain italialaisen kansallisen identiteetin eheyttämiseen.⁴²

Tieteellinen tutkimus on vain yksi julkisen keskustelun taso, jossa kansakunnan suuri kertomus rakentuu. Tutkijoiden näkemykset saattavat erota paikoin voimakkaastikin muista, paljon vaikutusvaltaisempien julkisen keskustelun tahojen näkemyksistä.⁴³ Aiempi tutkimus sekä Scoppolan ja Galli della Loggian tulkinnat muodostavatkin vertailukohdan, jota vasten tämän tutkimuksen lehdistöpohjaisen analyysin tuloksia voidaan verrata. Tarkoituksena ei ole niinkään selvittää kuka oli oikeassa, kuin selvittää miten analysoiduissa esityksissä ilmenevät osakertomukset suhteutuvat Galli della Loggian ja Scoppolan tulkintoihin sekä pohtia erojen ja samankaltaisuuksien syitä ja merkitystä.

1.4. Teoriasta, metodista ja keskeisistä käsitteistä

Koska tutkimuksen ytimessä ovat italialaisten kokemukset ja käsitykset heidän suhteestaan toisiinsa ja valtioonsa, liikutaan siinä nationalismin ja nationalismitutkimuksen alueella. Kyseinen tieteenala on varsin laaja ja sisältää monenlaisia, jopa keskenään ristiriitaisia käsitteitä ja teorioita. Moninaisuuden takaa voi nationalismitutkimuksen kehityskaaren katsoa heijastelevan kulttuuri- ja

³⁹ Scoppola 1995, 69-85.

⁴⁰ Scoppola 1995, 85.

⁴¹ Scoppola 1995, 58.

⁴² Scoppola 1995, 101.

⁴³ Esimerkiksi sanomalehdistöä voi pitää jopa merkittävämpänä osana yhteiskunnallisen todellisuuden määrittämisen prosessia, kuin tutkimusta. Seppo Hentilä on tuonut tämän esiin käsitellessään historian tutkimuksen merkitystä historiasta käytävään julkiseen keskusteluun Suomessa. Hentilän mukaan ”Historiaa eivät tulkitse ja kirjoita vain ammattihistorioitsijat, eivätkä he yksin määrää historiasta käytävää julkista keskustelua. Itse asiassa historioitsijat ovat menettäneet asemiaan siitä, mitkä ne olivat esimerkiksi vielä ennen toista maailmansotaa. Sellaista historian kuvamonopolia, joka oli vuosikymmeniä Topeliuksen Maamme-kirjalla, ei voitaisi nykyään enää kuvitellakaan.” Hentilä 1998.

yhteiskuntatieteiden yleistä paradigmamuutosta positivistisesta tai essentialistisesta näkökulmasta kohti konstruktivistista näkökulmaa.⁴⁴

Muutoksen taustalla on tietoteoreettinen ydinhuomio, jonka mukaan emme pysty kohtaamaan ulkoista todellisuutta sellaisena kuin se puhtaalta olemukseltaan on, vaan ainoastaan jostain tietystä näkökulmasta merkityksellistettynä. Tätä muutosta on usein kutsuttu kielelliseksi käänteeksi, sillä todellisuuden merkityksellistämisen katsotaan tapahtuvan juuri kielessä. Kieli ei konstruktivistisen näkemyksen mukaan ole puhdas tiedonsiirron väline ulkoisen todellisuuden ja havainnoitsijan välillä, vaan eräänlaista symbolista ainesta, jota eri tavoin ja eri ympäristöissä muokkaamalla ja käyttämällä saadaan erilaisia lopputuloksia.⁴⁵ Se, mitkä tavat käyttää kieltä ja merkityksellistää todellisuus vakiinnuttavat asemansa konventionaalisiksi tavoiksi kuvata todellisuutta, ei määräydy kuvauksen kohteena olevien asioiden sisäisen olemuksen (essentian) perusteella, vaan jatkuvassa sosiaalisen vuorovaikutuksen prosessissa, joka on suhteessa kulloiseenkin historialliseen ja kulttuuriseen tilanteeseen. Konstruktivistinen näkemys implikoi, että tieto ja totuus eivät ole luonteeltaan pysyviä ja muuttumattomia, vaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuneita ja jatkuvasti uudelleenrakentuvia.⁴⁶

Muuttunut käsitys tiedosta ja totuudesta on luonnollisesti vaikuttanut suuresti kulttuuri- ja yhteiskuntatieteisiin. Koska usko kykyymme saavuttaa tarkastelunäkökulmasta riippumatonta objektiivista tietoa ympäröivästä yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta todellisuudesta on horjunut, on huomiota alettu kiinnittää enemmän niihin yksilöiden ja ympäristön keskinäisessä vuorovaikutuksessa tapahtuviin merkityksenantoprosesseihin, joiden tuloksena kulloinkin hyväksyttävänä pidetty tieto ja ymmärrys rakentuvat. Essentialististen lopullisten totuuksien ja määritelmien löytämisen sijaan on alettu tavoitella ymmärrystä tiedon rakentumisesta tietyissä historiallis-kulttuurisissa olosuhteissa.⁴⁷ Näin on käynyt myös nationalismitutkimuksen piirissä.

Nationalismin ja nationalismitutkimuksen essentialistisia juuria edustaa suuri osa primordialismin nimellä tunnettua koulukuntaa, jonka mukaan kansakunnat ja kansallistunne ovat inhimillisen elämän essentiaalinen, muuttumaton olemuksellinen osa. Kansakuntien ja kansallisten kulttuurien katsotaan palautuvan niin pitkäaikaisiin, vakaisiin ja tahdosta riippumattomiin ominaisuuksiin, että ne nähdään

⁴⁴ Yleisestä näkökulmamuutoksesta katso esim Lorenz 2008, 24 tai Burr 1995, 9-14.

⁴⁵ Lehtonen 2004, 295-296; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12.

⁴⁶ Burr 1995, 2-5.

⁴⁷ Burr 1995, 5-8; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12.

osaksi luontoa itseään.⁴⁸ Ihmisen kokemus kuulumisesta johonkin kansakuntaan ja rakkaus isänmaataan kohtaan on siten niin luonnollista, ettei sitä tarvitse erikseen problematisoida tai pohtia.

Niin sanottu modernistinen koulukunta nousi haastamaan primordialistiset näkemykset toisen maailmansodan jälkeisessä historiallisessa kontekstissa. Holokaustin kaltaiset sodan kauhut osoittivat ne potentiaaliset vaarat, joita essentialistisiin ja kansakuntaa todellisuuden luonnollisena kategoriana pitäviin käsityksiin pohjaavassa nationalismissa oli. Modernistisen koulukunnan lähtökohtina oli primordialistien kritiikki ja käsitys siitä, että nationalismi ja kansakunnat olivat itse asiassa hyvin nuori ja ihmisten itse synnyttämä ilmiö.⁴⁹ Modernismin nousu oli sikäli käänne kohti konstruktivistista näkökulmaa, että se korosti kansakuntien ja kansallistunteen suhdetta historialliskulttuuriseen ympäristöön. Modernistien mukaan modernisaation keskeiset ilmiöt kuten valtioiden synty, teollinen tuotantojärjestelmä ja kapitalismi, uudet liikenne- ja joukkotiedotusvälineet, sekä kattava koulutusjärjestelmä olivat välttämättömiä edellytyksiä sellaisen yhtenäisen tunteen muodostumiseksi, jota me kutsumme kansallistunteeksi tai nationalismiksi. Tehtaiden, markkinoiden ja armeijoiden toiminta tarvitsi työläisiä, kuluttajia ja sotilaita joilla olisi yhtenäinen kieli ja yhtenäiset perustaidot. Syntyi yhtenäisiä koulutus- ja viestintävälineitä joka loi yhtenäistä kulttuuria, yhtenäisen identiteetin ja lopulta nationalismin.⁵⁰

Modernistien tulkinnoissa korostuu usein käsitys nationalismin instrumentalistisesta luonteesta: kansallistunteen kuvataan syntyneen poliittisen, kulttuurisen tai taloudellisen eliitin operoimana projektina, jonka avulla massat voitiin organisoida (eliitin) yhteisten tavoitteiden taakse.⁵¹ Sittenkin myös modernistinen koulukunta on saanut omat kriitikkonsa. Etenkin niin kutsutut etnosymbolistit ovat moittineet modernistien korostaneen liikaa nationalismin keinotekoisuutta ja eliittivetoisuutta. Etnosymbolistien mukaan kansakunnat toki tuskin ovat primordialistien esittämiä luonnon omia kategorioita, mutta heidän mukaansa modernistit ovat liioitelleet yhteiskunnallisten eliittien kykyä manipuloida massoja. Etnosymbolistien mukaan kansakuntaa ei voi kehittää tyhjästä, vaan sen taustalla on oltava joku vanhempi laajojen kansanjoukkojen jakama myyttirakenne, historiallinen muisto tai arvo, joka toimi symbolina jonka varaan kansallistunnetta voi rakentaa. Kansallistunnetta ei voi sellaisenaan kaataa ihmisten mieliin.⁵²

⁴⁸ Primordialismista katso Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 23-25.

⁴⁹ Modernistisesta koulukunnasta katso Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 25-35.

⁵⁰ Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 25-26.

⁵¹ Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 30.

⁵² Etnosymbolismista katso Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 35-37.

Myös etnosymbolismi edusti tietyllä tapaa siirtymää kohti konstruktivistisempaa näkökulmaa, sillä se korosti nationalismiin ja kansallistunteen luonnetta eliittien ja massojen eli tavallisten ihmisten sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena syntyneenä rakenteena. Viime aikoina nationalismiin ja kansallistunteen tutkimus on laajentunut ja suunnannut mielenkiintonsa yhä enemmän nationalismiin ruohonjuuritasoon eli ihmisten omaan kokemusmaailmaan ja alkanut käsitellä kansallistunnetta sosiaalisena identiteettinä, jonka rakentamiseen ja ylläpitämiseen liittyy poissulkemisen eli erojen tekemisen järjestelmä kansallisen retoriikan ja käsitteistön pohjalta.⁵³ Tämäkin tutkimuksen voidaan sanoa edustavan yllä kuvailtuja uusia suuntauksia, sillä tutkimuksen keskeiseksi käsitteeksi on nostettu italialaisten kansallinen identiteetti.

1.4.1. Kansakunta, valtio ja kansallinen identiteetti

Kansallisen identiteetin käsite on monitulkintainen ja ymmärrettävissä hyvin eri tavoin. Tässä tutkimuksessa sitä käytetään konstruktivistisessä merkityksessä viittaamaan tapoihin, joilla yksilöt identifioituvat johonkin kansakuntaan ja valtioon. Näkökulman selventämiseksi on siten määriteltävä myös valtion ja kansakunnan käsitteiden käyttötapo sekä tarkasteltava miten identifioituminen niihin tapahtuu.

Valtion käsitteen suhteen turvaudun Max Weberin klassiseen määritelmään: valtio on organisaatio, joka onnistuneesti vaatii itselleen fyysisen väkivallan legitiimin käytön monopolia tietyllä alueella.⁵⁴ Katson Weberin määritelmän olevan pätevä kuvaus teollistuneista länsimaisista demokratioista. Olennaista tämän tutkimuksen kannalta on, että käsitteellisesti valtio voidaan erottaa sille legitimitietin antavasta ihmisjoukosta. Kansakunta on tietty ihmisjoukko, valtio sen hallinnosta vastaava julkinen institutionaalinen kokonaisuus, jolla on toiminnalleen kansakunnan hyväksyntä.⁵⁵

Kansakunnan käsitteen pohjaan paljolti Benedict Andersonin ja John Dickien ajatuksiin. Andersonin kuuluisan näkemyksen mukaan modernit kansakunnat ovat luonteeltaan ”kuviteltuja poliittisia yhteisöjä”⁵⁶. Kuvitteellisuus tarkoittaa Andersonin mukaan sitä, että koska kansakunta-yhteisöt ovat niin isoja, etteivät kaikki niiden jäsenet voi koskaan tuntea kaikkia muita yhteisön jäseniä, perustuu heidän yhteisöllisyytensä yhteisön jäsenten mielissä elävään kuvaan heidän jakamastaan yhteydestä.⁵⁷ Dickie lisää Andersonin näkemykseen, että on otettava huomioon, että ihmiset

⁵³ Nationalismitutkimuksen uusista suuntauksista katso Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 37-39.

⁵⁴ Weber 2009, 70-71 ja 77-78.

⁵⁵ En toki halua hirttäytyä etniseltä kalskahtavaan kansakunnan käsitteeseen valtiolle legitimitietin antavasta ihmisjoukosta puhuttaessa. Legitimitietin antava joukko voi aivan hyvin olla monikulttuurinen, etnisesti kirjava tai muuta vastaavaa. Olennaista on legitimitietin todellisuus.

⁵⁶ Anderson 2007, 39.

⁵⁷ Anderson 2007, 39.

kuvittelevat kansakunnan ja suhteensa siihen eri tavoin ja antavat sille eri merkityksiä.⁵⁸ Jotkut kuvittelevat kansakunnan kieliryhmäksi, toiset kulttuuripiiriksi, kolmannet maantieteellisiksi ominaispiirteiksi ja rajoiksi, neljännet sitoutumisena yhteisiin lakeihin, viidennet kytkevät kuvitelmaansa sekoituksen kaikkia edellä mainittuja ja niin edelleen.

Se että kansakunnat ovat kuviteltuja, ei tarkoita että ne olisivat subjektiivisia tai että ne voisi halutessaan kuvitella pois. Riittävän laajalle levittyään kuvitelmat kansakunnasta strukturoivat ja ohjaavat ihmisten ajattelua ja toimintaa tuottaen siten todellisia seuraamuksia. Kansakuntakuvitelman pohjalta on esimerkiksi synnytetty kansallisvaltioita, jotka käyvät sotia, verottavat kansalaisiaan, politikoivat ja pelaavat jalkapalloa keskenään. Kuvittelun todelliset seuraamukset puolestaan konkretisoivat ja vahvistavat kuvittelua ja sen suuntaista toimintaa.⁵⁹ Olennaista kansakunnassa kuviteltuna yhteisönä on, että – formaalilogiikan termein ilmaistuna – kansakunta on sosiaalisen todellisuuden objektina olemassa, jos ja vain jos riittävä määrä ihmisiä on sen ensin olemassa olevaksi kuvitellut.

Kansakunnan legitimoiva side valtion merkittäviin valtaresursseihin yhdistettynä potentiaalisesti lukemattomiin eri tapoihin kuvitella kansakunta tekevät kansallisesta identiteetistä poliittisen käsitteen. Tähän identiteettipolitiikkaan kuuluvat usein jyrkätkin erottelut kansakuntaan kuuluvien ”meidän” ja siihen kuulumattomien ”muiden” välillä sekä odotukset tietynlaisesta ”kunnollisesta” tai ”isänmaallisesta” käytöksestä.⁶⁰ Koska mikään kansakunta ei kuitenkaan ole täysin yhtenäinen joukko, kuuluu kansallisen identiteetin perustehtäviin sen osoittaminen, etteivät sisäiset erot hajota kansakuntaa, vaan integroituvat sisäisesti järjestäytyneeksi yksiköksi.⁶¹

Kansakuntien käsittäminen identifioitumiskelpoisina kuviteltuina yhteisöinä ja niiden tarve suhteellisen yhtenäisille kuvittelutavoille on nyt tuotu esiin. Asetelmasta seuraa luonnollisesti ainakin seuraavanlaisia kysymyksiä. Miten kansakuntaa kuvitellaan? Miten arkiset käsityksemme yhteenkuuluvuudesta ja kansallisesta identiteetistä rakentuvat? Kenen tapa kuvitella on hyväksyttävää ja kenen ei?

Yhden vastauksen kysymyksiin antaa nationalismitutkija Michael Billig, joka on kuuluisassa klassikossaan ”*Banal Nationalism*” tuonut ansiokkaasti esiin, tapoja, joilla vakiintuneissakin kansakunnissa huomaamattomasti tuotetaan omaa kansakuntaa uudelleen osaksi ”kansakuntien

⁵⁸ Dickie 1996, 21.

⁵⁹ Billig 2011, 5-9.

⁶⁰ Saukkonen 2005, 91-93.

⁶¹ Saukkonen 2005, 103.

maailmaa”⁶². Uudelleentuottaminen tapahtuu Billigin mukaan päivittäin erilaisissa arkisissa rutiineissa ja symboleissa, kuten julkisten rakennusten edessä roikkuvilla lipuilla ja toistuvilla julkisen kielenkäytön muodoilla, joissa ”meitä” kansakuntana asetetaan kiihkottomasti eri tilanteisiin.⁶³ Uudelleentuottaminen on Billigin mukaan usein niin hienovaraista, ettei sitä tietoisesti edes havaita. Se on kuitenkin merkittävää, koska se pitää kansalaisissa yllä valmiutta, joka tarpeen tullen, esimerkiksi kriisitilanteissa, on valjastettavissa kollektiiviseen patrioottiseen toimintaan.⁶⁴ Billigin huomioiden merkitys tälle tutkimukselle on siinä, että ne osoittavat median kaltaisten arkipäiväisten asioiden roolin kansallisen identiteetin muodostumiselle. Terrorismin kontekstissa tuotettuja lehtikirjoituksia voi pitää relevanttina osana kansallisen identiteetin uudelleentuottamista.

Toinen kysymyksiin vastannut ajattelija on identiteettejä tutkinut Stuart Hall. Hän lähestyy kansakunnan kuvittelun käytäntöä toteamalla, että kansakunta on paitsi poliittinen yksikkö, myös kulttuurinen representaatio- eli esitysjärjestelmä.⁶⁵ Kansakuntien olemassaolo luo kansallista kulttuuria, joka koostuu kulttuuristen instituutioiden lisäksi symboleista ja esityksistä, jotka tuottavat kansallista identiteettiä. Hallin omin sanoin:

Kansallinen kulttuuri on *diskurssi* – tapa rakentaa merkityksiä, jotka suuntaavat ja järjestävät sekä toimintaamme että käsityksiämme itsestämme. Kansalliset kulttuurit rakentavat identiteettejä tuottamalla merkityksiä ”kansakunnasta”, johon voimme *identifioitua*. Nämä merkitykset sisältyvät tarinoihin, joita kansakunnasta kerrotaan, muistoista, jotka yhdistävät nykyhetken kansakunnan menneisyyteen, ja kuvista, joita siitä konstruoidaan.⁶⁶

Pidän erityisen hedelmällisenä Hallin huomiota kansakuntaa koskevien merkitysten sisällyttämisestä tarinoihin ja kerrontaan, jotka toimivat kansallisen kulttuurin diskursiivisella pohjalla. Hall itse on pitänyt juuri kansakunnan kertomuksen tuottamista yhtenä tehokkaimmista strategioista rakentaa kansallista identiteettiä:

on olemassa *kansakunnan kertomus* sellaisena kuin sitä kerrotaan kansallisissa historioissa, kirjallisuuksissa, mediassa ja populaarikulttuurissa. Nämä tuottavat joukon kertomuksia, kuvia, maisemia, skenaarioita, historiallisia tapahtumia, kansallisia symboleja ja rituaaleja, jotka edustavat tai *representoivat* niitä yhteisiä kokemuksia, suruja, voittoja ja katastrofeja, jotka antavat kansakunnalle merkityksen. Tällaisen ”kuvittelun yhteisön” jäsenenä me näemme itsemme sielumme silmin osallisiksi tässä

⁶² Billig 2011, 6.

⁶³ Billig käyttää erilaisista huomaamattomista tavoista tuottaa uudelleen kansakuntaa termiä liputtaminen. Tämä arkipäiväinen nationalismi eroaa perinteisesti kiihkeinä pitämiemme nationalistien hurmoksellisesta liputtamisesta, minkä takia Billigin mukaan banaalin nationalismin tunnus ei ole liehuva lippu, vaan huomaamattomasti riippuva lippu esimerkiksi jonkin julkisen rakennuksen edessä. Billig 2011, 8.

⁶⁴ Billig mainitsee esimerkeiksi Falklandin ja Persianlahden sodat, joissa epäsuosiossa olleet Margaret Thatcher ja George Bush onnistuivat nopeasti saamaan yleisen mielipiteen tavallisten kansalaisten kannalta melko yhdentekevien sotaoperaatioiden taakse. Billigin mukaan tämä ei olisi ollut mahdollista, ilman rauhan aikana ylläpidettyä vahvaa banaalia nationalismia. Billig 2011, 1-7.

⁶⁵ Hall 2002, 46-47.

⁶⁶ Hall 2002, 47. Kursiivit alkuperäiset.

kertomuksessa. Se antaa merkitystä arkiselle olemassaolollemme, liittää jokapäiväisen elämämme kansalliseen kohtaloon, joka oli olemassa ennen meitä ja jää myös jälkeemme.⁶⁷

Kansallisen kulttuurin käsittäminen representaatiojärjestelmäksi ja kansakunnan kertomuksen tuottamisen siinä tapahtuvaksi kansallista identiteettiä tuottavaksi representaatiostrategiaksi muodostaa nähdäkseni tutkimuksen kannalta mielekkään tavan hahmottaa tutkimusasetelma. Aineistosta löytyvät esitykset ja iskutapahtumien ympärille luodut kertomukset tulee nähdä osana mediankin kautta muodostuvaa laajempaa identifioitumiskelpoista kertomusta italiasta. Nuo esitykset eivät siis saa mielekkyyttään ja merkitystään itsestään, vaan suhteestaan isompaan kertomukseen.

1.4.2. "Suuri kertomus" kansakuntaa koskevien esitysten kehyksenä

Käytän tässä tutkimuksessa *suuren kertomuksen*⁶⁸ käsitettä havainnollistamaan Corrieren ja l'Unità:n tuottamien esitysten ja diskursiivisesti tuotetun kansakunnan kertomuksen välistä suhdetta. Suuren kertomuksen käsitteeseen on kerääntynyt paljon negatiivisia konnotaatioita. Sillä on perinteisesti tarkoitettu hallitsevan sosiaalisen ryhmän (luokka, rotu, sukupuoli jne.) kertomusta todellisuudesta, joka toistaa ja legitimoii hallitsevien ryhmien valta-asemaa talloen alleen heikompien sosiaalisten ryhmien kertomuksia ja asemaa.⁶⁹ Suuri kertomus perinteisesti ymmärrettynä sopii kuitenkin huonosti suhteellisen avointen länsimaisten yhteiskuntien sisäiseen analyysiin. Se implikoi helposti lähtökohtaisen polarisaation valtaryhmiin ja alistettuihin ryhmiin jättäen varjoon ne monimutkaiset tavat, joilla moderneissa yhteiskunnissa sosiaalisesti heikommassakin asemassa olevat ryhmät voivat saada äänensä kuuluviin ja vaikuttaa suuriin kertomuksiin.⁷⁰ Tässä tutkimuksessa suuren kertomuksen käsitettä käytetäänkin Krijn Thijsn luonnosteleman *narratiivihierarkian* näkökulmasta.

Narratiivihierarkian mukaisesti suuri kertomus ymmärretään narratiivisen hierarkian huipulla olevaksi narratiiviseksi kehykseksi. Se on abstrakti kertomusmalli, jonka valta-asema perustuu intertekstuaaliseen kykyyn vaikuttaa pienempiin kertomuksiin eli osakertomuksiin. Suuri kertomus hallitsee osakertomuksia integroimalla niitä ja antaen niille legitimitettä, mikäli ne suostuvat mukautumaan suuren kertomuksen kehykseen.⁷¹ Osakertomuksilla Thijs viittaa lyhyen aikajänteen

⁶⁷ Hall 2002, 48. Kursiivit alkuperäiset.

⁶⁸ Suuren kertomuksen (master narrative) käsitettä käyttää myös Krijn Thijs aihetta käsittelevässä artikkelissaan *"The Metaphor of the Master: 'Narrative Hierarchy' in National Historical Cultures of Europe"*. Thijsin artikkeli on pohjana tässä tutkimuksessa sovelletulle tavalle käyttää suuren kertomuksen käsitettä. Thijs 2008, 60-74.

⁶⁹ Thijs 2008, 65-66. Thijsn mukaan tämä käytötapa on lähtöisin trooppisia alkuperäiskansoja tutkineen Claude Lévi-Straussin ja postmodernistiksi kutsutun tiedonfilosofi Jean-Francois Lyotardin teoksista. Lévi-Strauss viittasi suurella kertomuksella länsimaisten siirtomaaisäntien kertomukseen, joka vaiensi paikalliset tarinat eli pienet kertomukset. Lyotard viittasi käsitteellä modernin ajan isoihin ideaaleihin, joita käytettiin melko kritiikittömästi länsimaisten sivilisaatioiden toiminnan legitimoimiseen 1960-luvulle asti. Thijs 2008, 60.

⁷⁰ Mielestäni olisi esimerkiksi outoa väittää, että naiset, poliittiset toisinajattelijat tai kokonaiset yhteiskuntaluokat näkökulmineen ja historioineen kylmän sodan aikaisessa Italiassa oli vaiennettu yhtä totaalisesti kuin trooppiset alkuperäiskansat siirtomaissa.

⁷¹ Thijs 2008, 68-69.

(aikakaudet, dynastiat, vallankumoukset), rajoitettujen alueiden tai tiettyjen sosiaalisten ryhmien historioihin. Osakertomukset ilmenevät historiallisissa hetkissä tuotetuissa konkreettisissa esityksissä kuten tiedemiesten julkaisuissa ja toimittajien kirjoituksissa.⁷² Osakertomukset toistavat ja uusintavat suurten kertomuksen mallia pitäen yllä sen valta-asemaa.

Narratiivihierarkian mukaisessa käsitystavassa suurella kertomuksella on sosiaalinen valta-asema, mutta sen valta ei perustu minkään sosiaalisen ryhmän asemaan eikä ole yhtä suoraan alistavaa kuin perinteisessä suuren kertomuksen käsitystavassa. Osakertomuksilla on rajoitetusti vapaata tilaa esittää omia tulkintojaan ja integroitumisen tai joskus jopa avoimen haastamisen ja vastakertomukseksi muuttumisen kautta mahdollisuus muuttaa merkittävästikin suuren kertomuksen kehystä.⁷³ Esimerkkinä voi pitää vaikka naisnäkökulman nousua Suomessa (ja monessa muussa maassa) suuren kertomuksen marginaaleista huomattavasti keskeisempään asemaan.⁷⁴ Kyse ei ollut karnevalistisesta kääntymästä pääläelleen, miesnäkökulmasta vaikennevan naisnäkökulman noususta valta-asemaan, vaan vaiennetun osakertomuksen integroitumisesta ja siitä seuranneesta suuren kertomuksen evolutiivisesta uudistumisesta.⁷⁵ Suuri kertomus on siis narratiivinen kehys, joka muuttuu ja elää ympäristön muuttuessa sekä legitimoii, delegitimoii ja antaa merkityksen osakertomuksille.

Thijsin mukaan narratiivihierarkian mukainen tapa hahmottaa suuri kertomus avaisi uusia horisontteja historian tutkimukseen. Hänen mukaansa historioitsijat ovat perinteisesti pyrkineet identifioimaan useampia suuria kertomuksia yhden kansallisen kulttuurin sisältä, mutta parempi vaihtoehto olisi etsiä yhden suuren kertomuksen ilmentymiä ja vastakertomuksia erilaisista osakertomuksista.⁷⁶ Ilmentymiä voi paikantaa hahmottelemalla osakertomusten yhteistä runkoa, joka ”on johdettu suuresta kertomuksesta ja siten tuottaa sen uudelleen”⁷⁷. Thijs on kehittänyt viisikohtaisen tyypittelyn, jonka avulla osakertomusten yhteisen rungon tai narratiivisen luurangon tunnistaminen on mahdollista.⁷⁸

⁷² Thijs 2008, 68-73. Konkreettisten tekstien lisäksi osakertomuksina voi Thijsin mukaan pitää myös historiallisia käytänteitä kuten museoita, juhlia ja vuosipäiviä.

⁷³ Thijs 2008, 72.

⁷⁴ Naisnäkökulman murroksesta ja vaikutuksista pohjoismaissa katso esim. Aronsson et al, 2008, 278-279.

⁷⁵ Suuri kertomus toimii myös delegitimoimalla kehysiinsä sopimattomia tarinoita. Esimerkiksi naisnäkökulman vahvistuttua tietoisien naisvastaiset tai naisista vaikennevat narratiivit joutuivat ahtaammalle tai putosivat pois suuren kertomuksen legitimoivalta vyöhykkeeltä.

⁷⁶ Thijs 2008, 70.

⁷⁷ Thijs 2008, 70.

⁷⁸ Thijs 2008, 71.

1. *Toimijat*. Ketkä historialliset hahmot muodostavat kansakunnan ytimen? Minkälaiselle pohjalle kansakunta on perustettu ja keitä ovat sen tärkeimmät toimijat?
2. *Vastustajat tai viholliset*. Mitkä ryhmät tai voimat ovat kansakunnan suurin uhka? Mistä ne ovat lähtöisin, onko ne jo voitettu vai odotellaanko voittoa vasta tulevaisuudessa? Vai vaietaanko niistä kokonaan?
3. *Historiallisen kehityksen luonne*. Millaisena ajan kuluminen yleisesti nähdään ja mitkä ovat historian suuria voimia? Onko historia syklistä, progressiivista vai sattumanvaraista?
4. *Periodisointi*. Missä ovat kansakunnan juuret? Mitkä tapahtumat, sodat, voitot tai kärsimykset olivat kansakunnan käännekohtia?
5. *Aikatalous*. Mikä on kansakunnan kulta-aikaa? Onko se myyttisessä menneisyydessä, jokin todellinen historiallinen ajanjakso vai vasta tulossa? Onko sitä vastoin synkkyyden aikoja tai niin traumaattisia vaiheita, ettei niistä puhuta?

Suuri kertomus ja narratiivihierarkia Thijsin tavoin ymmärrettynä muodostavat hedelmällisen teoreettis-metodologisen työkalun analyysille, jonka tavoitteena on tutkimuskysymyksen mukaisesti selvittää, *miten ja millainen mielekäs kertomus Italiasta rakentui lyijyn vuosien kontekstissa*. Tämä on mahdollista, mikäli mielekäs kertomus Italiasta hahmotetaan sekä Hallin muotoilemana ”kansakunnan kertomuksena” että ”suuren kertomuksen” kaltaisena narratiivihierarkian huipulla olevana kehyksenä. Vastaavasti Corrieren ja l’Unitàn esitysten kokonaisuudet kummankin iskun kohdalla hahmotetaan osakertomuksiksi, jotka osallistuvat suuren kertomuksen tuottamiseen, uusintamiseen ja muokkaamiseen.

Koska kansakunnan kertomus on yksi tärkeimmistä kansallisen identiteetin rakentumistavoista, voi sitä suurena kertomuksena hahmotettuna pitää eräänlaisena kansallisen identiteetin kunnan indikaattorina. Mikäli valittuna hetkenä eri osakertomusten pohjalta löytyy selkeä ja vahva narratiivinen luuranko, voidaan tätä pitää merkinä melko yhtenäisestä kansakunnan kertomuksesta ja siten kansallisen identiteetin vahvasta pohjasta. Vastaavasti narratiivisen luurangon ohuus, epämääräisyys tai olemattomuus voidaan tulkita kansallisen identiteetin heikon tilan merkiksi. Asettamalla Corrieren ja l’Unitàn eri poliittista näkökulmaa edustavat osakertomukset vastakkain ja lukemalla niitä esimerkiksi Thijsin tyypittelyn muodostamien silmälasien lävitse, on mahdollista havainnoida niiden osalta julkisen keskustelun tasolla erottuvan kansakunnan kertomuksen narratiivisen luurangon tilaa. Analyysin tulosten vertaaminen tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin negatiivisiin arvioihin italialaisten kansallisen identiteetin kehityksestä kylmän sodan aikana voisi auttaa aihetta koskevan paremman kokonaiskuvan muodostamista. Tähän analyysissä pyrin.

Thijsin tyypittely on hyvä lähtökohtainen apuväline, jonka avulla analysoin Corrieren ja l'Unità:n kirjoituksia osakertomuksina. On kuitenkin huomattava, että Thijs on alun perin tarkoittanut menetelmänsä lähinnä kansallisten historiografioiden tarkasteluun. Tässä tutkimuksessa on siten kyse osittain myös sen testaamisesta, missä määrin menetelmää voi hyödyntää muunlaisten lähdeaineistojen kohdalla. Testaaminen edellyttää pientä soveltamista, ja joudun muokkaamaan Thijsin tyypittelyä muutamilta osin soveltuvammaksi lyijyn vuosien iskujen kontekstiin. Muokkausten myötä tässä työssä käytettävä tyypittely on seuraava:

1. *Toimijat*: Ketkä asettuvat vastustamaan terrorismia ja ketkä ovat kansakunnan keskeisiä toimijoita? Ovatko keskeisessä roolissa esimerkiksi kansalaiset, jotkin tietyt kansanryhmät tai puolueet/muut instituutiot? Minkälaiselle pohjalle kansakunta on perustettu?
2. *Vastustajat tai viholliset*: Minkälaista toiseutta terroristit edustavat? Mikä on heidän historiansa, mihin he pyrkivät, millä keinoin ja onko heillä onnistumisen edellytyksiä? Mitä muita kansakunnan merkittäviä toisia nostetaan esiin?
3. *Historiallisen kehityksen luonne*: Mitkä ovat historian keskeisiä voimia? Mikä on kansakunnan kertomuksen keskeinen juoni? Mikä on demokraattisen järjestyksen ja tämän juonen suhde?
4. *Periodisointi ja aikatalous*: Missä ovat kansakunnan juuret? Mitkä tapahtumat, sodat, voitot tai kärsimykset olivat sen käännekohtia? Mikä on kansakunnan kulta-aikaa? Onko se mennyt tai tulossa uudelleen? Mitkä ovat synkkyiden aikoja ja mistä ei puhuttu?

Analyysi rakentuu käytännössä siten, että Corrieren ja l'Unità:n esitysten kokonaisuutta eritellään ja vertaillaan suhteessa toisiinsa erikseen kummankin iskun yhteydessä.

1.5. Aineisto ja lukutapa

Syy lehdistöaineiston käyttämiseen on konstruktivistinen näkökulma. Koska ymmärrän kansallisen identiteetin jatkuvasti muotoutuvaksi sosiaaliseksi konstruktioksi, jonka sisältö riippuu ihmisten sille antamista merkityksistä, on huomio kiinnitettävä niihin mekanismeihin joiden kautta ihmiset noita merkityksiä antavat. Moderneissa kansakunnissa, joiden kaikki jäsenet eivät koskaan kohtaa toisiaan henkilökohtaisesti, on medialla väistämättä keskeinen rooli jäsenten välisessä merkityksenannossa. Median kautta määritellään esimerkiksi, mitkä historian tapahtumat nostetaan minäkin hetkenä tulkitsemaan nykyhetkeä tai mitä arvoja tarjotaan identiteettien rakennusaineiksi.⁷⁹ Median sisältä aineistoksi valikoitui lehdistö. Lehdistö on viimeisen kahdensadan vuoden ajan ollut tärkeä

⁷⁹ Salovaara-Moring 2004, 185.

mielipiteenmuokkaaja läntisessä maailmassa ja sillä on pitkät perinteet kansakuntien muotoutumisessa.⁸⁰

Tärkeä huomio toki on, ettei lehdissä kansalliselle yhteisölle annettuja merkityksiä voi automaattisesti olettaa yhteneviksi lehtien lukijoiden sille antamien merkitysten kanssa. Toisaalta on myös huomattava, etteivät lehdet kirjoittele yhteiskunnallisessa tyhjiössä, vaan pyrkivät vaikuttamaan asioille annettaviin merkityksiin. Vaikuttavuuden aikaansaamiseksi ei voi kirjoittaa mitä vain, joten lehtien on pyrittävä löytämään näkemyksilleen ainakin joitakin yhteisiä kiinnekohtia lukijoiden näkemysten kanssa. Sen sijaan, että katsoisin lehtien esitysten edustavan yleistä käsitystä, lienee parempi tyytyä toteamaan niiden edustavan julkista käsitystä, jolla voi olla vaikutuksia lukijakunnan käsitysten muodostumiseen.⁸¹ Tämä vaikutusmahdollisuus on varsin relevantti. Koska kansallinen identiteetti on luonteeltaan ison modernin yhteisön identiteetti, on luonnollista että niille annetut merkitykset määritellään julkisesti. Historiantutkimuksessa lehdistömateriaalin onkin sanottu edustavan aikansa ja ympäristönsä kuvaa ja poliittista ilmapiiriä.⁸²

Lehdistöanalyysikään ei ole kaikenkattava. En luonnollisestikaan halua kiistää, että median lisäksi monilla muilla julkisen viestinnän areenoilla kuten koululaitoksella sekä pienemmän yleisön saavuttavilla puolijulkisilla tai yksityisillä merkityksenannoilla on merkitystä kansallisen identiteetin muotoutumiselle. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole esiintyä tyhjentävänä tai täydellisenä esityksenä italialaisesta kansallisesta identiteetistä lyijyn vuosien terrorismin yhteydessä, vaan ainoastaan tietyn osan kattavana esityksenä.

1.5.1. Corriere Della Sera ja l'Unità

Italialainen lehdistökulttuuri eroaa esimerkiksi suomalaisesta joiltakin osin. Maassa ei ole erityistä ykköslehteä, jonka asema vertautuisi vaikkapa Helsingin Sanomien asemaan Suomessa. Sen sijaan maassa on suuri määrä leimallisesti tietyn alueen tai kaupungin lehtiä, joiden lukijakunta kotialueen ulkopuolella on olematon ja jotka eivät edes tavoittele paikkaa koko kansan lehtenä.⁸³ Toinen erityispiirre vielä lyijyn vuosina oli sitoutumattoman lehdistön ohella vaikuttanut vahva

⁸⁰ Lehdistön historiasta ja kansakuntien muotoutumisen yhteydestä katso esim. Suvanto 1977, 87-94 sekä Anderson 2007, 71-75.

⁸¹ Teräväinen 2008, 5-6; Suvanto 1977, 97.

⁸² Torvinen 1982, 45, 48; Teräväinen 2008, 6.

⁸³ Italialaisen lehdistön ominaispiirteistä katso esim. Nowell-Smith 1990, 52-55 ja Lumley 1996, 199-213.

puoluelehdistö.⁸⁴ Näistä lähtökohdista lehtien valintaperusteena on käytetty kahta kriteeriä: pyrkimystä koko maan laajuiseen lukijakuntaan sekä yhteiskunnallista taustaa.⁸⁵

Vuonna 1876 perustettu Corriere oli suurin ja perinteisin Italian virallisesti sitoutumattomista lehdistä. Milanolaisesta alkuperästään huolimatta sillä oli maan eri osiin suunnattuja editioita. Käytännössä lehden perusosa oli sama ympäri maata, mutta paikallisuutisia koskeva liite vaihteli alueittain. Tutkimusaineistona on käytetty lehden perusosaa. Corriere oli 1970-luvun puoliväliin asti pääasiassa Crespin teollisuussuvun omistuksessa. Koska suvun lukuisat perijät olivat hajauttaneet omistusta, sai lehti päättää linjastaan varsin itsenäisesti.⁸⁶ Vuodesta 1974 eteenpäin Crespit myivät tappiollisen lehden kustantamoalalla vaikuttaneelle Rizzoli-suvulle. Rizzolien aikana Corriere omaksui ensin aavistuksen aiempaa vasemmistolaisemman linjan. Varsin pian rahavaikeudet ajoivat Rizzolit kuitenkin hakemaan rahoitusta pankeilta, joiden avun ehtona oli uusi länsimielisempi, kommunisminvastaisempi ja liike-elämää suosivampi linja.⁸⁷ Hienoisia muutoksia omistussuhteissa ja omistajien linjassa siis oli, mutta kuten italialaisen lehdistön tutkija Giovanni Santambrogio huomauttaa, eivät muutokset lehden sivuilta katsottuna olleet erityisen voimakkaita.⁸⁸ Kantava perusvire läpi tarkastelujakson oli poliittinen sitoutumattomuus ja liberaali maltillisuus.

L'Unità oli itsensä Antonio Gramscin 1924 perustama Italian kommunistipuolueen PCI:n omistama lehti. Se oli nimensä alaotsikon mukaisesti *Organo del Partito Comunista Italiano*, PCI:n kiinteä elin, joten sen linja noudatti kiinteästi PCI:n linjaa kulloisessakin tilanteessa. Corrieren tavoin l'Unità tavoitteli alueellisilla liitteillä kansallista lukijakuntaa, ja Lumley on pitänyt sitä jopa kaikista Italian lehdistä vähiten paikkaan tai alueeseen sidottuna.⁸⁹ Se oli suurin Italian puoluesidonnaisista lehdistä ja suurimpia kaikista lehdistä, mutta lukijakunta alkoi pienentyä reippaasti 1970-luvun jälkipuoliskolla, muun muassa uuden sitoutumattoman vasemmistolaisen *La Repubblica* -lehden perustamisen myötä.

Lehtien yhteiskunnallisen taustan huomioimisella tarkoitan, että pyrin ottamaan huomioon yleisen näkemyksen, jonka mukaan italialaisten ”heikon” kansallisen identiteetin seurauksena Italiaan ei

⁸⁴ Puoluelehdistöstä Italiassa katso Lumley 1996, 206-210.

⁸⁵ En suinkaan väitä ettei aiheen tutkiminen paikallisesti suuntautuneiden lehtien pohjalta olisi mielekäästä. Terrorismiin otettiin tuki kantaa myös niissä ja niillä oli paikallisesti suurta vaikutusvaltaa julkisen keskustelun sisältöön ja muotoon. Tutkimuksen laajuus paisuisi paikallislehtien suuren määrän vuoksi kuitenkin varsin suureksi, ellei kontekstiksi valita aiheen käsittelyä vain tietyn alueen mediassa.

⁸⁶ Santambrogio 1997, 443-445.

⁸⁷ Santambrogio 1997, 459-461.

⁸⁸ Santambrogio 1997, 459-461.

⁸⁹ Lumley 1996, 201.

syntynyt vahvaa poliittista yhtenäiskulttuuria.⁹⁰ Sen sijaan ihmiset identifioituivat vahvasti poliittisiin alakulttuureihin, joita olivat maallis-liberaali, katolinen ja sosialistinen alakulttuuri.⁹¹ Simona Colarizi ja Simon Parker korostavat näiden alakulttuurien merkitystä italialaisen kansallisen identiteetin muotoutumisessa.⁹² Colarizin mukaan laajempi samastuminen demokratiaan ja valtioon tapahtui vasta näiden alakulttuurien kanavoiduttua puoluekenttään PCI:n ja kristillisdemokraattipuolue *Democrazia Cristiana* (DC) vastakkainasetteluna. L'Unità ja Corrieren taustat peilaavat jossain määrin näitä poliittisen kulttuurin rintamalinjoja L'Unità sijoituessa selkeästi sosialistisen ja Corrieren maallis-liberaalin alakulttuurin alueelle.⁹³ Niiden analysoiminen rinnakkain on keino ottaa poliittisen kulttuurin rakenne huomioon analyysissä.

En yritä väittää, että kaikki mielekkäät narratiivit Italiasta olisi palautettavissa kolmeen yhtenäisten alakulttuurien tarjoamaan vaihtoehtoon. En myöskään väitä, että Corrieren tai L'Unità sivuilta välittyisi kattava kuva niille ominaisten alakulttuurien piirissä vallitsevasta kansallisesta identiteetistä. Valinnalla olen kuitenkin halunnut ottaa huomioon sen, että Italiassa oli erilaisia, paikoin hyvinkin erimielisiä poliittisia alakulttuureja, joiden piirissä käsitykset kansallisesta identiteetistä saattoivat vaihdella. Asiantilan mielessä pitäen analysoin Corrierea ja L'Unità vertailevalla otteella. Vertailen lehtien esityksiä sekä pohdin mahdollisten erojen ja yhtäläisyyksien syitä myös poliittisten alakulttuurien näkökulmasta.

Tässä yhteydessä mainittakoon vielä, että vaikka otteeni on vertaileva, ei tavoitteenani ole selvittää, kenen näkemys oli hegemonisessa asemassa. Kansallisen identiteetin tutkimuksen kontekstissa koen mielekkäämmäksi pohtia, minkälaisin perustein kansallinen identiteetti voitiin kokea mielekkäänä eri puolilla yhteiskuntaa. Mihin tarpeisiin se oli mielekäs vastaus?

1.5.2. Aineiston erittely

Tutkimuksen aineisto on koottu Corrieren ja L'Unità Piazza Fontanan ja Bolognan iskujen jälkeisistä kirjoituksista. Olen lukenut kummankin iskun osalta kummankin lehden kaikki numerot vajaan kuukauden ajalta iskun jälkeen; Piazza Fontanan osalta 13.12.1969-31.12.1969 ja Bolognan osalta 3.8.1980-31.8.1980. Aineisto koostuu kaikista kirjoituksista, joissa käsiteltiin terrorismia tai sen vastustusta. Käytännössä kummankin iskun kohdalla suurin osa kirjoituksista ajoittui iskun jälkeiselle viikolle, mutta aiheeseen palattiin ajoittain koko tarkastelujakson ajan. Tarkastelun ulottaminen pidemmälle aikavälille ei olisi palvellut tutkimuskysymykseen vastaamista, sillä ajan kuluessa

⁹⁰ Heikosta kansallisesta identiteetistä ja sen vaikutuksista poliittiseen kulttuuriin katso esim. Parker 1996, 109-110 sekä Colarizi 1997, 266-269.

⁹¹ Parker 1996, 108-110.

⁹² Colarizi 1997, 266-269.

⁹³ Lehtien ja poliittisten alakulttuurien välisestä suhteesta katso lisää Lumley 1996, 207-210.

kirjoitukset muuttuivat pääasiassa lyhyiksi, toteaviksi ja itseään toistaviksi uutisiksi esimerkiksi poliisitutkimusten etenemisestä.

Historiantutkimuksessa lehdistöaineistoa on perinteisesti jaoteltu sen mukaan, onko haluttu tarkastella lehdistön jostakin aiheesta luomaa kuvaa vai suhtautumista aiheeseen.⁹⁴ Aineisto on siten jaoteltu tekstityypeittäin: uutiset, otsikot, raportit ynnä muut ovat kertoneet kuvasta, pääkirjoitukset, kolumnit ja toimituksellisia mielipiteitä sisältävät kirjoitukset suhtautumisesta. Koska en tässä tutkimuksessa tarkastele perinteisen tutkimuksen kohteena usein ollutta kuvan objektiivisuutta tai jäljitä lehtien suhtautumisen takana olleita intressitahoja,⁹⁵ en koe perinteisen jaottelun soveltamista mielekkääksi. Tutkimukseni kohde ovat mielekkääksi oletetut esitykset, jotka nähdäkseni ilmenevät sekä perinteisesti kuvan muodostumiseen että suhtautumiseen kuuluvissa kirjoituksissa. Tutkimuksen aineisto koostuu monenlaisista teksteistä. Mukana on yhteiskunnallista tilannetta laajalla katseella luotaavia pääkirjoituksia, poliittisen eliitin puheenvuoroja ja haastatteluja, hautajais- ja mielenosoitusreportaaseja, lyhennelmiä parlamenttikeskusteluista, kansalaisten haastatteluja, lyhyitä uutisia ynnä muuta. Katson kaikilla olevan merkitystä terrorismin kontekstissa rakentuvan kertomuksen suhteen, koska ne käsittelivät terrorismia ja sen vastustusta.

Kutsun yksittäisiä terrorismia tai sen vastustusta koskevia mainintoja tai kirjoituksia ”esityksiksi”. Esitysten kokonaisuutta yksittäisen lehden tasolla kummankin iskun yhteydessä kutsun osakertomukseksi. Kummankin lehden osakertomusten kokonaisuutta tarkastelen ”suuren kertomuksen” käsitteen avulla. Tarkoituksena on selvittää eri aihealueiden sisältöä, merkitystä ja keskinäistä suhdetta lehtien osakertomuksissa ja vertailla niiden eroja keskenään sekä iskujen välillä. Tarkastelussa on siis Corrieren osakertomus ja l’Unità:n osakertomus 1969 ja 1980.

Tutkimuksen kaikki lähdemateriaali ja iso osa tutkimuskirjallisuutta on italiaksi. Koska en voi olettaa, että suomenkielinen lukija osaisi italiaa, olen katsonut parhaaksi suomentaa kaikki suorat viittaukset italiankieliseen aineistoon. Otan luonnollisesti vastuun mahdollisista käännösvirheistä.

1.5.3. Työn rakenne

Työn rakennetta ohjaa konstruktivistinen käsitys kansallisesta identiteetistä. Koska konstruktivistisen näkemyksen mukaan kansallinen identiteetti on *tietyissä historiallis-kulttuurisissa olosuhteissa*

⁹⁴ Perinteisen lehdistöpohjaisen historiantutkimuksen käsitteellisestä erottelusta kuvan ja suhtautumisen välillä katso esim. Eskola 1973, 9-11; Teräväinen 2008, 1-3; Suvanto 1977, 94.

⁹⁵ Kuvan objektiivisuudella viitataan mm. Suvannon määritelmään, jossa objektiivisuutta mitataan vertaamalla lehden uutisaineistoa historiatieteen tutkittavasta tilanteesta luomaan kriittiseen kokonaiskuvaan. Suvanto 1977, 95. En tutki kuvan objektiivisuutta, koska mielekkäiden kansallisen identiteetin narratiivinen rakentuminen ei nähdäkseni koskaan ole objektiivista edes Suvannon tarkoittamassa mielessä.

tapahtuneen rakentumisprosessin tuotos, on analyysin kannalta välttämätöntä käsitellä jonkin verran kyseisten olosuhteiden historiaa ja kehitystä. Sama pätee italialaiseen terrorismiin, jonka ymmärtäminen yhtä lailla kuin sen tulkinnan ymmärtäminen edellyttää italialaisen yhteiskunnallisen kehityksen päälinjojen tarkastelua. Näin ollen tutkielma etenee seuraavasti.

Luvussa 2 esittelen Italian ja italialaisen yhteiskunnan kehitystä keskeisimpien toimijoiden, rakenteiden ja tapahtumien kautta aina toisen maailmansodan jälkeisestä jälleenrakennuksesta Piazza Fontanan iskuun asti. Luvussa 3 analysoin Corrieren ja l'Unità:n osakertomusta Piazza Fontanan iskun yhteydessä. Luku 4 on jatkoa luvulle 2, luon siinä katsauksen Italian ja italialaisen yhteiskunnan kehitykselle Piazza Fontanan ja Bolognan iskun välisenä aikana. Luvussa 5 analysoin Corrieren ja l'Unità:n osakertomuksia Bolognan iskun tiimoilta ja luvussa 6 esitän johtopäätökset.

2. Piazzale Loretolta Piazza Fontanalle

Yksi resistenzan loppuvaiheen näyttävimpiä tapahtumia osui huhtikuun 28. jälkeiseen yöhön ja seuraavaan aamuun 1945, kun varsinainen sotiminen oli jo ohi. Tuolloin milanolaiselle Piazzale Loreton aukiolle tuotiin joukko edellisenä päivänä Sveitsin rajan tuntumassa partisaaneille kiinni jääneitä korkea-arvoisia fasisteja, jotka oli pikaoikeudenkäynnin jälkeen teloitettu. Yksi heistä oli itse Mussolini. Ruumiit ripustettiin roikkumaan pää alaspäin aukiolla sijainneen huoltoaseman katoksesta milanolaisten ohikulkijoiden ihmeteltäväksi. Kyseessä oli eräänlainen lopullisen voiton merkki, jonka paikka oli huolella valittu: Salòn fasistit olivat käyttäneet samaa aukiota kiinni jääneiden partisaanien julkisiin teloituksiin.⁹⁶ Tapahtuma symboloi makaaberilla tavalla Italian historiassa alkavan vaiheen ideologista ilmapiiriä, resistenza oli voittanut ja fasistit nopeasti mätänävä muisto vain. Kuitenkin kuten useimmissa ylilyönneissä käy, myös tässä tapauksessa tilanteen kiihko vääristi todellisuutta ja peitti alleen ongelmia, jotka varsin pian piti kohdata. Seuraavien 25 vuoden aikana ongelmia myös yritettiin vaihtelevalla menestyksellä kohdata, mutta menneisyyden haavat osoittautuivat monin paikoin pintanaarmua syvemmiksi. Yksi seuraus ongelmista oli terrorismi, joka alkoi neljännesvuosisataa myöhemmin Piazza Fontanalla vain muutaman kilometrin päässä Piazzale Loretolta. Tässä luvussa tarkastellaan Italian kivistä tietä, joka kahden aukion väliin jäi.

2.1. Toisen maailmansodan jälkeisen historian peruslinjat

Italialaisen yhteiskunnan historia toisen maailmansodan jälkeen noudattaa pääpiirteittäin yleistä länsieurooppalaista kaavaa. Kehityksen keskeisiä piirteitä olivat elinkeinorakenteen muuttuminen agraariyhteiskunnasta teollistuneeksi ja sittemmin jälkiteollistuneeksi yhteiskunnaksi sekä rakennemuutokseen liittynyt jatkuva talouskasvu ja elintason nousu.⁹⁷ Talouskasvun ja elintason nousun ohessa kulki laajasti ihmisten elämään vaikuttanut, jopa sosiaalisesti vallankumoukseksi kutsuttu muutos.⁹⁸ Kaupungistuminen, lukutaidon ja koulutuksen leviäminen, maallistuminen sekä kulutuskulttuurin ja individualismin nousu muuttivat nopealla ja radikaalilla tavalla ihmisten elämäntapoja ja suhdetta ympäristöönsä. Taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen myötä uskonnon ja sosiaalisten luokkien kaltaiset vanhat identiteetin kulmakivet ja niiden varassa toimivat sosiaaliset auktoriteetit kuten kirkot, puolueet ja ay-liikkeet menettivät symbolista valtaansa.⁹⁹ Aiemmin katkerat ja kärjistyneet luokkapohjaiset ja uskonnolliset jännitteet menettivät merkitystään ja demokratian asema vahvistui.¹⁰⁰

⁹⁶Ginsborg 2006, 83 ja 87.

⁹⁷Hine 1997, 320; Allum 2000, 10.

⁹⁸Allum 2000, 11.

⁹⁹Allum 2000, 11.

¹⁰⁰Hine 1997, 320.

Italiassa kehitys sai kuitenkin joitakin yleisestä kaavasta poikkeavia, erityisesti italialaisia piirteitä. Muuhun Länsi-Eurooppaan nähden vaatimattomasta kehitystasosta johtuen muutos oli nopeampi ja jyrkempi kuin monissa maissa, mutta siitä syystä myös sosiaalisesti normaalia kivuliaampi.¹⁰¹ Asiaa ei auttanut, että poliittisesti Italia ajautui vaikeaan tilanteeseen, jossa parlamentaarinen mekanismi jumiutui tehden maan hallituksista systemaattisesti heikkoja.¹⁰² Näiden Italialle leimallisten piirteiden ja yleisen länsieurooppalaisen mallin yhteisvaikutuksesta muodostui Italialaisen yhteiskunnan historian sodan jälkeiseksi taustajuoneksi Allumin mukaan *poliittis-hallinnollisen pysähtyneisyyden ja kansalaisyhteiskunnan dynaamisen kehityksen välinen jännite*.¹⁰³ Tämän jännitteen syntymisen ja kehittymisen tunteminen on tutkielman analyysin kannalta olennaista, sillä se muodostaa kontekstin paitsi terrorismille itselleen, myös terrorismin pohjalta käydyn yhteiskunnallisen keskustelun ymmärtämiselle. Yhteiskunnallinen keskustelu on puolestaan se julkinen foorumi, jolla kansallisen identiteetin rakentumista tutkimuksessa tarkastellaan. Tätä lukua voi pitää johdatuksena italialaisen yhteiskunnan keskeisiin rakenteisiin, toimijoihin, kehityskaariin ja kulttuuriin ja sitä kautta Piazza Fontanan iskua koskevan analyysin kontekstiin.

Tarkastelu on paras aloittaa sodan jälkeisestä jälleenrakennuksen ajasta. Tuolloin tehtiin suuria päätöksiä, jotka loivat perustan poliittis-hallinnollisen pysähtyneisyyden ja kansalaisyhteiskunnan kehityksen väliselle jännitteelle.

2.2. Poliittinen jälleenrakennus 1945-1960

Sodan päättyessä Italia oli liittoutuneiden näkökulmasta teollistumisesta jäljessä olevaa takapajuista aluetta, jolla oli perin ohut demokraattinen kulttuuri. Kun se lisäksi oli esimerkiksi Saksaan verrattuna geopolitiittista periferiaa, jonka asemaa länsileirissä pidettiin selviönä, ei maan uudelleenjärjestelyyn kiinnitetty paljon huomiota.¹⁰⁴ Poliittinen jälleenrakennus tapahtui pääasiassa ilman ulkopuolista ohjausta. Kaksikymmentä vuotta fasismin aikaa oli tehnyt tehokkaasti selvää valtaosasta aiempia poliittisia organisaatioita ja muita sosiokulttuurisesti merkittäviä voimia,¹⁰⁵ joten tasavallan perustamisen jälkeen Italian painavin ongelma oli toimivan ja kansalaisia puhuttelevan demokraattisen hallinnon pystyttäminen. Uusi poliittinen kulttuuri rakentui lopulta pääasiassa kahden merkittävimmän fasismin ajasta selvinneen ja resistenzaa inspiroineen kulttuuritradition, katolisen kulttuurin ja sosialismin, ja ennen kaikkea niiden ympärille muodostettujen puolueiden varaan.¹⁰⁶

¹⁰¹ Hine 1997, 320; Allum 2000, 10.

¹⁰² Pasquino 2000, 71-75.

¹⁰³ Allum 2000, 41.

¹⁰⁴ Italian kansainvälisestä asemasta sodan jälkeen katso esim. Hine 1997, 321 tai Harper 2000, 97-101.

¹⁰⁵ Pasquino 2000, 71.

¹⁰⁶ Colarizi 1997, 266-269; Parker 1996, 108-109; Pasquino 2000, 71.

Vuoteen 1947 asti nämä aatteellisesti yhteen sopimattomat voimat tekivät pitkin hampain yhteistyötä antifasistisen koalition nimissä. Perustuslakia säättäneen kokouksen päätyttyä ja uuden tasavallan astuttua voimaan vasemmistoa edustavat puolueet potkaistiin välittömästi oppositioon. Koalition hajoamisen jälkeen pidettiin 1948 vaalit, jotka asettivat suuntaviivat Italian poliittiselle kehitykselle vuosikymmeniksi eteenpäin. Vaalien alla niin sosialistipuolue *Partito Socialista Italianon* (PSI) ja kommunistipuolue *Partito Comunista Italianon* (PCI) muodostama kansanrintama kuin kristillisdemokraattipuolue *Democrazia Cristiana* (DC) ja sen ympärilleen keräämien pienpuolueiden muodostama keskustakoalitio olivat varmoja voitostaan. Tasaisista ennakoasetelmista huolimatta vaalitulos oli lopulta selvä: keskustakoalitio otti murskavoiton DC:n yksin kalastaessa 48 prosenttia äänistä. Kansanrintaman sisällä PCI nousi suurimmaksi vasemmistovoimaksi, mutta rintama jäi 31 prosentillaan kauaksi DC:sta.¹⁰⁷ Tulos katkeroitti osapuolia ja vaalien pohjalta poliittinen akseli polarisoitui kolmen toisilleen vihamielisen navan ympärille tavalla, jonka takia Italian poliittinen järjestelmä oli alusta pitäen perusteellisesti jumissa.¹⁰⁸

Poliittista valtaa piti seuraavat vuosikymmenet neljän maltillisen, poliittista keskustaa edustavan puolueen keskustakoalitio eli niin sanottu *quadripato*. Siihen kuuluneista puolueista liberaalipuolueella (PLI), republikaanipuolueella (PRI) ja sosiaalidemokraattisella puolueella (PDSI) oli marginaalinen asema koalition massakannatuksen taanneen DC:n rinnalla.¹⁰⁹ Vasta sodan aikana perustetun DC:n ohjelma pyrki vetoamaan kristillisten arvojen edistämiseen ja antikommunismiin yli luokkarajojen.¹¹⁰ Vaatimattomista lähtökohdista aloittanut puolue sai pian merkittävän tukijan katolisesta kirkosta. Kirkon merkitys sodan jälkeisessä Italiassa oli valtava: kirkon oppi selitti valtaosalle ihmisistä perusteet maailmankaikkeudesta, ihmisen toiminnan merkityksestä, luonnonvoimista, onnesta ja epäonnesta ja asetti esimerkiksi ohjeet sukupuolten välisille suhteille sekä yhteisöjen rakenteelle perhettä myöten.¹¹¹ Paavi Pius XII piti DC:aa ideologisesti parhaiten yhteensopivana kirkon maaseutuelämää ihannoivan ja tiukan antikommunistisen linjan kanssa. Vieläkin tärkeämpää Piukselle oli, että DC oli valmis jatkamaan Mussolinin kanssa sovittua lateraanisopimusta, joka takasi kirkolle varsin edullisen ja itsenäisen aseman uudessa valtiossa. Yhteistyön seurauksena kirkko valjasti sodan jälkeisessä Italiassa yhä merkittävää auktoriteettia pitävän organisaatioverkostonsa DC:n taakse.¹¹²

¹⁰⁷ Kaikki tässä tutkielmassa mainitut vaalitulokset ja niiden kehitys vuosina 1948-1983 löytyvät taulukoituna liitteestä 1.

¹⁰⁸ Pasquino 2000, 72-73; Ginsborg 2006, 128-159.

¹⁰⁹ Ginsborg 2006, 188-192.

¹¹⁰ DC:n synnystä ja ideologiasta katso esim. Colarizi 1997, 37-47.

¹¹¹ Pratt 1996, 132.

¹¹² Kirkon ja DC:n yhteistyön taustasta katso esim. Ginsborg 2006, 60-65; McCarthy 2000, 134-141; Pratt 1996, 134-135.

Ainoa merkittävä vastakulttuuri katoliselle hegemonialle oli sosialismi, jonka juuret Italiassa ulottuivat pitkälle 1800-luvulle. Ennen fasismin aikaa vielä jakautuneen sosialistisen leirin merkittävimmäksi voimaksi muodostui sodan jälkeen kommunistipuolue PCI. Ainoana toimivan maanalaisen organisaation läpi fasismin ajan säilyttänyt ja resistenzasta suuren vastuun kantanut puolue muodostui massaliikkeeksi, joka hallinnoi vahvasti ay-liikettä ja muita työläisorganisaatioita.¹¹³ PCI oli nimensä mukaisesti ideologialtaan ja tavoitteiltaan kommunistinen, mutta Italian sodanjälkeinen asema länsileirissä ja siirtyminen massapuolueiden aikaan pakotti sen ainakin virallisesti lieventämään kantojaan. Aiempi leninistinen, pienen ammattivallankumouksellisten joukon johdolla tehtyä vallankumousta ajanut strategia korvattiin 1944 uudella *demokraattisen etenemisen strategialla*.¹¹⁴ Lopullinen tavoite oli siinä edelleen tuotantovälineiden kollektivisointi ja kommunistisen valtion pystyttäminen, mutta vasta kun tälle oli saatu riittävä konsensus demokratian puitteissa.¹¹⁵ Strategisesta maltillistumisesta huolimatta puheet kollektivisoinnin mahdollisuudesta pelottivat monia, ja viimeistään itsepintaisen toverilliset suhteet Neuvostoliiton kommunistiseen puolueeseen tekivät PCI:sta DC:n ympärille ryhmittäytyneen keskustanavan kannalta koalitiokelvottoman.¹¹⁶

Eräänlainen pikkuveljen rooli vasemmistossa lankesi sosialistipuolue PSI:lle, joka ideologisesti oli jonkinlainen sekoitus kommunismin ja sosiaalidemokratian välillä. Lisäksi se oli sisäisesti jakautunut reformistiseen ja kommunistimieliseen fraktioon, joiden valtasuhteet vaikuttivat puolueen vallitsevaan linjaan. Sodan jälkeen kommunistimielinen fraktio oli niskan päällä aina 1960-luvun taitteeseen asti, ja puolue sitoutui jatkamaan toimintaa yhteisessä kansanrintamassa PCI:n kanssa. Kannatuksellisesti yhteistyö kantoi kuitenkin heikosti hedelmiä, sillä puolueen kannatus vaappui PCI:on verrattuna mitättömällä 10 prosentin tasolla ollen jatkuvassa laskusuhdanteessa.¹¹⁷

Kolmas pienempi, mutta muotoutuvan poliittisen asetelman kannalta merkittävä poliittinen napa oli äärioikeisto. Kyseessä oli aluksi kirjava joukko uuteen tasavaltaan ja demokratiaan tyytymättömiä liikkeitä ja aatteita, mutta jo 1940-luvun lopulle tultaessa johtotähden aseman otti uusfasismin nimiin vannova *Movimento Sociale Italiano* (MSI).¹¹⁸ Uusfasistisen liikkeen hieman hämärässä ideologiassa liittoutuneet olivat isänmaan vallanneita vihollisia. Kuningas oli syönyt sanansa ja myynyt Italian kunnian suostumalla liittoutuneiden nukkehallintona pidettyyn demokratiaan ja tilanteen

¹¹³ Hine 1997, 322.

¹¹⁴ PCI:n strategisesta kehityksestä katso Colarizi 1997, 55-64 tai Ginsborg 2006, 51-59.

¹¹⁵ Demokraattisen etenemisen strategiasta katso Ginsborg 2006, 55-58; Colarizi 1997, 55-64.

¹¹⁶ PCI:n ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen suhteista katso esim. Pasquino 2000, 71-72.

¹¹⁷ Colarizi 1997, 48-55.

¹¹⁸ Hine 1997, 323; Ferraresi 1995, 41-42.

korjaamiseksi oli pystytettävä uudenlainen fasistinen valtio.¹¹⁹ Fasismin ryvettynyt maine toki jarrutti äärioikeiston kokoa ja vaikutusmahdollisuuksia, mutta täysin marginaalisesta ilmiöstä ei ollut kyse. Ainoana ei- antifasistisena voimana MSI onnistui keräämään sympatioita kaikilta uuteen tasavaltaan tyytymättömiltä ja kommunismia vastustavilta voimilta. Sen äänimäärä liikkui 5-7 prosentissa välillä nousten parhaimmillaan 9 prosenttiin, mikä teki siitä neljänneksi suurimman puolueen DC:n, PCI:n ja PSI:n jälkeen.¹²⁰

Suurin osa MSI:n johtoa ja kannattajia toki ymmärsi, ettei fasistisella ohjelmalla voinut käytännössä sodan jälkeisessä historiallisessa tilanteessa päästä vallankahvaan demokraattisia reittejä. Siksi puolue korosti mielellään itseään antidemokraattisena voimana, joka oli sekoitus perinteistä puoluetta ja kansanliikettä. Puolueen vaikutuspiiriin kuului enemmän tai vähemmän radikaaleja ulkoparlamentaarisia ryhmiä, joiden toimintavalikoimaan kuului erilaisia suoran toiminnan muotoja kuten katutappeluja, pienimuotoisia attentaatteja ja mielenosoituksia. MSI ei tietenkään virallisesti sitoutunut mihinkään laittomaan, mutta puolueen jatkuvat epämääräiset viittaukset ”aseelliseen siipeen” ja yleisesti tunnetut suhteet monien radikaaliryhmien johtoon vahvistivat yleistä käsitystä sekä parlamentaarisella että ulkoparlamentaarisella rintamalla vaikuttavasta, suoraan toimintaan kykenevästä ja kumousvalmiista äärioikeistosta. Uhkakuvaa tehosti se, että suhteellisen monet ase- ja poliisivoimien sekä oikeuslaitoksen korkeista virkamiehistä, jotka olivat nousseet hyvään asemaansa jo fasismin aikana, kannattivat avoimesti MSI:a.¹²¹

Puolueiden keskeisellä asemalla ja poliittisen tilanteen polarisoitumisella keskustakoalition, kommunistivetoisen vasemmiston ja uusfasistisen äärioikeiston mukaiseen kolminapaiseen asetelmaan oli kaksi pitkäaikaista seurausta. Ensinnäkin se merkitsi parlamentaarisen tilanteen jumiutumista asetelmaan, jossa vallasta kilpaili kolme ryhmittymää, joiden ideologinen identiteetti rakentui muita ryhmiä koskevan aggressiivisen negaation varaan. Kompromisseihin ja neuvotteluun perustuvassa demokraattisessa systeemissä tilanne ei ollut järin otollinen, sillä se tarkoitti, että vain yksi ryhmittymistä saattoi olla vallassa kerrallaan. Ryhmittymistä äärioikeisto ei muodostanut aitoa vaihtoehtoa vallanpitäjäksi, joten todellinen taisto käytiin keskustakoalition ja vasemmiston välillä. Tilanne oli kuitenkin vasemmiston suhteen päinvastainen moniin muihin länsimaihin nähden. Niissä vasemmiston pääasialliseksi voimaksi muodostui sosiaalidemokraattinen, demokratiaan sitoutunut ja reformistinen puolue radikaalimpien kommunistien jäädessä vähemmistöön. Italiassa tilanne oli toisin päin; vasemmiston hegemonia oli kommunisteilla reformistisemman PSI:n soittaessa toista

¹¹⁹ Colarizi 1997, 90-104.

¹²⁰ Colarizi 1997, 90-104.

¹²¹ Colarizi 1997, 90-104; Ferraresi 1995, 41-42.

viulua. Myöhemmin on kiistelty siitä, olisiko kommunistivetoinen vasemmisto valtaan noustessaan järjestellyt maan olot uudelleen itäeurooppalaisten kansandemokratioiden mallin mukaan.¹²² Italian kansainvälinen asema NATO -maana rautaesiripun länsilaidalla huomioiden on myös pohdittu, olisiko kommunistista hallitusta päästetty valtaan edes rehellisen vaalivoiton jälkeen. Asia on kuitenkin jätettävä historiallisen jossittelun aiheeksi, sillä italialaisille äänestäjille pelkkä uhka kommunistien voiton mahdollisista seurauksista oli riittävän todellinen. Keskustakoalitio ja erityisesti DC oli paitsi ideologisesti, myös antikommunismissaan ainoa varmasti demokraattinen valinta. Asetelma toi DC:lle hegemonisen aseman puoluepolitiikassa yli neljäksi vuosikymmeneksi: 1950-luvulta eteenpäin Italian politiikan valitseva trendi oli vasemmiston hienoinen nousujohde keskustakoalition kustannuksella, mutta niin sanottu *il sorpasso* eli vasemmiston nouseminen keskustakoalition ohitse jäi tapahtumatta.¹²³

Samalla syntyi Länsi-Euroopan oloissa poikkeuksellinen tilanne, parlamentaarisen mekanismin jumiutuminen eli *blocco di sistema*. Jumiutuminen tarkoitti yksinkertaisesti sitä, että kansalaisilla ei ollut käytettävissään ainuttakaan vakavasti otettavaa ja varmuudella demokraattista oppositiota, jonka äänestämiseen mahdollisia poliittisia tai hallinnollisia muutosvaatimuksia olisi voinut kanavoida. Parlamentaarisen mekanismin jumiutuminen ja poliittisen kilpailun puute alkoi tehdä puolueista itseriittoisia, yhteiskunnan reaalisten intressien ja tarpeiden sijaan omista eduistaan ja asemastaan kiinnostuneita valtakoneistoja. Samalla poliittisen toiminnan läpinäkyvyys hävisi hukkuen puolueiden, puolueitoimistojen, välikäsien ja vaikutusvaltaisten yksilöiden suhteisiin, jotka alkoivat ohjata toimintaa.¹²⁴ Kokonaisuudessaan blocco di sisteman seurauksena poliittinen päätöksenteko alkoi muuttua tehottomaksi ja koko poliittis-hallinnollinen taso pikkuhiljaa näyttäytyä kansalaisista etäisemmältä ja vähemmän luotettavalta.

Toinen kolminapaisen polarisaation seuraus oli, että DC:n ja PCI:n vastakkainasettelu kylmän sodan hengessä johti Italian poliittisen kulttuurin aggressiiviseen polarisoitumiseen 1940–50-luvuilla, eli aikana jolloin puolueilla, kirkolla ja muilla perinteisillä auktoriteeteilla oli vielä paljon kulttuurista valtaa. David Hine on kuvannut polarisoitumisen aikaa ”ideologiseksi sodaksi”¹²⁵, jossa DC:n ja PCI:n taistelu muodostui taisteluksi yhtäältä katolisen kulttuurin ja markkinatalouden ja toisaalta sosialistisen kulttuurin ja kollektivisoinnin välillä. Leimaava piirre ideologisessa sodassa oli vastapuolen totaalinen demonisointi, joka vei kaiken tilan maltilliselta poliittiselta keskustelulta ja

¹²² Hine 1997, 323.

¹²³ Ferraresi 1995, 42; Lumley 1998, 30.

¹²⁴ Colarizi 1997, 16.

¹²⁵ Hine 1997, 323.

uudistuksilta.¹²⁶ DC ja katolinen kirkko aloittivat antikommunistisen kampanjan, jossa kylmä sota esitettiin Raamatun kuvastoa ja tarinavarantoa hyödyntäen hyvän ja pahan taisteluksi.¹²⁷ Kommunistit esitettiin esimerkiksi paratiisin käärmeiksi, jotka halusivat korvata kristillis-porvarillisen perheihanteen vapaalla rakkaudella ja avioerolla. Vastaavasti PCI aloitti DC:n ja sen johtaman hallinnon aggressiivisen delegitimoinnin. DC:n vaalimenestystä pidettiin pelottelun ja huijauksen ryydittämänä vallankaappauksena, puolueen johtoa fasistimielisenä ja totalitarismiin taipuvaisena ja hallintatapaa korruptoituneena valehteluna ja uskonnollisena terrorina.¹²⁸ Tähän vaiheeseen liittyy myös esimerkiksi *resistenzan* aiheen politisoituminen. Vasemmiston piirissä nousi esiin *petetyn resistenzan* tulkinta, jossa *resistenza* esitettiin pohjimmiltaan luokkapohjaisena ja sosiaalista tasa-arvoa tavoittelevana liikkeenä, jonka katoliset ja kapitalistiset voimat pettivät.¹²⁹ Vastaavasti DC:n ja keskustakoalition piirissä sai muotonsa *toisen risorgimenton* tulkinta *resistenzasta* moraalisena kapinana natsien ja fasistien pakanauskoa ja totalitarismia vastaan.¹³⁰

Kaikkiaan Italian poliittisen jälleenrakennuksen seurauksena syntyneet parlamentaarisen mekanismin jumiutuminen ja poliittisen kulttuurin polarisaatio toisilleen vihamielisiin alakulttuureihin loivat pohjan Italian sodan jälkeisen historian perusjännitteen toiselle puoliskolle, poliittis-hallinnolliselle pysähtyneisyydelle. Pysähtyneisyyden seuraus oli, että valtion ja julkishallinnon edustama institutionaalinen kokonaisuus ei pystynyt tehokkaasti mukautumaan samaan aikaan teollistumisen ja ennätyksellisen talouskasvun tuottamiin yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin. Tämän merkityksen paremmaksi ymmärtämiseksi on syytä luoda lyhyt katsaus jännitteen toiseen puoliskoon, kansalaisyhteiskunnan dynaamiseen kehitykseen.

2.3. Talousihme ja sosiaaliset muutokset 1950-1960-luvuilla

Kansalaisyhteiskunnan dynaamisen kehityksen perusta oli tavassa, jolla Italia alkoi teollistua ja kehittää talouttaan sodan jälkeen. Poliittinen kehitys kohti ideologista blokkiutuista teki muualla Länsi-Euroopassa laajasti harjoitetusta kompromissihakuisesta työmarkkinapolitiikasta Italiassa mahdotonta. Pääosin PCI:n kontrollissa ollut ay-liike piti jo työehtosopimusneuvotteluihin lähtemistä antautumisena kapitalistiselle markkinalogiikalle työnantajien keskusjärjestö *Confindustrian* korostaessa neuvotteluyhteistyön mahdottomuutta kommunistivetoisen ay-liikkeen epädemokraattisuuden takia.¹³¹ Käytännössä tilanne palveli keskustakoalitiota ja työnantajia. Se antoi

¹²⁶ Hine 1997, 326-327.

¹²⁷ Pratt 1996, 134-135.

¹²⁸ PCI:n DC:n vastaisesta strategiasta katso Orsini 2009, 201-212.

¹²⁹ Scoppola 1995, 14.

¹³⁰ Scoppola 1995, 15.

¹³¹ Hine 1997, 323-324 ja 335-336; Lumley 1998, 30.

niille vapaat kädet talouden jälleenrakentamiseksi ilman tarvetta ottaa ay-liikkeen vaatimuksia huomioon ja loi puitteet Italian talousihmeenä tunnetulle massiiviselle kehitykselle seuraavina vuosikymmeninä. Talouskasvu perustui kolmeen asiaan: liittymiseen alusta asti mukaan Euroopan ja läntisen maailman taloudelliseen integraatioon, julkisen vallan teollistumista tukeviin toimiin sekä kotimaisen halpatyövoiman käyttöön.¹³²

Taloudellisessa integraatiossa merkittävä rooli oli DC:n puheenjohtajan ja pääministerin Alcide De Gasperin taitavilla ulkopoliittisilla järjestelyillä. Kommunismiuhkkaan vedoten De Gasperi neuvotteli Italian mukaan sekä maan teollisuuden vahvistamiseksi käytettyyn Marshall-ohjelmaan että alkavaan Euroopan integraatioon, joka avasi ovet teollisuustuotteiden viennille laajemmille markkinoille.¹³³ Sisäpolitiikassa DC:n johtamat hallitukset tukivat teollistumista ja työllisyyttä matalalla verotuksella sekä suurilla julkisilla investoinneilla kuten moottoritieverkon rakentamisella, energian hinnan subventoinnilla ja julkisomisteisen terästeollisuuden laajentamisella. Halvat työvoimakustannukset perustuivat maaseudulta kaupunkiin ja etelästä pohjoiseen suuntautuvaan massiiviseen muuttovirtaan, joka syntyi kun etenkin nuoret olivat valmiita vaihtamaan epävarman toimeentulon pienelläkin palkalla vaikeissa olosuhteissa tehtävään vakinaiseen työhön. Muuttoliikkeen tarjoama työvoiman ylitarjonta takasi pitkään matalaan palkkatasoon tottuneen työvoimareservin ja ammatillisen järjestäytymisen pysymisen tiukassa kontrollissa.¹³⁴ Kokonaisuudessaan kehitys edesauttoi parantamaan Italian kilpailukykyä ja paransi pääoman omistajien luottamusta, mikä näkyi kasvavina voittoina, investointeina ja tuotantona.

Varsinainen talousihme koettiin Italiassa vuosina 1950-1970, jolloin kansainvälinen kauppa kasvoi kuusinkertaiseksi.¹³⁵ Italia pääsi nauttimaan tästä nosteesta ja bruttokansantuotteella mitattuna vuotuinen kasvu oli koko 20 vuoden ajan selkeästi yli 5 prosenttia.¹³⁶ Kasvuun liittyi luonnollisesti myös suuri elinkeinorakenteen muutos: vielä 1950-luvun puolivälissä alkutuotanto oli selvästi tärkein elinkeinosektori, mutta 1960-luvun jälkipuoliskolla ja 1970-luvun alussa jalostuksen osuus oli jo suurempi kuin Ranskassa ja Englannissa.¹³⁷ Työttömyys putosi 1960-luvun alkuun mennessä 2,6

¹³² Talousihmeen perustasta katso esim. Zamagni 2000, 45-49; Lumley 1998, 30-31; Hine 1997, 324-328.

¹³³ De Gasperin ja Italian ulkopoliitikasta sodan jälkeen katso Harper 2000, 97-104.

¹³⁴ Ay-liikkeen vaikutusvallan rajoittamisesta katso esim. Ginsborg 2006, 251. Neljä- ja viisikymmentäluvulla tehtailla oli varsin yleisesti jopa väkivaltaisia hyökkäyksiä luottamusmiehiä ja vasemmistolaisiin järjestöihin kuuluvia työntekijöitä vastaan. Esimerkiksi Bolognan provinssissa raportoitiin 1948-1954 kaksi kuolemantapausta ja 773 haavoittumistapausta työtaisteluissa, joissa poliisi kävi työläisten kimppuun. Samaan aikaan 13 935 raportoitua viranomaisen vastustamistapausta päättyi oikeuteen ja 7531 työläistä sai tuomion. Suurin vaara työläisille oli silti työttömyys, sillä irtisanomiset ja työläisaktiivien erottaminen oli arkipäivää.

¹³⁵ Ginsborg 2006, 286-287.

¹³⁶ Hine 1997, 324.

¹³⁷ Elinkeinorakenteen muutoksesta katso esim. Allum 2000, 10-11; Ginsborg 2006, 286-291.

prosenttiyksikköön ylikansoitettun maaseudun väestön virratessa kirjaimellisesti miljoonittain työn perässä tehtaisiin ja kaupunkeihin.¹³⁸ Lopulta tuotannon ja voittojen kasvu sekä täystyöllisyyttä hipova työmarkkinatilanne alkoi näkyä myös työntekijöiden palkoissa ja varallisuudessa, joka henkilöä kohti mitattavien tulojen perusteella kasvoi Italiassa enemmän kuin missään muussa maassa Länsi-Saksaa lukuun ottamatta.¹³⁹

Modernisaatiokehitys oli siis nopeampaa ja dramaattisempaa kuin monessa muussa länsimaassa, kiitos poliittisen tilanteen, jonka ansiosta julkinen valta saattoi luoda puitteet markkinavoimien poikkeuksellisen vapaalle toiminnalle vailla tarvetta sitoutua pohjoisempien maiden kaltaisiin kasvua rajoittaviin hyvinvointivaltioprojekteihin. On kuitenkin syytä huomata, että, julkisen vallan rooli kehityksessä rajoittui kuitenkin lähinnä markkinavoimien vapaan toiminnan sallimiseen. Avainasemassa kehityksessä olivat omia selviytymisstrategioitaan toteuttavat kansalaisyhteiskunnan osat, kuten perheet, jotka päättivät riskeistä huolimatta muuttaa työn perässä kaupunkiin ja pohjoiseen. Kansalaisyhteiskunta oli Italian modernisaation todellinen ydin. Julkisen sektorin rajoittunutta rooli kuvastaa hyvin puutteellinen kyky kontrolloida nopean modernisaation seurauksia. Nopean kehityksen kääntopuolena olivat äkkirikastumisen nurjien puolien korostuminen sekä rakenteellisella että sosiaalisella tasolla. Esimerkiksi talousihmeen moottorina toiminut suuri muuttoliike korosti jo valmiiksi suurta epäsuhtaa vauraan pohjoisen ja köyhän etelän välillä. Työikäisten joukkopako imi suuren osan etelän kasvupotentiaalista ja ohjasi tulevatkin investoinnit pohjoiseen.¹⁴⁰ Ongelmia syntyi myös pohjoiseen, jonka kaupungit olivat täysin valmistautumattomia näin suureen demografiseen muutokseen. Monella alueella alkoi nopeasti olla pulaa välttämättömistä peruspalveluista kuten terveydenhuollosta, koulutuksesta ja asunnoista.¹⁴¹ Elämäntyylin ja asuinalueen muutoksella oli merkittäviä psykologisia ja sosiaalisia vaikutuksia muuttajille itselleen. Heidän piti opetella tulemaan toimeen paitsi puutteellisten palveluiden, myös kurjien ja vaarallisten työolojen, alati kiristyvän työrytmin ja kasvavien elinkustannusten kanssa. Kunnollisen sosiaaliturvan puuttuessa työttömäksi jääminen tai sairastuminen saattoi osoittautua absoluuttiseksi katastrofiksi.¹⁴²

¹³⁸ Työttömyyden kehityksestä katso Hine 1997, 325. Muuttoliikkeen massiivisuudesta katso esim. Ginsborg 2006, 293-309 tai Allum 2000, 12-16. Vuosina 1955–1971 yli yhdeksän miljoonaa italialaista muutti maan sisällä alueelta toiselle, yleisimmin etelän köyhältä maaseudulta pohjoisen teollisuuskeskuksiin Genovaan, Torinoon ja Milanoon.

¹³⁹ Ginsborg 2006, 325. Italian taloudellista ja sosiaalista kehitystä koskevat tiedot perustuvat tilastoihin, jotka löytyvät liitteestä 5.

¹⁴⁰ Talouskasvun vaikutuksista pohjoisen ja etelän epäsuhtaan katso esim. Hine 1997, 326 tai Ginsborg 2006, 309-315.

¹⁴¹ Ginsborg 2006, 325-336.

¹⁴² Muuttoliikkeen aiheuttamista sosiaalisista ongelmista katso esim. Ginsborg 2006, 291-307 tai Allum 2000, 12-16.

Korkeampi verotus tai lainanotto ja investoiminen julkisiin hyvinvointipalveluihin sekä julkishallinnon uudistaminen olisivat saattaneet tarjota mahdollisuuden hallitumpaan kehitykseen. Poliittinen pelko vauhtiin lähteneen talouden ja kasvun ruokkiman investointibuumin heikentämisestä esti kuitenkin keskustakoalitiota tekemästä tarvittavia toimia kasvavien ongelmien tasapainottamiseksi. Myös vaaliuurnilta tuleva paine merkittävien uudistusten tekemiseksi pysyi läpi 1950-luvun pienenä. Vakituinen työ, kohonnut tulotaso ja mahdollisuus auton, kodinkoneiden ja television kaltaisten massakulutushyödykkeiden hankkimiseen korvasivat pitkään sosiaaliset epäkohdat, ja julkisen keskustelun keskittyminen lähinnä markkinatalouden ja kollektivisoinnin ideologiseen vastakkainasetteluun piti äänestäjien huomion poissa kehittyvistä ongelmista.¹⁴³

Kyvyttömyys puuttua modernisaation ja talouskasvun tuottamiin ongelmiin osoitti kuitenkin vallitsevan poliittisen systeemin ja julkisen vallan heikkouden. Juuri tämä ristiriita ilmensi hyvin kehittyvän kansalaisyhteiskunnan sekä pysähtyneisyyden ja tehottomuuden vaivaaman poliittis-hallinnollisen tason välille syntyvässä olevaa jännitettä, jonka seuraukset nousivat selkeämmin esiin vasta 1960-luvulla.

2.4. Keskustavasemmisto ja epäonnistuneet uudistukset

DC:n kyky kerätä kannatusta keskustakoalition taakse oli perustunut paljolti sen kristillisellä retoriikalla höystettyyn väitteeseen kyvystä suojella Italiaa poliittisten äärilaitojen uhalta. Kuusikymmentäluvulle tultaessa sekä kansainvälisen että kansallisen tilanteen kehitys kuitenkin pakotti puolueen tekemään uuden tilannearvion. Kansainvälisellä areenalla aggressiivisen vastakkainasettelu oli tekemässä tilaa sovittelevammalle liennytykselle. Kansallisella tasolla kansalaisyhteiskunnan dynaaminen kehitys alkoi näkyä modernisaation vaikutuksina, kun teollisen työväenluokan kasvu, lisääntynyt vauraus, kulutuskulttuurin ja individualismin nousu, maallistuminen, työmarkkinoiden asettuminen sekä lisääntynyt lukutaito ja tiedonvälitys muokkasivat äänestäjäkunnan vaatimuksia ja maailmankuvaa.¹⁴⁴ Etenkin monien maaseudulta muuttaneen koko arvomaailma heilahti: vanhat uskontosävytteiset tavat ja sitoumukset tekivät tilaa uudelle ajattelutavalle, jolle oli ominaista kriittisyys, auktoriteettien vastaisuus, vapausajattelu, materialistinen egoismi ja kuluttaminen. Kun aiempi perinteisten kulttuuriauktoriteettien hegemonia alkoi murtua, alkoi myös kristillisen retoriikan ja kommunisminuhan poliittinen kaikupohja hävitä.

¹⁴³ Hine 1997, 326-328;

¹⁴⁴ Tiedonvälityksen kehityksestä ja maailmankuvan muutoksesta katso esim. Forgacs 1990, 106-107. Forgacs esittää tutkimustuloksia, joiden mukaan juuri 1950-1960-luvun taitetta voi pitää käännekohtana, jolloin aikaisemmin kirkon kaltaisten perinteisten kulttuuriauktoriteettien määrittämiin malleihin tottuneet kansalaiset pääsivät kosketuksiin kilpailevien kulttuuriverkostojen kanssa. Yhä useammat huomasivat arkisten halujensa ja tarpeidensa olevan räikeässä ristiriidassa perinteisten auktoriteettien julistamien mallien kanssa.

Yhä useammat huomasivat arkisten tarpeidensa ja ongelmiansa olevan räikeässä ristiriidassa vallitsevan poliittisen asetelman kanssa, ja tyytymättömyys poliittisia instituutioita ja hallitusta kohtaan alkoi kasvaa.¹⁴⁵

Vaaliuurnilla tyytymättömyys alkoi näkyä vasemmiston kannatuksen nousuna. Vuoden 1963 vaaleissa DC sai enää 38 prosenttia äänistä, eli 10 prosenttiyksikköä vähemmän kuin viisitoista vuotta aikaisemmin eikä muidenkaan keskustakoalition jäsenten kannatus ei sanottavasti ollut kasvanut. Vastaavasti PCI:n ja PSI:n yhteenlaskettu kannatus oli samana aikana noussut 31 prosentista aina 39 prosenttiin. Keskustakoalition ja vasemmiston välisen eron ollessa kiinni enää muutamista prosenteista oli DC:n luotava uusi strategia sekä valta-asemansa säilyttämiseksi että riittävän vahvan aseman saavuttamiseksi äänestäjien vaatimien uudistusten toteuttamiseksi.¹⁴⁶

Näissä oloissa DC:n uudeksi strategiaksi tuli *avautuminen vasemmalle*, eli neuvottelut hallitusyhteistyöstä PSI:n kanssa. DC:n logiikassa liitto onnistuessaan eristäisi PCI:n yhä kauemmaksi vallasta hajottamalla vasemmiston rivejä, toisi riittävän laajan hallituspohjan kriittisten reformien läpiviemiseksi ja silti säilyttäisi DC:n aseman selkeästi suurimpana hallituspuolueena.¹⁴⁷ Keskustavasemmistolaisen yhteistyön onnistumisen mahdollisuuksia lisäsi katolisen kirkon Vatikaanin toisessa kirkolliskokouksessa omaksuma uusi, dialogia ja sovittelua korostava linja, jonka mukaisesti kirkko vetäytyi etäämmälle Italian päivänpolitiikasta.¹⁴⁸ PSI osoitti sisäisen kiistelyn jälkeen yhteistyöhalukkuutta, sillä paikka hallituksessa vaikutti houkuttelevammalta kuin kituuttaminen paikallaan PCI:n varjossa.¹⁴⁹

Vasemmalle avautumisen seurauksena alkoi keskustavasemmistolaisten, DC:n ja PSI:n yhteistyöhön perustuvien hallitusten aika. Keskustavasemmistohallitusten katsottiin edustavan laajoja massoja, ja niiden tärkeimmäksi tehtäväksi nähtiin modernisaation luomien epäkohtien tasoittaminen. Ensimmäiset uudet hallituksen aloittivatkin työnsä kunnianhimoisin uudistusohjelmin, joihin kuului muun muassa sähköteollisuuden kansallistaminen, uuden koulujärjestelmän ja aluehallintojärjestelmän luominen, sosiaaliturvan laajentaminen sekä avoimempi kolmikantayhteistyö työmarkkinapolitiikassa.¹⁵⁰ Käytännössä kaikki meni kuitenkin pieleen lähes välittömästi, sillä uudistuksista ehdittiin toteuttaa kunnolla vain koulujärjestelmän reformi. Syy oli

¹⁴⁵ Colarizi 1997, 266-269.

¹⁴⁶ Hine 1997, 328-329; Pasquino 2000, 73.

¹⁴⁷ Pasquino 2000, 73.

¹⁴⁸ Vatikaanin toisesta kirkolliskokouksesta ja sen vaikutuksista kirkon linjaan katso esim. McCarthy 2000, 139-144; Pratt 1996, 136-137 ja Allum 1990, 89-94.

¹⁴⁹ PSI:n strategiasta katso Ginsborg 2006, 349-358.

¹⁵⁰ Keskustavasemmiston uudistusohjelmasta katso Ginsborg 2006, 362-383 tai Hine 1997, 330-332.

siinä, että kunnianhimoisen uudistusohjelman toteuttaminen vaati isoa talouskasvua, mutta juuri samaan hetkeen osui talouden ylikuumeneminen. Kun talousihmeen polttoaineena toimineen halpatyövoiman reservi alkoi loppua 1960-alussa, alkoivat palkat väkisinkin nousta ja ay-liike vahvistua.¹⁵¹ Vuosi 1963 oli sodan jälkeen ensimmäinen suurten lakkojen, tuottavuuden kasvua suurempien palkankorotusten ja inflaation aiheuttamien hinnannousujen vuosi.¹⁵² Edellisen vuosikymmenen talousoptimismi ja investointihalukkuus oli yhtäkkiä tiessään talouskasvun alkaessa hitaasti mutta varmasti pienentyä. DC:n kaavailuissa PSI:n olisi vasemmistopuolueena pitänyt kyetä kontrolloimaan ay-liikkeen vaatimuksia, mutta siihen sen auktoriteetti ei selvästikään riittänyt.¹⁵³

2.5. Kuuma syksy 1969 ja terrorismin juuret

Keskustavasemmisto oli perustettu ”ilman puudutusta” tehdyn nopean modernisaation läpikäyneen kansalaisyhteiskunnan tarpeista kumpuavien sosiaalisten uudistusten tekemiseksi, mutta juuri niihin se ei pystynyt. Vaihtoehtoista poliittista suuntaa ei vastakkainasetteluun perustuvan poliittisen kulttuurin sekä PSI:n ja PCI:n välirikon takia kuitenkaan ollut, joten Italia näytti tuomitulta impotenttiin hallintoon ja taantuvaan talouteen aina hamaan tulevaisuuteen asti. Juuri nämä kuusikymmentäluvun suuria odotuksia varten koetut pettymykset ilmentävät hyvin poliittis-hallinnollisen pysähtyneisyyden ja kansalaisyhteiskunnan kehityksen välistä jännitettä ja muodostavat taustan lyijyn vuosien yhteiskunnalliselle kuohunnalle ja terrorismille.

Vuodesta 1968 eteenpäin pettymys pysähtyneeseen hallintoon vaihtui massojen aktiivisuudeksi. Ensimmäistä kertaa sodan jälkeen kansalaisyhteiskunta alkoi liikehtiä ilman siihen asti kaikkivoipien puolueiden ohjausta. Ginsborgin sanoin alkoi kansalaisyhteiskunnan tasolta lähtenyt kollektiivisen toiminnan ja protestin kausi, jolloin italialaisen yhteiskunnan järjestäytyminen ja arvot asetettiin laajasti kyseenalaiseksi.¹⁵⁴ Protestiliikehännässä nuorella polvella oli keskeinen rooli, mikä antaa osviittaa modernisaation merkittävistä vaikutuksista italialaisten tapaan käsittää ympäröiviä olosuhteitaan. Sodan kauhut ja jälleenrakentamisen raskauden vanhempien polvien oli vaikea ymmärtää, mitä protestoimista saattoi olla nuorilla, jotka olivat kasvaneet monin verroin paremmissa olosuhteissa kuin he itse. Vastaavasti nuoret, joille menneiden aikojen köyhyys ja demokratian saavuttaminen pitkien ja raskaiden taisteluiden jälkeen ei ollut omakohtainen kokemus, näkivät ympärillään lähinnä toimimattoman ja epäoikeudenmukaisen järjestelmän. Lyhyt katsaus

¹⁵¹ Graziani 1998, 66.

¹⁵² Zamagni 2000, 50.

¹⁵³ Hine 1997, 332.

¹⁵⁴ Ginsborg 2006, 404.

protestiliikehdinnän syntyyn ja kehitykseen selventää tätä nuoren polven uutta tapaa käsittää ympäröivät olosuhteensa.

Liikehdinnän alku oli hieman paradoksaalisesti seurausta keskustavasemmiston ainoasta onnistumisesta, eli koulujärjestelmän uudistumisesta. Uusi lainsäädäntö oli luonut uuden pidemmän ja pakollisen peruskoulun sekä poistamalla yliopistojen pääsykokeet korvannut vanhan eliittiyliopiston uudella massayliopistolla. Ensimmäiset massoin koulutetut sukupolvet haaveilivat sosiaalisesta noususta, mutta pettyivät katkerasti valmistuttuaan talousvaikeuksissa painivaan staattiseen luokkayhteiskuntaan jolla oli heille vähän annettavanaan. Päätyminen koulutusta vastaaviin oman alan töihin oli niin harvinaista, että nuorten keskuudessa yliopisto sai liikanimen *fabbrica dei sogni*, unelmatehdas.¹⁵⁵ Monille opiskelujen kautta saadulla pettymyksellä oli systeemiä vastaan politisoiva vaikutus, sillä se muodostui ensimmäiseksi omakohtaiseksi kokemukseksi staattisesta hallinnosta ja puuttuvista uudistuksista. Opiskelijoiden pettymys ja kritiikki kehittyi varsinaiseksi liikehdinnäksi 1968. Aluksi siihen kuului lähinnä laitoksenvaltauksia ja sit-inejä, mutta pian liike levisi kaduille ja muuttui suuremmiksi mielenosoituksiksi, jotka alkoivat kärjistyä väkivaltaisuuksiksi poliisin ja mielenosoittajien välillä.¹⁵⁶

Liikehdintä alkoi protestina opiskelijoiden huonoa asemaa kohtaan, mutta laajeni pian eettiseksi kapinaksi ajan hallitsevia arvoja kohtaan. Kohtalainen osa sotien jälkeen syntyneestä sukupolvesta ei enää jakanut vanhempiensa yleisiä arvoja eikä arvostanut amerikkalaisen unelman mukaista individualismin kasvua. Ajan kansainväliset tapahtumat, kuten Vietnamin sota, Kiinan kulttuurivallankumous ja Che Guevaran kuolema lisäsivät nuorten taipumusta antaa protestille vasemmistolainen sävy. Olennaisesti uutta kuitenkin oli, että liikkeen suhtautuminen perinteistä vasemmistoa kohtaan oli halveksivaa, ja esimerkiksi PCI nähtiin systeemiin jo integroituneena valeoppositiona.¹⁵⁷

Pian liikehdintä levisi tehtaisiin, jossa tyytymättömyys kohdistui hallinnon toteutumattomien uudistusten ja huonon palkkakehityksen lisäksi yleisiin työoloihin, kiristyneeseen työrytmiin ja tehtaiden sisäisiin auktoriteettisuhdanteisiin.¹⁵⁸ Etenkin nuoremmat työläiset katsoivat ihailien opiskelijoiden suoraa toimintaa, rohkeutta kyseenalaistaa auktoriteetit ja esittää rohkeita vaatimuksia. Pian myös tehtaisiin alkoi syntyä uusia vasemmistolaisia militanttiryhmiä, joille satunnaiset pienet palkankorotukset eivät riittäneet. Lähes täystyöllisyyden tuoman itsevarmuuden ja opiskelijaliikkeen

¹⁵⁵ Lumley 1998, 126-127. Esimerkiksi insinööriksi opiskelleista 1960-luvun lopussa 20% oli oman alan töissä.

¹⁵⁶ Ginsborg 2006, 409-412.

¹⁵⁷ Ginsborg 2006, 406-409.

¹⁵⁸ Lumley 1998, 157.

kannustuksen myötä etenkin tehtaiden nuorempi työväki alkoi perustaa pieniä ay-liikkeestä riippumattomia työläisneuvostoja eli *Comitato Unitario di Baseja* (CUB).¹⁵⁹

CUB:t keräsivät nopeasti laajaa kannatusta. Aluksi ne jatkoivat ay-liikkeen jo lopettamia lakkoja, mikäli niiden tulokset eivät tyydyttäneet. Myöhemmin ne alkoivat julistaa omia lakkoja, joiden tavoitehorisonttiin kuului paremman palkan lisäksi opiskelijoilta omittuja poliittisia tavoitteita, kuten parempia työoloja, sosiaaliturvaa, asuntoja ja laissa säädettyä vuokrattoa. Työnantajat olivat hädissään työläisten uudesta organisoitumistavasta, ja aluksi CUB:t saavuttivat suuria paikallisia voittoja, mikä vuorostaan lisäsi niiden suosiota ja aktiivisuutta. Myös poliittinen eliitti oli ymmällään. Se ei ollut tottunut alatasolta tulevaan auktoriteettinsa kyseenalaistamiseen. Mediassa alkoi esiintyä yhä enemmän huolestuneita mielipiteitä, sillä CUB:ien toiminta alkoi saada paikoin väkivaltaisia piirteitä. Tehtaiden osastonjohtajia hakattiin, johtajia suljettiin yöksi tehtaaseen ja mielenosoituksissa syntyi yhteenottoja, joiden tuloksena oli jopa ruumiita.¹⁶⁰

Jos opiskelijoiden liikehdintää saattoi vielä pitää nuorisokapinana ja nuorten työläisten autonomisia liikkeitä valitettavana häiriönä työmarkkinoilla, oli liikehdinnän seuraava askel pistää koko yhteiskunnan polvilleen. Vuoden 1969 kesällä aiemmin puoluevallan talutusnuorassa ollut ay-liike näki tilaisuutensa koittaneen, ja päätti valjastaa meneillään olevan sosiaalisen liikehdinnän käyttöönsä. Strategia oli yksinkertainen. Puolueiden toiveita kuuntelematta perinteinen ay-liike alkoi tukea useita CUB:ien vaatimuksia omilla lakoillaan ja keräsi siten taakseen voimaa kiristää taloudelliselta ja poliittiselta eliitiltä uudistuksia, joita ne eivät muuten saaneet aikaan. Strategia käynnistyi metallityöläisten lakolla uuden paremman työehtosopimuksen saamiseksi. Vaatimukset olivat kunnianhimoisia ja saivat sympatiaa tukilakkojen sarjan levitessä kaikkiin teollisuuskeskuksiin ympäri maata. Lopulta noin puolitoista miljoonaa työläistä meni lakkoon ja alkoi niin sanottu *kuuma syksy 1969*, Italian historian suurin lakkoaalto. Se iski Italian poliittisen ja taloudellisen eliitin polvilleen ja neuvotteluja käytiin erittäin jännittyneessä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä.¹⁶¹

Samassa 1960-luvun lopun kasvavan jännitteen ilmapiirissä syntyi myös lyijyn vuosien terrorismi. Vasemmistolaisen terrorismin juuret olivat opiskelijaliikkeen ja CUB:ien radikaaleimmissa piireissä. Nämä nuoret olivat kasvaneet sodan jälkeisessä ideologisen vastakkainasettelun ilmapiirissä ja petetyn resistenzan myytin varjossa ja olivat vakuuttuneita, että DC:n johtama valtio oli muuttumiskyvytön riiston väline, joka tuli lyödä. Keskustavasemmiston uudistusten

¹⁵⁹ Ginsborg 2006, 419-425; Clementi 2008, 16-17.

¹⁶⁰ Ginsborg 2006, 425-429; Hine 1997, 335; Clementi 2008, 16-17; Lumley 1998, 157 ja 207.

¹⁶¹ Ay-liikkeen strategiasta ja kuumasta syksystä katso esim. Ginsborg 2006, 429-433 tai Hine 1997, 336-338 tai Graziani 1998, 90; Della Porta 1990a, 11-12.

epäonnistuminen ja kuumen syksyn protestin siirtyminen pääoman ja poliittisen eliitin kanssa neuvottelevan ay-liikkeen käsiin luonnollisesti vahvasti käsitystä. Pian jotkut marginaaliset tahot alkoivat kehittää Italian tilanteesta uudenlaista marxilaista analyysiä, jossa muutosten saavuttaminen laillisin keinoin nähtiin mahdottomaksi. Radikaali näkemys ei levinnyt laajalle, mutta toimi myöhemmin ideologisena pohjana vasemmistolaiselle terrorismille.¹⁶²

Samoihin aikoihin äärioikeistolaisissa, löyhästi MSI:ön yhteyksissä olevien katumilitanttiryhmien piirissä tehtiin yhtä radikaaleja tilanneanalyyskejä, jotka loivat pohjan oikeistolaiselle terrorismille. Kuusikymmentäluvun yleinen vasemmistolaistuminen niin kulttuurissa kuin politiikassa oli herättänyt äärioikeistossa pelkoa totaalista marginalisoitumisesta. Koska äärioikeiston kannatus ei tarjonnut riittävää massavoimaa luomaan oikeistolaista vastinetta vasemmistolaiselle opiskelija- ja työväenliikედinnälle, muodostui radikaalien strategiaksi yleisen yhteiskunnallisen jännitteen ja vasemmiston provosoiminen erilaisilla väkivaltaisuuksilla. Radikaalin oikeiston analyysissä yksikin riittävän suuri vasemmiston nimiin laskettu järjestyshäiriö riittäisi kuumen syksyn kiristyneessä ilmapiirissä saamaan aikaan valtion autoritaarisen väliintulon tai peräti oikeistolaisen vallankaappauksen. Niinpä uusfasistiset militantit alkoivat ottaa provosoivassa mielessä innolla yhteen vasemmiston kanssa kuumen syksyn mielenosoituksissa.¹⁶³

Vuosi 1969 lähestyi siten loppuaan kireissä tunnelmissa. Kuuma syksy kiristi taloudellisen ja poliittisen jännitteen äärimmilleen samalla, kun vain osittain kontrollissa olleiden joukkoliikkeiden väkivalta näytti riistäytyvän valloilleen. Tammikuun kolmannen ja joulukuun 12 päivän välillä vuonna 1969 tapahtui koko maassa yhteensä 145 ääriliikkeiden tekemää pienempää räjäytysattentaattia. Myös puukotukset ja ammuskelut lisääntyivät. Kliimaksi koettiin 12. joulukuuta Piazza Fontanan iskun muodossa.¹⁶⁴

¹⁶² Vasemmistoterrorismin juurista katso esim. Pansa 1992, 2; Clementi 2008, 12; Della Porta 1990a, 17; Hine 1997, 336; Galli 1986, 5-11 ja Orsini 2009, 141-222.

¹⁶³ Oikeistolaisen terrorismin juurista katso esim. Ferraresi 1995, 164-169.

¹⁶⁴ Franzinelli 2008, 10; Ferraresi 1995, 174-175.

3. Piazza Fontanan isku

Kuuma syksy huipentui dramaattisella tavalla Milanossa 12. joulukuuta 1969. Kaupungin keskustan tuntumassa sijaitsevan pankin Banca Nazionale dell'Agricoltura ovaalin muotoisessa salissa räjähti laukkuun piilotettu pommi. Pommi surmasi täysin sattumanvaraisesti 16 pankin asiakasta ja työntekijää sekä haavoitti 88:a. Toinen, räjähtämättömäksi jäänyt pommi löytyi läheiseltä Piazza della Scalalta. Vain hieman myöhemmin samana iltana räjähti kaksi samantyyppistä pommia Roomassa risorgimenton muistomerkillä Altare della Patrialla ja erään pankin ulkopuolella haavoittaen yhteensä 18 henkilöä. Tapahtumasarjaa kutsutaan ainoan kuolonuhreja aiheuttaneen pommin mukaan Piazza Fontanan iskuksi.¹⁶⁵

Tekojen ajallinen synkronointi ja pommien yhtenäinen rakennustapa paljastivat, että kyseessä oli laajamittainen suunniteltu attentaatti. Iskun kohdistuminen pankkeihin sekä Italian valtiollista yhdistymistä kunnioittavaan monumenttiin antoi olettaa, että iskulla olisi jonkinlainen ideologinen motiivi. Kukaan ei kuitenkaan ilmoittautunut tekijäksi, joten ensimmäiset päivät tekijöistä esitettiin vain erilaisia hypoteeseja. Merkittävä käänne tapahtui viisi päivää iskun jälkeen 17.12.1969, kun tutkimuksista vastanneet poliisi ja sisäministeriö ilmoittivat pidättäneensä Pietro Valpreda nimisen anarkistin teosta epäiltynä. Samaan aikaan tuli julkisuuteen tieto, että vuorokautta aiemmin toinen anarkisti Giuseppe Pinelli oli menehtynyt pudottuaan poliisiaseman ikkunasta kesken pitkien kuulustelujen. Virallisen selityksen mukaan Pinelli oli tehnyt itsemurhan kuultuaan rikoskumppaninsa Valpredan kiinnijäämisestä. Niin Pinellin kuin Valpredankin tapaukset herättivät huomiota ja epäilyjä, etenkin kun tutkimuksia johtavat viranomaiset eivät onnistuneet esittämään vedenpitäviä todisteita kaksikon syyllisyydestä. Tilanne ei ratkennut tarkastelujakson loppuun eli joulukuun loppuun mennessä.¹⁶⁶

Piazza Fontanan pommin välitön konteksti oli kuumen syksyn jännittynyt yhteiskunnallinen tilanne, jossa maan tulevaisuuden suuntaviivat olivat valmiiksi keskustelun aiheena. Lisäksi kuluneen vuoden mittaan italialaiset olivat joutuneet tottumaan jännitteiden purkautumisiin entistä rajumpina mielenosoituksina ja jopa väkivaltaisuuksina, joissa kuolonuhreiltakaan ei ollut välttytty.¹⁶⁷ Ennennäkemättömästä suuruusluokastaan johtuen isku oli tämän traagisen kehityksen huipentuma ja sai osakseen suurta mediahuomiota. Tapaus oli l'Unità ja Corrieren pääpuheenaihe koko seuraavan viikon ja aihetta käsiteltiin vähintään muutamassa kirjoituksessa päivittäin kuun loppuun asti. L'Unità

¹⁶⁵ Ginsborg 2006, 450; Ferraresi 1995, 175.

¹⁶⁶ Piazza Fontanan tapaus ei ole ratkennut tähän päivään mennessä, mutta sekä Valpreda että Pinelli on osoitettu varmuudella syyttömiksi. Ginsborg 2006, 450-451.

¹⁶⁷ Orsini 2009, 158-159 ; Colarizi 1997, 277.

käsitteli iskua joulukuun 13. ja 31. päivän välisenä aikana yhteensä 117 kirjoituksessa, joista kahdeksan oli pääkirjoituksia. Samaan aikaan Corriere julkaisi aiheesta 148 kirjoitusta, joista seitsemän kappaletta oli pääkirjoituksia. Keskeisiä kirjoittelun aiheita iskun jälkeisinä päivinä olivat itse tapahtuman kuvailu ja rekonstruointi, uhrin ja heidän valtiolliset hautajaistensa sekä spekulointi iskun tekijöillä, teon motiiveilla ja ylipäättään sillä, mikä merkitys iskulla oli. Tutkimusten anarkismikäänteen jälkeen huomio kiinnittyi erityisesti Valpredaan ja Pinelliin, anarkismiin, tutkimusten etenemiseen ja iskun mahdollisiin seurauksiin.

L'Unità ja Corrieren kirjoittelua koskevan analyysin rakennetta ohjaava ajatusmalli perustuu Thijsin tyypittelyn mukaiseen pyrkimykseen hahmottaa lehtien osakertomusten taustalta löytyvää kansakunnan kertomuksen narratiivista luurankoa. Narratiivisen luurangon keskeisiä elementtejä ovat toimijat, vastustajat tai viholliset, historiallisen kehityksen luonne sekä periodisointi ja aikatalous. Jaottelu on kuitenkin pelkkä käsitteellinen ja teoreettinen apuväline sikäli, että konkreettisissa esityksissä elementit esiintyvät kiinteässä yhteydessä toisiinsa eikä niiden mekaaninen analysointi erikseen ole aina mahdollista. Niinpä olen jakanut analyysin kahteen alalukuun. Ensimmäisessä pyrin hahmottelemaan lehtien osakertomusten pohjalla olevan kansakunnan kertomuksen keskeisiä toimijoita. Toisessa tarkastelen vastustajat tai viholliset - elementin mukaisesti kansakunnan kertomuksen keskeisiä toiseuskuvia. Historiallisen kehityksen luonnetta sekä periodisointia ja aikataloutta koskevaa analyysiä varten ei ole omaa alalukua, vaan niiden analyysi sisältyy toimijuutta ja toiseutta koskeviin analyysihin. Analyysin lopussa on yhteenveto, jossa saatuja tuloksia suhteutetaan tutkimuskirjallisuuden pohjalta hahmoteltuihin kansallisen identiteetin antifasistiseen ja kriittiseen lukutapaan.

3.1. Toimijat

Toimija-analyysin tarkoituksena on selvittää, ketkä olivat kansakunnan keskeisiä toimijoita ja minkälaisen asioiden varaan kansakuntaa yhdistävät tekijät perustuivat. Lähestyn toimijuutta uhriuden ja vastuun näkökulmasta. Uhriutta pyrin selvittämään tarkastelemalla mitä tai keitä vastaan iskun katsottiin olevan suunnattu. Vastuuta kartoitan tarkastelemalla keiden tehtäväksi määriteltiin terrorismin vastustaminen ja terrorismiin reagoiminen. Katson uhriuden kertovan jotakin siitä, mikä yhteiskunnassa nähtiin hyvänä, puolustamisen arvoisena ja vastuullisuuden siitä, keiden tai minkä toiminnan varaan kansakunta saattoi hädän hetkellä luottaa ja ketkä olivat kansakunnan ydinryhmät. Yhdessä ne auttavat selvittämään, minkä tekijöiden katsottiin yhdistävän kansakuntaa. Kummankin lehden analyysin lopuksi tarkastelen, miten iskun uhrien hautajaistilaisuuden esitykset tukivat lehtien toimijanäkökulman mukaista identiteettiä, eli miten tilanne paitsi aktivoi, myös vahvisti ja rakensi identiteettejä.

3.1.1. L'Unità: resistenzan Italia jatkakoon eteenpäin

L'unitàn osakertomuksessa iskun kohde oli demokratia ja iskun uhreja työläiset ja heidän edistysaskeleensa, joiden eteneminen oli kiinni vallitsevasta yhteiskunnallisesta järjestyksestä. Asia kävi ilmi useammastakin iskun jälkeisen päivän esityksestä. PCI:n johdon tiedotteessa todettiin, että:

Tämän luontoisten tekojen tavoitteena on luoda maahan poliittisen hälytystilan, sekaannuksen ja ärtymyksen ilmapiiri, joka edesauttaisi taantumuksellisia ja seikkailullisia ideoita jotka voitaisiin suunnata niitä edistysaskelia vastaan, joita työläiset ovat toteuttamassa.¹⁶⁸

Ammattiyhdistysliikkeen kolmen keskusjärjestön yhteistiedotteessa iskuja kuvattiin ”hyökkäykseksi demokratiaa ja vapaita instituutioita vastaan”, joka oli yritys ”estää miljoonien ja taas miljoonien työläisten taistelun tulokset työn, palkkojen ja demokraattisten oikeuksien saavuttamiseksi, sekä syvällisten rakennemuutosten valloittamiseksi”.¹⁶⁹ Muiden puolueiden reaktioita kuvaavassa uutisessa l'Unità kertoi miten kaikki demokraattiset puolueet ovat heti ottaneet asemansa tätä ”työläisten suurten taisteluvoittojen eristämien ja lyömien oikeistolaisten voimien”¹⁷⁰ lietsomaa väkivallan ilmapiiriä vastaan. Milanon Università Statalella haastatellun opiskelijaliikkeen edustajan mukaan tekoa tulisi tulkita ”työläisten massojen sosiaalisen muutoksen puolesta käymän taistelun vastustamisena ja yrityksenä kaataa tuon taistelun mahdollistavat instituutiot, joilla on perustuslain turva”.¹⁷¹

Demokratiaa vastaan oli siis hyökätty, koska se palveli työväenluokan taistelua paremman elämän puolesta. Taistelunomaiseksi kuvattiin myös iskun uhrien elämiä, joita esiteltiin artikkelissa ”He kaatuivat työn maailmasta”.¹⁷² Artikkelin mukaan uhreista todennäköisesti lähes kaikki olivat PCI:n sympatisoijia ja muutamaa lukuun ottamatta köyhiä, joista monella oli takanaan raskas ja vaativa elämä talousvaikeuksineen ja sotineen. Kirjoituksen mukaan oli sattumaa, että uhreiksi joutuivat juuri he, mutta koska Banca Nazionale dell'Agricoltura oli lehden mukaan työläisten suosiossa, olisivat uhrin luultavasti tulleet samanlaisista taustoista vaikka räjähdys olisi tapahtunut muulloin.¹⁷³

Uhriuden kautta tarkasteltuna on luokkakertomus vahvasti läsnä l'Unitàn osakertomuksessa. Työläiset ja työväenluokan taistelu muodostavat lähtökohdan, josta tilannetta tarkastellaan. Luokkakertomuksen läsnäolo ei toki ole sinänsä yllättävää luokkapuolueen omistamassa lehdessä, olennaista on kuitenkin kysyä, mikä oli luokkakertomuksen suhde kansalliseen kertomukseen. Gita Deneckere ja Thomas Weltskopp ovat esittäneet, että luokkanäkökulma voi periaatteessa muodostua

¹⁶⁸ Il comunicato della direzione, *l'Unità* 13.12.1969.

¹⁶⁹ CGIL, CISL, UIL: L'attentato è stato ispirato dai nemici dei lavoratori”, *l'Unità* 13.12.1969.

¹⁷⁰ Impegno comune dei partiti democratici per la lotta contro i disegni reazionari, *l'Unità* 13.12.1969.

¹⁷¹ Ferma condanna del Movimento Studentesco, *l'Unità* 13.12.1969.

¹⁷² Sono caduti dal mondo del lavoro, *l'Unità* 15.12.1969.

¹⁷³ Sono caduti dal mondo del lavoro, *l'Unità* 15.12.1969.

vastakertomukseksi kansalliselle kertomukselle.¹⁷⁴ Perinteisen marxilaisuuden mukaan työväenluokka määritellään tuotantosuhteiden kautta, mikä tekee siitä kansalliset rajat ylittävän kategorian.¹⁷⁵ Jos tavoitteena on kaikkien maiden proletaarien liittäminen yhteen, muuttuu kansallinen kertomus alisteiseksi kansainväliselle luokkakertomukselle. Samaten perinteisen marxilaisuuden mukaisesti työväenluokan edut ovat määritelmällisesti vastakkaisia omistavan luokan eduille.¹⁷⁶ Jos tällainen luokkanäkökulma hyväksytään, on kaikki historia, myös kansallinen historia pohjimmiltaan luokkataistelun historiaa ja kansallinen kertomus alisteinen luokkakertomukselle.

L'Unità osakertomuksessa luokkanäkökulma ei kuitenkaan haastanut kansallista näkökulmaa, vaan pikemminkin pyrki integroitumaan siihen. Lehden esityksissä iskun jälkeen puolustettava ydin oli demokratia ja demokraattiset instituutiot, jotka esitettiin järjestäen työläisten taistelun ehdoksi ja välineeksi. Demokraattiset oikeudet esitettiin jopa yhtenä työläisten taistelun tavoitteena ja työväenluokan yhdeksi keskeiseksi ansioksi, että se oli ollut mukana tuottamassa kansallista demokratiaa. Erityisen selkeästi asia ilmaistiin iskun uhrien hautajaistilaisuutta seuranneen päivän pääkirjoituksessa:

Resistenza ja nämä kaksikymmentäviisi taistelujen vuotta eivät ole olleet turhia. Emme syyllisty liialliseen ylpeilyyn, jos muistamme sitä valtavaa kontribuutiota, jonka puolueemme, miljoonat kommunistimilitantit tehtaissa ja niiden ulkopuolella ovat antaneet sille prosessille, joka tänään näkee valon ja asettuu vastustamaan mitä kauheimpia koettelemuksia. Italialainen työväenliike on kasvanut ja sopeutunut yhtenäiseen demokratian linjaan, [...] Ei ole olemassa sellaista voimaa, joka saisi sen perääntymään tältä linjalta, josta on tullut kiinteä osa työläisten suuren enemmistön tietoisuutta.¹⁷⁷

Demokratian keskeisen merkityksen takia ryhmiä, joiden vastuuksi demokratian puolustaminen esitettiin, voidaan nähdäkseni pitää myös L'Unità osakertomuksen kansakunnan ydinryhminä. Lehden esityksissä nämä ydinryhmät määrittyivät useimmiten antifasismista käsin. Esimerkiksi PCI:n johdon tiedotteessa todettiin seuraavasti:

Kaikkien joille italialainen demokratia on sydämen asia, tulee välittömästi tuomita iskut. [...] Työläisten massat, *antifasistit*, kaikki demokraattiset voimat ovat ne, joiden täytyy sanoa riittää fasististen ja taantumuksellisten italialaisten ja ulkomaalaisten ryhmien provokaatioille, vehkeilyille ja kumouksellisille yrityksille; niiden täytyy *mitä laajimmalla kansallisella ja demokraattisella yhtenäisyydellä* ja tasavaltalaisten instituutioiden tuella lujasti varmistaa demokraattisen hallintotavan puolustus ja kehitys.¹⁷⁸

Demokratian puolustaminen ei siis ollut pelkästään työläisten, vaan vielä laajemman kokonaisuuden tehtävä, joille antifasismi oli yhteinen nimittäjä. Antifasismi ja resistenza olivat L'Unitàssa vahvasti läsnä jo otsikkotasolla esityksissä, jotka kuvasivat terrorisminvastaisten ja demokratiaa puolustavien

¹⁷⁴ Deneckere & Weltskopp 2008, 135.

¹⁷⁵ Lorenz 2008, 46-52.

¹⁷⁶ Lorenz 2008, 46-52.

¹⁷⁷ Unità antifascista e unità a sinistra, *l'Unità* 16.12.1969.

¹⁷⁸ Il comunicato della direzione, *l'Unità* 13.12.1969. Kursiivi Stenholm.

toimien alkua. Esimerkkinä mainittakoon seuraavat otsakkeet: ”Antifasistiset puolueet ottavat tiukat asemat”¹⁷⁹, ”Resistenzan yhtenäisyys rakennettava uudelleen”¹⁸⁰, ”Resistenzan Italia jatkakoon eteenpäin”¹⁸¹ ja ”Koko maassa organisoidaan antifasististen voimien yhtenäisyyttä”¹⁸². Muiden lehtien kirjoittelua koskevassa katsauksessa otsikolla ”Olennainen yhtenäisyys resistenzan ihanteiden ympärillä” todettiin erikseen, kuinka aihe yhdisti yli poliittisten leirirajojen sekä määriteltiin resistenzan arvot:

Resistenzan Italia jatkakoon eteenpäin, kirjoitimme sunnuntaina. Kutsua Resistenzaan ja sen arvoihin, vapauteen ja edistykseen, on kuulutettu näinä tunteina myös muiden poliittisten voimien kannanotoissa.¹⁸³

Retoriikan tasolla antifasismien ja resistenzan perinnön merkitys kansakunnan ydinryhmien asemalle tuli siis l’Unità:n osakertomuksessa selkeästi esiin.

Kun l’Unità:n osakertomuksen keskeisiä toimijoita uhriuden ja vastuullisuuden kautta suhteutetaan toisiinsa, saadaan esiin asetelma, jossa keskeisiä toimijoita ovat resistenzan ja antifasismien pohjalta syntyneet ja tasavaltaisen demokratian ympärille ryhmittäytyneet voimat, joista työväenluokka on yksi keskeisimmistä. Työläisten esittäminen osana samaa toimijaryhmää muiden antifasistien ja demokraattisten voimien kanssa voidaan nähdä myös antifasistisen lukutavan mukaisena poliittisena kannanottona. Tulkintatapa palveli PCI:n demokraattisen etenemisen strategiaa esittämällä puolueen ja työväen osana samaa historiallista kokonaisuutta, joka sai alkunsa fasisminvastaisuudesta. Muistuttamalla PCI:n ja nykyisten hallituspuolueiden yhteisistä antifasistisista juurista, voitiin antaa ymmärtää, että PCI:n sulkeminen oppositioon epädemokraattisuuden perusteella oli väärin. Kyseessä oli myös selkeä linjamuutos pois päin sodan jälkeisten vuosikymmenten *petettyä resistenzaa* ja DC:n vallankaappausta korostavista tulkinnoista.

Antifasistiselle lukutavalle tyypillistä pyrkimystä integroitua antifasismien kautta legitiimiksi ja hallituskelpoiseksi osaksi kansallista kertomusta ilmentävät myös l’Unità:n esitykset iskun uhrien julkisista hautajaisista, jotka pidettiin Milanon tuomiokirkon edustalla Piazza del Duomolla. Kyseessä oli osallistujamäärältään ja mediahuomioltaan suurin Piazza Fontanan iskun yhteyteen liittyvistä tapahtumista. Kymmenettuhannet ihmiset tulivat paikalle ottamaan osaa ja osoittamaan mieltään terrorismia vastaan. Läsä oli myös maan poliittista johtoa eri puolueita ja ay-liikettä myöten.

¹⁷⁹ Ferme prese di posizione dei partiti antifascisti, *l’Unità* 13.12.1969.

¹⁸⁰ Ricostruire l’unità della resistenza, *l’Unità* 13.12.1969.

¹⁸¹ L’Italia della resistenza andrà avanti, *l’Unità* 14.12.1969.

¹⁸² Si organizza in tutto il paese l’unità delle forze antifasciste, *l’Unità* 14.12.1969.

¹⁸³ Unità sostanziale attorno agli ideali della resistenza, *l’Unità* 16.12.1969.

Ennen tapahtumaa ilmassa oli jännitettä. Kuumen syksyn lakkoaalto oli lisännyt yhteiskunnallisia jännitteitä ja yhtenäisyyden sijaan korostanut pikemminkin vastakkainasettelun ilmapiiriä. Monien aiempien mielenosoitusten yhteydessä oli puhjennut väkivaltaisuuksia.¹⁸⁴ Viimeksi vain joitakin viikkoja aikaisemmin juuri Milanossa oli kansallisen televisioyhtiön RAI:n lakkouutisoinnin puolueellisuutta vastustanut mielenosoitus paisunut joukkorähinöinniksi, jossa 63 ihmistä loukkaantui ja yksi poliisi sai surmansa.¹⁸⁵ PCI:a, joka oli usein väkivaltaisuuksien yhteydessä moittinut virkavallan toimia syyttäen valtiota sortotoimenpiteistä, oli syytetty vastakkainasettelun kärjistämisestä.¹⁸⁶ L'Unità'n esityksissä rauhallisesti ja asiallisesti sujunut hautajaistapahtuma piirtyikin pelokkaita ennako-odotuksia vasten osoitukseksi työläisten ja työväenliikkeen kypsyydestä ja kansallisesta yhtenäisyydestä antifasismien hengessä.

Hautajaisia seuranneen päivän lehdessä osallistujajoukkoja luonnehdittiin ”tiiviiksi työläisten muuriksi”, joka antoi ”resistenzan nimissä” ennennäkemättömän osoituksen suurten kansanjoukkojen ”yhtenäisyydestä”, ”vastuullisesta voimasta ja totaalista itsestään”.¹⁸⁷ Saman päivän pääkirjoituksessa otsikolla ”Yhtenäinen antifasismi ja yhtenäinen vasemmisto” kiiteltiin niin ikään osallistujia vastuullisesta käytöksestä, joka oli paras mahdollinen vastaus iskun tekijöille:

[Iskun] Rikolliset tilaajat ja toteuttajat, jotka toivoivat saavansa työväenluokan sekä milanolaiset ja italialaiset työläiset menettämään hermonsa, ovat saaneet ensimmäisen vastauksen. [...] Kaikkein taantumuksellisimmat ja konservatiivisimmat voimat laskivat sen varaan, että syksyn taistelut repeäisivät seikkailullisille ja arveluttaville toimille suosiolliseksi kaaokseksi. Nämä laskelmat eivät pitäneet paikkaansa.¹⁸⁸

Hautajaistilaisuuden kypsä käyttäytyminen esitettiin jopa eräänlaisena oppituntina, jossa työväenliike näytti nuoremman sukupolven aktiiveille mallia.

Tänään vastaus on selkeä, [...] Työväenluokka, työtä tekevät massat, keskiluokka, opiskelijaliike – joka työläisten esimerkin pohjalta oppii ymmärtämään jatkuvasti paremmin millaista on taistelu ja miten taistellaan – vastaavat siitä, että matka perustuslain täydelliseksi aktualisoimiseksi, demokraattisen hallinnon kehittämiseksi sekä uusien taloudellisten, sosiaalisten ja poliittisten voittojen saamiseksi ei saa tulla, eikä tule keskeytetyksi.¹⁸⁹

Myöhemmin pääkirjoituksessa tuotiin vielä esiin antifasismien yhdistävä voima tavalla, joka muistuttaa Scoppolan hahmottelemaa tulkintaa antifasismien, perustuslain ja demokratian välisestä yhteydestä italialaisten kansallisen identiteetin pohjana:

¹⁸⁴ Pelkästään vuoden 1969 aikana oli Italiassa aiempiin mielenilmauksiin liittyen raportoitu 145 ääriliikkeiden tekemää räjähdettävää, puukotuksia ja ammuskeluita. Ferraresi 1995, 174.

¹⁸⁵ Orsini 2009, 158-159.

¹⁸⁶ Lumley 1998, 207-209.

¹⁸⁷ Un muro compatto di operai, *l'Unità* 16.12.1969.

¹⁸⁸ Unità antifascista e unità a sinistra, *l'Unità* 16.12.1969.

¹⁸⁹ Unità antifascista e unità a sinistra, *l'Unità* 16.12.1969. Kursiivi Stenholm.

Antifasististen voimien yhtenäisyys on todistanut yhteyttä, joka on jo muodostunut perustavanlaatuisiksi Italian historiassa ja jota ei voi peruuttaa: tämä yhtenäisyys on ohjannut ja järjestänyt suuret kansan massat kerääntymään yhteen edistyneen demokratian suurten aatteiden ympärille, jotka ovat perustuslain pohjalla.¹⁹⁰

Toisin kuin Scoppolan tulkinnassa, l'Unitàn versiossa antifasismien perustavanlaatuinen yhtenäistävä elementti ei kuitenkaan perustunut eri ideologioita edustavien eettis-moraaliseen kriisiin, vaan ”antifasististen voimien yhtenäisyyteen”, joka viittaa enemmänkin resistenzan merkittävien eliittien yhtenäisyyteen, mikä nykytiedon mukaan on asetettu kyseenalaiseksi. Resistenzan aikana eri ideologioita edustavat eliitit olivat paikoin valmiita vastustamaan toisiaan jopa asein, eikä yhteistyö sotien jälkeenkään ollut erityisen tiivistä maan jakautuessa kylmän sodan leireihin. Tässä mielessä l'Unitàn osakertomuksen tulkintaa työväenluokasta ja muista antifasistisista voimista perustuslaillisen demokratian yhdistäminä kansakunnan kertomuksen keskeisinä toimijoina voidaan pitää esimerkkinä perinteisen antifasistisen tulkintatavan mukaisesta, sekä Galli della Loggian että Scoppolan kritisoimasta poliittisen tilanteen ja ideologian sanelemasta tulkinnasta. Uhrien hautajaistilaisuuden esittäminen pyrki vahvistamaan antifasistisen lukutavan mukaista työläisidentiteettiä.

3.1.2. Corriere Della Sera: laki yhdistää kansaa

Corrieren osakertomuksessa iskun uhri, puolustettava hyvä, oli kansalaisten vapaus, joka perustui demokraattiseen järjestykseen. Demokratian toimivuus perustui kansalaisten jakamaan yhteiseen arvopohjaan, keskinäiseen kunnioitukseen ja sitoutumiseen yhteisiin lakeihin. Iskun tavoitteena pidettiin juuri kansalaisten keskinäisen luottamuksen murtamista ja sitä kautta demokratiaan perustuvan vapauden tukahduttamista. Asia muotoiltiin seuraavasti iskun jälkeisen päivän pääkirjoituksessa, jonka otsikko oli ”Vapautta on puolustettava”:

Piazza Fontanan attentaatti edustaa [...] viimeisintä lenkkiä traagisten terroritekojen ketjussa, joka on katkaistava keinolla millä hyvänsä kansalaisten elämän ja vapauden pelastamiseksi. [...] Olemme todistamassa niiden yhteiselon periaatteiden totaalista raukeamista, joihin demokraattinen järjestys ei voi olla tukeutumatta; olemme todistamassa suvaitsevaisuudelle ja keskinäiselle kunnioitukselle, sanalla sanoen sivistykselle heitettyä petomaista ja rikollista haastetta. [...] Hirvittävän verilöylyn ideologit ja toteuttajat ovat toimineet tietoisessa murhanhimoissa, haluten järkyttää yhteiselomme keskeisiä arvoja, syöstä maa kaaokseen ja iskeä kuolleeksi, kuten tavataan sanoa, vastakkaisten totalitarismien yhtä lailla vastustama ”systeemi”. [...] Demokratian on puolustettava itseään: demokraattisin laein ja kunnioittaen demokraattista järjestystä, joka on viimeinen suoja väkivaltaa ja hulluutta vastaan.¹⁹¹

Kuten l'Unitässä, myös Corrieressa iskun konkreettiset uhrin esitettiin lihallisina esimerkkeinä laajemmassa mielessä ymmärretystä uhrista, vapaista, lakien, sääntöjen ja keskinäisen kunnioituksen pohjalta toimivista kansalaisista. Pääkirjoituksen mukaan kohde valikoitui pankiksi, joka iskun

¹⁹⁰ Unità antifascista e unità a sinistra, *l'Unità* 16.12.1969.

¹⁹¹ Difendere la libertà, *Corriere Della Sera* 13.12.1969.

aikaan oli täynnä ”pikkuporvaristoa ja porvaristoa”, joka tiliasioitaan hoitaessaan oli ”ilmaus järjestäytyneiden ja vakaiden arvojen maailmasta”, joka haluttiin kaataa.¹⁹²

Keskeinen ero l’Unitàhan verrattuna on, että Corrieressa iskua ja uhriutta lähestyttiin luokkanäkökulman sijaan melko yksilöllisestä vapaan kansalaisen näkökulmasta, jossa luokka-
asemalla ei ollut olennaista merkitystä. Jos l’Unitassa työväkeä sitoivat yhteisen demokratian ympärille demokratian työväelle tarjoamat mahdollisuudet edistää omia etujaan, sitoi Corrieressa kansalaisia demokratiaan demokraattisen järjestelmän kyky pitää yllä kansalaisten vapautta. Siksi kansallista yhtenäisyyttä ja demokratiaa tuli myös puolustaa.

Vapaus on tässä yhteydessä luontevinta tulkita liberalistiselle ajattelutavalle ominaiseksi negatiiviseksi vapaudeksi, eli vapaudeksi demokraattisen järjestelmän lakien sallimissa rajoissa.¹⁹³ Negatiivisen vapauden juuret ovat klassisen liberalismiin mukaisessa ajattelutavassa, jonka mukaan ihmiset ovat syntyneet vapaiksi, mutta käytännössä heidän vapautensa ei yhteiskunnassa voi koskaan olla rajatonta. Näin siksi, että yhteisölliseen elämään joutuessaan ihmisillä on esiintynyt taipumus pyrkimykseen maksimoida omaa hyvinvointiaan muiden kustannuksella, mikä on useasti historiassa johtanut suurten ihmisryhmien vapauksien polkemiseen ja tyranniaan. Tyrannian ja toisten ihmisten alistamisen ehkäisemiseksi moni liberalisti onkin pitänyt välttämättömänä, että ihmisten vapaan toiminnan aluetta kavennetaan laein. Lait toki rajoittavat yksilöitä jossain määrin, mutta ne myös suojelevat yksilöä toisten ihmisten mielivallalta ja orjuuttamiselta.¹⁹⁴ Esimerkiksi Corrieren viittaus lakiin perustuvasta demokraattisesta järjestelmästä ”viimeisenä suojana väkivaltaa ja hulluutta vastaan” on parhaiten ymmärrettävissä juuri tästä näkökulmasta.

Negatiivisen vapauden näkökulmasta lakiin perustuva valtiojärjestys on siis hyväksyttävä, koska se sallii suurimman mahdollisen vapauden siten, että kukaan ei omaa vapauttaan toteuttaessaan voi rajoittaa toisen vapautta. Jotta laki todella täyttäisi tämän tehtävänsä, on sen oltava kaikille sama, toisin sanoen kaikkien yhteisön jäsenten yläpuolella. Tätä lähtökohtaista näkemystä kutsutaan laillisuusperiaatteeksi (*rule of law*), ja se on negatiivisen vapauden ohella toinen liberaalin ajattelun keskeinen lähtökohta.¹⁹⁵ Mikäli laki ei koskisi kaikkia, vaikkapa hallitusta tai virkamiehiä, syntyisi suuri riski, että lain ulottumattomissa olevat tahot käyttäisivät muita suurempaa vapauttaan hyödyksi tavoilla, jotka vähentäisivät muiden vapautta. Käytännössä laillisuusperiaate ilmenee useimmiten

¹⁹² Difendere la libertà, *Corriere Della Sera* 13.12.1969.

¹⁹³ Negatiivisen vapauden käsitteen kehitti Isaiah Berlin. Aiheesta lisää katso esim. Harisalo 2009, 18-21.

¹⁹⁴ Klassisista ajattelijoista esimerkiksi Rousseau’n teoria yhteiskuntasopimuksesta perustui tällaiselle ajattelulle. Rousseau 1998, 51-59. Lain, vapauden ja liberalistisen ajattelun yhteyksistä liberalistisessa valtioteoriassa laajemmin katso esim. Harisalo et al, 2007, 83-86.

¹⁹⁵ Laillisuusperiaatteesta katso esim. Habermas 1999, 118-119 ja 129-153 tai Heywood 2013, 333-334.

vaatimuksena, että myös valtion toiminnan on tapahduttava sitä varten säädetyn lain, yleensä perustuslain puitteissa eli legaalisti.¹⁹⁶

Negatiivinen vapaus, laillisuusperiaate ja legalismi muodostavat sellaisen liberaalin ajattelun lähtökohdan, josta käsin myös Corrieren osakertomuksen tarkastelu vaikuttaa olevan hedelmällistä. Ainakin Corrieren osakertomuksen toimijuuden tarkastelu terrorismin vastustusta koskevan vastuullisuuden kautta tukee tätä näkökulmaa. Esimerkiksi heti iskun jälkeisessä pääkirjoituksessa korostettiin legaalien hallinnon tarvetta:

Nyt ei ole oikea aika yleiselle hätätilalle tai poikkeuslaeille. Tasavaltaisesta lainsäädännöstä löytyvät kaikki tarvittavat välineet, jotka mahdollistavat terroristien eristämisen ja rikollisten riittävän rankaisemisen. On absoluuttisesti vältettävä antamasta maalle tunnetta, että sitä ei puolusteta, jotta yleinen mielipide pitäisi pintansa [...]. Vapaus pitää pelastaa vapaudella.¹⁹⁷

Omien mielipiteidensä lisäksi Corriere nosti esiin monia julkista valtaa käyttävien tai muuten tärkeässä asemassa olevien ihmisten lausuntoja, jotka tukivat laillisuusperiaatteen ja legalismin vaatimusta. Ytimekäs esimerkki löytyy pääkirjoituksen viereen painetusta tasavallan presidentti Giuseppe Saragatin hallitukselle lähettämästä viestistä, jossa vastuuta jaettiin kirjaimellisesti vuoroissa:

Hirvittävä attentaatti, joka on kylvänyt kuolemaa Milanossa, jättää kansakunnan säikähtäneeksi, [...] On demokraattisten järjestyksenpidollisten voimien vuoro, on oikeuslaitoksen auktoriteettien [...] vuoro palauttaa kansan haluamalle laille sen suvereniteetti. On kansalaisten vuoro edesauttaa oikeuden ja demokraattisen järjestyksen mukaisten voimien toimintaa elämän puolustamiseksi murhanhimoista väkivaltaa vastaan.¹⁹⁸

Jos nämä vastuut täytettäisiin, olisi demokraattinen järjestys ja vapaus turvattu. Ehkä parhaiten lakien ja laillisuuden kansalaisia yhdistävä merkitys tiivistyi seuraavan päivän artikkelissa, jossa ihasteltiin sisäministeri Franco Restivon puhetta parlamentille iskun jälkeen:

Se, mikä meitä yhdistää tässä traagisessa tilanteessa – totesi sisäministeri osoittaen sanansa koko edustajainhuoneelle – on syvälinen vakaumus, että lain on otettava vahva asema rikoksen edessä, että syyllisten on saatava rangaistuksensa. Kyseessä on vakaumus, joka kumpuaa uskostamme vapautteen, uskosta, joka yhdistää laissa kaikki kansalaiset.¹⁹⁹

Liberalistisessa katsannossa demokratian merkitys lakiin perustuvan valtiojärjestyksen toimimiselle on ilmeinen. Demokratian kautta kansalaisilla on mahdollisuus muuttaa heitä hallitsevaa lakia, mikäli valtaosa katsoo tarpeen niin vaativan. Liberalistisesta näkökulmasta katsoen lisälainsäädäntöä ja vanhan lainsäädännön muokkausta onkin tehtävä jatkuvasti, jos halutaan varmistua siitä, ettei alati muuttuvan ympäristön myötä avautuvia uusia mahdollisuuksia käytetä kenenkään vapautta rikkovalla

¹⁹⁶ Legaalien hallinnon käsitteestä katso Weber 2009, 72.

¹⁹⁷ Difendere la libertà, *Corriere Della Sera* 13.12.1969.

¹⁹⁸ Saragat condanna la violenza omicida, *Corriere Della Sera* 13.12.1969.

¹⁹⁹ Restivo: tutti uniti per colpire gli infami, *Corriere Della Sera* 14.12.1969.

tavalla.²⁰⁰ Lakien säätäminen moderneissa valtioissa on kuitenkin monimutkaista ja aikaa vievää puuhaa, minkä takia sillä on taipumus keskittyä pienen siihen erikoistuneen eliitin käsiin. Parlamentaarisisissa demokratioissa tähän eliittiin, jota voidaan kutsua myös poliittiseksi luokaksi, kuuluu tyypillisesti sekä puoluepoliitikkoja että hallintovirkamiehiä.²⁰¹

Liberalistisesta näkökulmasta katsottuna saattaa poliittisen luokan olemassaolo muodostua ongelmaksi, jos se vääristää lainsäädäntöprosessia. Vaarana on, että erikoistumisen ja byrokratisoitumisen myötä poliittisesta luokasta tulee yhä suljetumpi joukko, joka keskeisen asemansa ansiosta kykenee ohjailemaan lainsäädäntöä omaa ja sidosryhmiensä etua edistävällä tavalla. Se rikkoisi laillisuusperiaatetta, mikä heikentäisi kansalaisten luottamusta lakiin ja legaaliiin hallintoon. Onkin hyvä muistaa, että liberalistiseen ajatteluun kuuluu aina moraalinen ulottuvuus, jossa vapaus on keskeinen tekijä. Lain valta on hyväksyttävää, jos se takaa vapauden. Jos se ei näin tee, on moraalinen velvollisuus lain noudattamiseen kyseenalaistettavissa. Siksi lainsäätäjien moraalista riippuu paljon. Jos lainsäätäjät ymmärtävät tehtävänsä moraalisen ja eettisen luonteen vapauden edistäjänä, toimii lakiin perustuva demokraattinen hallintojärjestelmä. Muussa tapauksessa järjestelmä ajautuu kriisiin.

Yllä kuvaillun liberalistisen näkökulman omaksuminen auttaa ymmärtämään toista Corrieren vastuullisuutta koskevien esitysten keskeistä näkemystä. Lehden mukaan terrorismia ilmeni, koska poliittinen luokka ei ollut vastuidensa tasalla, vaan oli sortunut opportunistiseen keskinäiseen kiistelyyn, minkä takia lainsäädäntöprosessi ja hallinto eivät toimineet riittävän tehokkaasti ja luottamusta herättävästi. Jo vuosia valtaa pitäneet keskustavasemmistolaiset hallitukset olivat tunnettuja sisäisistä kiistoistaan, eivätkä niistä johtuvasta heikkoudestaan johtuen pystyneet luomaan määrätietoista politiikkaa. Kyvyttömyys ratkaista modernisaation mukanaan tuomia ongelmia ja tehdä tarvittavia uudistuksia oli syynä kasvavaan protestointiin, jota sitäkään ei ollut saatu kuriin. Nytkin pari viikkoa aiemmin yritykset laatia uusia järjestyksenpitoa helpottavia lakeja olivat kaatuneet sosialistipuolue PSI:n sisäisiin kiistoihin.²⁰² Corriere moittikin eräässä pääkirjoituksessa kovin sanoin poliittista luokkaa vuosia jatkuneesta kyvyttömyydestä tehdä yhteistyötä riittävän vakuuttavan hallinnon aikaansaamiseksi.²⁰³ Kirjoituksen mukaan:

²⁰⁰ Esimerkkinä voidaan ajatella vaikkapa teollistumisen yhteyttä ympäristölainsäädäntöön. Teollistumisen alkuvaiheissa saastuttaminen oli vielä niin pientä, ettei siihen ollut tarvetta lainsäädännöllisesti puuttua. Suurteollisuuden määrän kasvettua vuosikymmenten mittaan, syntyi päästöjen rajoittamiselle kuitenkin tarvetta, sillä haitalliset ulkoisvaikutukset lisäsivät ihmisten terveysriskiä. Päästöjä aiheuttavan teollisuuden omistajat rikkoivat tällöin vapauttaan toteuttamalla muiden vapautta.

²⁰¹ Michels 1986, 256-267; Weber 2009, 117-111..

²⁰² Ora grave, *Corriere Della Sera* 14.12.1969.

²⁰³ Ora grave, *Corriere Della Sera* 14.12.1969.

Milanon pelottava attentaatti tuo valoon [...] huolestuttavan moraalisen ja poliittisen degeneraatioprosessin joka, jos sitä ei pysäytetä ajoissa, avaa pelottavia näkymiä. Kyseessä on degeneraatioprosessi, josta poliittinen luokka on omalta, ei niin pieneltä osaltaan vastuussa. Nyt on olemassa valtatyhjiö, joka uhkaa levitä joka päivä; tässä parlamentissa on 'kadoksissa' oleva enemmistö, joka kieltäytyy tekemästä velvollisuuttaan, joka puhtaasti ja yksinkertaisesti on velvollisuus hallita maata. [...] Mitään ei ole vielä hävitty, jos italialainen demokratia malttaa pitää malttinsa mitä suurimmassa lainmukaisuudessa yhdistettynä haluun ottaa kertaalleen hukattu maan poliittinen johto takaisin omiin käsiin.²⁰⁴

Olen tähän mennessä tarkastellut Corrieren osakertomuksen toimijuutta uhriuden ja vastuullisuuden näkökulmasta. Tarkastelu osoittaa, että puolustettava ydin, uhri, oli kansalaisten vapaus ja sivistynyt vapaa elämä. Vastuu puolustettavan ytimen puolustamisesta lankesi hyvin laajasti kaikille kansalaisille, joita yhdisti ja velvoitti moraalinen sitoutuminen vapauteen, jota voitiin toteuttaa demokratian ja lakiin perustuvaan vallan kautta. Lisäksi olen yrittänyt tuoda esiin, kuinka tämä sinänsä suurpiirteinen ja laaja näkemys kansakunnan keskeisistä toimijoista on parhaiten ymmärrettävissä ainakin väljästä liberalistisen poliittisen ajattelun näkökulmasta. Ero esimerkiksi l'Unitàn työväenluokan taistelua korostavaan toimijanäkökulmaan on selkeä.

Toinen merkittävä ero Corrieren ja l'Unitàn osakertomusten toimijarakenteessa on fasismille ja antifasismille annettu merkitys. l'Unitàn osakertomuksessa kansakunnan ydinryhmiä määrittivät hyvin selväsanaisesti *resistenza* ja antifasistinen yhtenäisyys. Työläisnäkökulmasta käsin sitoutuminen demokratiaan kannatti, koska se oli *resistenzan* ja antifasismien kautta saavutettu järjestelmä, joka mahdollisti taistelun paremmista oloista. Corrieren osakertomuksessa *resistenzaa* ja antifasismia ei edes mainita, mutta lehden kansalaisnäkökulmasta käsin fasismin muisto on toisella tapaa määrittävä tekijä. Koska olennainen kansakuntaa yhdistävä tekijä oli moraalinen sitoutuminen lakiin, demokraattiseen järjestykseen ja sen tarjoamaan vapauteen, edustivat fasismin aika ja sen muistot varoittavaa esimerkkiä totalitarismista ja diktatuurista, joka radikaalilla tavalla riisti lailta sen suvereniteetin ja siten kansalaisilta vapauden. Corriere ei missään vaiheessa eritellyt tätä fasismin merkitystä eksplisiittisesti, mutta se kävi monista esityksistä ilmi rivien välistä tai ohimennen heitetyistä lauseista, kuten alla olevasta pääkirjoituksen pätkästä:

Milanolainen tragedia voi edelleen saada demokraattiset voimat löytämään tarvittavan solidaarisuuden seikkailullisuuden ja kaaoksen riskejä vastaan, jotka ovat lähtöisin anarkistisesta kiihkoilusta ja johtavat kohtalokkaasti mitä häikäilemättöimpiin diktatuureihin. [...] *Demokratialla ei ole oikeutta tehdä toista itsemurhaa puoleen vuosisataan.*²⁰⁵

Demokratian ensimmäinen itsemurha puoli vuosisataa sitten, eli fasistien nousu valtaan, oli siten nykyisille kansakunnan jäsenille esimerkki, josta Piazza Fontanan kriisin yhteydessä saattoi ammentaa voimaa moraalisesti oikealla tiellä pysymiseen. Ero l'Unitàn tulkintaan ja antifasistisen

²⁰⁴ Ora grave, *Corriere Della Sera* 14.12.1969.

²⁰⁵ Ora grave, *Corriere Della Sera* 14.12.1969. Kursiivi Stenholm.

lukutavan mukaiseen tulkintaan yleensä oli, että Corrieren osakertomuksessa kansakunnan ydinryhmiä ei yhdistä kunniakas muisto osallistumisesta antifasismiin, vaan murheellinen muisto osallisuudesta fasismiin. Näin ollen myöskään resistenza ja antifasismi eivät olleet erityisen vahvasti läsnä Corrieren esityksissä.

Esimerkkinä ja vertailukohtana voi pitää Corrieren uutisointia iskun uhrien hautajaistilaisuudesta. L'Unitàn tapaan Corriere piti rauhallisesti sujunutta tilaisuutta jännitteisiin ennakko-odotuksiin ja huoliin nähden positiivisena tapauksena. Samoin l'Unitàn tapaan Corriere esitti tilaisuuden oman kansakunnan keskeisiä toimijoita koskevan näkemyksensä mukaista identiteettiä tukevalla tavalla. Siinä, missä antifasistisen lukutavan omaksunut l'Unità esitti Piazza del Duomon ihmisjoukot työväen muurina sekä resistenzan antifasististen voimien suurta yhtenäisyyttä ilmentävänä tapahtumana, oli Corrieren mukaan piazzalla ”Milano”, jonka kypsä käytös oli sekä vastaus kaaosta toivoneille terroristeille että esimerkki ja oppitunti poliittiselle luokalle ja muullekkin Italialle.

Hautajaispäivän jälkeisen lehden otsikko julisti isolla fontilla: ”Milanon jämäkkä ylpeys, varoitus kaikelle väkivallalle.”²⁰⁶ Pääkirjoituksessa kiiteltiin rauhallisesti käyttäytynyttä ”Milanoa”, joka toiminnallaan teki tyhjäksi terroristien suunnitelmat:

Hetkeäkään ei tarvinnut pelätä, että jokin kohtuuttomuus tai provokaatio jommankumman vastakkaisen äärilaidan taholta häiritsisi Milanon jäähyväisiä rikollisen ja mielipuolisen teon uhreille. [...] jos iskun kurjat organisaattorit luulivat, että vuodatettu veri olisi johtanut kumoukseen, ovat he jo pettyäkseen saaneet kokea Milanon vastauksen. [...] He halusivat, että Milano ja Italia menettäisivät hermonsä. He erehtyivät suuresti.²⁰⁷

Koska tilaisuus televisioitiin, saattoi koko Italia todistaa Milanon kypsyttää ja voimaa, josta parjatun poliittisen luokankin toivottiin oppivan:

Televisiokameroiden silmät, miten säälimättömiä ja uteliaita ovatkin, eivät onnistuneet löytämään yhtään heikkouden merkkiä. Ylpeys, voima, nämä yhdessä surun kanssa olivat ne tunteet, joita Duomossa oli luettavissa monilta kasvoilta. Pääministerin, puhemiehen, kaikkien Milanoon kansakunnan osanottoa kuolleille tuomaan tulleiden poliitikkojen on täytynyt noina minuutteina syvällisesti huomata Milanon antaman oppitunnin erityinen tärkeys.²⁰⁸

Kirjoituksessa toivottiin, että läsnä olisi ollut myös ulkomaalaisia toimittajia, joista jotkut olivat esittäneet pessimistisiä arvioita italialaisten kyvystä selvittää tilanteesta. Heille Milano oli näyttänyt, että:

Sellaisten hätäkohtien ja pelokkaiden diagnoosien [joissa Italian katsotaan olevan hajoamispisteessä] antajille Milano on osoittanut, että maa on elinvoimainen ja terve, kykenevä reagoimaan vastoinkäymisiin yllättävällä

²⁰⁶ La ferma dignità di Milano monito contro ogni violenza, *Corriere Della Sera* 16.12.1969.

²⁰⁷ La risposta più alta, *Corriere Della Sera* 16.12.1969.

²⁰⁸ La risposta più alta, *Corriere Della Sera* 16.12.1969.

päättäväisyydellä. Ei paniikkia, vaan tietoista toimintaa; ei moraalista romahdusta, vaan aloite torjua kaikki seikkailulliset provokaatiot.²⁰⁹

Ei pidä unohtaa, että Corrieren tausta milanolaisena lehtenä ja suuri lukijamäärä alueella epäilemättä vaikuttivat lehden tapaan kuvata hautajaistapahtumia juuri ”Milanon” näkökulmasta. Vähintään yhtä paljon asiaan lienee kuitenkin vaikuttanut pyrkimys esittää toimijat kansalaisnäkökulmasta termistöllä, jossa luokka-, poliittiset- ja muut rajat eivät korostuisi. Hautajaistilaisuuden kulkua tarkemmin ruotivassa artikkelissa avattiinkin hieman tarkemmin piazzalle kokoontuneen ”Milanon” rakennetta:

Kymmenien tuhansien ihmisten joukossa, täpötäydessä pyhätössä sekä jäisellä ja kostealla piazzalla oli työläisiä sinisissä, työnantajien logoilla varustetuissa työpuvuissaan, karabinieereja ja poliiseja. Siellä oli yhden jos toisen opin nimeen vannovia opiskelijoita, siellä oli vanhuksia ja nuoria naisia pukeutuneina hassuihin muotivaatteisiin, oli mieltään osoittavia ja porvaristoa, rikkaita ja köyhiä, maltillisia ja radikaaleja kaikkialta oikeistosta ja vasemmistosta. Siellä olivat eilisen, ja ehkä huomisenkin viholliset. Mutta eivät tämän päivän viholliset. [...] Milano on antanut sen todisteen kansalaissivistyksestään, jota Italia siltä odotti.²¹⁰

Ero l’Unitàn luokkanäkökulmaan on selkeä. Näytöksen antajia olivat *kansalaiset* kaikista mahdollisista ryhmistä. Partisaaneista, resistenzasta ja antifasismista ei puhuta sanallakaan. Antifasistisen yhtenäisyyden sijaan hautajaistilaisuudessa nähty ihanteellinen käytös oli osoitus ”kansalaissivistyksestä”. Kansalaissivistystä tapahtuneesta teki se, että arkiset vihollisuudet ja vastakkainasettelut osattiin vakavan paikan tulleen siirtää syrjään ja toimia yhteisen päämäärän eteen. Juuri tämä kyky oli yleisemminkin Corrieren esityksissä kansalaisuuden ydin.

Kaikkiaan Piazza Fontanan iskun yhteydessä analysoitu aineisto osoittaa, että kansakunnan keskeisten toimijoiden ja ydinryhmien suhteen Corrieren osakertomus eroaa selvästi l’Unitàn antifasistisen lukutavan mukaisesta tulkinnasta. Resistenzasta ja antifasismista vaikenemista sekä fasismin vähemmän poliittista ja enemmän rivien välistä vaikuttavaa merkitystä voisi pitää jopa osoituksena Galli della Loggian toivomasta kriittisestä tendenssistä antifasistiseen tulkintatapaan, jonka ideologista ja epähistoriallista tulkintaa ei haluttu toistaa. Toisaalta seitsemänkymmentäluvun vaihe oli esimerkiksi Scoppolan tulkinnan mukaan vaihe, jolloin kylmän sodan lientyminen johti vaikenemiseen antifasismista ja resistenzan ylipolitisoituneesta aiheesta, mikä merkitsi myös kansallisen identiteetin rapautumisen alkua. On vaikea tulkintakysymys, katsooko Corrieren osakertomuksen ilmentävän enemmän fasismin uudenaikaisesta kriittistä kontekstointia vai antifasismista unohtamista.

Oli kyse kummasta tahansa, varmaa on, ettei Corrieren osakertomus tarjoa mitään antifasismille vaihtoehtoja pohjaa kansakunnan idealle tai kansallisen kulttuurin eheytymiselle. Kansalaisia

²⁰⁹ La risposta più alta, *Corriere Della Sera* 16.12.1969.

²¹⁰ Ore di coraggio e di concordia di una città intera, *Corriere Della Sera* 16.12.1969.

yhdistänyt moraalinen sitoutuminen vapauteen ja demokratiaan pysyi lehden esityksissä melko abstraktilla, ajasta ja paikasta irrallisella tasolla. Kansallisen identiteettiä kaipaava kuitenkin historiallisesta ja kulttuurisesta kontekstista riisuttuja universaaliarvoja ja yhteiskuntasopimusteorioita vankempaa pohjaa toimiakseen. Tässä mielessä Corrieren esitykset tukevat sitä Galli della Loggian väitettä, etteivät Italian kylmän sodan jälkeiset eliitit tehneet riittävästi aidon italialaisen kulttuurin elvyttämiseksi ja antifasismista riippumattoman kansallisen identiteetin vahvistamiseksi.

3.2. Toiset

Toinen analysoitava narratiivinen elementti Corrieren ja l'Unità:n osakertomusten suhteen ovat niissä esiintyvät toiseuskuvat. Toiseus on identiteettitutkimuksessa keskeinen käsite. Sekä yksilö- että ryhmäidentiteettien kannalta olennainen rajanveto itsen ja muiden välille perustuu aina jossakin määrin käsityksiin siitä, mitä muut tai toiset ovat. Esimerkiksi monien kansallisten identiteettien suhteen tyypillistä on ollut oman kansakunnan, ”meistä” koostuvan sisäryhmän määrittely suhteessa ulkopuolisiin ”toisiin”.²¹¹ Hyvästä esimerkistä käy A.I. Arwidssonin lausumaksi kerrottu toteamus ”ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme halua tulla, olkaamme siis suomalaisia”²¹². Toiseuskuvien ei kansallisten identiteettien tapauksessa kuitenkaan aina tarvitse olla nimenomaan toisia kansakuntia, eikä niiden välttämättä tarvitse olla suoranaيسessa konfliktisuhteessa oman kansakunnan kanssa. Toiseudeksi riittävät hyvin monenlaiset asiat. Olennaista on, että itsen tai sisäryhmän meidän käsittäminen rakentuu suhteessa kyseiseen asiaan.

Tässä alaluvussa pyritään saamaan tietoa toiseuskuvien kirjosta Italiasta tuotetun suuren kertomuksen suhteen Corrieren ja l'Unità:n osakertomusten kautta. Pyrin aineistoa analysoimalla selvittämään, minkälaisia kansakunnan kertomuksen ja kansallisen identiteetin kannalta merkittäviksi katsottuja toiseutta edustavia asioihin lehtien esityksissä ilmeni, ja mitä ne toiseuksina merkitsivät kansakunnan kertomukselle. Piazza Fontanan iskun konteksti ohjaa analyysiä siten, että pyrin ensisijaisesti selvittämään, minkälaista toiseutta terrorismi ja terroristit edustivat. Täydennän tätä ensisijaista tarkastelua selvittämällä terrorismista saadun toiseuskuvan pohjalta mahdollisesti muita merkittäviksi koettuja toiseuksia.

Merkittävä tapahtuma, joka rytmittää toiseuskuvien analyysiä Piazza Fontanan iskun yhteydessä, on anarkismikäänne iskun tutkimuksissa. Sitä ennen mitään virallista tai yleisesti vahvistettua käsitystä iskun tekijöistä ei ollut, joten terrorismiin liittyvillä toiseuskuvilla oli tietyllä tapaa enemmän

²¹¹ Toiseuskuvien merkityksestä kansalliselle identiteetille katso esim. Vuorinen 2005, 246-248 tai Lorenz 2008, 24-30.

²¹² Saukkonen 2005, 103.

liikkumatilaa. L'Unità ja Corriere esittelivätkin aluksi varsin yleisellä, abstraktilla tasolla käsityksiään terrorismista ja siihen liittyvistä toiseuksista, jotka kansakuntaa uhkasivat. Anarkismikäänteen jälkeen lehtien näkökulmat luonnollisesti tyypistyivät ja toiseuskuvien suhteen huomio kiinnittyi lähinnä anarkismin ja anarkistien piiriin. Toisaalta myös anarkismista, Valpredasta ja Pinellistä tuotetut esitykset ovat analyysin kannalta hedelmällisiä. Niitä voi tarkastella käytännön esimerkkinä siitä, miten jo ennen anarkismikäännettä muodostuneet terrorismia koskevat abstraktimman toiseuskäsitykset artikuloituivat konkreettisiin käytännön tapahtumiin ja edesauttoivat vahvistamaan tietäntyyppisiä kansakunnan kertomuksia.

3.2.1. l'Unità: Fasistit asialla

L'Unitàn osakertomuksessa toiseus, jota terroristien katsottiin edustavan, määriteltiin alusta pitäen fasismiksi. Fasismi-termi oli käytössä lehden esityksissä ensimmäisestä iskun jälkeisestä päivästä lähtien. Sitä käytettiin kuitenkin varsin epämääräisesti viittaamaan monenlaisiin asioihin. PCI:n jo siteeratusta tiedotteesta iskun jälkeisenä päivänä velvoitettiin demokration puolustajat sanomaan riittää ”italialaisten ja ulkomaalaisten, fasististen ja taantumuksellisten ryhmien provokaatioille ja vehkeilyille”²¹³. Saman päivän pääkirjoituksessa todettiin, että ”Fasismi Italiassa kuoli 25. huhtikuuta 1945” ja vakuutettiin, että ”kukaan ei voi saada sitä enää nostamaan päätään.”²¹⁴ Ilmeisesti fasismi ei kuitenkaan oikeasti kuollut, koska myöhemmin samassa kirjoituksessa isku esitettiin ”fasistiseksi barbariaksi” ja tekijät ”fasistirikollisiksi” jotka ovat muutenkin näinä aikoina syyllistyneet ”häpeällisiin ja rikollisiin provokaatioihin”.²¹⁵ Valtiolta jopa toivottiin määrätietoisia otteita, jotta saataisiin kuriin ulkomaalaisten kumouksellisten kanssa yhteistyössä olevat fasistit:

Ei saa epäröidä, kun on iskettävä fasistien kimppuun, jotka ovat syyllistyneet tekoon, kuten ovat syyllistyneet viime aikoina Milanossa häpeällisiin väkivaltaisuuksiin ja provokaatioihin. Ei saa epäröidä, kun on iskettävä Ateenan kenraalien agentteihin ja heidän julistettuun haluunsa toimia myös meidän maamme demokraattisen järjestyksen kumoamiseksi.²¹⁶

Ateenan kenraaleilla l'Unità viittasi tuolloin Kreikassa valtaa pitäneeseen sotilasjunttaan. Mielipidemittausten ennustettua vasemmistolle suurta vaalivoittoa Kreikassa 1967 oli mahaan syntynyt levottomuuksia, joiden turvin kenraali Georgios Papadopoulos oli muiden oikeistolaisten upseerien kanssa kaapannut vallan.²¹⁷ Nyt l'Unitàn osakertomuksesta välittyi pelko saman toistumisesta Italiassa. Toisaalla lehdessä siteerattiin samassa hengessä ”Pysyvää Tasavaltalaisen Järjestysmuodon Puolustuskomiteaa” jonka mukaan iskun olivat ”tehneet, inspiroineet ja

²¹³ Il comunicato della direzione, *l'Unità* 13.12.1969.

²¹⁴ Senza esitazioni, *l'Unità* 13.12.1969.

²¹⁵ Senza esitazioni, *l'Unità* 13.12.1969.

²¹⁶ Senza esitazioni, *l'Unità* 13.12.1969.

²¹⁷ Ganser 2009, 322-324.

organisoinneet taantumukselliset voimat, jotka yrittävät käyttää tilannetta hyväksi autoritaaristen unelmiensa toteuttamiseen”.²¹⁸ Päivää myöhemmin esitettiin iskun tavoitteeksi maan ajaminen sisällissotaan.²¹⁹

3.2.2. Fasismi-käsitteen monimerkityksisyys

Ottaen huomioon antifasismien suuren merkityksen l’Unità osakertomuksen toimijoiden määrittelyssä, ei ole yllättävää, että terroristien edustamaa toiseutta lähestyttiin fasismi-terminologialla. Fasismi-terminologian monimerkityksellisyys on samalla kuitenkin esimerkki ajankohdalle tyypillisestä, De Felicen fasismi-käsitteen geneeriseksi leviämiseksi kutsumasta kehityksestä.²²⁰ Geneerisellä leviämisellä De Felice viittaa toisen maailmansodan jälkeiseen kehitykseen, jossa termiä ”fasismi” alettiin suhteellisen varauksettomasti käyttää lähes kaikesta oikeistolaisesta toiminnasta etenkin vasemmiston keskuudessa. Alun perin italialaista fasismia kuvaavalla käsitteellä alettiin ensin viitata myös saksalaiseen kansallissosialismiin, sitten muun muassa Francon Espanjaan ja Salazarin Portugaliin, Argentiinan peronisteihin ja jopa De Gaullen Ranskaan ja kaikkeen oikeistokonservatismiin.²²¹ Lopulta käsite levisi myös vasemmiston sisälle esimerkiksi Kiinan syytettyä Neuvostoliittoa sosialistisesta fasismista ja Jürgen Habermasin varoitettua Berliinin opiskelijaliikkeen jäseniä lipsumasta vasemmistolaiseen fasismiin.²²² De Felice katsoi, että fasismi-termin paisuminen lähes muodottomaksi oli yksi käytännöllinen syy, miksi hänen itsensäkin edustama kriittisemmän ja selkeämmän fasismitulkinnan luominen oli tullut ajankohtaiseksi.

Koska fasismiterminologia omaksuttiin l’Unitàssa heti, ennen kuin ensimmäisiäkään konkreettisia todisteita syyllisistä oli suuntaan tai toiseen ja sillä viitattiin vähän kaikkeen Ateenan sotilasjuntasta vuoden 1945 fasismiin, on aineisto tulkittavissa ilmentymäksi De Felicen tarkoittaman fasismi-käsitteen geneerisestä leviämisestä. Näin ollen pelkkä toteamus terroristien edustamasta fasistisesta toiseudesta ei kerro vielä paljoa. On selvittettävä millaista l’Unità osakertomuksen fasistinen toiseus oli. Tämän toiseuskuvan paremmaksi ymmärtämiseksi on tarkasteltava l’Unità esityksiä lähemmin ja suhteutettava tarkastelun pohjalta saatua kuvaa ajan vakiintuneisiin fasismitulkintoihin.

De Felicen mukaan Italialainen fasismikeskustelu ja fasismikäsitteet perustuivat aina 1960-luvun lopulle asti pitkälti fasismia kansainvälisen tason ilmiönä tarkasteleviin yleisen tason

²¹⁸ Ricostruire l’unità della resistenza, *l’Unità* 13.12.1969.

²¹⁹ Difesa e sviluppo della democrazia, *l’Unità* 14.12.1969.

²²⁰ De Felice 1977, 8-9.

²²¹ De Felice 1977, 8.

²²² De Felice 1977, 8-9.

tulkintatapoihin.²²³ Koska fasismi saavutti kunnollista kansainvälistä huomiota vasta Hitlerin valtaannousun jälkeen ja sodan aattona, olivat yleisen tason tulkinnat jo valmiiksi fasisminvastaisiin tarkoituksiin tehtyjä ja paikoin rankkoihin yleistyksiin perustuvia. De Felice on tyypitellyt nämä yleisen tason fasismitulkinnot kolmeen kategoriaan, jotka ovat: 1) Fasismi eurooppalaisia yhteiskuntia 1900-luvun alkupuolella kohdanneen moraalisen kriisin seurauksena, 2) Fasismi myöhästyneen ja epätyypillisen taloudellisen kehityksen ja kansallisen yhtenäistymisen seurauksena Italiassa ja Saksassa sekä 3) Fasismi myöhäiskapitalismin ja luokkataistelun viimeisenä vaiheena.²²⁴

Fasismien juuria moraalisessa kriisissä painottava tulkinta oli perinteisesti liberaalien piirien vahvimmin kannattama näkemys. Näkemykseen kuului erilaisia versioita siitä, mistä Eurooppaa kohdannut moraalinen kriisi johtui. Yleisiä ehdotuksia olivat ensimmäisen maailmansodan aiheuttama trauma, valistuksen ja Ranskan vallankumouksen aloittama illusorinen edistysusko, jonka näkökulmasta perinteinen moraalinen rajoitti kehitystä sekä suuren laman aiheuttama horisontittomuus.²²⁵ Italiassa merkittävimmäksi nousi Crocen ensimmäisen maailmansodan vaikutuksia korostava tulkinta. Crocen mukaan fasismi oli sikäli irrationaalinen ilmiö, ettei se ollut selkeästi minkään tietyn yhteiskuntaluokan tai sosiaalisen ryhmän etuja ajava hanke. Koska Crocen oli vaikea ymmärtää, miksi fasismi irrationaalisuudestaan huolimatta onnistui saamaan taakseen tukea kaikista luokista, selitti hän fasismien menestystä ensimmäisen maailmansodan aiheuttamalla kansalaismasennuksella ja trauman aiheuttamalla henkisellä juopumisella. Sodan ja vaikean rauhaan paluun aiheuttama kriisi kohtasi muitakin maita, mutta Italiassa se sumensi fasistien huijausten ja uhkailujen siivittämänä kansalaisten moraalin ja vapaus –tietoisuuden.²²⁶

Fasismien syyn Saksan ja Italian epätyypilliseen historialliseen kehitykseen sijoittava tulkinta oli De Felicen mukaan nauttinut eniten suosiota joko itsenäisenä tulkintana tai yhdessä marxilaisen fasismia kapitalismin myöhäisvaiheena korostavan tulkinnan kanssa. Sen mukaan fasismi oli looginen seuraus myöhäisyydestä, hauraudesta ja äkkipikaisuudesta, jolla Italian ja Saksan taloudellinen kehitys, valtiollinen yhtenäisyys ja kansallisen itsenäisyys saavutettiin. Ongelmallisesta ja epävarmasta kehityksestä johtuen keskiluokka ei päässyt kunnolla syntyään ja luomaan siteitään massoihin, vaan joutui jatkuvasti liittoutumaan konservatiivisten yläluokkien kanssa sekä käyttämään alistavia, autoritaarisia ja epädemokraattisia keinoja asemansa varmistamiseksi. Fasismi oli ikään kuin

²²³ De Felice 1977, 6.

²²⁴ De Felicen yleisten fasismitulkinnojen tyypittelystä tiiviisti katso De Felice 1977, 5.

²²⁵ Moraalista kriisiä fasismien taustalla painottavista tulkinnoista laajemmin katso De Felice 1977, 14-23.

²²⁶ Crocen tulkinnasta katso De Felice 1977, 14.

luontevaa jatkumoa tälle kansallisen koheesion epäyhtenäisyydestä johtuvalle autoritaariselle politiikalle.²²⁷

Fasismien käsittäminen myöhäiskapitalismin kriisistä ja luokkataistelun viimeisen vaiheen alkamisesta lähtöisin olevaksi ilmiöksi oli marxilaisista piireistä alkanut tulkinta, jonka mukaan fasismia tulisi selittää ja tarkastella kapitalistisen yhteiskunnan ja sen ristiriitojen sosiaalisessa kontekstissa. Marxilaisen tulkinnan ydinväitteen mukaan fasismi oli omistavan luokan vastareaktio työläisten vallankumouksellisen liikehännän kasvulle. Se oli eräänlainen taantumuksellinen pakotie tilanteessa, jossa työväenluokan vallankumouksellinen tietoisuus oli levinnyt niin laajalle, ettei demokraattinen systeemi kyennyt enää turvaamaan omistavan luokan etuoikeuksia.²²⁸

Esitelty kolme fasismikäsitystä eivät pitkään aikaan saaneet juuri ulkoisia haastajia, mutta niiden kannattajat kritisoivat kyllä suhteellisen ahkerasti toisiaan tuoden esiin De Felicen mukaan melko hyvin toistensa heikkouksia. Keskinäisen kritiikin ohelle etenkin Italiassa nousi myös vahvoja pyrkimyksiä sovittaa yhteen kyseisiä kolmea käsitystä. Laajinta suosiota sovitelmayrityksistä nautti niin sanottu ”moraalisen sairastumisen” teoria, jonka mukaan kaikki kolme esitettyä näkemystä ovat osaltaan oikeassa ja redusoitavissa eräänlaiseen kollektiiviseen moraalien raukeamiseen.²²⁹

Analyysin kannalta on olennaista, että De Felicen tyypittely eri fasismikäsitteistä ja niiden keskinäisistä suhteista liikkuu pääasiassa fasismia koskevan tutkimuksen tasolla. L’Unità’n esitykset ja osakertomus puolestaan liikkuvat julkisen keskustelun populaarilla tasolla. Koska fasismilla käsitteenä oli merkittävä rooli L’Unità’n osakertomuksen kansallista identiteettiä määrittävänä toiseutena, voi De Felicen tyypittelyä pitää käsitteellisenä lähtökohtana L’Unità’n esitysten fasismipohjaisen toiseuskuvan analyysiin.

3.2.3. Fasismi luokkavihollisen hätäratkaisuna

L’Unità’n osakertomuksen fasismikuvan luonteen suhteen kirkastava esimerkki on lehden pääkirjoitus kaksi päivää iskun jälkeen. Kirjoituksessa pohdittiin, miksi isku oli tehty juuri nyt:

Ei voi olla sattumaa [...], että kyyninen turvautuminen pommeihin ja verenvuodatukseen, hämmennyksen ja paniikin aseeseen, on otettu käyttöön juuri sinä hetkenä, kun työväenluokka ja italialaiset työläiset ovat saavuttaneet tai ovat saavuttamassa ihailtavan voiman ja kypsyyden näytteiden kautta sosiaalisia voittoja ja merkittävää valtaa.²³⁰

²²⁷ De Felice, 24.

²²⁸ De Felice 1977, 30-39.

²²⁹ De Felice 1977, 6.

²³⁰ Difesa e sviluppo della democrazia, *l’Unità* 14.12.1969.

Työväenluokan sosiaalisten voittojen ja merkittävän vallan voi katsoa viittaavan kuumen syksyn työtaisteluihin, joilta odotettiin positiivisia tuloksia sekä osin näistä johtuvaan keskustavasemmistolaisen hallitusten kriisiin, jonka toivottiin avaavan hallitusmahdollisuuksia myös PCI:n suuntaan. Edempänä kirjoituksessa esitettiin kysymys kenen etua isku palvelee, ja vastattiin kysymykseen seuraavasti:

Vain leppymättömiä työläisten vihollisia, kuten ovat ammattiliitotkin todenneet: vain demokraattisen metodin, hallinnon ja vapauden raivoisia vihollisia [...]. Vastaus kysymykseen kenen etua tämä palvelee, ei perustu pelkkään olettamukseen. Olemme tietoisia kuluneiden kuukausien tapahtumista, jolloin on toteutettu *omistavan luokan joustamattomuuden tuella ja sen etuja vivuttava* taantumuksellisten ja fasististen organisoitujen ryhmien kampanja, joka on tähännyt provokaatioon, poliittisen uudelleenohjaamisen mekanismiin, väkivaltaan ja jopa sisällissotaan estääkseen työläisten taisteluista saavuttamasta positiivisia tuloksia, estääkseen suuren demokraattisen uudistumis- ja kasvuliikkeen joka maassa on alkanut.²³¹

Näyttää siltä, että fasismi toiseutena ymmärrettiin l'Unità esityksissä ennen kaikkea marxilaista fasismitulkintaa mukailevalla tavalla luokkakertomuksen näkökulmasta. Kyninen väkivaltaan turvautuminen työväenluokan voittojen estämiseksi sekä viittaaminen terroristien toimimiseen omistavan luokan tuella on tulkittavissa käsitykseksi fasismista omistavan luokan puolustus- ja hätäreaktiona proletariaatin kasvavalle vallalle. Hätäreaktion tavoitteeksi nähdään omistavan luokan etujen mukaisen status quon säilyttäminen tarvittaessa väkivallan uhkaa käyttäen, kun demokratian ei enää uskota kykenevän turvaamaan omia etuja. Terrori oli osa ”hämmennyksen ja paniikin asetta”, jonka toivottiin provosoivan ihmiset vaatimaan kuria ja järjestystä, jota fasismi saattoi tarjota.

Marxilaisen tulkinnan mukaista näkemystä fasismista ja terrorismista omistavan luokan hätäreaktiona tukivat l'Unità esityksissä esiin nostetut historialliset esimerkit ja rinnastukset. Isossa koko sivun artikkelissa otsikolla ”Se mitä historia opettaa, jotta ensimmäisen maailmansodan jälkeiset tapahtumat eivät toistuisi enää koskaan, Milano 1921 – Berliini 1933 attentaattien takana fasismi” Piazza Fontanan isku rinnastettiin kahteen historialliseen tapahtumaan, Diana –teatterin pommi-iskuun Milanossa 1921 ja Berliinin valtiopäivätalon tulipaloon 1933.²³²

Diana-teatterin isku ajoittui ensimmäisen maailmansodan jälkeisiin, mustapaitojen Rooman marssia edeltäviin epävakaisiin aikoihin. Milanolaisen yläluokan suosimassa Kursaal Dianassa oli alkamassa konsertti 23.3.1921, kun salin ovelle piilotettu pommi räjähti tappaen yli 20 ihmistä ja haavoittaen monia. Vähäisistä todisteista huolimatta attentaatista syytettiin ja tuomittiin fasistien mustapaitojen avustuksella nopeaan tahtiin anarkisteja. Berliinin valtiopäivätalo puolestaan paloi 27.2.1933. Natsit syyttivät tapahtuneesta kommunisteja ja säätivät yleisen turvallisuuden nimissä käytännössä kaiken

²³¹ Difesa e sviluppo della democrazia, l'Unità 14.12.1969. Kursiivi Stenholm.

²³² Quel che insegna la storia, perché la storia del primo dopoguerra non si ripeta mai più, Milano 1921-Berlino 1933 dietro gli attentati il fascismo, l'Unità 21.12.1969.

oppositiotoiminnan kieltävät lait. Kumpaakin tapausta on pidetty lavastettuna operaationa, ja näin tehtiin myös l'Unità:n artikkelissa, jossa tapauksia kuvailtiin seuraavasti:

Piazza Fontanan barbaarinen attentaatti Banca Nazionale dell'Agricoltura:ssa on dramaattisesti palauttanut italialaisten kansalaistietoisuuteen vihan ja väkivallan kierteen mekanismit, jotka historiallisesti ovat olleet luonteenomaisia pahimmille taantumuksellisille offensiiveille demokraattisia vapauksia, työläisiä ja heidän luokkaorganisaatioitaan vastaan. Niin kävi maaliskuussa 1921 teatteri Dianan attentaatin yhteydessä, joka toimi tekosyynä johtaville voimille fasismin julistamiseksi 'järjestyksen takaajaksi'. Niin kävi myös helmikuussa 1933 Reichstagen tulipalon kanssa, tekosyy natsismille 'legalisoida' julma diktatuurinsa.²³³

Lehti esitteli kumpaakin tapausta tarkemmin puolen sivun verran ja totesi, että kummassakin tapauksessa tarkoituksena oli lietsoa paniikkia ja epätoivoa kansalaisiin ja esittää fasismi ainoana julkisen turvallisuuden takaamiseen kykenevänä voimana.²³⁴ Historialliset esimerkit paitsi vahvistivat kuvaa fasismista omistavan luokan taantumuksellisena reaktiona työläisten taistelun laajenemiselle, myös rinnastivat l'Unità:n osakertomuksessa ainakin etäisesti 1960-luvun lopun yhteiskunnallisen liikehdinnän opiskelijaliikkeineen ja kuumen syksyn työtaisteluineen fasistien ja kansallissosialistien valtaannousua edeltäneisiin tilanteisiin.

Piirteitä historiallisesta rinnastuksesta on erotettavissa myös l'Unità:n uusfasisteja koskeissa esityksissä. Eräässä koko sivun artikkelissa otsikolla "Terrorismin juuret" lehti listasi paraikaa toiminnassa olevia uusfasistisia "puolisotilaallisia" järjestöjä ja esitteli niiden toimintaa.²³⁵ Artikkelissa tuotiin esille uusfasististen joukkoiden yhteyksiä äärioikeistopuolue MSI:oon sekä kerrottiin saksalaisen *Der Spiegelin* haastattelusta, jossa MSI:n puheenjohtaja Almiranten kerrottiin sanoneen fasistien nuorisojärjestöjen valmistautuvan sisällissotaan. Otsikon viereen oli painettu kaksi isoa kuvaa erään järjestön koulutusleireiltä. Toisessa sotilasvarustuksessa oleva kouluttaja esittelee oikeaoppista karatepotkua ja toisessa on kuva metsään pystytetyistä sotilasteltoista, joissa leiriläisten kerrotaan yöpyvän.²³⁶ Lisäksi kirjoituksessa esiteltiin ryhmien aatemaailmaa niiden jakamien lentolehtisien ja esitteiden kautta, joista oli poimittu radikaaleja iskulauseita ja lausuntoja tyyliin "On aika kohdistaa kiväärit lakkoilijoihin" ja:

Työpaikoilla kuka tahansa meistä voi sabotoida säälimättä ja ilman inhimillisiä tunnontuskia (tänä päivänä ei ole inhimillisiä tunnontuskia, joilla olisi merkitystä) kaikkien niiden toimia, jotka kannattavat kommunismia ja tasavaltaa.²³⁷

²³³ Quel che insegna la storia, perchè la storia del primo dopoguerra non si ripeta mai più, Milano 1921-Berlino 1933 dietro gli attentati il fascismo, *l'Unità* 21.12.1969.

²³⁴ Quel che insegna la storia, perchè la storia del primo dopoguerra non si ripeta mai più, Milano 1921-Berlino 1933 dietro gli attentati il fascismo, *l'Unità* 21.12.1969.

²³⁵ Le radici del terrorismo, *l'Unità* 14.12.1969.

²³⁶ Le radici del terrorismo, *l'Unità* 14.12.1969.

²³⁷ Le radici del terrorismo, *l'Unità* 14.12.1969.

Vaikka suoria viittauksia historiaan ei artikkelissa ole, on fasismin kontekstia tuntevan lukijan vaikea välttää tekemästä vertausta: kuten 1921 ja 1933 oli mustapaitoja ja ruskeapaitoja, oli luokkavihollisella nytkin käytössään joukkoja, jotka kykenisivät muiden rakenteiden järkkyyssä toimimaan järjestyksen ja turvallisuuden takaajina.

Kuuman syksyn yhteiskunnallisten jännitteiden rinnastaminen ensimmäisen maailmansodan jälkeiseen tai suuren laman aikaiseen kriisiin ja uusfasististen organisaatioiden rinnastaminen mustapaitoihin saattaa toki kuulostaa nykylukijan korvaan oudolta ja kumouksellisuuden uhkan auttamattomalta liioittelulta. Aikalasille se ei sitä välttämättä ollut. Yleisessä tiedossa oli, että tietyillä keskushallinnon ja poliittisen luokan sektoreilla, etenkin armeijassa, salaisessa palvelussa, poliisijohdossa ja oikeuslaitoksessa oli erittäin konservatiivisia henkilöitä, jotka olivat päässeet korkeaan asemaan jo fasismin aikana eivätkä he suinkaan pitäneet hyvänä tasavallan aikaista kehitystä.²³⁸ Heidän näkökulmastaan modernisaation myötä tapahtunut ay-liikkeen ja sen vaatimusten vahvistuminen sekä vasemmistolaisen PSI:n hyväksyminen mukaan hallituksiin olivat aivan liian radikaaleja muutoksia. Pitkin 1960-lukua olikin saatu viitteitä siitä, että osassa konservatiivisimpia piirejä oli jopa erilaisia vallankaappaus suunnitelmia yhteiskunnallisen tilanteen kärjistyksen varalle.

Yleiset käsitykset vallankaappauksen riskistä olivat voimistuneet viimeksi vuonna 1964 niin sanotun ”Piano Solo” –tapauksen myötä. Elettiin vaalien jälkeisten hallitusneuvottelujen aikaa. Ensimmäiset keskustavasemmistohallitukset olivat osoittautuneet melko tehottomiksi, ja nyt vasemmiston toiveissa oli uudistuskypyisemmän hallituksen muodostaminen. Yleiset toiveet uudistuksista olivat yhä optimistisia ja korkealla, olihan PSI hyväksytty ensimmäisenä vasemmistopuolueena mukaan hallitukseen sitten fasismia edeltävien aikojen. Kun neuvottelut kuitenkin venyivät eikä hallituksen muodostaminen näyttänyt onnistuvan, kutsui keskustavasemmistoa kritisoiviin ääniin kuulunut presidentti Antonio Segni fasismisympatioistaan tunnetun karabinieerikenraali²³⁹ Giovanni De Lorenzon virka-asunnolle Palazzo Quirinaleen. Tapaus herätti huomiota ja sitä epäiltiin konservatiivisen presidentin pyrkimykseksi pelotella PSI taipuvaisemmaksi hyväksymään oikeiston vaatimuksia hallitusneuvotteluissa. Lopulta hallituksen oli määrättävä asia tutkittavaksi. Paljastui, että De Lorenzolla oli ollut Kreikassa vallan kaapanneen kenraali Papadopolouksen suunnitelma ”Prometeuksen” kanssa identtinen kumouksellinen suunnitelma nimeltään Piano Solo, joka olisi aktivoitavissa yleisen sekasorron kohdatessa Italiaa. Siihen kuului muun muassa poliittisten

²³⁸ Fasismin levinneisyydestä italialaisen hallintobyrokratian sisällä katso esim. Colarizi 1997, 293-294 tai Lumley 1998, 30.

²³⁹ Karabinieerikenraali vastaa suunnilleen ylintä poliisijohtajaa.

oppositiojohtajien pidättäminen, poliisiasemien, tv-asemien, radioasemien ja puhelinkeskusten valtaaminen ja niin edelleen. Tapauksen julkilausumaton sanoma oli selvä: liian aktiivinen vasemmistolaisuus politiikassa tulkittaisiin liukumiseksi kohti kommunismia ja sitä ei tulisi sallimaan. Kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun tämä sittemmin toistuva kaava, jota aika ajoin eri tahojen uskottiin ja tiedetään yrittäneen tasavallan aikaisen järjestelmän kumoamiseksi, nousi julkisuuteen.²⁴⁰

L'Unità:n esityksissä ilmenevää fasismikuvaa on hedelmällistä tulkita juuri tässä kontekstissa. Muutamissa lehden esityksissä kävikin ilmi, että valtiokoneiston sisällä oli kumouksellisuuteen taipuvaista väkeä. Eräässä kirjoituksessa epäiltiin, että osa poliittista eliittiä käyttää hyväkseen yleistä tietoisuutta kyseisten tahojen olemassaolosta, ja yrittää kiristää itselleen valtaa uhkaamalla jättää maahan valtatyhjiön, joka palvelisi kumouksellisia hankkeita:

[v]äkivaltaisuuksien sekä kumouksellisten ja autoritaaristen pyrkimysten lietsomista, *jota on ilmennyt myös valtiokoneiston sektoreilla*, ei voida pysäyttää, mikäli vastuullisessa asemassa olevat poliittiset voimat ja poliitikot nykyisessä hallitusenemmistössä luulevat voivansa laskelmoida poliittisen tulevaisuutensa [...] valtatyhjiön ja poliittisten ääripäiden väkivallan kierteen avulla tehtävälle ehdottomalle ja vastuuttomalle kiristykselle, jonka mukaan joko muodostetaan uusi quadripartito tai hajotetaan parlamentti.²⁴¹

Kaikkiaan L'Unità:n osakertomuksessa keskeinen toiseus oli siis fasismi, joka esitettiin pääasiallisesti marxilaisen tulkinnan mukaisesti omistavan luokan ja konservatiivisten poliittisten voimien muodostaman porvarillis-konservatiivisen blokin vastareaktioksi. Se saattoi toteutua nytkin, mikäli työväenluokan voiman kasvu häiritsi liiaksi poliittista tasapainoa tai blokin omia etuja. Tätä toiseuskuvaa perusteltiin vertauksilla fasismin historiaan sekä ajan kansainvälisiin tapahtumiin etenkin Kreikassa. Kuuman syksyn jännittynyt yhteiskunnallinen tilanne rinnastettiin ensimmäisen maailmansodan jälkeiseen jännittyneeseen ilmapiiriin ja uusfasististen organisaatioiden ja terroristien toimet mustapaitoihin. Lisäksi valtiokoneiston sisältä tiedettiin löytyvän ideologisesti Kreikan malliseen konservatiiviseen vallankaappaukseen myötämielisiä ryhmittymiä, joihin omistavan luokan jäsenet saattoivat hädän hetkellä turvautua, hieman samaan tapaan kuin omistava luokka aikoinaan tukeutui Mussoliniin 1922 tai Papadopolokseen 1967.

3.2.4. Fasistista poliisihallintoa ja luokkavihollisen agentteja: Valpreda, Pinelli ja tutkimusten anarkismikäännö l'Unitàssa

Yllä kuvailtu L'Unità:n osakertomuksessa keskeinen käsitys fasismin toimintalogiikasta ja Italian vallitsevasta yhteiskunnallisesta tilanteesta on myös hyvä lähtökohta, jonka kautta lehden suhtautuminen Valpredan ja Pinellin tapauksiin sekä anarkismiin on hedelmällisesti analysoitavissa.

²⁴⁰ Piano Solosta katso Ginsborg 2006, 373-378 tai Colarizi 1997, 294-295 tai Ganser 2009, 113-115. Suunnitelma Prometeuksesta ja sen yhteneväisyyksistä Piano Soloon katso Ganser 2009, 322-325.

²⁴¹ Difesa e sviluppo della democrazia, *l'Unità* 14.12.1969. Kursiivi Stenholm.

Piazza Fontanan tapauksen niin sanottu anarkismikäänne tapahtui 17.12.1969, kun poliisi ja sisäministeriö ilmoittivat pidättäneensä Pietro Valpreda –nimisen anarkistin iskusta epäiltynä. Pidätys perustui Cornelio Rolandi –nimisen taksikuskin todistukseen, jonka mukaan hän oli kyydinyt Valpredaksi tunnistamansa henkilön oudon kassin kanssa iskupaikalle ja pois sieltä juuri ennen räjähdystä.²⁴² Samaan aikaan tuli tieto, että niin ikään teosta epäilty milanolainen anarkisti Giuseppe Pinelli oli kuollut joulukuun 15. ja 16. välisenä yönä pudottuaan syyttäjänviraston ikkunasta ollessaan siellä kuulusteltavana. Virallisen selityksen mukaan Pinelli oli saanut kesken kuulusteluiden kuulla rikostoverinsa Valpredan kiinnijäämisestä ja lausuttuaan sanat ”mutta sittenhän kaikki on loppu, kansainvälinen anarkistinen liike on lopussa” tehnyt itsemurhan hyppäämällä ikkunasta.²⁴³

Pidätyksistä alkanut keskustelu on mielenkiintoinen analyysin kohde. Määrällisesti suurin osa l’Unità:n kirjoituksista käsitteli juuri iskun tutkimuksia ja kirjoitusten kohteena ollutta viranomaisten toimintaa. Lisäksi lehden suhtautumista aiheeseen voidaan lukea uhrien hautajaistilaisuuteen verrattavissa olevana tapahtumasarjana ja kohtaamispintana, jossa kansallisen identiteetin kannalta merkittävät puhetavat liittyvät ympäröivään arkeen, antavat näkemyksille konkreettista merkitystä ja luovat identiteettejä. Tässä tapauksessa anarkismikeskusteluun liittyviä esityksiä on hedelmällistä tarkastella toiseuspuheena ja suhteuttaa niitä jo analysoituun l’Unità:n kuvaan fasismista omistavan luokan ja konservatiivisten voimien muodostaman blokin hätäreaktiona, joka turvaa väkivallalla lietsottuun paniikkiin.

L’Unità:n esityksissä otettiin anarkismikäänteeseen välittömästi kriittinen kanta. Kriitikillä oli yleistäen kaksi kärkeä: epäluuloinen suhtautuminen viranomaisten toimintaan ja epäilevä usko anarkismiin iskun taustalla vaikuttavana aatteena. Viranomaiskriitikki alkoi käytännössä heti, ja se kohdistui pääasiassa iskun tutkimuksia hoitaviin viranomaisiin, syyttäjänlaitokseen ja poliisiin. Kriitikki kanavoitui pääasiassa Pinellin ja Valpredan tapausten kautta. Pinellin itsemurhaan lehti suhtautui varauksella alusta lähtien, ja toi esiin, että hänellä oli itse asiassa alibi: kierreltyään Pinellin kotikorttelissa ja haastateltuaan tämän vaimoa ja ystäviä toivat l’Unità:n toimittajat raporteissaan esiin, että todistajien mukaan Pinelli oli vielä iskuhetkellä ollut paikallisessa baarissa pelaamassa korttia.²⁴⁴ Eräässä toisessa kirjoituksessa kerrottiin, kuinka tutkimuksia johtava Milanon syyttäjä Marcello Guida piti lehdistötilaisuutta tapahtuneen suhteen eikä kysyttäessä onnistunut kiistämään

²⁴² Un’arresto per la strage, *l’Unità* 17.12.1969.

²⁴³ Vi giuro, quel poveretto non l’abbiamo ucciso noi, *l’Unità* 17.12.1969.

²⁴⁴ Due testimoni: ”Era con noi al bar, giocammo a carte”, *l’Unità* 17.12.1969; La moglie di Pinelli: ”Mio marito è innocente”, *l’Unità* 17.12.1969.

Pinellin alibia.²⁴⁵ Asetelma herätti lehden mukaan epäluuloja tutkinnan oikeudenmukaisuuden ja viranomaisten toiminnan suhteen:

Pinellin traaginen itsemurha nostaa esiin tuskallisen kysymyksen ja luo kauhean vaikutelman, että attentaatin tekijän epätoivoista etsintää ei olisi viety eteenpäin puolueettomien todisteiden valossa, vaan vahvassa halussa täyttää jollakin tavalla mahdollisimman nopeasti puuttuvan syyllisen jättämä tyhjiö. [...] Tosiasia on, että epäillyn itsemurha kuulustelijoiden silmien edessä on asia, joita pitäisi tapahtua lähinnä vallankaappaus- tai poliisihallinnon alaisissa maissa, Kreikassa tai Espanjassa, mutta ei Italiassa.²⁴⁶

Eräässä toisessa artikkelissa todettiin astetta rohkeammin, että ”kyseessä ei ole ensimmäinen kerta, kun ’pidätetty’ lentää ulos italialaisen poliisiaseman ikkunasta”.²⁴⁷ Artikkelissa kiinnitettiin huomiota myös viranomaisten henkilökohtaisiin taustoihin, joilla lehden mukaan saattoi olla yhteys tutkimusten kulkuun:

[tapahtumat herättävät] epäilyjä ennen kaikkea tavasta, jolla tutkimuksia alusta pitäen hoidettiin sekä välinpitämättömyydestä, joka kerrasta toiseen on ollut luonteenomaista Milanon syyttäjänlaitoksen virkamiesten asenteelle. [...] Epäilyjä, kuten sanottua, joita voi yrittää selvittää kiinnittämällä huomio muutamiin tapahtuman keskipisteessä oleviin henkilöihin, alkaen Milanon syyttäjistä, jonka ura alkoi fasisin Ventotene –vankilan johtajana.²⁴⁸

Vihjaus, että Pinelliä yritettiin käyttää syntipukkina sekä poliisin toiminnan vertaaminen naapurimaiden oikeistodiktatuurien toimintaan sopii yhteen l’Unitàn osakertomuksen käsitykseen Piazza Fontanan iskun fasisisesta luonteesta ja käsitykseen fasismista omistavan luokan ja konservatiivisten voimien hätäreaktiona. Käsitys sisälsi uskomuksen, että poliisin toimintaan vaikuttivat merkittävästi ne valtiokoneiston sektorit, jotka suhtautuivat sympatialla mahdolliseen fasisiseen kaappaukseen. Tätä uskomusta tuki vihjaus syyttäjän fasismi-menneisyyteen ja oletettuihin fasismisympatioihin.

Kritiikki viranomaisten toimintaa kohtaan oli kovaa myös Valpredan tapauksen suhteen. Jo pidätysuutisesta lähtien lehti huomautti monesti, että olisi epätodennäköistä, että iskun tekijä menisi iskupaikalle ja takaisin taksilla, koska hänet voitaisiin tunnistaa.²⁴⁹ Huomiota sai myös Valpredan tausta: sairauden takia työkyvyttömäksi joutunut miestanssija, joka nykyään hankki elantoaan muun muassa myymällä turisteille väärennettyjä mitaleja ja jolla oli aiempi rikosrekisteri, kertoivat lehden mukaan persoonallisuudesta, joka olisi ”helppo kohde kiristykselle ja valmis mihin tahansa seikkailuun”.²⁵⁰ Lehti kaipasikin viranomaisilta lisätodisteita taksikuskin lausunnon ohelle, mutta kun

²⁴⁵ ”Vi giuro, quel poveretto non l’abbiamo ucciso noi”, *l’Unità* 17.12.1969.

²⁴⁶ ”In Grecia o in Spagna”, non in Italia, *l’Unità* 17.12.1969.

²⁴⁷ Inchiesta sul suicidio dell’anarchico milanese, *l’Unità* 17.12.1969.

²⁴⁸ Inchiesta sul suicidio dell’anarchico milanese, *l’Unità* 17.12.1969.

²⁴⁹ Un’arresto per la strage, *l’Unità* 17.12.1969; La lunga strada della giustizia, *l’Unità* 18.12.1969; Punti oscuri del “caso” Valpreda, *l’Unità* 18.12.1969.

²⁵⁰ Ancora una rete fitta di mistero, *l’Unità* 18.12.1969.

niitä ei alkanut kuulua, saivat tutkimusviranomaiset jo parin päivän jälkeen kuulla kunniansa, kuten seuraavista lainauksista käy ilmi:

Kahdenkymmenen neljän tunnin tutkimustyö ei siis ole auttanut kirkastamaan varjoja ja tuottamaan vastauksia moniin vakaviin kysymyksiin, joita tapahtumien ymmärtäminen vaatisi. Keitä muita tapaukseen liittyy? Kuka on kaiken takana? Mitkä ovat Valpredaa vastaan puhuvat todisteet? Kuka auttoi häntä hankkimaan räjähteet? [...] Kliseinen kuva fanaatikosta sopii oikein hyvin kuvaamaan myrskyisän taustan omaavaa hämärää ex-tanssijaa, mutta juuri se oikeuttaa myös hypoteesin, että kyseessä on tilaustyö, jonka taustalla oleva väki tilasi iskun osana tarkkaan harkittua suunnitelmaa.²⁵¹

On tietenkin selvää, että toimittajalla ei ole käytössään kaikkea sitä tietoa ja niitä arvosteluperusteita, joita tutkijat ja syyttäjät voivat hyödyntää. On kuitenkin sanottava, että lukuisat tapauksen elementit näyttävät edelleen puuttuvan ja että monet yksityiskohdat eivät kestä tarkempaa analyysiä, eivätkä joissain tapauksissa edes terveän järjen mukaista kritiikkiä. Jäljelle jää siten epämieluisa vaikutelma, että poliisi olisi ensin valmistellut teorian tekijästä ja vasta sitten kerännyt 'faktoja' tukemaan sitä.²⁵²

Jälleen vihjaukset syytetyn syyttömyydestä tai ainakin syyntakeettomuudesta sikäli, ettei tämä tiennyt kenen etuja teollaan lopulta palveli, sekä viittaukset iskun takana olevaan tilaajaan harkittuine suunnitelmineen ja poliisin päivänvaloa kestävämmään toimintaan tukevat l'Unitàn osakertomuksen mukaista kuvaa fasismitoiseudesta. Kokonaisuutena tarkastellen sekä Pinellin että Valpredan tapauksen käsittely oli siten yhteismitallista marxilaista fasismitulkitusta mukailevan toiseuskuvan kanssa.

Tendenssi nähdä yhteys fasismitoiseuden ja terrorismin välillä käy ilmi myös l'Unitàn kritiikin toisessa kärjessä, epäuskossa anarkismiin iskun takana vaikuttavana aatteena. Colin Ward on ytimekkäästi tiivistänyt anarkismin poliittiseksi aatteeksi ja liikkeeksi, jonka historialliset juuret ovat Ranskan suuren vallankumouksen jälkeisessä pettymyksessä ja siitä kummunneessa kysymyksessä "mikä meni pieleen"²⁵³. Miksi vapauden, veljeyden ja tasa-arvon nimissä tehty kumous johti jakobiinien terroriin ja Napoleonin nousemiseen yksinvaltiaaksi. Perinteisesti eri koulukuntien anarkistit ovat nimenneet vastaukseksi valtiojärjestelmän ja sen hallitsemiseen välineinä käyttämät koneistot, joihin kaikkien organisaatioiden tavoin kuuluu hierarkia, vallan jakautuminen ja pyrkimys itsenäilytykseen, joka käytännössä tarkoittaa pyrkimystä pönkittää valtaa pitävien asemaa.²⁵⁴ Aatehistorialliselta kannalta katsottuna anarkismi ei ollut outo lintu myöskään italialaisessa kontekstissa, joskin sen aktiivisimmat päivät olivat olleet ennen fasismia, jolloin se yhdistettiin lähinnä Diana-teatterin kaltaisiin pommi-iskuihin. Ehkä tunnetuin anarkisti Italian historiassa oli Viktor Emmanuel II:n pojan ja seuraajan, kuningas Umberto I:n surmannut Gaetano Bresci,²⁵⁵ ja asialle vihkiytymättömien silmissä anarkismi todennäköisesti merkitsikin lähinnä sattumanvaraiselta

²⁵¹ Ancora una rete fitta di mistero, *l'Unità* 18.12.1969.

²⁵² Punti oscuri del "caso" Valpreda, *l'Unità* 18.12.1969.

²⁵³ Ward 2004, 1.

²⁵⁴ Ward 2004, 1-2.

²⁵⁵ Orsini 2012, 15; Lyttleton 1997, 253.

vaikuttavaa väkivaltaa julkisia instituutioita ja yleistä järjestystä kohtaan. Esimerkiksi Ginsborg huomauttaa, kuinka lehdistö ja televisio olivat usein kutsuneet paheksumaansa opiskelijaliikkeen auktoriteettien kunnioituksen puutetta ja suvaitsemattomuutta anarkismiksi.²⁵⁶

Maineensa puolesta anarkismi olisi sopinut periaatteessa hyvin myös Piazza Fontanan iskun taakse, mutta l'Unità esityksissä tähän yhteyteen suhtauduttiin epäilevästi. Lehti käsitteli aihetta lähinnä pääepäiltyjen anarkismikytkösten kautta. Valpredan ja Pinellin tiedettiin kummankin kuuluneen milanolaiseen "Ponte della Ghisolfà" -nimiseen ryhmään ja Valpredan myös Roomassa vaikuttavaan "22Marzo" -ryhmään. Lehti teki raportin Ponte della Ghisolfan järjestämästä lehdistötilaisuudesta, jossa ryhmän edustajat kielsivät olevansa iskujen takana ja totesivat, että Piazza Fontanan kaltaisen iskun järjestäminen vaatisi vahvaa organisaatiota, mitä anarkisteilla ei ideologiansa puolesta ollut.²⁵⁷

L'Unità suhtautuminen Ponte della Ghisolfan toimintaan oli sangen neutraalia ja lehti näytti hyväksyvän annetut selitykset. 22Marzo -ryhmän taustojen suhteen lehti teki sen sijaan suuren journalistisen työn ja nosti esiin sekä tutkimuksiin että tutkimusten anarkismilinjaan kohdistuvaa kritiikkiä. Kritiikin pohjalla oli lehden esiin kaivama tieto, että 22Marzon johdossa oli Mario Merlino -niminen henkilö, jolla oli vankka uusfasistitausta.²⁵⁸ Tietoon tuli myös, että Merlino oli fasistiyhteyksiensä kautta saanut "palkintomatkan Ateenaan" Papadopouloksen hallinnon vieraaksi kiitoksena oikeistolais-konservatiivisen politiikan hyväksi tekemästään työstä.²⁵⁹ Kattava ja l'Unità osakertomuksen kannalta kuvaava analyysi Merlinon, 22Marzon ja koko uusfasistisen äärioikeiston taustoista, toimintatavoista ja kytköksistä anarkismiin löytyi eräästä syväluotaavasta reportaasista:

Mutta tämä 22Marzo, jonka päällikkönä pidetään Mario Merlinoa, ansaitsee oman tarinansa. Mario Merlinon tausta on Ordine Nuovossa, järjestössä joka syntyi, kun *Il Tempon* toimittaja, USA:n suurlähetystön maanalaisiin operaatioihin sidoksissa oleva ja Kreikan kenraalien hallintoa kohtaan tuntemastaan sympatiasta tunnettu Pino Rauti erosi MSI:sta perustaakseen oikeistolaisemman ryhmittymän. Tästä taustasta syntyy pikkuhiljaa uusia ryhmiä [...], jotka sijoittuvat MSI:n äärioikeistoon. Niiden tavoite on ilmeinen, ne vaihtavat nimeään ja näennäistä aatettaan kerta toisensa jälkeen yrittäessään huijata itselleen hyväuskoisia kannattajia, mutta keskeiset henkilöt pysyvät aina samoina, De Lunat, Delle Chiaiet, Strippolit ja Merlinot. Niiden tehtävä, siis, on aiheuttaa provokaatioita ja selkkauksia. [...] Itse asiassa äärioikeiston ja tämän pseudo-anarkismin pommeihin perustuvat ideologiat ovat osoittautuneet viime aikoina yhä yhdenmukaisemmiksi.²⁶⁰

Kuten lainauksesta käy ilmi, pidettiin 22Marzoa käytännössä äärioikeistolaisena, anarkismin lipun alle naamioituneena uusfasistisena soluna ja Merlinoa ammattimaisena soluttautuja-agenttina. Käsitys uusfasistien ja tiettyjen anarkistipiirien välisistä suhteista vahvistui entisestään joulukuun 22.

²⁵⁶ Ginsborg 2006, 416.

²⁵⁷ "Gli anarchici: Noi siamo estranei agli attentati", *l'Unità* 18.12.1969.

²⁵⁸ Ancora una rete fitta di mistero, *l'Unità* 18.12.1969.

²⁵⁹ Il "viaggio premio" ad Atene per i fascisti che svolgevano propaganda, *l'Unità* 20.12.1969; Chi c'è dietro le bombe?, *l'Unità* 21.12.1969.

²⁶⁰ Ancora una rete fitta di mistero, *l'Unità* 18.12.1969.

päivän numerossa, jossa l'Unità esitteli käsiinsä saamaa kirjettä, jossa erään Torinolaisen fasistiryhmän jäsen kertoi luoneensa hyvät kontaktit milanolaisiin anarkisteihin. Kuva kirjeestä oli etusivulla, ja sen alla oleva otsikko julisti: ”Merkittävä dokumentti Torinosta, Sopimus fasistiryhmien ja pseudo-anarkistien välillä”.²⁶¹

Kaikkiaan myös anarkismia ja anarkistiryhmiä koskevien esitysten tarkastelu osoittaa niiden olevan linjassa l'Unitàn fasismista luoman vahvan toiseuskuvan kanssa. Ponte della Ghisolfan ryhmän edustamat aidot anarkistit esitettiin liian rauhanomaisiksi ja ideologialtaan organisaatiovastaisiksi ollakseen antifasismiin pohjautuvan tasavallan kannalta uhkaavia. Uhkaavimmat anarkistiryhmät eivät sen sijaan olleet l'Unitàn esityksissä edes oikeita anarkisteja, vaan enemmän tai vähemmän tietoisia fasistien agenteja. Nämä pseudo-anarkistiset ryhmät esitettiin yhteydessä omistavan luokan ja konservatiivisten voimien blokin pyrkimykseen saada terrorin ja väkivallan avulla aikaan otollinen tilanne taantumukselliselle vallankaappaukselle, joka voitaisiin toteuttaa vuoden 1922 Italian tai 1967 Kreikan tyyliin.

3.2.5. Corriere: Lain horjunta ja ihmisluonnon pimeä puoli

Kuten l'Unitässä, myös Corrieressa yritettiin hahmottaa iskun takana olevaa toiseutta analysoimalla kenen etuja isku palveli. Lehdessä käytiin iskun jälkeisinä päivinä läpi kolme todennäköisintä hypoteesia: etelä-tirolilaisten separatistien isku suuremman autonomian saamiseksi, äärioikeiston isku terrorin ilmapiiriin luomiseksi ja armeijan vallankaappauksen legitimoimiseksi Kreikan tyyliin tai äärivasemmiston isku kapitalismia, konsumerismia ja patriotismia vastaan.²⁶² Kaikkia hypoteettisia vaihtoehtoja pidettiin potentiaalisesti mahdollisina, mutta niitä yhdisti sama ongelma:

Jokainen näistä hypoteeseista, toistettakoon se vielä, kykenee osoittamaan, mikä voisi olla iskun hullu motiivi, mutta ei kykene selittämään syytä iskun poikkeukselliselle laajuudelle.²⁶³

Lainaukseen kiteytyy Corrieren osakertomuksen terrorismia koskevan toiseuskuvan kannalta erittäin olennainen huomio, iskun suhteettoman iso kokoluokka ja raakuus suhteessa oletettuihin motiiveihin. Eräässä toisessa kirjoituksessa pohdittiin asiaa aiemman terrorismia koskevan tiedon valossa. Siinä pidettiin outona, että toisin kuin yleensä, mikään taho ei nyt ilmoittautunut tekijäksi, ja että kohteiden selkeästi valitun symboliarvon sijaan nyt oli enemmän tavoitteena tappaa massoittain satunnaisia ihmisiä.²⁶⁴ Koska terrorismilla yleensä oletettavasti on jokin tavoite, oli kirjoituksen mukaan vaikea nähdä järjellisesti, miten nimettömyys ja uhrien satunnaisuus palvelisi minkään järjellisen tavoitteen

²⁶¹ Un significativo documento da Torino, Intesa tra fascisti e gruppi pseudo-anarchici, *l'Unità* 22.12.1969.

²⁶² Un'enigma sconvolgente, *Corriere Della Sera* 13.12.1969; Nuova tecnica del terrore, *Corriere Della Sera* 14.12.1969.

²⁶³ Un'enigma sconvolgente, *Corriere Della Sera* 13.12.1969.

²⁶⁴ Nuova tecnica del terrore, *Corriere Della Sera* 14.12.1969.

saavuttamista. Tähän järkeilyyn perustuva näkemys, ettei iskun takaa löytyisi mitään normaalin järjen avulla käsitettävää rationaalista tavoitetta, muodostui Corrieren osakertomuksen toiseuskuvan keskeiseksi elementiksi.

Sen sijaan, että Corrieressa olisi pohdittu syvemmin iskun ideologista taustaa ja motiiveja, tulkittiin se ensisijaisesti irrationaaliseksi teoksi. Iskun irrationaalisuuden ja järjettömyyden Corriere yhdisti selvin sanoin kuumen syksyn ja kuluneiden vuosien levottomuuksiin. Opiskelijoiden, nuorten ja sittemmin työläisten aktiivinen liikehdintä, kaduille asti levinnyt protestointi ja mielenosoittaminen sekä niistä seuranneet väkivaltaisuuksien ja konfliktit olivat lehden mukaan luoneet kurittomuuden ilmapiirin, jossa kaikki näytti olevan sallittua. Viranomaisilta puuttuivat Corrieren mukaan tarvittavat lainsäädännölliset välineet puuttua tilanteeseen eivätkä kiistelevät hallituspuolueet kyenneet riittävään yhteistyöhön sellaisten aikaansaamiseksi. Seurauksena monet rikkomukset ja ylilyönnit jäivät ratkaisematta ja rankaisematta, mikä loi vaikutelman, ettei lakien noudattamista ylipäänsä kyetty enää kunnolla valvomaan. Poliittisen akselin ääripäät käyttivät tilaisuutta hyväkseen kiihottaen ja kannustaen kannattajiaan yhä näyttävämpiin ja räväkämpiin toimiin toisiaan vastaan, mikä ruokki vastavuoroisen väkivallan kierrettä. Lopulta kierteessä oltiin niin syvällä, että räväkästä toiminnasta tuli itseisarvo, joka korvasi toiminnan taustalla vaikuttavat aatteet. Nytkin iskun takaa saattoi Corrieren mukaan löytyä näennäisesti jonkin ideologian nimeen vannova ryhmä, mutta pohjimmiltaan kyseessä oli vallitsevan vihanlietsonnan ja kurittomuuden ilmapiirin ruokkima vastuuton vihanpurkaus.

Tiivistetysti sanottuna Corrieren osakertomuksessa terrorismin taustalla oli kehityskaari, jossa yleisestä epäjärjestyksestä ja kurittomuudesta kehkeytyi itseään ruokkiva väkivallan kierre, jonka pyörteissä yleiset moraaliset ja eettiset säännöt menettivät otteensa primitiivisten käytösmallien puskiessa läpi. Tämä enemmän tai vähemmän sama kuvio on hahmotettavissa esimerkiksi seuraavista iskun jälkeisen kahden päivän esityksistä poimituista kirjoituksenpätkistä:

Tämänpäiväinen tragedia pysyy toistaiseksi kauheana ja järkyttävänä arvoituksena. Ei tiedetä kuka sen teki ja miksi. Mutta tässä suuressa, hämyisessä mysteerissä yksi elementti näyttää yleiselle järjelle selvältä: suoraan tai epäsuorasti, hämyisesti tai selkeästi, Milanon verenvuodatus ja rikolliset teot Roomassa tulee yhdistää väkivallan kierteeseen, vihan lietsontaan ja mahdollisesti jonkin ideologian naamioon puettujen primordiaalistien vaistojen irti pääsemiseen. Lukuisat kansankiihottajakokelaat, jotka kiihottavat apokalyptisia maanalaisia liikkeitä, ovat, mahdollisesti tietämättään, löytäneet jostakin opetuslapsia ja seuraajia (enkä viittaa ideologiseen tai poliittiseen tasoon, vaan tiettyyn ympäristön aikaansaamaan psykologiseen tilaan). [...] Kaikki Milanon ja Rooman tapahtumissa viittaa häikäilemättömään julmuuteen ja ymmärrettävän motiivin totaaliseen puutteeseen: ainakin sellaisen motiivin, joka noudattaisi edes jonkinlaista häiriintynyttä logiikkaa.²⁶⁵

Kaikki uhkaa muuttua hyväksyttäväksi tässä vastuuttomuuden ilmapiirissä, joka hyökyy kaiken yli. Mikä tahansa teko näyttää siedettävältä; mikä tahansa voimankäyttö legitiimiltä. Väkivaltaa on esiintynyt joka puolella jo

²⁶⁵ Un'enigma sconvolgente, *Corriere Della Sera* 13.12.1969.

kuukausien ajan lähtien vastakkaisista poliittisista leireistä; sitä harjoitetaan virkavaltaa vastaan, joka joutuu päivittäin yhä epäinhimillisempien ponnistusten eteen, se muuttuu julkisten palvelujen häirintään tai katubarrikadien pystyttämiseen, se ilmenee koulujen ja toimistojen valtaamisina ja päättyy puolueiden ja kansanedustajien tuhoamiseen ja häirintään. Enää ei ole mitään takeita oikeuden toteutumisesta [...].²⁶⁶

Siirtyminen pikkuräjähteistä tuhovoimaisiin pommeihin voi liittyä yleiseen ilmiöön, joka harmittomammassa muodossaan on näkynyt julkisen käyttäytymisen ja auktoriteettien kunnioituksen rapautumisena, ja joka rikollisemmassa muodossaan ilmenee siirtymänä paukkupommista kohtalokkaihin räjähteisiin. Tässä tapauksessa edes latinalainen kysymys 'cui prodest' ei juuri auta, koska se perustuu tyypillisen rationaalisuuden olettamukselle: enkä usko, että olisi kovin helposti erotettavissa meidän kannaltamme rationaalisuudeksi kelpaavaa vaikkapa joistakin 'kiinalaisen' ääriajattelun näkemyksistä, puhumattakaan anarkisteista tai sen kaltaisista aatteista, joiden rationaalisuus koostuu yksinomaan valtiokoneiston ja yhteiskuntarakenteiden tuhoamisesta keinolla millä hyvänsä.²⁶⁷

Ero l'Unità:n terrorismikuvaan on selvä. L'Unità:n osakertomuksessa pidettiin selvänä, että iskun takana ja terrorismin juurilla häärii määrätietoinen, luokkapohjainen, fasistiseen ideologiaan ja vallankaappauksen rationaalisesti pyrkivä taho. Corrieren osakertomuksessa isku ja terrorin juuret sijoitettiin ideologisen tason sijaan psykologiselle tasolle. Psykologisella tasolla viitataan tapaan esittää tekijät ympäristön provosoimien psykologisten prosessien tuotteina. Esimerkistä käyvät jo esitetyt näkemykset vastuuttomuuden ilmapiirin ja väkivallan kierteen takia irti päässeistä "primordiaalisista vaistoista" tai ympäristön aikaansaamasta psykologisesta tilasta. Tekijöiden mahdollinen ideologia oli Corrieren osakertomuksessa pelkkä kulissi, jonka takana oleva todellinen syy oli yleisen järjestyksen, kurin ja kontrollin rapautumisesta aiheutuva irrationaalinen ja vaistonvarainen toiminta primitiivisine impulsseineen ja tunnereaktioineen.

Jopa l'Unità:n ja Corrieren terroristeista ja iskusta käyttämä termistö heijastelee lehtien välistä eroa tavassa käsittää terroristien toiseus. L'Unità:n kuvatessa terroristeja ja iskuja paljolti fasismitermistön avulla, kuvataan niitä Corrieressa ennen kaikkea voimakkaiden tunnetermien avulla, kuten seuraavissa esimerkeissä:

Hirvittävän verilöylyn ja muiden attentaattien identiteetistä liikkuu mitä erilaisimpia hypoteeseja: etelä-tirolilainen terrorismi, oikeistolainen ääriajattelu, maoistiset keskuksat – *Joka tapauksessa kyseessä on vihaan perustuva isku.*²⁶⁸

Olemme murhanhimoisen väkivallan uuden nousun, villin raivon ja tuhoa julistavan agitaation edessä. Kyse ei ole vanhojen arvojen kulumisesta: ei myöskään uusien horisonttien etsimisestä. Kyse on ääriajattelevista ja irrationaaleista – niistä, jotka käyttävät väkivaltaa väkivallan takia ja haluavat valtaa vallan takia – joita on aina esiintynyt demokratioiden kasvun hetkinä.²⁶⁹

Proosallisin esitys, jossa vihan ja sen aikaansaaman väkivallan kierteen psykologinen merkitys tuotiin esiin, oli kuitenkin "Paha sisällämme" niminen kolumni.²⁷⁰ Kolumni ilmestyi vain päivää ennen

²⁶⁶ Ora grave, *Corriere Della Sera* 14.12.1969.

²⁶⁷ Nuova tecnica del terrore, *Corriere Della Sera* 14.12.1969. Cui prodest voidaan suomentaa: kuka hyötyy.

²⁶⁸ Un'enigma sconvolgente, *Corriere Della Sera* 13.12.1969. Kursiivi Stenholm.

²⁶⁹ Difendere la libertà, *Corriere Della Sera* 13.12.1969. Kursiivit Stenholm.

²⁷⁰ Il male dentro di noi, *Corriere Della Sera* 16.12.1969.

anarkismikäännettä, ja siinä toimittaja kertoi kaunokirjallisin kääntein ilmeisesti fiktiivisestä, vanhasta ja hieman höpsähtäneestä poliisista, jolla oli oma teoria iskun tekijöistä:

Heti, kauhun ja pelon puristuksessa kaikki kyselivät: kuka se oli? keitä he olivat? Ja välittömästi jokaisen ajatukset kääntyivät omiin vihamiehiin. Poliisin koneistot olivat aloittaneet välittömästi toimintansa, mutta tutkimukset etenivät kuin sumussa. Valkoiset? Mustat? Punaist? Morzit?²⁷¹ Hugenotit? Dekambristit? Kiinalaiset? Komunardit? Nihilistit? Ja etsittiin sormenjalkia, kerättiin johtolankoja, kuultiin todistajia, mittailtiin, tarkisteltiin, pohdittiin. Mutta voi olla, että kaikki huhkiminen olisi hyödytöntä kuin tuulen perässä juokseminen –sanoi vanha ja viisas komisario- ehkä rikollinen, tai rikolliset eivät ole edes olemassa. Ehkä se oli olemassa, mutta ei ole enää (toistaiseksi). Kirottu pahalainen, pahalaiset, olivat pelkkä pahan ilmentymä, jota meidän toimestamme kuviteltiin, luotiin ja ohjattiin. Minä, toivoessani pahaa niille, jotka ajattelivat pahaa minusta, loin muutaman tuhatta solua siitä demonista. Sinä, kiroten niitä jotka sinua kirosivat, loit demonille yhden sormen. Hän, toivoessaan hävitystä, syrjäyttämistä ja kuolemaa niille, jotka olivat häntä onnekkaampia, loi demonille polven, haiman, nenän. Ja pikkuhiljaa vihaten, pala palalta olemme tuoneet sen maailmaan. Ja lopuksi, aina vain enemmän vihaamalla, olemme antaneet sille kylmät aivot, joiden avulla se oli kykenevä...sitä ei uskalla edes sanoa. Sen jälkeen läpinäkyvä, näkymätön ja meidän toimestamme tyhjistä luotu demoni vaelteli vapautettuna pitkin katuja ja meiltä saamallaan neuvokkuudella alkoi kylvää kuolemaa. Ja on aivan luonnollista –sanoi vanha ja hieman hullu eläköitynyt komisario- että veren makuun päästyään meidän, minun, sinun, hänen vihallamme maailmaan saattama demoni, joka kasvoi päivästä toiseen koska minä tunsin itseni yhä vihatummaksi ja siten sinä tunsit itsesi yhä vihatummaksi ja niin hän ja niin me kaikki, ja koska me siksi vihasimme yhä enemmän ja koska ilma siksi täyttyi vihasta, vihallensa verisen tyydytyksen saatuaan [...] lakkasi yhtäkkiä olemasta ja imeytyi salamannopeasti takaisin meihin. [...] Yhtäkkiä pahansuista ja verenhimoista hirviötä ei olekaan enää, ja kunnan poliisit rehkivät yhä seuraten ohuita ja monimutkaisia johtolankoja, hukkuen labyrinttiin joka ei ehkä pääty koskaan, koska murhaajaa, petoa, kauheaa olentoa ei enää ole. Se oli olemassa ehkä vain muutamia tunteja tai päiviä, kiitos meidän, teidän ja heidän kohtalokkaan vihan, joka oli riittävän suurta synnyttääkseen hulluutta, mutta tällä hetkellä sitä ei toistaiseksi enää ole.²⁷²

Se, että Corrieren osakertomuksessa toiseutta ei kuvata pääasiallisesti fasismitermistöllä tai fasismin ja antifasismin kontekstissa ei ole yllätys sikäli, että l'Unità verrattuna Corriere edusti kansakunnan kertomuksen kriittisempää lukutapaa. Toisaalta, kuten jo lehtien osakertomusten toimija-analyysissä kävi ilmi, oli fasismilla silti oma epäsuora merkityksensä myös Corrieren kriittisessä kertomuksessa. Fasismin aika ja sen muistot olivat historiallinen esimerkki vapauden tukahduttamasta totalitarismista ja diktatuurista, johon moraalisen lakiin sitoutumisen pettäminen ja ”anarkistisille kiihkoiluille antautuminen”²⁷³ johti. Samaan tapaan fasismin nousulla oli Corrieren toiseuskuvassa oma merkityksensä historiallisena esimerkkinä siitä, mitä tapahtuu jos epäjärjestystä ja kunnioituksen puutetta ruokkivaan kehitykseen ei puututa. Fasismi oli historiallinen esimerkki tapahtumasta, jossa totalitaristinen ja vapauden tukahduttava järjestelmä syntyi psyykkisen tason kriisin pohjalta.

Fasismin merkitystä Corrieren toiseuskuvalle tulee esille kahdella tapaa. Ensinnäkin Corrieren esityksissä oli muutamia suoria viittauksia fasismin nousuun. Esimerkiksi kirjoituksessa ”Traaginen edeltäjä: räjähdys Dianassa” tehtiin historiallinen rinnastus ja käsiteltiin anarkistien tekemäksi

²⁷¹ Morzit ovat italialaisen 1900-luvun alkupuolella vaikuttaneen kirjailijan Dino Buzzatin luoma fiktiivinen vallankumouksellisten ryhmä, joilla oli yhtäläisyyksiä aikalaisvallankumouksellisiin.

²⁷² Il male dentro di noi, *Corriere Della Sera* 16.12.1969.

²⁷³ Ora grave, *Corriere Della Sera* 14.12.1969.

väitettyä iskua 1921.²⁷⁴ Kirjoituksessa käytiin lävitse kyseisen kevään tapahtumia ja kerrottiin Diana-teatterin iskun olleen osa laajempaa anarkistien tekemää neljän iskun sarjaa, joka ”muodosti tekosyyin ja mahdollisuuden muihin järjestyshäiriöihin” ja edesauttoi ”ei niin vähäisessä määrin fasismin nousua ja kaikkien vapauksien kuolemaa”.²⁷⁵

Toisekseen on silmiinpistävää, kuinka Corrieren toiseuskuvan kannalta keskeinen näkemys yleisen epäjärjestyksen ja kurittomuuden ilmapiirin johtamisesta moraaliseen kriisiin jota irrationaalinen terrorismi ilmentää muistuttaa rakenteeltaan De Felicen esittelemiä fasismitulintoja, joissa fasismi nähtiin kollektiivisen moraalisen kriisin tai sairastumisen irrationaalisenä tuotteena. Kyseisten tulkintojen mukaanhan ensimmäisen maailmansodan ja vaikean rauhaan paluun seuraukset, tai niiden yhdistyminen kärjistyneisiin luokkaristiriitoihin ja autoritaariseen hallitsemistapaan sekä konservatiivisuuteen taipuaiseen keskiluokkaan loivat puitteet kollektiiviselle moraalin raukeamiselle, jonka seurauksena fasistit nousivat valtaan.

Ottaen huomioon kuinka keskeinen merkitys moraalista kriisiä korostavilla teorioilla oli fasismin selittämisessä Italiassa ollut, vaikuttaa selvältä, että kriittisestä lukutavasta huolimatta fasismilla oli oma merkityksensä myös Corrieren osakertomuksen toiseuskuvastossa. Se ei ollut samalla tapaa kaiken läpileikkaava teema kuin l’Unitassa, mutta yhtälailla laajoja lukijamassoja yhdistävä kollektiivinen muisto, jonka avulla vallitsevaa tilannetta oli mahdollista hahmottaa ja kansakunnan kertomusta kertoa.

Kaikkiaan anarkismikäännettä edeltävien esitysten analyysin perusteella Corrieren osakertomuksessa terrorismin ja sen takana olevan toiseuskuvan kaksi keskeisintä elementtiä ovat yleisen kurin, järjestyksen ja sitä kautta moraalin höltyminen sekä höltymisestä seuraava vihan ja muiden kontrolloimattomien tunneimpulssien laukaisema väkivallan kierre. Terrorismin taustalla oleva pahuus ei siis synny l’Unitàn kertomuksen tavoin luokkaristiriidoista, vaan luokkaeroja, poliittisia erimielisyyksiä ja ylipäänsä kaikkia ristiriitoja universaalimmalla tasolla olevasta inhimillisestä luonnosta ja siihen kuuluvista psykologisista prosesseista. Esimerkiksi vihaaminen vaikuttaa Corrieren esityksissä olevan jonkinlainen perisynti tai inhimilliseen luontoon kuuluva perusfunktio, joka murtautuu esiin yhteiskunnan ja kulttuurin turvaverkkojen pettäessä. Järjestäytynyt yhteiskunta ja lain valta voivat sen sijaan luoda selkeät moraalisaännöt ja puitteet, joissa inhimilliseen peruluontoon kuuluvat impulssit ja psykologiset prosessit voidaan saada hallintaan. Lehden välittelyt julkisen käyttäytymisen ja auktoriteettien kunnioituksen rapautumisesta sekä toimija-

²⁷⁴ Un tragico precedente: lo scoppio al "Diana", *Corriere Della Sera* 13.12.1969.

²⁷⁵ Un tragico precedente: lo scoppio al "Diana", *Corriere Della Sera* 13.12.1969.

analyysissä esiin tullut näkemys, että kansalaisuuden perusta on moraalisisessa sitoutumisessa vapautta suojeleviin yhteisiin lakeihin ja demokratiaan ainakin tukevat tällaista kuvaa.

3.2.6. Traagisia tarinoita ja puuttuvia turvaverkkoja: Valpreda, Pinelli ja anarkismikäänne Corrieressa

Myös Corrieren tapauksessa anarkismikäännettä edeltävissä esityksissä hahmottunut käsitys terrorismin takana vaikuttavan toiseuden psykologisesta, primitiiviseen ihmisluontoon palautuvasta pahuudesta on hyvä lähtökohta, jota vasten anarkismikäänteen jälkeisiä esityksiä on hedelmällistä tulkita. L'Unitasta poiketen Corriere otti anarkismikäänteen jälkeen kirjoituksissaan nopeasti viranomaisten kanssa yhtenevän kannan. Anarkismin ja anarkistien roolia iskun takana ei kyseenalaistettu eikä tutkimusten kulumista tai niiden etenemisen epäkohtia juuri kritisoi. Päinvastoin lähempi analyysi osoittaa, että Corrieren tapa käsitellä Valpredan ja Pinellin tapauksia sekä anarkismia vahvasti lehden luomaa kuvaa ideologiattomista, tilanteen ja ympäristön tekoihinsa ajaneista terroristeista sekä yhteiskunnallisten ja sosiaalisten rakenteiden merkityksestä.

Pietro Valpreda piirtyi Corrieren esityksissä mieheksi, joka muistutti kopiomaisella tarkkuudella lehden aiemmassa kirjoittelussa luomaa kuvaa epävakaa ympäristön luomasta irrationaalisesta hullusta, joka harjoittaa väkivaltaa väkivallan vuoksi. Kun viranomaiset ilmoittivat pidättäneensä Valpredan, julkaisi Corriere etusivullaan otsikon ”Anarkisti Valpreda pidätetty osuudesta Milanon verilöylyyn”, jonka alla oli kuva mielenosoituksessa nyrkkiään puivasta Valpredasta.²⁷⁶ Viereisessä pääkirjoituksessa otsikolla ”Terrorin propaganda” kuvattiin pidätettyä seuraavasti:

Valpredalla on 37 ikävuodestaan huolimatta beat-henkisen nuoren olemus, joka sopii hyvin yhteen tanssijan ammatin kanssa: mutta hänen kuntoaan häiritsee vakava sairaus, Burgerin tauti. Tämä vamma, joka estää hänen, tanssijan, jalkojen kunnollisen toiminnan on saattanut edesauttaa sytyttämään hullun ja irrationaalisen vihan koko ihmisyyttä kohtaan.²⁷⁷

Toisessa artikkelissa kuvattiin Valpredaa seuraavasti:

Hänen nimensä on Pietro Valpreda ja häntä pidetään individualistisena anarkistina. [...] tällä anarkistilla on rikosrekisteri, hän on jo aiemmin ollut tekemisissä poliisin kanssa liittyen erääseen ryöstöön ja erääseen tappeluun Santa Maria di Trasteveren aukiolla, lisäksi häntä koskien löytyvät merkinnät vieraan maan päämiehen laittomasta uhkailusta ja laittomien lehtien levittämisestä.²⁷⁸

Kolmannessa iskun jälkeisen päivän lehden Valpredaa käsittelevässä kirjoituksessa käytiin toimittajan keräämien lausuntojen ja kommenttien pohjalta läpi Valpredan uraa ja elämää sekä yhteyksiä anarkisteihin.²⁷⁹ Kirjoituksessa Valpredan elämää kuvattiin ”tuskaiseksi rahan ja

²⁷⁶ *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁷⁷ La propaganda del terrore, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁷⁸ Una giornata di colpi di scena, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁷⁹ Valpreda: dal palcoscenico all'anarchia, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

menestyksen etsinnäksi”, jossa kaikki tuntui menevän traagisesti pieleen.²⁸⁰ Välit vanhempiin olivat katkenneet, tanssijan ura ei ollut ottanut tuulta alleen epäsovivan ulkonäön takia ja sairaus oli katkaissut uran lopullisesti. Yhtä matkaa pettymysten kanssa oli kuitenkin vahvistunut hänen kiinnostuksena anarkismiin, joskin muiden anarkistien keskuudessa häntä pääasiassa pidettiin hieman yksinkertaisena kuumapäänä. Kirjoituksen lopussa toimittaja veti kyynisesti yhteen tulkintansa Valpredasta, joka oli:

tanssija ilman töitä, misogyyini, toisen luokan anarkisti ilman ideaaleja. Jokin näistä syistä teki hänestä hirviön. Emme vain vielä tiedä mikä.²⁸¹

Samoilla linjoilla jatkoi myös neljäs Valpredasta tehty kirjoitus otsikolla ”Pietro Valpredan epäonnistunut elämä”, jossa esitettiin tiivistettynä Valpredan henkilökohtaisen elämän tragedia:

ei enää ihan nuori mies -37 vuotta- joka ei ole onnistunut perustamaan perhettä, asettumaan aloilleen, ei ole onnistunut hankkimaan ammattia. Usein yksinäinen ikuinen kulkuri ja epäonnistunut taiteilija, joka oli jo yrittänyt luoda uraa esittävien taiteiden parissa. [...] Kaikkiaan siis pettynyt ja turhautunut mies, jota vaivasivat usein pitkät epätoivon kaudet.²⁸²

Esimerkkien ja lainausten listaa voisi edelleen jatkaa, sillä Valpredan persoonasta kirjoiteltiin *Corrieressa* runsaasti,²⁸³ mutta ydinsanoma pysyi alusta lähtien samana. Valpredaa koskevissa esityksissä korostuivat kiistattomasti kaikki osatekijät, joita *Corriere* piti terrorismin takana olevan toiseuden ytimenä; henkilökohtaisen elämän pettymykset, perheen, läheisten ihmisten ja työn muodostaman tukiverkon puute sekä auktoriteettien kunnioituksen puute, jota aiemman rikosrekisterin osoittama taipumus väkivaltaan ja lain rikkomiseen kuvastivat. Nämä tekijät yhdessä yhteiskunnallisen järjestyksen ja kurin höltyymisen kanssa tekivät Valpredasta irrationaalisen terroristin, eivät rationaaliset ja ideologiset syyt. Tässä mielessä Valpreda oli täydellinen mikrotason esimerkki moraalisen kriisin seurauksista.

Virallisesti itsemurhan tehneen Giuseppe Pinellin tapaus sen sijaan oli *Corrieren* osakertomuksen näkökulmasta ristiriitaisempi. Ensimmäiset Pinellin tapausta koskevat esitykset rajoittuivat lähinnä myötäilemään viranomaisten tarinaa itsemurhasta, jonka ”individualistinen anarkisti” teki kuultuaan rikostoverinsa tunnustuksesta.²⁸⁴ Itsemurhasta ja todistetuista anarkismiyhteyksistään huolimatta Pinellin profiili ei kuitenkaan sopinut *Corrieren* muottiin. Päinvastoin kävi ilmi, että kyseessä oli

²⁸⁰ Valpreda: dal palcoscenico all'anarchia, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁸¹ Valpreda: dal palcoscenico all'anarchia, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁸² La vita sbagliata di Pietro Valpreda, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁸³ Katso esim: Ballò con Patty Pravo e Gina Lollobrigida, *Corriere Della Sera* 18.12.1969; Cominciò con una rapina, *Corriere Della Sera* 19.12.1969; L'Anarchico ballerina in veste di "apache", *Corriere Della Sera* 20.12.1969; Per i genitori e solo un discolo, *Corriere Della Sera* 20.12.1969.

²⁸⁴ Si getta dal quarto piano uno dei fermati in questura, *Corriere Della Sera* 16.12.1969; La propaganda del terrore, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

perheellinen ja työssäkäyvä mies, jota naapurit, työtoverit ja jopa poliisi olivat aina pitäneet suhteellisen normaalina ja rauhallisena henkilönä. Miten Pinellin kaltainen, niin sanotusti normaali ihminen saattoi olla terroristi?

Corriere lähestyi Pinellin tarinaa haastattelureportaasilla, jonka otsikko oli ”Pinelli: yksien kasvojen takana kaksi persoonaa”.²⁸⁵ Alaotsikko tiivistä hyvin artikkelin näkökulman:

Enigma itsemurhan tehneen rautatieläisen anarkian takana, Tutut, aatetoverit ja työtoverit, jopa itse poliisi pitivät häntä kyvyttömänä väkivaltaisuuksiin – Hänen kuolemansa herättää häneen liittyvä kysymyksiä, joihin on mahdollista vastata monella tavoin²⁸⁶

Artikkelissa vierailtiin Pinellin kotona sekä haastateltiin tämän vaimoa, naapureita, työtovereita ja anarkistitovereita. Hänen kerrottiin kiinnostuneen anarkismista isänsä jalanjäljissä. Vaimo ja naapurit kuvailivat häntä ”hyväksi mieheksi” ja työkaverit nöyräksi ja tunnolliseksi työntekijäksi. Anarkistitoverit Ponte della Ghisolfan piirissä kertoivat Pinellin vastanneen tunnollisesti muun muassa piirin tileistä ja vuokrista sekä vastustaneen kaikkia suunnitelmia toimia laittomasti tai väkivaltaisesti. Kerrottiin jopa hänen edellisenä keväänä heittäneen piiristä ulos muutamia nuoria jäseniä, jotka olivat käyttäneet piirin tiloja mielenosoituksissa heiteltävien molotovien valmistukseen. Kaikkiaan ystävät ja toverit pitivät Pinelliä syyttömänä ja uskoivat poliisin joko lavastaneen hänet syylliseksi tai käyttäneen kuulusteluissa niin kovaa psykologista paineistusta, että hän oli hypännyt ikkunasta.²⁸⁷

Huolimatta Pinellin alibista ja haastateltavien hänestä antamasta kuvasta normaalina ihmisenä, esityksessä uskottiin lopulta hänen syyllisyyteensä, vaikka se vaikeaa olikin:

On olemassa yksi mahdollinen hypoteesi näinä hetkinä, kun tutkimukset käyvät yhä kuumana, ainoa hypoteesi, joka ei olisi liiaksi ristiriidassa niiden tuki jossain määrin puolueellisten, mutta joka tapauksessa yhdenmukaisten ja idyllisten kuvausten kanssa, joita olemme keränneet hänestä. Olettakaamme, että Pinelli on yksi niistä, joka tietää, ei yksi niistä, joka tappaa kylmästi ja barbaarisesti. Hän tietää, koska hänellä on yhteyksiä Valpredaan ja kontakteja käytännössä kaikkiin anarkistiryhmiin, myös kaikkein kiihkoilevimpiin. Hän tietää ja ehkä myös osallistuu suunnitelmaan, jonka kaikkia osia ei ehkä ole kokonaan hänelle edes paljastettu. Hän tietää eikä puhu, koska puhumalla hän antaisi kuoliniskun ideaalille, johon hän on uskonut koko elämänsä. Hän vaikenee, ja kompromissi aateuskollisuuden ja inhimillisen omantunnon välillä syö hänen sisintään. Lopulta hän saa kuulusteluissa tietää, että kaikki on hävitty. ”Tämä on anarkistisen liikkeen loppu”, hän huutaa ja syöksyy kuolemaansa.²⁸⁸

Pinelli siis sai Corrieren osakertomuksessa syyllisen leiman siksi, että hän oli aatteensa puolesta sotkeutunut Pietro Valpredan kaltaisiin yksilöihin, joista kova kohtalo oli muokannut vihan täyttämiä, irrationaalisia radikaaleja ja terroristeja. Huomionarvoisinta Corrieren Pinellin tapausta koskeissa

²⁸⁵ Pinelli: un volto per due personaggi, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁸⁶ Pinelli: un volto per due personaggi, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁸⁷ Pinelli: un volto per due personaggi, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁸⁸ Pinelli: un volto per due personaggi, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

esityksissä on kuitenkin se, että Pinellin syyllisyyttä problematisoitiin juuri hänen suhteellisen normaalin elämänsä takia. Tämä problematisointi kertoo siitä, kuinka vahvasti terrorismin takana olevaa toiseutta Corrieren osakertomuksessa käsiteltiin poliittisen ja ideologisen tason sijaan psykologisella tasolla. Yksilö saattoi olla luokkataustaltaan, poliittiselta kannaltaan ja ideologialtaan vaikka mitä, mutta se ei vielä tehnyt hänestä terroristia. Ratkaiseva rooli oli psykologisilla prosesseilla, jotka ympäristön salliessa saattoivat degeneroitua väkivaltaisuuksiksi.

Valpredan ja Pinellin tapauksien käsittelyä Corrieressa voi lukea mikrotason esimerkkeinä, jotka vahvistivat jo ennen anarkismikäännettä muodostunutta käsitystä terrorismin takana vaikuttavasta toiseudesta. Terrorismia syntyi, kun yhteiskunnallisen ja sosiaalisen järjestyksen ja kontrollin kannalta olennaiset rakenteet pettivät. Yhteiskunnan tasolla kyse oli vanhojen auktoriteettien, käytösmallien ja lain kunnioituksen degeneraatiosta, yksilötasolla sosiaalisten turvaverkkojen kuten perheen, työn ja vakiintuneen ympäristön puutteesta.

Kolmas Corrieren osakertomuksen toiseuskuvan kannalta mielenkiintoinen aihe on lehden esitysten suhtautuminen anarkismiin. Varsinkin iskun jälkeisinä päivinä oli lehdessä useamman kerran pidetty anarkismia esimerkkinä eräänlaisesta epäideologiasta, joka olisi hedelmällinen maaperä irrationaalisen ja primitiivisen vihan kasvulle ja purkautumiselle. Vielä Valpredan pidätyksen jälkeisessä pääkirjoituksessa lehti totesi ykskantaan:

Rikos on löytänyt syötin ja ravintoa anarkistisissa tai sen tyyppisissä ryhmissä, joissa vihan ja kumouksen julistaminen, joka on jo useamman kerran ennenkin käännetty käytännön teoiksi, on muuttunut pakkomielteeksi väkivaltaan.²⁸⁹

Myöhemmin Corrieren esityksissä pureuduttiin kuitenkin syvemmälle anarkismiin useamman aatteen historiaa, nykytilaa ja suuntauksia tarkastelevan artikkelin muodossa.²⁹⁰ Artikkelit olivat pääasiassa reportaaseja, joissa toimittajat vierailivat anarkistiryhmien luona haastatellen näitä sekä anarkismia ideologiana koskevia pohdintoja aihetta käsitelleiden kirjailijoiden ja ajattelijoiden valossa.

Anarkismia tarkemmin luotaavissa esityksissä lehti muodosti selkeän erottelun omasta mielestään hyväksyttävän ja oikeana ideologiana pitämänsä traditionaalisen anarkismin ja vaarallisemman, jonkinlaisena epäideologiana pitämänsä neo-anarkismin välillä. Esityksiä, joissa kyseistä erottelua eri anarkismityyppien välille luotiin, voidaan lukea jälleen yhtenä mikrotason esimerkkinä perinteiden

²⁸⁹ La propaganda del terrore, *Corriere Della Sera* 17.12.1969.

²⁹⁰ Katso esim: Malatesta in soffitta, *Corriere Della Sera* 19.12.1969; Nel covo del gruppo "22Marzo", *Corriere Della Sera* 19.12.1969; Piazza Fontana li ha divisi, *Corriere Della Sera* 19.12.1969; Mappa dei neoanarchici, *Corriere Della Sera* 20.12.1969; La folle storia degli narchici, *Corriere Della Sera* 24.12.1969.

ja niistä ponnistavien arvojen sekä organisoitumisen tuottamien turvarakenteiden merkityksestä Corrieren osakertomukselle.

Traditionaalisia anarkisteja koskevissa esityksissä korostuivat perinteet, selkeä ideologia, arvot ja tavoitteet sekä taipumus organisoitumiseen. Edustava esitys, joka sisältää kuvauksen traditionaalisesta anarkismista oli artikkeli, jossa toimittaja matkasi Anconaan haastattelemaan Luciano Farinellia, paikallista traditionaalista anarkistia, jolla oli suhteita koko maan anarkistipiireihin ja joka toimitti anarkistien lehteä *l'Internazionale*.²⁹¹ Artikkelin alussa toimittaja itse kuvaili vahvat anarkistiset perinteet omaavan Anconan kaupungin ja traditionaalisen anarkismin yhteistä rauhanomaista historiaa ja tiivistä traditionaalisen anarkismin ideologian kuvaten sitä anarkiaksi,

joka halveksii kaikentyyppisiä hallintoja, niin porvarillisia kuin kommunistisia, profetioi egalitaarista ja itseohjautuvaa yhteiskuntaa ja perustuu vahvaan -ja olkoot tämä miten kiistanalaista hyvänsä- uskoon, että ihminen on luonnostaan hyvä ja yhteistyösuuntautunut.²⁹²

Artikkelin haastatteluosiossa Farinelli kertoi traditionaalisten anarkistien näkemyksistä Piazza Fontanan iskuun ja selvitti, miksi isku oli ristiriidassa traditionaalisten anarkistien ideologian kanssa:

Haluamme yhteiskunnan, joka on vapaa, harmoninen ja autenttinen. Sellaisen perustamiseksi taistelimme tappaen viattomia, kylvään surua ja tuskaa niin moniin perheisiin? Vapautta kohti pitää edetä vapauden keinoin, uudenlaiseen ihmisyyteen tulee päästä inhimillisin keinoin. [...] Meidät yritetään saada näyttämään hyvin erilaisilta ihmisiltä kuin mitä olemme, ihmisiltä jotka unelmoivat verilöylyistä ja raunioista: sen sijaan meidän ideaalimme on idea veljeydestä, idea rakkaudesta koko ihmiskuntaa kohtaan. [...] Meidän vallankumouksemme, vallankumous jota haluamme, ei tapahdu pommien, verenvuodatuksen ja viattomien kuoleman avulla.²⁹³

Selkeät arvot ja ihmiskäsitykset siis ohjasivat Anconan traditionaalisten anarkistien toimintaa. Lisäksi ne ponnistivat pitkistä kunniakkaista perinteistä. Farinelli esimerkiksi piti haastattelun mukaan mottonaan kuuluisan vanhan polven anarkistin Armando Borghin lausahdusta: ”Olemme ja pysymme vallankumouksellisina, mutta olemme sitä Bastiljin valtauksen, emme Robespierren giljotiinin nimeen”.²⁹⁴

Toinen traditionaalista anarkismia kuvaava artikkeli oli erästä milanolaista anarkistiryhmää johtavien Giovanni Corradinin ja tämän vaimo Elianen haastattelu.²⁹⁵ Siinäkin korostuivat perinteet ja selkeät arvot:

²⁹¹ Malatesta in soffitta, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

²⁹² Malatesta in soffitta, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

²⁹³ Malatesta in soffitta, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

²⁹⁴ Malatesta in soffitta, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

²⁹⁵ Enzo Passanisi, 'Piazza Fontana li ha divisi', *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

Olemme lukeneet itsestämme huvittavia asioita. Että haluaisimme esimerkiksi, joko pommein tai ilman, tuhota yhteiskunnan tai porvarilliset perinteet. Mikään ei voisi olla enemmän väärin, sillä taustamme on juuri porvarillisissa perinteissä, uskomme itsenäiseen yksilöön ja Ranskan vallankumouksen periaatteisiin.²⁹⁶

Tämänhetkisenä ongelmana Corradinit näkivät anarkistien perinteisen vastahakoisuuden liiallista järjestäytymistä ja organisoitumista kohtaan. Järjestäytyneisyyden puute veti puoleensa mitä hulluimpia ja erilaisimpia ryhmiä ja yksilöitä, jotka saattoivat esiintyä anarkisteina tai kuvitella olevansa anarkisteja, mikä söi aatteen uskottavuutta. Corradinit näkivätkin juuri organisoitumisen ja järjestäytymisen ratkaisuna ongelmaan:

Ei ole mahdollista jatkaa näin: olla tekemisissä myös huligaaninuorten, hippien tai narkomaanien kanssa. Olemme tutkineet yhteiskunnallisia ongelmia vakavasti, mieheni ja minä, meillä on valmiina suunnitelma, jonka yritämme saada hyväksytyksi kaikin keinoin, koska pelissä on koko anarkistisen liikkeen jatkuminen. Tässä ohjelman pääasiat: on jo suorastaan rikollista kieltäytyä organisoitumisesta; autonomisten ryhmien tulee liittyä FAI:n²⁹⁷ jäseneksi; meidän on varustauduttava jäsenlistoin yhteystietoineen, ja ken mieli liittyä meihin, joutuu selvittämään meille selkeästi ajattelunsa perusteet, yksittäiset Kropotkinilta tai Bakuninilta repäistyt iskulauseet eivät riitä; sanalla sanoen meidän on järjestäydyttävä kuin olisimme puolue.²⁹⁸

Perinteitä kunnioittavat ja perinteisiin arvoihin uskovat, järjestäytyneet traditionaaliset anarkistit siis esitettiin suhteellisen positiivisessa valossa. Heillä oli mielipiteitä ja näkemyksiä, joista saattoi toki olla eri mieltä, mutta heidän toimintansa perustui heidän arvojensa mukaiseen toisen ihmisen kunnioittamiseen ja vapauteen, jotka olivat varsin lähellä Corrieren osakertomuksen keskeisiä arvoja. Tyystin toisenlaisia olivat neo-anarkistit. Neo-anarkisteilla viitattiin ”osanottajamäärällisesti pieniin, mutta jatkuvasti agitoiviin ja kuohuviin ryhmiin”,²⁹⁹ joiden arvot olivat ”nihilistisiä”³⁰⁰ ja jäsenet ”pommihulluja”³⁰¹. Neo-anarkisteille radikaali toiminta itsessään oli tärkeämpää kuin toiminnan ideologiset perusteet tai taustalla vaikuttavat arvot.

Konkreettisena esimerkkinä neo-anarkistiryhmästä Corrieressa toimi myös l’Unitàssa esillä ollut 22Marzo, jonka olemusta ja toimintaa lehti ruoti muutamissa kirjoituksissa. Eräässä artikkelissa käytiin läpi ryhmän johtajan, Mario Merlinon vaihteita aina äärioikeistolaisista nuorisojärjestöistä ja uusfasismista ääriivasemmistolaiseksi ja sitten anarkistiseksi militantiksi. Natsi-maoistiksi tituleeratun Merlinon poliittisen ja ideologisen kannan häilyvyyttä pidettiin kuvaavana neo-anarkismille, jossa ”tärkeintä on olla hintaan mihin hyvänsä ’ultra’, ’vastustaa’ jotain: ei väliä miksi, kenen kanssa ja ketä vastaan”.³⁰² Pahuus, josta terrorisi kumpusi eli ja voi Corrieren kuvauksen

²⁹⁶ Piazza Fontanan li ha divisi, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

²⁹⁷ *Federazione Anarchica Italiana*, vuonna 1945 maahan perustettu anarkistiryhmien keskusliitto, joka vuodesta 1968 eteenpäin kuului Kansainväliseen anarkistifederaatioiden liittoon IAF:n.

²⁹⁸ Piazza Fontana li ha divisi, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

²⁹⁹ Mappa dei neo-anarchici, *Corriere Della Sera* 20.12.1969.

³⁰⁰ Malatesta in soffitta, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

³⁰¹ Piazza Fontana li ha divisi, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

³⁰² Nel covo del gruppo “22Marzo”, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

mukaan hyvin juuri tällaisissa neo-anarkistiporukoissa, joiden jäsenet olivat hieman syrjäytyneitä ja henkilökohtaisista ongelmista kärsiviä.

Voidaan sanoa, että sellaisten pikkuryhmien vaarallisuus, joissa muodostuu huonosti ymmärrettyjen oppien ja väärin käsitettyjen ideologioiden epätavallinen *cocktail*, ei ole peräisin näistä opeista ja ideologioista, vaan näiden ääriajattelijoiden persoonallisuuden olennaisista ja yksilöllisistä vääristymistä. [...] Viha rationaalisuutta kohtaan; rakkaus kumouksellista unelmaa kohtaan, jota tuhannet pettymykset ohjailevat.³⁰³

Valpredan ja Pinellin tapausten ohella Corrieren traditionaalista anarkismia ja neo-anarkismia koskevien esitysten muodostama kokonaisuus on esimerkki, joka vahvisti lehden osakertomuksen toiseuskuvaa. Inhimilliseen luontoon kuuluvat impulssit ja psykologiset prosessit olivat yksilötasolta lähtevä vaaratekijä, jotka hallitsemattomana saattoivat levitä yhteisölliselle ja lopulta yhteiskunnalliselle tasolle. Neo-anarkistiset pikkuryhmät olivat solutason esimerkkejä tästä ongelmasta. Vaaratekijät voitiin kuitenkin saada hallintaan vakautta luovien järjestelmien, kuten jaettujen kulttuuristen perinteiden ja yhteisesti kunnioitettujen auktoriteettien, ideaalien ja arvojen muodostaman kontrollin ja turvaverkon avulla. Traditionaalisten anarkistien ryhmissä nämä elementit muodostivat turvaverkon ja pitivät huolta, että vaaraa ei ollut. Sama päti Corrieren osakertomuksessa yleensäkin kaikkiin perinteisiin ideologioihin ja puolueisiin. Yksilö saattoi olla miten äärivasemmistoa tai äärioikeistoa hyvänsä, kunhan ympäristön turvaverkko ja kontrolli toimi. Kuvaava esimerkki on eräässä artikkelissa esitetty väite, että neo-anarkismin kaltainen ”pähkähullu ideologinen virus voi levitä vain kontrolloimattomissa pienissä piireissä, ei esimerkiksi Emilia Romagnassa, jossa aatteellista pohjaa kyllä olisi, mutta PCI:n auktoriteetti alistaa kaiken kapinan ohjattuun tilaan”³⁰⁴.

3.3. L’Unità ja Corrieren tulkintojen yhteenvetoa

Tässä luvussa analysoitiin l’Unità ja Corrieren osakertomuksia Piazza Fontanan iskun yhteydessä ja pohdittiin, miten ne osallistuivat kansakunnan suuren kertomuksen tulkintaan, tuottamiseen ja muokkaamiseen.

L’Unità osakertomuksen tulkintaa voi perustellusti kutsua työväenluokan näkökulman ja kansallisen identiteetin antifasistisen lukutavan yhdistelmäksi. Työväki oli osa Italiaa, jota yhdisti antifasismien ja resistenzan kautta luotu pohja yhteiselolle. Konkreettisesti yhteinen toimijuus ilmeni perustuslaissa ja demokratiassa. Demokratia oli arvokas, sillä se mahdollisti resistenzasta alkaen myös työväelle ponnistelun kohti parempaa tulevaisuutta. Antifasismiin perustuvaa toimija-elementtiä tuki fasismiin perustuva toiseuselementti. Terroristien ja terrorismin edustama fasismi ymmärrettiin marxilaista

³⁰³ Nel covo del gruppo “22Marzo”, *Corriere Della Sera* 19.12.1969.

³⁰⁴ Mappa dei neo-anarchici, *Corriere Della Sera* 20.12.1969. Emilia Romagna on perinteisesti Italian vasemmistolaisin alue, jossa vallankumouksellisella ajattelulla oli luultavasti vankin tuki koko maassa.

tulkintaa mukaillen omistavan luokan tukemaksi konservatiivisten voimien hätäreaktioksi. Fasismi oli keino tukahduttaa demokraattinen järjestelmä, mikäli sen kautta kanavoitunut omistamattoman luokan taistelu uhkasi liikaa omistavan luokan etuja. Kyse oli ajattomasta, luokkasuhteisiin perustuvasta toiseuselementistä, jonka ilmentäjiksi esitettiin etenkin Italian historiallinen fasismi sekä jossain määrin Kreikan sotilasdiktatuuri ja muutamissa esityksissä Francon Espanja.

Kuten toimija- ja toiseuselementtien luonne osoittaa, luokkanäkökulma oli kenties merkittävin historiallisen kehityksen luonnetta määrittävä tekijä. Pääasiassa historiallisesta kehityksestä piirtyi kuva progressiivisesta etenemisestä, jossa työväenluokkakkin pääsi osalliseksi aina paremmasta tulevaisuudesta, johon viitattiin vapauden ja sosiaalisten voittojen kaltaisilla termeillä. Demokratialla ja uudella tasavallalla oli tässä progressiossa merkittävä rooli, sillä sen saavuttamisen myötä luokkataistelu oli siirtynyt institutionalisoituun ja rauhanomaiseen vaiheeseen, joka tuotti hyviä tuloksia.

Demokratian tärkeän merkityksen takia sen juurena pidetty *resistenza* ja antifasismi toisen maailmansodan lopussa olivat periodisoinnin ja aikatalouden näkökulmasta keskeisin kansakunnan kertomuksen käännekohta ja kunnian hetki. Negatiivisena hetkenä esiin nousi ensimmäisen maailmansodan jälkeinen sekava aika, joka esitettiin fasismin nousun aattona. Varsinainen fasismin aika oli käytännössä vaiettua synkkyyden aikaa. Se oli eräänlainen suuri onnettomuus ja ikävä muisto, jonka voittamisen kautta nykyhetken autuutta jäsennettiin, mutta josta itsestään ei tarkemmin puhuttu. Sotien jälkeinen aika olikin, jos ei nyt kansakunnan kertomuksen kulta-aikaa, niin ainakin selvästi positiivista kehitystä. Ajankohtaiset tapahtumat kuten kuumen syksyn lakkoilut ja poliittinen kehitys kohti vasemmistolaisempaa ilmapiiriä olivat potentiaalisesti merkittävä käännekohta kohti tulevaisuutta, jossa todellinen kulta-aika vielä odotti aktualisoitumistaan.

Piazza Fontanan iskun uhrien hautajaistilaisuutta sekä tutkimusten etenemistä anarkismikäänteeseen jälkeen koskeva kirjoittelu tuotti ja vahvisti identifioitumista antifasistisen lukutavan mukaiseen tulkintaan kansakunnan suuresta kertomuksesta. Hautajaistilaisuudessa työväenluokka osoitti, että se kykenee *resistenzan* hengessä vastuulliseen toimintaan demokratian puitteissa. Tutkimuksia koskeva kritiikki puolestaan toi esiin, että taistelua tuli jatkaa ja saavutetusta demokratiasta pitää kiinni, sillä luokkavihollinen oli edelleen läsnä ja käyttäisi hyväkseen kaikki mahdollisuudet rikkoa antifasismin pohjalta luotu edistyksellinen yhteistyö.

Corrieren osakertomuksen tulkintaa kansakunnan kertomuksesta voi kuvata enemmän liberalistisen näkökulman ja kansallisen identiteetin kriittisen lukutavan yhdistelmäksi. Kansakunta oli lain panssaroima moraalisen tason sopimus, eräänlainen yhteiskuntasopimus, johon yksilö oli

kansalaisuuden kautta sidottu. Kansalaisuus muodostui jonkinlaisesta sekoituksesta moraalista sivistystä ja legalismia. Moraalinen sivistys tarkoitti yksilöiden sitoutumista keskinäiseen kunnioitukseen, suvaitsevaisuuteen ja tarkemmin määrittelemättömään yhteiseen arvopohjaan. Legalismi merkitsi uskollisuutta moraalisen sivistyksen aseman ylläpitämiseksi demokraattisesti säädettyihin lakeihin ja asetuksiin. Legalismin suhteen olennaista oli lain suvereniteetti, eli laillisuusperiaatteen mukainen asema kaikkien yläpuolella.

Toimijaelementtiä tuki uhkaan moraalisen sivistyksen ja lain suvereniteetin rakoilusta perustuva toiseuselementti. Lain ja sitä ylläpitävän järjestyksen heikkeneminen avasi oven ongelmalle, joka hoitamattomana saattaisi laajeta. Pahimmillaan lain suvereniteetin raukeaminen johtaisi moraalisen sivistyksen taantumaa, kaaokseen ja mielivaltaan. Tavallaan voidaan puhua yhteiskuntasopimuksen raukeamisesta. Tästä näkökulmasta kuumen syksyn aikaiset levottomuudet ja ajan auktoriteettien vastaista kapinaa henkivä ilmapiiri, joita lain koura ei heikoista hallituksista johtuen saanut kontrolliinsa, olivat ajankohtaisia esimerkkejä moraalisen sivistyksen ja lain suvereniteetin alkavasta rakoilusta. Piazza Fontanan isku puolestaan oli etiäinen inhimillisestä taantumisesta, kaaoksesta ja mielivallasta, joka tulevaisuudessa odotti, ellei lain suvereniteettia palautettu. Myös fasismilla oli toiseuselementin suhteen roolinsa. Se oli historiallinen esimerkki siitä, miltä sivistyksen taantuma, mielivalta ja vapauden riistävä tyrannia saattoi näyttää ja mitä se saattoi saada aikaan.

Aikataloutta ja periodisointia ajatellen fasismin nousu oli varhaisin menneisyyden hetki, johon Corrieressa viitattiin. Itse fasismin aika oli vaiettua, mutta rivien välistä vaikuttavaa aikaa. Moraalisen sivistyksen ja lain suvereniteetin raukeamista edustavana esimerkkinä se oli surullinen muisto, jota vasten vallitsevaa elämää lain suvereniteetin alaisuudessa ja demokraattisessa yhteiskunnassa saattoi paremmin arvostaa. Resistenzasta ja antifasistisesta yhteistyöstä Corrieren tulkinnassa vaiettiin. Sotien jälkeiset vuosikymmenet olivat periaatteessa positiivinen vaihe historiassa, sillä perustuslaillisen demokratian ansiosta elettiin muodollisesti uutta yhteiskuntasopimuksen aikaa. Poliittisista erimielisyyksistä johtuen hallitukset eivät kuitenkaan kyenneet riittävän hyvin huolehtimaan lakien noudattamisesta, minkä takia kuumen syksyn aika oli mahdollisesti tärkeä käännekohta. Historiallisen kehityksen luonteesta Corrieren tulkinnassa on vaikea saada selkeää kuvaa. Legalismin ja vapauden korostamista voi kuitenkin pitää viitteenä julkilausumattomasta oletuksesta, että kehityksessä oli kysymys progressiivisesta siirtymisestä kohti aina vakaampaa demokratiaa ja siten yhä suurempaa yksilön vapautumista ympäristön mielivallasta.

Kansakuntaa yhdessä pitävän yhteiskuntasopimuksen pitävyyden kannalta oli olennaista, että kansalaisten moraalinen sivistys, vapaus-tietoisuus ja sitoutuminen lain suvereniteettiin oli riittävää.

Iskun uhrien hautajaistilaisuutta koskevia esityksiä, joissa yhteiskunnan eri ryhmiä edustavat yksilöt antoivat kansalaisina näytön kansalaissivistyksestään voi pitää Corrieren osakertomuksen osana, joka vahvisti identifioitumista lehden edustamaan kansakunnan kertomuksen tulkintatapaan. Samaten esitykset neo-anarkisteista, Valpredasta ja Pinellistä korostivat konkreettisella tavalla, miten lain suvereniteetin rakoilu johti moraalisen sivistyksen ja vapaus-tietoisuuden rappioon.

Lukemalla l'Unità ja Corrieren osakertomuksia vierekkäin ja suhteuttamalla niitä toisiinsa on mahdollista hahmotella kansakunnan suuren kertomuksen narratiivisen luurangon tilaa. Merkittävä kertomuksia yhdistävä tekijä eli narratiivisen luurangon vahva osa oli perustuslain ja demokraattisten instituutioiden tärkeä merkitys legitiimeinä kansakuntaa yhdistävinä tekijöinä, jotka takasivat lisääntyvän hyvinvoinnin. Toinen merkittävä yhteinen tekijä oli fasismin merkitys ikävänä kokemuksena, jota vasten vallitsevaa aikakautta ja yhteiskunnallista tilaa saattoi arvostaa ja tarvittavan yhtenäisyyden Piazza Fontanan kriisin aikana saavuttaa. Samoin yhteistä oli käsitys vallitsevan Piazza Fontanan iskuun kiteytyvän nykyhetken kriittisestä merkityksestä tulevaisuuden suunnan suhteen. Kumpikin lehti oli optimistinen, joskin Corriere hieman l'Unitää maltillisemmin, Italian mahdollisuuksista selvitä vallitsevasta kriittisestä hetkestä kunnialla ja kumpikin odotti tulevaisuudesta positiivista.

Merkittävimmit erot ja epämääräisyydet eli narratiivisen luurangon heikot osat liittyivät kansakunnan kertomuksen keskeisiin toimijoihin ja uhkaaviin toiseuksiin sekä niiden historiallisuuteen. L'Unità Italian keskeiset toimijat ja toiseudet olivat yhteiskuntaluokkien kaltaisia suuria poliittis-taloudellisia voimia, jotka universaalista perusluonteestaan huolimatta oli resistenzan ja antifasismin kaltaisten historiallisten ilmiöiden kautta pultattu tiukasti osaksi italialaista historiallista jatkumoa. Corrieren Italian keskeiset toimijat olivat vapautta tavoittelevia yksilöitä ja toiseus vapaus-tietoisuuden puutetta. Näitä toimijoita yhdistävä, yksilöistä kansalaisia tekevä lain panssaroima moraalisen tason sopimus perustui vapauden kaltaisiin universaaleihin ja abstrakteihin arvoihin. Niitä eivät Corrieren kertomuksessa juuri sävyttäneet mitkään historialliset tapahtumat tai muutenkaan erityisesti italialaisiksi erotettavissa olevat asiat. Corrieren osakertomuksessa italialaisuus olikin ennen kaikkea kansalaisuutta, ei kansakuntaisuutta.

Voidaan sanoa, että l'Unità ja Corrieren osakertomusten pohjalta on julkisen keskustelun tasolla hahmotettavissa vain pinnallisesti eheä kansakunnan suuren kertomuksen narratiivinen luuranko. Fasismin kokemuksia vasten piirtyvä perustuslain ja demokratian arvokkuus sinänsä muodosti elintärkeän yhtenäisen selkärangan. Lähemmän tarkastelun paljastamat eriävät näkemykset tuon arvokkuuden perusteista ja luonteesta osoittivat luukudoksen itsensä kärsivän potentiaalisesti

haitallisesta hauraudesta. Analyysissä on myös pohdittu, miten hauraus ilmentää Galli della Loggian ja Scoppolan käsityksiä italialaisen kansallisen identiteetin heikkouden syistä.

Galli della Loggian teesit antifasismiin haitallisesta poliittisesta käytöstä ja uusien eliittien kyvyttömyydestä luoda antifasismille vaihtoehtoja pohjaa kansalliselle identiteetille ilmenevät aineistossa jossain määrin. L'Unità osakertomuksen antifasistinen lukutapa ilmentää selkeästi sodan jälkeisen eliitin pyrkimyksiä legitimoida itsensä ideologisella ja politisoituneella tulkinnalla resistenzasta ja antifasismista. Corrieren osakertomuksen voi puolestaan tulkita ilmentävän kyvyttömyyttä vaihtoehtoisen identiteetin luomiseen silloinkin, kun antifasistisen lukutavan painotukset on tiputettu pois. Tulkitsijan rohkeudesta riippuu, katsooko Corrieren osakertomuksen muutoin ilmentävän jopa Galli della Loggian toivomaa kriittistä tulkintaa fasismista.

Aineistossa ilmenee myös elementtejä Scoppolan teeseistä perustuslain historiallisen asiayhteyden eli resistenzan kollektiivisen kriisin ja kristillisen arvopohjan hämärtymisestä. L'Unità osakertomus ilmentää kollektiivisen kriisikokemuksen sijaan ylipolitisoitua tulkintaa resistenzasta ja antifasismista. Ylipolitisoitunut tapa tulkita aihetta puolestaan ilmentää Scoppolan käsitystä syistä, jotka johtivat myöhemmin vaikenemiseen tulenarasta aiheesta. Corrieren vaikenemisen resistenzasta ja antifasismista voi tulkita ilmentävän niin ikään samaa vaikenemisprosessia. Kristillisten arvojen ja uskonnollisen puheen täydellisen puuttumisen kummastakin osakertomuksesta voi varovaisesti tulkita ilmentävän yleistä maallistumista.

Kaikkiaan analyysin perusteella voi sanoa julkisen keskustelun Piazza Fontanan iskun yhteydessä ilmentävän italialaisen kansallisen identiteetin ongelmallisuutta. Keskustelu myös ilmensi Galli della Loggian ja Scoppolan edustaman, aiheesta kylmän sodan jälkeen käydyn keskustelun osapuolten näkemyksiä. Tämä ilmeneminen oli kuitenkin sirpalemaista, eikä analyysin pohjalta ole mahdollista argumentoida erityisesti sen enempää yhden kuin toisen näkökulman puolesta. Analyysi muodostaa kuitenkin hyvän lähtö- ja vertailukohdan lehtien osakertomusten analyysille Bolognan iskun tiimoilta.

4. Lyijyn vuodet 1970-1980

Italian yhteiskunnallinen kehitys kuumaa syksyä seuranneella 1970-luvulla heijastelee pääpiirteittäin yleisempää länsieurooppalaista kehitystä. Kehityksen yleistä suuntaa voi hahmottaa ajattelemalla sitä yhtäaikaisena, taloudellis-poliittisella ja sosiaalis-kulttuurisella tasolla tapahtuvana vuorovaikutuksellisena, mutta osin ristiriitaisena muutoksena.

Taloudellis-poliittisella tasolla vuosikymmenen suuri juoni oli toisen maailmansodan jälkeen alkaneen, lähes kolme vuosikymmentä kestäneen teollisuusvetoisen kasvusyklin hidastuminen ja päättymisen öljy- ja energiakriisiin. Se muodostui vedenjakajaksi, jonka jälkeen alkoi asteittainen jälkiteollistuminen. Uusia teollisia työpaikkoja ei enää syntynyt ja alkavan globalisaation myötä vanhatkin alkoivat hävitä pääomien ja investointien karatessa ulkomaille. Seurauksena työmarkkinat muuttuivat heterogeenisemmiksi palvelualojen merkityksen kasvaessa ja teollisen tuotannon hajautuessa.³⁰⁵ Sosiaalis-kulttuurisella tasolla 1970-luku oli jatketta modernisaation ja elintason nousun aikaansaamalle sosiaaliselle vallankumoukselle, joka oli 1960-luvun lopun protesti- ja kansalaisliikehännän muodossa noussut näyttävästi yleiseen tietoisuuteen. Perinteiset identiteetin kulmakivet kuten sosiaaliset luokat ja uskonto alkoivat pikkuhiljaa korvautua uusilla, sukupuolen, iän, koulutuksen, ammatin ja tulotason kaltaisilla asioilla, jotka alkoivat määrittää yksilön paikkaa ja sosiaalista asemaa yhteiskunnassa. Etenkin nuorten ikäluokkien keskuudessa niiden varaan muodostui uudenlaisia identiteettejä, organisaatioita ja toiminnan muotoja kuten feministiliike ja ympäristöliike. Jälkiteollistumisen aiheuttama perinteisen luokkajaon hämärtyminen ja taloudellisista ongelmista huolimatta jatkuva elintason kasvu vauhdittivat prosessia.³⁰⁶

Kehityksen italialaiset erityispiirteet liittyvät jo aiemmin mainittuun jännitteeseen poliittis-hallinnollisen pysähtyneisyyden ja kansalaisyhteiskunnan dynaamisuuden välillä. Maan poliittisen ilmapiirin rakentuminen vuosikymmenten ajan katolisen ja sosialistisen kulttuurin aggressiivisen ideologiseen vastakkainasettelun varaan teki poliittisista strategia- ja linjamuutoksista kankeita aikana, jolloin nopeus ja joustavuus olisivat olleet valttia. Poliittiset ja hallinnolliset instituutiot yrittivät kyllä 1970-luvun mittaan reagoida ja sopeutua vallitseviin taloudellisiin ja sosiaalis-kulttuurisiin muutosprosesseihin, mutta tulokset olivat harvoin tyydyttäviä. Yksi poliittis-hallinnollisen tason kankeuden ja kansalaisyhteiskunnan kehityksen jännitteen eniten huomiota saaneista seurauksista oli terrorismi, jonka aktiivisin, näkyvin ja uhkaavin vaihe oli juuri 1970-luvulla. Näin ollen Bolognan iskun tiimoilta elokuussa 1980 käydyn keskustelun ja sen kansallisen

³⁰⁵ Allum 2000, 20-21.

³⁰⁶ Allum 2000, 23-26.

identiteetin kannalta keskeisen annin ymmärtämiseksi on tarpeen luoda lähempi katsaus Italian 1970-luvun poliittiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen sekä terrorismin muotoihin.

4.1. Kuumen syksyn saavutukset ja kulttuuriset seuraukset

Ginsborgin mukaan kuuma syksy 1969 tulisi muistaa Italiassa erityisesti siitä, että ay-liike nousi opiskelijoiden ja nuorten työläisten aloittaman yleisen protestiliikkeen johtoon ja otti sekä työmarkkinoilla että politiikassa aloitteen itselleen.³⁰⁷ Massiivinen metalliteollisuuden työehtosopimuksen puolesta lähtenyt lakko sai hyviä tuloksia jo joulukuussa 1969.³⁰⁸ Tuosta onnistumisesta tuli jäljiteltävä esimerkki ja historiallinen pohja, jonka varaan ay-liikkeen toiminta ja strategia rakentui 1970-luvulla. Jo seuraavina vuosina vastaavanlaisia työtaisteluita nähtiin myös julkisen sektorin ja palvelualojen työkiistoissa. Olennaista oli, että lakkovaatimukseen kuului palkkojen lisäksi laajempia poliittisia tavoitteita.³⁰⁹

Strategia tuotti 1970-luvun alussa näyttäviä tuloksia ja työtaistelut alkoivat muodostua eräänlaiseksi varaventtiiliksi, jonka kautta poliittisen järjestelmän tehottomuuden tukkimat paineet pääsivät purkautumaan. Yksi merkittävimmistä uudistuksista oli *Statuto dei Lavoratori* nimellä tunnettu iso työlainsäädäntöpaketti.³¹⁰ Se toi Italiaan kauan kaivatun ajanmukaisen työlainsäädännön, joka paransi työntekijöiden oikeuksia ja irtisanomissuojaa merkittävästi etenkin suhteessa aiempiin vuosikymmeniin. Myös palkkatasoa ja työttömyysturvaa parannettiin merkittävästi: yksi Euroopan anteliaimmista ansiosidonnaisjärjestelmistä toi turvaa sinänsä jo sinänsä vaikeaksi tehtyjen irtisanomisten tapauksissa ja palkkojen ostovoima pyrittiin turvaamaan sitomalla ne *scala mobile* tunnetulla säädöksellä inflaatioon.³¹¹ Työpaikkojen ulkopuolellakin uudistettiin. Hallintouudistuksella luotiin 15 uutta aluehallintoa, joiden tarkoitus oli helpottaa liian keskitetyksi käynnyttä hallintoa. Uusia projekteja ja rahastoja etelän kehittämiseksi perustettiin. Äänestyslain uudistuksella helpotettiin neuvoa antavien kansanäänestysten järjestämistä. Sosiaalisesti ehkä merkittävin varhainen uudistus oli avioeron laillistaminen.³¹²

Kaikkia uudistustavoitteita ei tietenkään saavutettu, osa uudistuksista ei toiminut niin hyvin kuin olisi pitänyt, eivätkä ne todellakaan vastanneet kuumen syksyn liikehdinnän radikaaleimpia odotuksia.

³⁰⁷ Ginsborg 2006, 432-433. Ay-liikkeen uudesta asemasta katso myös Hine 1997, 338. Samanlainen mielipide löytyy myös Lumleyltä, Lumley 1998, 277.

³⁰⁸³⁰⁸ Ay-liikkeen voitoksi voidaan laskea esimerkiksi 40h työviikko, palkankorotusten sitominen koko maan kattaviksi. Ginsborg 2006, 429-432.

³⁰⁹ Ginsborg 2006, 431-432.

³¹⁰ *Statuto dei lavoratori* muodostaa tänäkin päivänä italialaisen työoikeusnormiston perustan. Sen synnystä ja alkuperäisestä sisällöstä katso tarkemmin Ginsborg 2006, 444.

³¹¹ Zamagni 2000, 52.; Hine 1997, 338.

³¹² Seitsemänkymmentäluvun alun uudistuksista tarkemmin katso Ginsborg 2006, 441-448.

Siitä huolimatta ne olivat onnistumisia, jotka antoivat paitsi ay-liikkeelle, myös kansalaisille itseluottamusta ja uskoa, että aktiivinen osallistuminen ja toiminta kannatti, koska sen avulla oli mahdollista kiertää vanhojen auktoriteettien ja kankeiden rakenteiden esteet. Pian sama asenne levisi orastaviin uusia identiteettejä edustavien nuorten organisaatioihin, joiden vaatimukset alkoivat myös kuulua yhä voimallisemmin.

Edustava esimerkki moderneista ja vanhoja konventioita uhmaavista tavoista käsittää ympäristöään ja identifioida itseään on naisasian ja sittemmin feminismin kehittyminen. Aina 1960-luvulle asti hegemoninen näkemys naisen roolista yhteiskunnassa ja perheessä perustui katoliseen näkemykseen, jossa mies oli perheen pää ja naisen rooli palvella tätä. Näkemyksen voimasta kertoo, että edes kommunistit eivät olleet luoneet sille vastinetta. Vaihtoehtoisen naisnäkökulman luomisen sijaan PCI:n propaganda ihanoi neuvostoperhettä, jossa oli tiukka työnjako myös sukupuolten mukaan.³¹³ Vuoden 1970 avioerolaki rikkoi merkittävästi hegemonista perheideaalia ja sukupuolikäsityksiä, ja sen kumoamiseksi asetettiin nopeasti äärioikeiston ja kirkon kampanjoinnin toimesta kansanäänestys. Kirkko kehotti italialaisia perumaan lain, puolueista DC ilmoitti tukevansa lain perumista eikä edes PCI uskaltanut avoimesti kannattaa lain puoltamista. Tästä huolimatta avioerolaki jäi äänestyksessä voimaan kirkkaasti prosentein 59-41.³¹⁴ Voitosta rohkaistuneena ja osin ay-liikkeen sukupuolisokeaan linjaan pettyneenä orastava naisliike jatkoi aktiivisen toiminnan tiellä.³¹⁵ Vuonna 1975 säädettiin laki sukupuolten tasa-arvosta perheen sisällä,³¹⁶ ja 1977 kiellettiin lailla sukupuoleen perustuva syrjintä työelämässä.³¹⁷ Lopulta 1978 säädettiin abortin hyväksyvä laki, joka kesti jälleen sen kumoamiseksi järjestetyn kansanäänestyksen.³¹⁸ Naisten lainsäädännöllisen aseman ohella feministiliike alkoi 1970-luvun loppua kohti vaikuttaa naisen asemaan emansipatorisesti myös kulttuurin saralla. Liike järjesti esimerkiksi seksististä kielenkäyttöä ja tasa-arvoista kohtelua vaativia kampanjoita sekä toi naisten näkökulmaa esiin uudenlaisen naiskirjallisuuden ja naistenlehtien muodossa.³¹⁹

³¹³ Ginsborg 2006, 264-266; Allum 2000, 31.

³¹⁴ Ginsborg 2006, 469-473.

³¹⁵ Ay-liikkeen sukupuolisokeudesta katso esim. Ginsborg 2006, 494-499 tai Allum 2000, 31-32. Esimerkiksi paljolti ay-liikkeen sanelemassa Statuto dei Lavoratorissa oli pykälä, missä kiellettiin kaikki työhön liittyvä syrjintä, mutta ei mainittu sanallakaan sukupuoleen liittyvää syrjintää. Ginsborg ja Allum myös pitävät yhtenä feministiliikkeen syntyä ay-liikkeen lisäksi opiskelija-liikkeen ja cubeihin perustuvan työväenliikkeen maskuliinista asennetta. Egalitarisista vaatimuksistaan huolimatta oli naisilla niissä lähes aina sekundaarinen rooli ja liikkeiden johto koostui lähes aina yksinomaan miehistä.

³¹⁶ Passerini 1996, 145-146; Ginsborg 2006, 499.

³¹⁷ Passerini 1996, 145-146.

³¹⁸ Passerini 1996, 145-146; Ginsborg 2006, 530.

³¹⁹ Passerini 1996, 151; Allum 2000, 32-33.

Kaikkiaan feministiliikkeen synty, kehitys ja poliittinen menestys ovat voimallinen ilmentymä uudenlaisten identiteettien ja sosiaalisen kulttuurin noususta, joka oli leimallista 1970-luvulle. Naisten lisäksi oli muitakin esimerkkejä, kuten ympäristöliike ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajava liike.³²⁰ Yleisen kulttuurin ja asenneilmapiirin puhalsivat uusia tuulia myös kouluissa, yliopistoissa, mediassa ja oikeuslaitoksessa tapahtuneet eläköitymiset ja henkilövaihdokset, joissa yleensä vasemmistolaisemmat ja liberaalimmat henkilöt korvasivat vanhemmat konservatiivisemmat.³²¹ Kaikkiaan 1970-luvun sosiaalis-kulttuurinen kehitys siis jatkoi löyhästi yleistä eurooppalaista mallia mukaillen dynaamista kehitystään. Taloudellis-poliittinen kehitys oli valitettavasti huomattavasti kankeampaa.

4.2. Kuuman syksyn taloudelliset seuraukset

Toteutetut uudistukset eivät moderniudestaan huolimatta suinkaan auttaneet talouden asettumista uusiin kasvu-uomiin, vaan pikemminkin heikensivät taloutta. Teollisuus oli osoittanut hidastumisen merkkejä jo ennen kuumaa syksyä, eivätkä palkankorotukset ja irtisanomissuojat ainakaan parantaneet sen kilpailukykyä. Samana aikaan sosiaaliturvan parantaminen, etelän tukemiseen budjetoidut lisärahat ja muut julkiset menot uhkasivat kasvaa kestäättömälle tasolle.³²²

Jo lähtökohtaisesti huono taloustilanne muuttui katastrofaaliseksi niin sanotun öljy- ja energiakriisin myötä. Kriisi alkoi Italian osalta 1973, kun Opec-maat nostivat yllättäen öljyn hintaa 70 prosenttia ja vähensivät tuotantoa 10 prosentilla, mikä nosti energian hinnan pilviin.³²³ Italian tuontienergiasta vahvasti riippuvainen teollisuus oli pulassa, kun tuotantokustannusten lisäksi kansainväliseksi yltynyt kriisi laski sen vientituotteiden kysyntää merkittävästi. Tuotantokustannusten nousua seurasi inflaatio, mikä puolestaan *scala mobilen* ansiosta nosti palkkoja ja siten edelleen kustannuksia. Inflaation ampaistessa yli 20 prosentin ei julkisen sektorin maksukyky pysynyt perässä. Alkoi massiivinen julkinen velkaantuminen,³²⁴ joka ajoi maan lopulta 1976 kansainvälisen valuuttarahaston (*International Monetary Fund*) pelastusohjelman käsiin.³²⁵

Ainoa reitti, jota pitkin tilanne alkoi purkautua, olivat tehtaiden ja tuotantolaitosten alasajo ja massairtisanomiset. Uudessa alkavan globalisaation tilanteessa se merkitsi monessa tapauksessa samanaikaista tuotannon ja investointien ohjautumista halvan työvoiman maihin. Merkittävä

³²⁰ Sukupuolivähemmistöjen liikkeestä katso esim. Passerini 1996, 153-156. Ympäristöliikkeestä katso Lumley 1990, 121-133.

³²¹ Hine 1997, 338.

³²² Ginsborg 2006, 466.

³²³ Ginsborg 2006, 473-474.

³²⁴ Mainittakoon, että nykyisen 2010-luvun vaihteen talouskriisin yhteydessä puheenaiheeksi noussut Italian suuri valtionvelka on juuri tämän seitsemänkymmentäluvun velkaantumiskehityksen peruja.

³²⁵ Öljykriisin vaikutuksista Italian talouteen katso esim. Ginsborg 2006, 473-478; Hine 1997, 339-340.

rakennemuutos kohtasi myös maahan jäänyttä tuotantoa, sillä nekin yritykset, jotka jäivät maahan, alkoivat 1970-luvun jälkipuoliskolla hajauttaa tuotantoaan pienempiin yksiköihin. Suuria tuotantolaitoksia karsittiin ja tuotantoa ketjutettiin yhä enemmän pienille ja keskisuurille alihankkijoille, jotka vaihtelivat koostumukseltaan aina 20-50 hengen konepajoista yksittäisiin keikkapohjalta kotona työskenteleviin ihmisiin. Pienen kokonsa ansiosta uudet alihankkijat olivat isoja tehdasyksikköjä joustavampia ja perhepohjaisina pääasiassa ay-liikkeen vaikutusalueen ulkopuolella, mikä mahdollisti tuotantokustannuksen pysymisen riittävän alhaisena. Toisaalta muutos merkitsi myös harmaan talouden ja veronkierron massiivista lisääntymistä pienten alihankkijoiden kompensoidessa pienempiä tuloja pimeällä työllä.³²⁶

Samaan aikaan tuotannon pienempiin yksiköihin siirtymisen kanssa alkoivat palvelusektorin ammatit työllistää yhä suurempaa osaa työvoimasta. Tällä jälkiteollistumisena tunnetulla tuotannon rakennemuutoksella oli sekä taloudellisia että sosiaalisia vaikutuksia. Taloudellisesti se alkoi kahdeksankymmentäluvun vaihteeseen tultaessa luoda hitaasti pohjaa uudelle nousulle, joskin 1970-luvulla aikalaisten oli sitä vaikea nähdä tai ennustaa.³²⁷ Sosiaalisesti se merkitsi perinteisten luokkarajojen lisääntyvää hämärtymistä. Muutokselta säästyneiden perinteisten teollisuustyöläisten, uudella tavalla organisoidun tuotantoketjun itsenäisten alihankkijoiden ja kasvavan määrän yhä erilaisemmissa palveluammateissa toimivia palkansaajia oli enää vaikea mieltää itseään ja toisiaan osana samaa tuotantosuhteiden kautta määrittyvää työväenluokkaa. Perinteisten luokkasuhteiden hämärtyamisen osuessa yhteen nousevien uusien identiteettien merkityksen kasvun kanssa alkoivat uudet tulojen, elämäntyylin, iän, ja koulutuksen kaltaisten asioiden mukaan määräytyvät statusryhmät korvata enenevässä määrin vanhat luokkaidentiteetit.³²⁸

4.3. Kuuman syksyn poliittiset seuraukset

Vuosikymmenen suureksi poliittiseksi lähtökohdaksi muodostui pyrkimys vastata kuuman syksyn yhteiskunnallisissa voimasuhteissa aiheuttamien muutosten ja kiristyvän taloustilanteen aiheuttamaan ristipaineeseen. Ay-liikkeen uusi vahva asema ja syöksykierteessä oleva taloustilanne pakottivat poliittisen eliitin etsimään uusia vaihtoehtoja, jotka mahdollistaisivat tilanteen vakavuutta vastaavat poliittiset toimenpiteet.³²⁹ Päävastuu hallituspolitiikan uuden suunnan valitsemisesta

³²⁶ Tuotantorakenteen muutoksesta katso Hine 1997, 340; Allum 2000, 20-22; Zamagni 2000, 52 ja 55-61 sekä Ginsborg 2006, 475-478.

³²⁷ Hine 1997, 340.

³²⁸ Allum 2000, 23-24.

³²⁹ Hine 1997, 339.

lankesi DC:n harteille. Siitä, millaisia uudet vaihtoehdot olisivat, vallitsi puolueen sisällä kuitenkin suuri epätietoisuus. Yksimielisiä oltiin lähinnä keskustavasemmiston epäonnistumisesta.

Merkittävin kiista DC:n sisällä käytiin kahden eri linjaa edustavan fraktion välillä. Aldo Moron johtaman vasemmistofraktion mielestä halvan työvoiman ja konservatiivisen työmarkkinapolitiikan aika oli auttamattomasti ohi, ja siksi olisi nöyrästi alettava ay-liikkeen kanssa rakentavaan dialogiin hyvinvointivaltiolitiikan toteuttamiseksi pohjoisempien maiden esimerkin mukaan. Koska PCI:lla oli edelleen puolueista suurin valta ay-liikkeen sisällä, olisi dialogia korostavan linjan omaksuminen merkinnyt väistämättä myös hallitusyhteistyöhön ryhtymistä PCI:n kanssa. Tie kohti kommunistien ja kristillisdemokraattien yhteistyötä olisi kuitenkin haastava. Vuosikymmenet ideologista poteroiden kaivamista ja nokittelua olivat luoneet sekä DC:lle että PCI:lle maineen ja äänestäjäkunnan, jonka reaktioita mahdolliseen verivihollisen kanssa aloitettavaan yhteistyöhön kumpikin puolue pelkäsi. Linjakiistan toisen osapuolen, DC:n oikeistolais-konservatiivisen fraktion mielestä yhteistyötä ei tullutkaan edes harkita. Oikeistofraktion mukaan ay-liikkeen vaatimuksiin ei olisi missään nimessä pitänyt suostua, vaan vastata niihin tiukalla raha- ja finanssipolitiikalla eli osoittamalla käytännössä, että liian suuret palkka- ja muut vaatimukset johtivat työttömyyteen. Julkisuudelta piilossa puolueen äärikonservatiivisimmat tahot jopa virittelivät omia epämääräisiä kumoussuunnitelmia hämärissä verkostoissa, joihin kuului jäseniä aina salaisen palvelun, armeijan ja poliisivoimien korkea-arvoisista virkamiehistä mafiaan, radikaaleihin uusfasistijärjestöihin ja ulkomaisten tiedustelupalveluiden agentteihin.³³⁰

Ratkaisua kahden fraktion väliselle linjakiistalle ei aluksi saatu millään aikaan, ja 1970-luvun alkuvuosien poliittinen sisältö koostui pääasiassa DC:n soutamisesta ja huopaamisesta vastakkaisten näkemysten kesken. Pikkuhiljaa ongelmien kasautuminen loi kuitenkin kasvavaa painetta päästä selkeään ratkaisuun. Kun talous alkoi ratkaisemattomalta näyttäneessä tilanteessa sukeltaa, alkoivat maassa kiertää kiusalliset huhut kulman takana odottavasta hyperinflaatiosta ja sotilasvallankaappauksesta. Kaappaushuhuille antoivat lisäuskottavuutta paitsi ajan kansainväliset tapahtumat kuten kenraali Pinochetin vallankaappaus Chilessä, myös muutamat kotimaan tapahtumat, kuten Piano Solon kaltaisten hämärien tapahtumasarjojen ja uusfasistisen terrorismin nousu julkisuuteen.³³¹ Viimeinen niitti, jonka jälkeen puolueen linjapäätöstä ei voitu enää lykätä, olivat vuoden 1976 vaalit, joissa PCI sai ennätystuloksen nousten vain neljän prosentin päähän

³³⁰ DC:n linjakiistoista katso esim. Hine 1997, 341; Pasquino 2000, 74-76; Ginsborg 2006, 441-442 .

³³¹ Hine 1997, 341; Pasquino 2000, 75, Ginsborg 2006, 478-479.

DC:sta. Tiukaksi käyneessä tilanteessa Moron johtama vasemmistolainen linja alkoi päästä niskan päälle.³³²

Uuden tilanteen vaatimat linjamuutokset olivat samaan aikaan agendalla myös PCI:ssa. Puolueen uudistussuunnitelmien arkkitehti oli 1972 puheenjohtajaksi noussut Enrico Berlinguer, joka oivalsi, että PCI:n ajautuminen pysyvään oppositioon oli tuhon tie. Ay-liikkeen ja kuumen syksyn jälkeisten protestiliikkeiden PCI:sta riippumaton toiminta osoitti, että puolueen hegemonia vasemmiston keskuudessa oli jo vaakalaudalla. Selvää oli myös, ettei demokraattisen etenemisen strategia voinut toimia. Vaikka PCI nousisi vaaleissa suurimaksi puolueeksi, ei se pystyisi takaamaan yhteiskuntarauhaa ilman yhteistyötä muiden kanssa. Ratkaisuksi luotiin Berlinguerin johdolla uusi strategia, joka nimettiin *historialliseksi kompromissiksi*.³³³ Sitä alettiin markkinoida katolista lähimmäisenrakkautta ja sosialistista oppia yhdistelevänä teoreettisena rakenteena ja ideologisena ratkaisuna, jonka avulla voitaisiin suojautua myöhäiskapitalismin ja kulutusyhteiskunnan ääri-ilmiöiltä. Käytännössä se tarkoitti pyrkimystä lähentyä PSI:n ja DC:n kanssa laajan hallituspohjan muodostamiseksi. Kun PCI vuoden 1976 vaaleissa sai ennätyskorkean äänisaaliin nousten DC:n tuntumaan, alkoivat puolueet Moron ja Berlinguerin johdolla hahmotella yhteistyön mahdollisuuksia.

Entiset veriviholliset DC ja PCI taipuivat lopulta yrittämään yhteistyötä, ja vuosina 1976-1979 Italiaa hallitsi kaksi *kansallisen solidaarisuuden* nimellä kulkevaa hallitusta. Käytännössä kyse oli Giulio Andreottin johtamista DC:n yksipuoluehallituksista, jotka nauttivat PCI:n ja PSI:n tukea oppositiosta. Vastalahjaksi tuesta DC lupautui laatimaan hallitusohjelmat yhteistyössä PCI:n ja PSI:n kanssa ja mikäli yhteistyö toimisi, oli DC omien sanojensa mukaan myöhemmin valmis aloittamaan tiiviimmän koalitioyhteistyön ja luovuttamaan myös ministerinsalkkuja vasemmistolle.³³⁴

Kuten keskustavasemmistoon aikoinaan, myös kansallisen solidaarisuuden hallitukseen kohdistui isoja odotuksia. Ennätyksellisen laajalta hallituspohjalta odotettiin tehokkaita talouden pelastustoimia ja lisää moderneja yhteiskunnallisia uudistuksia. Käytännössä kristillisdemokraattien ja kommunistien yhteistyö osoittautui kuitenkin juuri niin vaikeaksi kuin pelättiin. Muutamat sinänsä onnistuneet uudistukset kuten abortin salliva laki sekä vuokratason nousua rajoittanut laki jäivät auttamattomasti epäonnistuneen talouspolitiikan ja terrorismin varjoon.³³⁵ Vuosi 1977 oli terrorismi-iskujen määrässä mitattuna lyijyn vuosien aktiivisinta aikaa,³³⁶ ja vaikka iskut eivät kokoluokaltaan

³³² Ginsborg 2006, 503-507.

³³³ Historiallisen kompromissin taustoista, sisällöstä ja puutteista katso Ginsborg 2006, 478-483.

³³⁴ Ginsborg 2006, 507-511; Pasquino 2000, 76.

³³⁵ Kansallisen solidaarisuuden hallitusten uudistuksista katso Ginsborg 2006, 525-527.

³³⁶ Della Porta 1990a, 12-13. Kattava tilastollinen esitys terrorismin esiintymistiheyden kehityksestä löytyy Della Porta & Rossi 1984, 11-39.

olleet järin suuria, saivat ne kireässä yhteiskunnallisessa tilanteessa paljon mediahuomiota. Erityisen merkittävä tapahtuma oli Aldo Moron tapaus keväällä 1978. Brigade Rossen terroristit kaappasivat Moron ja pitivät tätä vankinaan yli kahden kuukauden ajan yrittäen kiristää valtiolta myönnytyksiä ja vangittujen terroristien vapauttamisia. Kun vaatimuksiin ei suostuttu, surmasivat terroristit Moron. Vaikka DC:a ja PCI:a kiiteltiin yhtenäisestä kannastaan olla traagisesta tilanteesta huolimatta neuvottelematta terroristien kanssa, ei tapaus kokonaisuudessaan nostanut erityisemmin hallituksen luottamusta. Pikemminkin se osoitti, kuinka heiveröisiä vaikutuksia valtion terrorisminvastaisilla toimilla oli ollut.

Talouspolitiikassa DC:n tavoitteena oli ollut integroida vasemmisto hallitukseen ay-liikkeen saattamiseksi kontrolliin, mutta sillä ei ollut mitään aikeita luovuttaa pois johtoasemaa hallituksen sisällä.³³⁷ PCI:lle tehtiinkin nopeasti selväksi, että liian radikaalit tai DC:n asemaa horjuttavat uudistusvaatimukset johtaisivat hallitusyhteistyön loppumiseen. Näin ollen PCI, joka oli historiallista kompromissia mainostaessaan luvannut syvällisiä muutoksia taloudellisissa ja sosiaalisissa rakenteissa, joutui sitoutumaan huomattavasti lupaamaansa maltillisempaan linjaan. Linjan mukaisesti se alkoi vedota työläisiin ja ay-liikkeeseen palkkamaltin ja uhrautuvaisuuden puolesta talouden pelastamiseksi. Ay-liike taipui nopeasti, ja jo 1976 tehtiin ensimmäiset uudet, maltillisemmat työehtosopimukset. Sekä PCI että ay-liike perustelivat uutta linjaa sillä, että palkkarajoitukset ja työvoiman liikkuvuuden lisääminen muun muassa irtisanomisia helpottamalla parantaisivat lopulta tuotannon kilpailukykyä, mikä vähentäisi työttömyyttä ja inflaatiota. Tulokset olivat kuitenkin laihoja. Inflaation merkittävästä laskusta huolimatta työttömyys jäi pysyvästi korkeammalle tasolle.³³⁸

Tavallaan PCI ja ay-liike olivat ottaneet tietoisin riskin lähtiessään kansallisen solidaarisuuden hallitukseen. Ne olivat suostuneet maltilliseen linjaan uskoen, että jos vasemmisto malttaisi odottaa ja antaa taloustilanteen rauhassa parantua, saisi se pikkuhiljaa pienten uudistusten kautta valloitettua sekä hallinnon avainpaikkoja että äänestäjien suosiota.³³⁹ Seuraukset olivat kuitenkin päinvastaiset, ja riski laukesi käsiin. PCI:n kannattajat ja ay-liikkeen kenttäväki pettyivät syvästi huomatessaan, että vaivalla hankittu aloite työmarkkinaneuvotteluissa ja kommunistien pääsy vihdoinkin osaksi hallitusvastuuta tarkoittivat massiivisten uudistusten sijaan markkinalogiikan ja uhrautumisvaatimusten omaksumista myös vasemmistolaisen politiikan kulmakiveksi. Katkeruutta

³³⁷ Pasquino 2000, 75-76; Ginsborg 2006, 509-511.

³³⁸ Ginsborg 2006, 509-511 ja 523-525.

³³⁹ PCI:n strategiasta kansallisen solidaarisuuden hallituksissa katso Ginsborg 2006, 510-511.

vain lisäsi huomio, ettei talous uudesta linjasta huolimatta näyttänyt erityisemmin elpyvän.³⁴⁰ Nousemisen sijaan PCI:n kannatus alkoi laskea. Toisaalta tilanne ei erityisemmin auttanut myöskään DC:n asemaa. Yhteistyö kommunistien kanssa oli edelleen merkittävälle osalle puoluetta kova pala etenkin, kun tyytymättömyys tehotonta hallintoa kohtaan alkoi näkyä myös DC:n kannattajien tyytymättömyytenä. Tammikuussa 1979 kumpikin puolue oli saanut tarpeekseen. Hallitus erosi ja pidettiin uudet vaalit. PCI:n tulos putosi neljä prosenttia, minkä jälkeen puolue ilmoitti historiallisen kompromissin päättyneen ja meni suosiolla oppositioon nuolemaan haavojaan. Myös DC:n tulos putosi aavistuksen, mutta suurimpana puolueena se muodosti uuden keskustavasemmistolaisen hallituksen.³⁴¹

4.4. Terrorismin kehitys lyijyn vuosina

Kuuman syksyn jälkeiset vuodet ja oikeastaan koko 1970-luvun alkupuolisko olivat ennen kaikkea oikeistolaisen eli mustan terrorin aikaa.³⁴² Musta terrori noudatti vuoteen 1975 asti pitkälti kuuman syksyn aikana luotua *jännitteen strategiaa* (*strategia della tensione*), jonka mukaan riittävän radikaalit ja provosoivat väkivallanteot jo valmiiksi jännittyneessä yhteiskunnallisessa tilanteessa johtaisivat joko sotilasvallankaappaukseen tai vähintäänkin valtion autoritaariseen väliintuloon, mikä pysäyttäisi yleisen vasemmistolaistumisen ja palauttaisi järjestyksen.³⁴³ Heikkenevä taloustilanne, sosiaalisen liikehdinnän jatkuminen, hallituspolitiikan epäselvä suunta ja Chilen vallankaappauksen kaltaiset tapahtumat muodostivat ympäristön, jonka puitteissa strategiaan uskottiin.

Strategian keskeisiä toteuttajia olivat muutamat pienet, mutta hyvin järjestäytyneet ryhmät, joista kuuluisimpia olivat *Ordine Nuovo* (ON) ja *Avanguardia Nazionale* (AN). Ryhmien juuret olivat paljolti MSI:ön löyhästi yhteydessä olleissa katumilitanttiryhmissä, ja suhteet puolueen äärisiipeen olivat edelleen kiinteät. MSI:n lisäksi monilla uusfasisteilla oli sympatisoijia ja tukijoita salaisen palvelun ja armeijan korkeiden virkamiesten joukossa. Kyse oli pääosin yksittäisistä, mutta vaikutusvaltaisista henkilöistä, jotka olivat nousseet korkeaan asemaan jo fasismin aikana ja onnistuneet säilyttämään asemansa myös sodan jälkeen.³⁴⁴

Jännitteen strategian alkupiste oli Piazza Fontanan isku ja pian seurasi lisää. Merkittävimpiä iskuja olivat Gioia Tauron junapommi 1970, Milanon poliisiaseman pommi 1973, Piazza della Loggian

³⁴⁰ Ginsborg 2006, 524.

³⁴¹ Ginsborg 2006, 540-541.

³⁴² Vuosina 1969-1974 Italiassa rekisteröityjen lähes 4000 poliittisen väkivallanteon taustalla oli 85% tapauksista äärioikeisto. Franzinelli 2008, 9-10. Oikeistolaisen ja vasemmistolaisen terrorismin sykleistä katso liite 2.

³⁴³ Strategia della tensionesta katso Ferraresi 164-169; Colarizi 1997, 295-296; Allum 2000, 29; Ginsborg 2006, 450-453.

³⁴⁴ Colarizi 1997, 293-294; Ganser 2009, 103.

pommi Bresciassa 1974 ja Italicus-junan pommi Toscanassa 1974, joista jokainen aiheutti lukuisia kuolemia ja kymmeniä haavoittuneita.³⁴⁵ Pommien lisäksi kuuluisa jännitteen strategiaan kuuluva tapahtuma oli Golpe Borghesen nimellä tunnettu vallankaappausyritys joulukuussa 1970. Vanhaan paavisukuun kuulunut, pitkän uran armeijassa luonut ja Fronte Nazionale –nimisen uusfasistijärjestön perustanut Junio Valerio Borghese yritti joulukuun 7. ja 8. välisenä yönä muutamien satojen sotilaiden ja joidenkin uusfasistimilitanttien voimin vallata valtionhallinnon kannalta strategiset kohteet, kuten sisäministeriön ja RAI:n päämajan. Borghesen joukot valtasivatkin sisäministeriön pariksi tunniksi, mutta tuntemattomasta syystä Borghese keskeytti suunnitelman ja veti joukot takaisin. Kaappauksen onnistumismahdollisuudet olivat joka tapauksessa pienet, mutta erityisen huolestuttavia olivat tapauksen tutkimuksissa esiin tulleet Borghesen yhteydet valtion salaisen palvelun ja armeijan johtoon.³⁴⁶

Tiedot terrorismin ja joidenkin salaisen palvelun, poliisin ja armeijan yksiköiden välisistä yhteyksistä alkoivatkin varsin nopeasti tihkua julkisuuteen ja muovasivat merkittävästi italialaisten kuvaa terrorismista 1970-luvulla. Esimerkiksi pian Piazza Fontanan iskun jälkeen nousi julkisuuteen todisteita iskun tutkimusten väärinkäytöksistä. Ensin Valpreda vapautettiin 1972 todisteiden puutteessa. Sitten kävi ilmi, että poliisi oli jättänyt huomiotta todisteita, jotka viittasivat anarkistien sijaan erääseen venetolaiseen uusfasistisryhmään, jolla oli osoitettavissa olevia suhteita salaisen palvelun everstin ja tunnetun MSI:n kannattajan Guido Giannettinin kanssa.³⁴⁷ Yhteydet nousivat uudelleen esiin ensin Borghesen tapauksen yhteydessä ja sitten 1974 niin sanotun *Rosa dei Venti* –tapauksen yhteydessä. Rosa dei Venti oli erään terrorismia tutkineen syyttäjän paljastama, muutamien salaisen palvelun ja armeijan korkea-arvoisten virkamiesten organisoima uusfasistinen järjestö, jonka tavoitteena oli luoda terrorismin keinoin otolliset olosuhteet vallankaappaukselle.³⁴⁸

Jatkuvasti esiin tulleet uusfasististen terroristiryhmien ja salaisen palvelun sekä armeijan yhteydet heikensivät italialaisten luottamusta valtioon. Epäluottamusta lisäsivät lukuisat tragikoomiset mittasuhteet saaneet oikeusprosessit koskien uusfasistien iskuja. Niissä iskuista vastanneet terroristit saivat järjestäen lievähköjä tuomioita, ja vaikka lähes aina saatiin osoitettua terroristien nauttineen salaisesta palvelusta tulleesta ulkoisesta tuesta, ei tuen antajia kyetty juuri koskaan riittävin todistein osoittamaan.³⁴⁹ Lopulta 1970-luvun puolivälissä tilanne muuttui. Julkinen paine mustan terrorin ja salaisen palvelun yhteyksien selvittämiseksi oli kasvanut erittäin suureksi, joten yhteistyötään PCI:n

³⁴⁵ Ferraresi 1995, 232-241.

³⁴⁶ Golpe Borghesesta katso esim. Ferraresi 1995, 220-232 tai Ginsborg 2006, 452-453 tai Ganser 2009, 120-124.

³⁴⁷ Ginsborg 2006, 450.

³⁴⁸ Rosa dei Ventin tapauksesta katso Ginsborg 2006, 470-471.

³⁴⁹ Ginsborg 2006, 451-452.

kanssa aloitteleva DC päätti puuttua tilanteeseen palauttaakseen kansan luottamusta valtioon. Toteutettiin salaisen palvelun organisaatiouudistus, jonka yhteydessä koko instituutio puhdistettiin fasistimielisistä virkamiehistä. Samantyyppinen puhdistus tehtiin myös oikeuslaitoksessa, jossa vastuu terrorismin vastaisista oikeusprosesseista siirrettiin uusille ja nuoremmille, pääosin fasisminvastaisemmille syyttäjille ja tuomareille. Lisäksi poliisin toimivaltuuksia laajennettiin terrorismia koskevien toimenpiteiden suhteen. Uudistusten seurauksena suuret määrät uusfasistisia terroristeja saatiin kiinni, tuomiot muuttuivat ankarammiksi ja keskeisimmät terroristiorganisaatiot kuten ON ja AN hajotettiin.³⁵⁰

Myös vasemmistolainen eli punainen terrorismi alkoi hiljalleen saada muotoaan 1970-luvun taitteen molemmin puolin. Punaiselle terrorismille oli aluksi leimallista pienten, mutta äärimmilleen ideologisoituneiden ja keskenään kilpailevien ryhmien suuri määrä.³⁵¹ Niiden juuret olivat 1960-luvun lopun opiskelijaliikkeen ja CUBi:en radikaaleimmissa piireissä. Näille kylmän sodan vastakkainasettelun ilmapiirissä kasvaneille nuorille DC:n johtama valtio oli edustanut kapitalistisen luokan riiston välinettä ja vuosikymmenen lopun protestiliike radikaalia massoista lähtevää pyrkimystä vapautua riistosta.³⁵² Pettymys oli suuri, kun vallankumouksen lähtölaukaukseksi uskottu protesti kanavoituikin perinteisen ay-liikkeen alaisuuteen, etenkin kun ay-liikkeen 1970-luvun alkuvuosina taistelemaat uudistukset olivat kaikkea muuta kuin vallankumouksellisia siirtymiä kohti sosialismia.³⁵³

Punaisen terrorismin ideologia perustui pääosin juuri protestiliikkeen maltillistumisen aiheuttamasta pettymyksestä kumpuavalle marxilaiselle analyysille. Analyysin ytimessä oli ajatus, että hyytymässä oleva protesti etenkin tehtaissa ja nuorten keskuudessa piti sytyttää uudelleen ja palauttaa kuviteltuihin radikaaleihin lähtökohtiinsa. Aluksi punaisen terrorismin strategiaksi muodostui *aseellinen propaganda (propaganda armata)*, eli uuden radikaalin protestin kiihottaminen näyttävin iskuin tarkoin valikoituja kohteita vastaan. Ensimmäisinä kuuman syksyn jälkeisinä vuosina kohteeksi valikoituivatkin lähinnä yksittäiset pääoman edustajaksi luokitellut henkilöt ja asiat kuten epämiellyttävät työnjohtajat, irtisanomisista vastanneet tehtaanjohtajat ja yritysten omaisuus. Vuosikymmenen puoliväliä kohden kohteeksi joutuivat yhä enemmän myös poliittiset vastustajat kuten MSI:n kannattajat, uusfasistit ja oikeistolaisina pidetyt tuomarit.³⁵⁴

³⁵⁰ Ferraresi 1995, 244-245.

³⁵¹ Della Porta 1990a, 17.

³⁵² Ginsborg 2006, 485-487.

³⁵³ Clementi 2008, 14.

³⁵⁴ Punaisen terrorismin ideologiasta ja juurista katso Ginsborg 2006, 487-490; Colarizi 1997, 278-282; Della Porta 1990a, 19-24; Clementi 2008, 26-34.

Seitsemänkymmentäluvun puoliväliin asti iskut olivat pääasiassa verettömiä, pieniä pahoinpitelyjä tai lyhytaikaisia kidnappauksia sekä koneiden sabotointia ja autojen polttamisia.³⁵⁵ Pienimuotoinen toiminta ei tuottanut kuitenkaan toivottuja tuloksia. Päinvastoin. Protestiliike osoitti enenevässä määrin laantumisen ja hajautumisen merkkejä teollisuuden ja tuotantorakenteen alkaessa hajautua ja mustan terrorismin huomattavasti suurempien iskujen saadessa valtaosan huomiosta. Seurauksena valtaosa pienemmistä punaisen terrorismin ryhmistä hajosi ja jäljelle jääneet, joista kuuluisin oli *Brigate Rosse (BR)*, radikalisoituivat entisestään.³⁵⁶

Esimerkiksi BR:ssa aseellisen propagandan tilalle uudeksi strategiaksi otettiin *hyökkäys valtion sydämeen (attacco al cuore dello stato)*. Taustalla oli radikaali analyysi, jonka mukaan talouskriisin alkaminen, työttömyyden merkittävä kasvu ja alkava tuotannon siirtyminen ulkomaille tulkittiin niin, että valtiosta oli tullut ylikansallisen pääoman etuja ajava ”imperialistis-kapitalistinen väline”³⁵⁷. PCI:n ryhtyminen yhteistyöhön DC:n kanssa ja kansallisen solidaarisuuden nimissä esitetyt vetoomukset palkkamaltin ja taloudellisen talkoohengen puolesta vahvistivat radikaalien käsitystä, sillä ne tulkittiin merkinä viimeistenkin vastarinnan rippeiden integroitumisena ylikansallisen pääoman talutusnuoraan. Koko valtioinstituution jouduttua täten vihollisen haltuun, ei kesy aseellinen propaganda enää riittänyt. Oli hyökättävä valtion sydämeen iskemällä erityisesti valtion palveluksessa olevia henkilöitä kohtaan.³⁵⁸ Ja mitä näkyvämmiin, sen parempi.

BR:n uusi strategia oli kuitenkin jäädä kokonaan toteuttamatta, sillä 1970-luvun puoliväliin mennessä poliisi oli saanut kiinni suurimman osan järjestön alkuperäistä johtoa ja jäseniä. Itse asiassa 1975 näytti hetken aikaa siltä, että terrorismi oli Italiassa voitettu ongelma. BR:n heikon tilan ja äärioikeistolaisten ON:n ja AN:n hajottamisen myötä alkuperäisiä kuuman syksyn aikana terrorin tielle lähteneitä militantteja oli vapaana enää kourallinen. Monen terrorismiorganisaation toiminta oli jo käytännössä loppumassa, kunnes ne alkoivat saada yhtäkkiä lisää nuoria jäseniä.³⁵⁹

Kiihtyvät talousvaikeudet ja sen seuraukset kuten kasvava rakennetyöttömyys iskivät lujaa nuorimpaan sukupolveen, joka oli kasvanut hyvinvoinnin ja kulutuskeskeisyyttä korostavan kulttuurin aikana. Syntyi uusi nuorisoprotestin aalto, joka tunnetaan nimellä *movimento del '77* eli vuoden 1977 liike. Vuoden 1977 liike oli alun perin yleisprotesti, jota pidetään vuodesta 1968 jatkuneen yleisen protestiliikehdinnän viimeisenä kuohahduksena. Se voidaan jakaa väkivaltaiseen ja

³⁵⁵ Della Porta 1990a, 20-22; Clementi 2008, 34.

³⁵⁶ Della Porta 1990b, 94-96.

³⁵⁷ BR käytti tästä välineestä nimitystä *stato imperialista dei multinazionali* eli ylikansallisten imperialistinen valtio. Clementi 2008, 52; Galli 1986, 110-111.

³⁵⁸ Clementi 2008, 52-60; Galli 1986, 318.

³⁵⁹ Galli 1986, 110; Clementi 2008, 64-69.

väkivallattomaan haaraan. Kumpikin haara erosi 1960-luvun lopun edeltäjistään sikäli, että aiemmat muutosliikkeet pohjasivat vahvasti perinteisiin ideologioihin ja niihin liittyvään ryhmäajatteluun. Uudet aktivistit olivat nähneet vanhojen muutosliikkeiden rajalliset saavutukset, ja olivat perinteisten poliittisten instituutioiden lisäksi pettyneitä ylipäänsä kaikkiin poliittisiin muutosliikkeisiin. Vuoden 1977 liikkeen protestissa painottuikin ideologioiden ja järjestäytymisen sijaan spontaani toiminta.³⁶⁰

Valtaosa aktivismista oli alun perin luovaa ja väkivallatonta protestia, joka ilmeni muun muassa koulujen ja katujenvaltauksina sekä isoina katumielenosoituksina. Liikkeellä olivat niin feministit, sukupuolivähemmistöt, opiskelijat kuin monet muutkin.³⁶¹ Pian suurimman huomion saivat kuitenkin ääripoliittisia aatteita edustaneet radikaalit, jotka pitivät väkivaltaa henkilökohtaisen systeemin hylkäämisen symbolina ja ainoana poliittisen aktivismin tapana. Radikaalien tavaksi tuli esimerkiksi ”kaapata” rauhanomaiset mielenosoitukset. Tavallisiksi osallistujiksi naamioituneet radikaalit odottivat, kunnes mellakkapoliisin ja mielenosoittajien jännitteet olivat kärjistyneet, minkä jälkeen reppuihin ja takkien alle piilotetut polttopullot ja aseet kaivettiin esiin, kylvettiin tuhoa ja toivottiin tilanteen kärjistymistä. Tuloksena oli usein massiivisia yhteenottoja, haavoittuneita ja jopa ruumiita.³⁶²

Vuodesta 1977 tuli lopulta uhrien ja iskuiksi luokiteltavien tapahtumien määrällä mitattuna lyijyn vuosien verisin. Valtaosalle iskuista ja niitä tehneistä ryhmistä oli kuitenkin tyypillistä toiminnan spontaanisuus, sattumanvaraisuus, ja kiinteän organisaation puute. Spontaaniuden ja organisaatiottomuuden painottamisen seurauksena ryhmät jäivät lyhytikäisiksi ja iskujen poliittinen vaikutus vähäiseksi, sillä niitä oli paikoin vaikea erottaa päämäärättömästä nuorisohulinoinnista.³⁶³ Sama kohtalo oli koko vuoden 1977 liikkeellä, joka osoitti hiipumisen merkkejä jo vuoteen 1978 tultaessa. Liikkeellä oli kuitenkin merkitystä terrorismin historialle. Sen radikaaleimmat tapahtumat saivat laajaa mediahuomiota ja etenkin ajan lehtikuvat syöpyivät aikalaisten tietoisuuteen tehden terrorismista merkittävän kansallisen puheen- ja huolenaiheen.³⁶⁴ Kuolemaisillaan olevien vanhojen ääriliikkeiden piirissä sen aiheuttamat levottomuudet puolestaan tulkittiin virheellisesti massojen vallankumousalttiuden merkiksi.³⁶⁵

Vuoden 1977 protesti-ilmapiiirin siivittämänä myös BR aloitti hyökkäyksensä valtion sydämeen. Ensin toteutettiin laaja kampanja taantumukselliseksi valtiojärjestelmän palvelijoiksi katsottuja

³⁶⁰ Ferraresi 1995, 287-299; Della Porta 1990b, 76-81; Ginsborg 2006, 513-516.

³⁶¹ Della Porta 1990b, 80-81; Ginsborg 2006, 514-515.

³⁶² Ginsborg 2006, 513-516; Della Porta 1990b, 84-87.

³⁶³ Della Porta 1990b, 220; Ferraresi 287-290.

³⁶⁴ Katso liite 3.

³⁶⁵ Della Porta 1990b, 81-82; Clementi 2008, 64-69.

toimittajia ja oikeuslaitoksen edustajia vastaan.³⁶⁶ Iskut olivat aiempaa verisempiä: joko kylmäverisiä teloituksia tai niin sanottuja *gambizzazioneja* eli lähietäisyydeltä polviin suunnattuja laukauksia, jotka veivät uhrilta kävelykyvyn. Strategian huipentuma oli Aldo Moron kidnappaus ja murha keväällä 1978. DC:n ja PCI:n välisen yhteistyön arkkitehtina Moro edusti radikaaleille pahimmanlaatuista imperialistis-kapitalistisen valtion agenttia. BR:n iskuryhmä murhasi Moron henkivartiokaartin ja ryösti entisen pääministerin keskellä Rooman aamuruuhkaa ja vei tämän panttivangiksi tuntemattomaan paikkaan. BR piti Moroa panttivankinaan vajaat kaksi kuukautta vaatien tämän vapauttamisesta vastineeksi muutamien pidätettyjen vasemmistoterroristien vapauttamista. Neuvottelut hallituksen ja terroristien välillä jatkuivat 54 vuorokauden ajan, kunnes Moron ruumis löydettiin auton takakontista Rooman keskustasta, symbolisesti DC:n ja PCI:n päämajan puolivälistä.³⁶⁷

Moron murha oli vedenjakaja, jonka jälkeen terrorismiongelmiaan Italiassa alettiin onnistuneesti puuttua. Vuoden 1977 sattumanvaraiset, mutta näyttävät terrori-iskut sekä yhden maan johtavan poliitikon kuolema terroristien käsissä saivat valtiokoneiston ja hallinnon vakuuttumaan, että kovat keinot olivat tarpeen. Perustettiin uusi terrorisminvastainen yksikkö ja luotiin laki, jonka nojalla virkavalta saattoi neuvotella kiinni jääneitä terroristeja yhteistyöhön viranomaisten kanssa vastineeksi tuomion alentamisesta. Yhä useampi entinen terroristi tarttui tilaisuuteen ja alkoi antaa ilmi yhä vapaana olevia.³⁶⁸ Terrorismin uhriluvut pysyivät vielä jonkun aikaa korkealla³⁶⁹, mutta 1980-luvulle tultaessa merkittävimmät terroristijärjestöt oli tehty vaarattomiksi ja ilmiö oli väistämättä marginalisoitumassa.

4.5. Il riflusso

Kuten todettua, Italian yhteiskunnallista kehitystä kylmän sodan aikana voi hahmottaa ajattelemalla sitä poliittis-hallinnollisen pysähtyneisyyden ja kansalaisyhteiskunnan dynaamisen kehityksen välisenä jännitteenä. Seitsemänkymmentäluku oli monessa mielessä kyseisen jännitteen kulminaatiovaihetta. Sen selkein ilmenemismuoto oli 1960-luvun lopun kollektiivisten protestiliikkeistä alkanut sosiaalinen liikehdintä, joka jatkui säännöllisen epäsäännöllisenä kuohahtaen viimeisen kerran suuresti vuoden 1977 liikkeen muodossa. Poliittinen ja hallinnollinen taso yritti sovittautua muuttuvaan tilanteeseen taloustilanteen asettaessa sille kuitenkin omat haasteensa. Seitsemänkymmentäluvun viimeisinä vuosina, etenkin Moron tapauksen jälkeen

³⁶⁶ Clementi 2008, 64-69; Allum 2000, 30.; Ginsborg 2006, 516-517.

³⁶⁷ Ginsborg 2006, 517-519.

³⁶⁸ Allum 2000, 30; Ginsborg 2006, 519-521; Ganser 2009, 125-126.

³⁶⁹ Terrori-iskuista johtuneita kuolemantapauksia rekisteröitiin vielä 29 kappaletta vuonna 1978, 22 vuonna 1979 ja 30 vuonna 1980. Ginsborg 2006, 519.

yhteiskunnalliset jännitteet alkoivat kuitenkin lientyä. Lientymisestä on usein käytetty termiä *il riflusso*, jolla viitataan lyijyn vuosille tyypillisen ideologisen ja poliittisen aktivismin ja vastakkainasettelun lientymiseen.³⁷⁰ Kyseessä oli moniulotteinen prosessi, jonka lyhyt tarkastelu tarjoaa myös hyvän näkökulman lyijyn vuosien viimeisen suuren terrori-iskun, Bolognan iskun herättämän keskustelun kontekstin ymmärtämiseen.

Il riflusso näkyi selkeästi kolmella tasolla. Niin sanotun perinteisen politiikan eli puolueiden ja parlamentaaristen voimasuhteiden tasolla merkitsi kansallisen solidaarisuuden loppuminen tietyssä mielessä viimeisenkin katsomattoman kortin paljastumista. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneen ja muovautuneen puolueasetelman realistisesti ajateltavissa olevat vaihtoehdot oli kokeiltu, eikä edes PCI:n nousu hallitukseen ollut tuonut suurta muutosta. Toki moni puolue oli käynyt tai käymässä läpi sukupolven vaihdosta ja strategioita mietittiin uudelleen, mutta mitään edes etäisesti radikaalia käännettä ei ollut odotettavissa. Markkinatalous ja liberaalidemokratia olivat saavuttaneet melko vakaan aseman, mutta poliittinen näkymä tulevaisuuteen alkoi olla melko horisontiton ja vaihtoehdoton. Tuotantorakenteen jälkiteollistumisen vaikutukset, elintason nousu ja lisääntynyt koulutus edesauttoivat uskonnon ja perinteisten luokkajakojen kaltaisten vanhojen auktoriteettien varana rakentuneiden identiteettien korvautumista uusilla ja henkilökohtaisemmilla identiteeteillä. Seurauksena oli tietyssä mielessä kasvava epäusko ja jopa kielteinen suhtautuminen politiikkaan ja sen edustamiin perinteisiin ideologioihin.³⁷¹

Toinen taso, jolla il riflusson vaikutukset olivat ilmeisiä, oli lähes vuosikymmenen kestäneen ja eri muotoja saaneen protestiliikeshinnän maltillistuminen ja asettuminen vakiintuneisiin institutionaalisiin puitteisiin. Protestiliikkeen maltillistumiselle oli kaksi syytä. Ensinnäkin, vaikka protestin eri muodot harvoin saavuttivat täysin alkuperäisiä tavoitteitaan, riittivät vuosikymmenen uudistukset puutteistaan huolimatta tyydyttämään monin paikoin niiden sekundaariset tavoitteet. Uudistusten myötä 1980-luvun taiteen Italia oli monista ärsyttävistä puutteistaan huolimatta moniarvoinen hyvinvointivaltio.³⁷² Se ei ehkä kestänyt vertailua Skandinavian maihin tai Länsi-Saksaan, mutta italialaiset saivat silti nauttia järjestelmästä, jossa muodolliset vapaudet ja tasa-arvo olivat taattuina samoin kuin eläke-, työttömyys- ja sosiaalivakuutuksen ynnä muiden turvarakenteiden kohtuullinen taso. Nuoret ja ei enää niin nuoret protestoijat ymmärsivät saavuttaneensa kaiken realistisesti saavutettavissa olevan, mikä katkaisi siivet niiden vaatimusten radikaalilta ytimeltä. Toisekseen maltillistumista edesauttoi, että terrorismin suuri huomio oli vienyt tilan rakentavalta

³⁷⁰ Allum 2000, 30; Ginsborg 2006, 516.

³⁷¹ Ginsborg 2006, 538-540;

³⁷² Ginsborg 2006, 530-531; Allum 2000, 28.

sosiaaliselta protestilta kärjistämällä kaiken tyytymättömyyden vastakkainasetteluksi valtion ja aseistettujen joukkojen väliseksi konfliktiksi.³⁷³ Kun samaan aikaan alkoivat Italiassa kukoistaa ensimmäiset nuorison vaihtoehtokulttuurit kuten punk- ja rock-kulttuuri, löysi yhä useampi nuori henkisen kotinsa näistä poliittis-ideologisesti sitoutumattomista tai korkeintaan löyhästi sitoutuneista uusista alakulttuureista.

Kolmas taso, jolla il riflusso näkyi, olivat työmarkkinat. Vielä 1970-luvun puolivälissä ay-liikkeellä oli kuumen syksyn pohjalta luotu etulyöntiasema, jota vastaan työnantajat eivät ainakaan suoraan asettua. Pikkuhiljaa kasvava työttömyys, pääomapako ulkomaille sekä tuotantorakenteen muutos ja eriytyminen olivat hajottaneet työväen itseluottamusta ja yhtenäisyyttä siinä määrin, että ay-liikkeen voima alkoi hiipua. Symbolinen käänne oli 1979, kun Fiat irtisanoi 61 työläistä, joiden joukossa oli lukuisia tärkeitä luottamusmiehiä ja ay-liikkeen militantteja. Ay-liike yritti kasata joukkojaan näyttävän vastalauseen puolesta, mutta kenttäväki ei osoittanut erityistä innostusta lähteä mukaan. Heikkouden aistittuaan Fiat aloitti massiiviset uudistukset irtisanoen puolet työvoimastaan seuraavina vuosina. Ay-liike yritti viimeisessä ponnistuksessaan julistaa kaikki Fiatin tehtaat kattavan lakon, mutta yritys epäonnistui. Kuukauden lakkoilun jälkeen Torinon keskustassa pidettiin suurmielenosoitus, jossa sekä työläiset että toimihenkilöt osoittivat mieltään ay-liikkeen lakkopoliitiikkaa vastaan vaatien lakon purkamista. Ay-liikkeen oli pakko nöyrytyä ja antaa Fiatille periksi.³⁷⁴ Kuumen syksyn viimeisetkin helteet olivat ohitse. Näin siitäkkin huolimatta, että vain kaksi kuukautta aiemmin oli Bolognan rautatieasemalla tapahtunut lyijyn vuosien verisin pommi-isku, joka oli yhä selvittämättä.

³⁷³ Ginsborg 2006, 538-539; Allum 2000, 30.

³⁷⁴ Ginsborg 2006, 540-545.

5. Bolognan isku

Bolognan isku tapahtui lauantaina 2.8.1980 kello 10.25, kun kaupungin päärautatieaseman toisen luokan odotussalissa räjähti laukkuun piilotettu pommi. Pommi oli sijoitettu odotussalin ja raiteiden välisen kantavan seinän viereen siten, että räjähdysten seurauksena koko asemarakennuksen toinen siipi romahti. Ihmisiä jäi loukkuun sisälle ja ympäriinsä sinkoileva roju levitti tuhoa aseman viereiselle piazzalle, raiteille ja alikulkutunneleihin. Bologna on tärkeä rautateiden risteyskohta ja alkaneesta lomasesongista johtuen asemalla oli suhteellisen ruuhkaista. Siksi iskusta tuli lyijyvuosien historian verisin. Iskussa kuoli välittömästi 76 ihmistä uhriluvun noustessa seuraavien viikkojen aikana 85 henkeen. Yli 200 ihmistä haavoittui, moni pysyvästi.

Viralliset tietolähteet puhuivat aluksi onnettomuuden mahdollisuudesta,³⁷⁵ mutta julkinen mielipide, l'Unità ja Corriere mukaan lukien, piti alusta lähtien selvänä, että kyseessä oli attenttaatti. Muutaman päivän perästä tieto myös virallistettiin. Kukaan ei ilmoittautunut iskun tekijäksi, mutta julkinen mielipide piti lähes varmana, että teon takana olivat uusfasistit.³⁷⁶ Arvelut tekijöistä perustuivat aiempaan kokemukseen terrorismista. Tapa iskeä nimettömästi sattumanvaraisiin ihmisiin oli muodostunut nimenomaan mustan terrorin tunnuspiirteeksi. Lisäksi isku ajoittui lähes päivän tarkkuudella kuusi vuotta aiemman, uusfasistien viimeisimmän suuren iskun vuosipäivään, vieläpä samalla rataosuudella kuin viimeksi.³⁷⁷ Elokuun neljäs 1974 oli uusfasistien pommi suistanut raiteiltaan *Italicus* –nimisen pikajunan Val di Sambrossa Firenzen ja Bolognan välissä. Pommi oli tuolloin ajastettu räjähtämään juuri Bolognan asemalla, mutta junan myöhästelystä johtuen se laukesi edeltävällä rataosuudella. Myös viranomaiset suuntasivat iskun tutkimukset paljolti äärioikeistoon, mutta Piazza Fontanan tapauksesta poiketen lukuisista pidätyksistä ja kuulusteluista huolimatta poliisi ei vanginnut yhtään epäiltyä.

Iskun välittömään kontekstiin kuuluu kaksi seikkaa, jotka vaikuttivat tapahtuman tulkintaan. Ensinnäkin isku osui hieman oudosti tilanteeseen, jossa yhteiskunnallinen tilanne näytti lipuvan pitkästä ajasta kohti vakaampaa tilaa. Siinä missä Piazza Fontanan isku osui hallituskriisin, talouskasvun taittumisen, työmarkkinatilanteen tulehtumisen ja nuoren polven lisääntyvän radikalisoitumisen jännittämään yhteiskunnalliseen tilanteeseen, olivat vuodet 1979-1980 olleet pikemminkin yhteiskunnallisen ilmapiirin rauhoittumisen aikaa. Poliittisella kentällä PCI oli vapaaehtoisesti vetäytynyt oppositioon kansallisen solidaarisuuden hallitusten epäonnistuttua ja sen

³⁷⁵ Roma attende che si sciogla il tragico rebus: ordigno o disgrazia?, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

³⁷⁶ È una bomba, quasi certo nera, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

³⁷⁷ Un'ombra nera sul riposo degli italiani, *Corriere Della Sera* 3.8.1980; Dietro l'altra strage di agosto, *Corriere Della Sera* 3.8.1980; Più informazione e più determinazione contro le trame fasciste, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

kannatus osoitti vuoden 1979 vaaleissa merkkejä selkeästä laskusuhdanteesta. Vasemmisto oli hajanainen ja menettämässä asemiaan. Oikeastaan ainoa suunta politiikassa oli kohti uusia keskustavasemmistohallituksia. Mitä työmarkkinatilanteeseen tulee, olivat juuri vuodet 1979-1980 käännekohta, jolloin työnantajapuoli sai lähes 15 vuoden jälkeen aloitteen takaisin itselleen. Myös terrorismi oli ilmiönä kääntynyt ainakin määrällisesti selkeään laskuun vuoden 1977 aktiivisen kauden ja Moron tapauksen jälkeen. Kaikkiaan yhteiskunnallinen tilanne ei ollut kovinkaan jännittynyt.

Toinen tapahtuman tulkintaan vaikuttanut seikka oli, että toteutuksensa puolesta isku edusti paluuta vanhaan. Isot pommit julkisilla paikoilla sattumanvaraisine uhreineen olivat olleet yleisiä Piazza Fontanan jälkeisinä jännitteen strategian vuosina 1970-luvun alussa, mutta *Italicus* –iskun jälkeen ne olivat loppuneet. Myöhempi sekä vasemmistolainen että oikeistolainen terrori oli koostunut pääasiassa pienehköistä, harkittuihin kohteisiin suunnatuista iskuista. Nimettömällä, sattumanvaraisiin ihmisiin kohdistetuilla pommeilla tuskin saattoi olla muuta toimintalogiikkaa kuin yleisen jännitteen lisääminen, joten moni ihmetteli, miksi niitä käytettäisiin yhteiskunnallisten jännitteiden jo pääosin purkauduttua.

Iskun laajuus ja sen kontekstin herättämät kysymykset tekivät tapahtumasta iskua seuraavan viikon lehtien pääpuheenaiheen, ja siihen palattiin paikoin vielä pitkään. L'Unità ja Corriere kirjoittelivat iskua seuranneen viikon ajan tapahtuneesta keskimäärin yli kymmenen kirjoitusta päivittäin.³⁷⁸ Tapahtuma koettiin kummassakin lehdessä tärkeydessä pääkirjoitustasoiseksi yhtä l'Unitàn numeroa lukuun ottamatta koko viikon. Keskeiseksi aiheeksi nousi heti pohdinta iskun ja terrorismin merkityksestä. Aiheen käsittelyyn kuului pohdintaa iskun tekijästä ja motiiveista sekä yleisemmin terrorismin ja sen vastaisen taistelun merkityksestä, historiasta ja tulevaisuudesta. Merkittäviä tapahtumia joiden kautta iskua ja sen vaikutuksia puitiin, olivat pääasiassa vapaaehtoisvoimin toteutetut iskun jälkeiset raivaus-, ensiapu- ja hoitotyöt, terrorismin vastaiset mielenosoitukset ja lakot sekä uhrien julkinen hautajaistilaisuus Bolognan keskustassa.

Corrieren ja l'Unitàn Bolognan iskua koskevan kirjoittelun analyysi rakentuu Piazza Fontanan analyysistä tuttuun tapaan Thijsin tyypittelyn pohjalta. Ensimmäisessä alaluvussa hahmottelen toimijuuselementtiä. Toisessa analysoin terrorismin sekä siihen liittyvien toiseuksina ymmärrettävien ilmiöiden esityksiä. Historiallisen kehityksen luonnetta ja aikataloutta koskeva analyysi sisältyy kahteen pääalalukuun ja lopussa on yhteenveto, jossa analyysin tulokset suhteutetaan toisiinsa.

³⁷⁸ L'Unità käsitteli iskua pelkästään ensimmäisen viikon aikana 153 kirjoituksessa, Corriere 86 kirjoituksessa.

5.1. Toimijat

Lehtien osakertomusten toimijuutta analysoin tuttuun tapaan uhriuden ja vastuullisuuden näkökulmasta: mikä määriteltiin iskun puolustamisen arvoiseksi kohteeksi ja keiden harteille lankesi vastuu sen puolustamisesta? Täydennän tätä pääosin abstraktin tason tarkastelua analysoimalla pelastustöistä, terrorisminvastaisista mielenosoituksista ja lakoista sekä uhrien hautajaisista luotua kuvaa. Ne olivat konkreettisia, iskun välittömään kontekstiin liittyviä tapahtumia ja sosiaalista toimintaa, joiden kautta sinänsä abstrakti toimijuus yhdistettiin konkreettisiin tapahtumiin Bolognan iskun yhteydessä.

5.1.1. *L'Unità*: Uhrina jokamiehen Italia, joka tekee töitä ja maksaa kaiken

*L'Unità*n esityksissä Bolognan isku yhdistettiin alusta pitäen äärioikeistoon ja sen kohteeksi nähtiin demokratia. Tämä lähtökohta tuli selväksi lukuisissa esityksissä.³⁷⁹ Kuvaava esimerkki on toisen iskun jälkeisen päivän etusivu, jonka otsikossa iskua luonnehdittiin ”uudeksi raivoisaksi hyökkäykseksi demokratiaa vastaan”.³⁸⁰ Viereisessä PCI:n johdon tiedotteessa tapahtumaa kuvailtiin seuraavasti:

Jälleen yhden verilöylyn piirteet ja ensimmäiset tutkimuslinjat tuovat valoon samanlaisen fasistisen ja natsistisen leiman kuin Piazza Fontanalla Milanossa, Piazza della Loggiaalla Bresciassa ja Italicus –junassa. Kyseessä on sama verenhimoinen hulluus, sama raaka halu kylvää terroria ja kuolemaa. On haluttu näyttää erottelematta puolustuskyvyttömiä kansalaisia, naisia ja lapsia, kokonaisia perheitä näiden valmistautuessa lähtemään lomalle. Uusi lähtemätön häpeätahra on jätetty demokratian ja ihmisyyden vastustajien toimesta.³⁸¹

PCI:n tiedotteen vieressä pääkirjoituksen sijalla haastateltiin PCI:n valtioasioiden osaston johtajaa Ugo Pecchiolia, jonka mukaan iskun konkreettinen tavoite oli saada aikaan ”epätoivoa ja hämmennystä julkisessa mielipiteessä” ja ”ravistella demokraattisia instituutioita”.³⁸²

*L'Unità*n osakertomuksen lähtökohdat olivat siis samantapaiset kuin Piazza Fontanan tapauksessa: iskun kohde oli demokratia. Samankaltaisuudesta huolimatta merkittävä ero on kuitenkin tavassa esittää iskun uhrin eli ne, joita vastaan demokratiaa horjuttavilla iskuilla haluttiin hyökätä. Piazza Fontanan yhteydessä demokratian vastainen isku merkitsi ensisijaisesti pyrkimystä estää työläisiä taistelemasta sosiaalisten voittojen ja demokraattisten oikeuksien puolesta. Työläisten taistelua haluttiin vastustaa ja uhrin Banca Nazionale dell'Agricoltura olivat lihallisia esimerkkejä arkisesta taistelusta. Luokkanäkökulma oli vahvasti läsnä. Bolognan iskun yhteydessä *L'Unità*n uhrikuva on moniulotteisempi tavalla, joka heijastelee jälkitekollistumisen seurauksena tapahtunutta

³⁷⁹ La pietà e il dubbio, *L'Unità* 3.8.1980; Una strage spaventosa, *L'Unità* 3.8.1980; La sanguinaria strategia del tritolo, *L'Unità* 4.8.1980; Comunicato della direzione, *L'Unità* 4.8.1980; Nuove leve attorno a vecchi “esperti” del massacro, *L'Unità* 5.8.1980.

³⁸⁰ Sono stati i fascisti, *L'Unità* 4.8.1980.

³⁸¹ Comunicato della direzione, *L'Unità* 4.8.1980.

³⁸² Intervista con Pecchioli, *L'Unità* 4.8.1980.

luokkaidentiteettien hämärtymistä. Työväenluokan rinnalle nousee laajempi näkemys kansasta tai kansalaisyhteiskunnasta, jonka etujen mukaista demokraattisen järjestyksen suojeleminen oli. Erittelen seuraavassa tätä sekanäkökulmaa tarkemmin.

L'Unità oli edelleen kommunistipuolueen äänenkannattaja, joten on melko luonnollista, että työväenluokan näkökulma oli lehdessä aina vähintään jonkinlaisella metatasolla läsnä. Tässä tapauksessa oman sysäyksensä kohti työväen, tai ainakin PCI:n näkökulmaa antoi iskun tapahtuminen juuri Bolognassa, joka ei ollut poliittisesti täysin neutraalia maaperää. Kaupunki ja koko Emilia-Romagnan alue oli aikanaan kuulunut Kirkkovaltion periferia-alueisiin, kärsinyt paavin ja kirkkohallinnon väärinkäytöksistä ja muodostunut siten sosialistisen vastakulttuurin sydänaalueeksi. Toisen maailmansodan jälkeen alueesta tuli osa PCI:n kannatuksen selkärankana tunnettua punaista vyöhykettä. Etenkin Bologna oli eräänlainen PCI:n näyteikkuna, *città rossa*, jonka avulla esitettiin kommunistisen paikallishallinnon hyviä puolia.³⁸³

Työväenluokan ja poliittisen vasemmiston näkökulma tuotiinkin muutamissa kirjoituksissa esiin juuri Bolognalle annetun merkityksen kautta. Iskun kohteeksi maalailtiin ”Bolognan kaupunki historioineen”³⁸⁴, ”demokratian symboli ja maamerkki”³⁸⁵, sekä ”yksi kahdesta tai kolmesta kaupungista Italiassa, joissa ensimmäisenä ja syvällisimmin on kokeiltu työtätekevien luokkien yhtenäisyyttä”³⁸⁶. Kenties selvin viesti löytyy Bolognan kaupungintalolla käytyä keskustelua valottavasta artikkelista, jossa todetaan iskuun tiivistyvän ”maan kaikkein taantumuksellisimpien voimien kaiken demokratianvastaisen, kansanvastaisen ja kommunisminvastaisen vihan”³⁸⁷ ja Bolognan valikoituneen kohteeksi, koska se ”edustaa kaikille demokraattista kaupunkia, rauhanomaista kaupunkia, punaista kaupunkia”³⁸⁸. Voidaan sanoa, että uhriuden osalta l'Unità:n osakertomusta sävytti työväennäkökulmaa korostava tulkinta, joka ilmeni esimerkiksi Bolognan kaupungin esittämisen kautta.

Olennaista kuitenkin on, että Piazza Fontanaan verrattuna työväen näkökulman ohella tapahtunutta tarkasteltiin ja uhri esitettiin yksityiskohtaisemmasta kansalaisnäkökulmasta. Ensisijainen uhri, jota vastaan demokratiaa horjuttamalla oli hyökätty, ei ollut enää työväenluokan taistelu, vaan kansalaisista koostuva yhteiskunta ja siihen kuuluvien ihmisten pyrkimys kunnialliseen elämään. Yhteiskuntaa tarkasteltiin tavallaan tehokkaammalla mikroskoopilla, jolla nähtiin luokkatasoa

³⁸³ Emilia-Romagnan ja Bolognan sosialistisesta historiasta katso: Ginsborg 2006, 270-275.

³⁸⁴ La pietà e il dubbio, *l'Unità* 3.8.1980;

³⁸⁵ Intervista con Pecchioli, *l'Unità* 4.8.1980.

³⁸⁶ Come ci si salva per sempre, *l'Unità* 5.8.1980.

³⁸⁷ In comune tutte le voci di Bologna che resiste, *l'Unità* 4.8.1980.

³⁸⁸ In comune tutte le voci di Bologna che resiste, *l'Unità* 4.8.1980.

lähemmäs. Hyvä esimerkki löytyy Bolognan pitkäaikaisen pormestarin, PCI:n Renato Zangherin haastattelusta. Haastattelun alussa toimittaja kertoo pormestarin juuri tavanneen rautatieasemalla itkevän nuoren, joka vaatii poliitikkoja lopettamaan terrorismin. Toimittajan mielestä itkevä nuori kuvaa hyvin kaupungin ja yhteiskunnan tilaa:

Niin, näissä sanoissa sekoittuvat hyvin koko kaupungin tuntemukset, tunteet ja määrätietoisuus terrorismin barbarian edessä. Kaupungin halu, todella, saada loppumaan taistelu niitä vastaan, jotka vuorotellen punaisissa ja mustissa pelaavat rikollista peliä, joka ilmentää synkkää halveksuntaa paitsi ihmiselämää, mutta myös *miehiä, naisia ja nuoria kohtaan, jotka demokratiassa etsivät uusia reittejä päästäkseen alistuneisuudestaan ja syrjäytymisestään* ja uhkaa rauhallisen yhteiselön perustaa.³⁸⁹

Kun sitten Zangherilta tiedusteltiin, oliko kohteena juuri kommunistinen Bologna, kuului vastaus seuraavasti:

Ei, en sanoisi näin. Iskun tekijä on toki varmasti tähdännyt myös PCI:a vastaan, mutta varsinainen kohde on demokraattinen valtio kokonaisuudessaan sekä elinvoimaisuus, jolla yhteiskunta jopa ristiriitojen keskellä on mennyt eteenpäin etsien uusia ratkaisuja vanhoille ongelmille.³⁹⁰

Myös tapa esittää iskun konkreettisia, lihallisia uhreja henki uudenlaista näkökulmaa. Siinä missä Piazza Fontanan uhrin esitettiin työväenluokkaisiksi, todennäköisiksi PCI:n äänestäjiksi, eivät luokkaerot ja poliittinen kanta tuulleet juuri esiin Bolognan uhrien kuvauksissa. Ensimmäisinä päivinä, kun tarkempia tietoja uhrien henkilöydestä ei vielä ollut, tunnettiin l’Unitassa sääliä ”noita nuoria kohtaan, jotka olivat siellä aloittaakseen uutta lukua suuressa ja hämmästyttävässä elämän pelissä”³⁹¹. Päivää myöhemmin katsottiin heidän edustavan ”jokamiehen Italiaa”:

Mutta tänään haluaisimme tietää keitä ovat nuo kuolleet, mistä oli tehty nuo nimettömät elämät, mihin arvoihin ne perustuivat, millä tunteilla ja millä toivomuksilla ne oli täytetty. Mutta käytettävissämme ei ole kuin pitkä kylmä nimi- ja ikälista, ilman muistoja ja tunteita. Kuolema [...] näyttää tehneen selvää kaikesta, pyyhkineen kaiken yli, kuten noiden raunioiden alle olisi jäänyt yksi ainoa, nimetön ruumis. Ja kuitenkin tunnemme tämän ’jokamiehen’ Italian. Se on Italia, joka maksaa kaiken, tekee töitä, toivoo, Italia, jonka terroristit tappavat ja hallitukset pettävät. [...] Se on pala ’meidän’ Italiaamme. Tuonne aseman raunioiden alle on jäänyt jotain, joka kuuluu meille kaikille.³⁹²

Kun tieto uhreista alkoi lisääntyä, omistettiin heille lehdessä lukuisia artikkeleita. Myös niissä luokkataustan ja poliittisen suuntauksen sijaan tuotiin esiin iän, sukupuolen ja perhetilanteen kaltaisia asioita.³⁹³ Kerta toisensa jälkeen tuli esiin, että iskun uhreiksi joutui paljon naisia, lapsia ja nuoria eri

³⁸⁹ Incalzeremo il governo: contro omissis e qualunque deviazione, *l’Unità* 5.8.1980. Kursiivi Stenholm.

³⁹⁰ Incalzeremo il governo: contro omissis e qualunque deviazione, *l’Unità* 5.8.1980.

³⁹¹ La pietà e il dubbio, *l’Unità* 3.8.1980.

³⁹² Con dolore e con rabbia la città aveva capito subito, *l’Unità* 4.8.1980.

³⁹³ Tante storie di vita, tutte come le nostre, *l’Unità* 4.8.1980; Mi aveva telefonato dalla stazione: “il treno ritarda, non preoccuparti”, *l’Unità* 4.8.1980; Chi erano le sei donne dello snack morte insieme?, *l’Unità* 5.8.1980; Non indaghiamo su una strage di stato, ma una strage compiuta contro lo stato, *l’Unità* 9.8.1980.

puolilta maata.³⁹⁴ Uhrien kuvauksista kävi usein myös ilmi heidän ammattinsa. Joukossa oli niin professoreita, taidealan opiskelijoita, työelämään siirtyneitä entisiä kotiäitejä kuin eläkeläisiäkin, jotka tulivat ”lähes kaikkialta Italiasta”³⁹⁵ ja ”erityisesti etelästä”^{396, 397}.

Kaikkiaan l’Unità osakertomuksen tarkastelu uhriuden näkökulmasta tuo esiin erilaisen kuvan Piazza Fontanaan verrattuna. Muutosta voisi kuvailla työväenluokan näkökulman osittaiseksi korvautumiseksi vasemmistolaiseksi kansalaisnäkökulmaksi. Demokratiaa vastaan oli isketty, ei enää niinkään työväenluokan taistelun hankaloittamiseksi, vaan jokamiehen Italian estämiseksi tavoittelemasta unelmiaan. Piazza Fontanan vahvasti luokkapohjainen näkökulma oli korvautunut vahvasti yksilöllisemmällä näkökulmalla. Esimerkiksi uhrien kuvauksissa luokka-aseman sijaan uhrien ikä, sukupuoli, ammatti ja sosiaalinen tausta ja yksilölliset elämäntarinat nostettiin hanakammin esiin. Työläisnäkökulmasta ei toki vaiettu, mutta ”jokamiehen Italiassa” tai ”elinvoimaisella yhteiskunnalla” oli yksilöllisyydessään vähän erottavia tekijöitä.

5.1.2. Demokratia voi luottaa sankarilliseen kansaan ja työtätekeviin massoihin

l’Unità osakertomuksessa terrorismin uhria voi kutsua jonkinlaiseksi kansalaisten tai jokamiehen Italiaksi, jonka etujen mukaista demokratian säilyttäminen oli. Tarkastelun täydentämiseksi vastuullisuuden kautta olisi siis pyrittävä hahmottamaan, keiden vastuulla demokratian puolustaminen lehden osakertomuksessa oli, ja mikä näitä vastuullisuuden puolesta kansakunnan ydinryhmiä yhdisti.

Silmiinpistävin huomio vastuullisuutta tarkasteltaessa liittyy antifasismiin ja resistenzan rajatumpaan merkitykseen. Piazza Fontanan tapauksessa l’Unità esityksissä tuli voimakkaan läpitunkevasti esiin, miten työväkeä ja muita demokratian puolustamisesta vastuussa olevia voimia yhdisti resistenzan ja antifasismiin kokemus. Myös Bolognan iskun kohdalla resistenza ja antifasismi olivat l’Unità osakertomuksessa läsnä, mutta sekä kuvainnollisesti että kirjaimellisesti pienemmässä fonttikoossa. Määrällisesti viittaukset niihin ovat vähentyneet huomattavasti ja otsikkotasolla ne eivät enää esiinny. Pääasiassa niitä koskevat maininnat ovat pieniä lisäyksiä yksittäisten PCI:n poliitikkojen haastatteluissa ja hautajaispuheissa. Funktionsa puolesta resistenza ja antifasismi ovat pysyneet

³⁹⁴ La piete e il dubbio, *l’Unità* 3.8.1980; Comunicato della direzione, *l’Unità* 4.8.1980; Intervista con Pecchioli, *l’Unità* 4.8.1980; Le prime indagini dei giudici, *l’Unità* 4.8.1980; Il frenetico lavoro alla luce dei fari mentre passano i treni carichi di gente, *l’Unità* 4.8.1980.

³⁹⁵ Mi aveva telefonato dalla stazione: “il treno ritarda, non preoccuparti”, *l’Unità* 4.8.1980.

³⁹⁶ Mi aveva telefonato dalla stazione: “il treno ritarda, non preoccuparti”, *l’Unità* 4.8.1980.

³⁹⁷ Tante storie di vite, tutte come le nostre, *l’Unità* 4.8.1980; Mi aveva telefonato dalla stazione: “il treno ritarda, non preoccuparti”, *l’Unità* 4.8.1980.

ennallaan. Niihin viittaaminen on keino määrittää demokraattisiksi luokiteltavat voimat. Hyvä esimerkki on PCI:n johdon tiedotteen loppuun lisätty vetoamus demokratian puolustamiseksi:

PCI:n johto vetoaa kommunisteihin, työläisiin, nuoriin, italialaiseen antifasismiin ja kaikkiin demokraattisiin voimiin uuden, suuren yhtenäisen mobilisaation aikaansaamiseksi demokratian vihollisten eristämiseksi sekä vapauden ihmiselämän korvaamattomien arvojen pelastamiseksi.³⁹⁸

Kaikkiaan on perusteltua sanoa, että antifasismi nousi l'Unità:n osakertomuksessa esiin, mutta se ei ollut samalla tavalla läpitunkeva elementti kuin Piazza Fontanan iskun yhteydessä.

L'Unità:n osakertomuksen vastuullisuutta demokratian puolustamisen suhteen pohdittaessa on myös hyvä muistaa, että yleisesti ottaen yhteiskunnallinen tilanne 1980 oli huomattavasti vakaampi ja rauhallisempi kuin 1969. Tätä taustaa vasten on helpompi ymmärtää se l'Unità:n osakertomuksen merkittävä ero Piazza Fontanaan verrattuna, että vaikka Bolognan iskua yksittäisenä tapahtumana pidettiin järkyttävimpänä ja traagisimpana demokratian vastaisena hyökkäyksenä terrorismin historiassa, ei tilannetta pidetty *demokratian säilymisen kannalta* erityisen kriittisenä. Terroristien mahdollisuutta kukistaa demokraattinen valtiojärjestys pidettiin olemattomina, koska kansalaisten luottamusta demokratiaan pidettiin merkittävästi vahvempana kuin 1969. Näin ollen kysymys keiden vastuulla demokratian puolustaminen oli, on käännettävissä muotoon kenen ansiota oli, että demokratian tulevaisuuteen voitiin luottaa.

Hyvä asiointilan kuvaus ja vastaus kysymykseen löytyy jo mainitusta Ugo Pecchiolin haastattelusta. Pecchiolin määriteltyä iskun tavoitteeksi demokraattisten instituutioiden horjuttamisen tiedusteli toimittaja tältä, eikö Italian kansa ole jo antanut näinä vuosina tarpeeksi näyttöä uskostaan valtioon ja demokraattisiin instituutioihin.³⁹⁹ Pecchiolin vastaus ja sitä seurannut dialogi etenivät seuraavasti:

[Pecchioli] Kansa on antanut monia, ennennäkemättömiä näyttöjä vastarinnasta, voisimme puhua jopa pitkästä, autenttisesta kansalaissankaruuden näytteestä, mutta *niille* [terroristit] se ei riitä, ne jatkavat meidän koetteluamme. Niin ne tekivät myös 1970-luvun alussa ja silloin ne epäilemättä joitakin poliittisia onnistumisia – jotka sittemmin ovat osoittautuneet mitättömiksi – saavuttivat. Ajatellaan vaikka Sisilian aluevaaleja 1971, ja vaaleja 1972, kaikkiaan tiettyä kokonaisvaltaista muutosta oikealle, jonka huomasimme. Niinpä nykyään nämä murhaajat jatkavat jonkin samanlaisen toivomista.

[Toimittaja] Entä onko tälle toivomuksella jotain perustaa?

[Pecchioli] Sanoisin, että selvästikään ei. [...] Ero seitsemänkymmentäluvun alun ja vuoden 1980 välillä on erittäin suuri. Juuri näinä vuosina – ja tämä on seurausta myös niistä koettelemuksista, joita työläiset ja kansa ovat joutuneet kestämaan – on saavutettu mitä tärkeimmät massojen yhtenäisyyden kokemukset, on saatu todistaa kansalaisten demokraattisen osallistumisen ja demokraattisen kypsyyden tason nousua. Ja juuri tänä vuosikymmenenä on saatu todistaa merkittäviä laadullisia muutoksia niiden elinten asenteissa ja rakenteissa, joissa valtio artikuloituu.

[Toimittaja] Voitteko antaa joitakin esimerkkejä?

³⁹⁸ Comunicato della direzione, *l'Unità* 4.8.1980.

³⁹⁹ Intervista con Pecchioli, *l'Unità* 4.8.1980.

[Pecchioli] Kymmenen vuotta sitten puhuttiin vastakkaisista poliittisista äärilaidoista ja toinen näistä, sanottiin, ei ollut enempää eikä vähempää kuin PCI. Silloin [...] melko monet valtiokoneiston sektorit olivat poliittisesti kallellaan ja nyt niitä on paljon siivottu. Silloin monet valtion osat olivat selkeästi taantumuksellisen kumouksen kannalla, tänään asiat ovat toisin ja lisäksi on nähtävissä, että vuoden '80 poliisi ei ole samanlainen kuin vuoden '70 poliisi. [...] Eli näinä kymmenenä vuotena koko demokratisoitumisprosessi on ristiriidoista ja vastoinkäymisistä huolimatta mennyt eteenpäin ja tähän on haluttu iskeä.⁴⁰⁰

Kuten Pecchiolin kommenteista käy ilmi, demokraattinen valtiojärjestys ei ”selvästikään” ollut vaakalaudalla, koska järjestelmä oli monella tapaa demokratisoitunut ja massat olivat saavuttaneet demokraattisen kypsyyden viimeisen 10 vuoden aikana. Demokratisoitumisprosessiin vaikuttaneita ”massojen yhtenäisyyden kokemuksia” Pecchioli ei erikseen nimennyt, mutta niiden voidaan olettaa viittaavan laajasti sekä PCI:n kansallisen solidaarisuuden hallitusten ilmentämään uuteen asemaan hallituskelpoisella alueella että yleisemmin 1970-luvun tärkeisiin reformeihin. Jos siis kysyttiin, minkä ansiota demokratian vakaus on, oli se Pecchiolin mukaan kansan ja massojen ”kansalaissankaruuden näytteiden” sekä valtioinstituutioiden uudistumisen ansiota.

Terrorismi ei siis enää ollut demokratian tulevaisuuden kannalta niin vakava ongelma. Siitä huolimatta se oli edelleen vakava ongelma, johon jonkun piti puuttua. Näiltä osin vastuu säilytettiin l’Unitàn esityksissä hallinnollisille instituutioille kuten poliisille, oikeuslaitokselle ja hallitukselle. Niiden tehtävä oli puuttua asioihin tehokkaasti, ottaa tekijät kiinni ja kaiken kaikkiaan varmistaa, että kansalle lähtee vahva viesti siitä, että maata hallitaan vakaalla ja oikeudenmukaisella kädellä. Ongelma vain oli, että maalta puuttui poliittisella tasolla tarpeeksi yhtenäinen ja vahva hallinto, johon kansa voisi täysin luottaa. Pecchiolinkin mainitsemasta valtiojärjestelmän ja hallintoelinten lisääntyneestä avoimuudesta huolimatta esimerkiksi Piazza Fontanan ja monen muun aiemman terrori-iskun tekijöitä ja heidän rikoskumppaneitaan ei ollut saatu kiinni. Nyt maan johdolla oli l’Unitàn mukaan kasvojenkohotuksen paikka. Edellä kuvailtu asetelma ja vaatimus konkretisoitui selvästi Berlinguerin lehteen laatimassa pääkirjoituksessa kaksi päivää iskun jälkeen:

Kaikkein välittömin vaatimus on, että todellakin valtion ja kaikkien sen elinten toiminta etenisi sellaisella tahdolla ja tehokkuudella, ettei enää voisi toistua se, mitä aiemmin on tapahtunut, kun oli kyse aiempien veritekojen tekijöiden kiinni saamisesta. Maa ei voi jälleen kerran odottaa vuosia ja taas vuosia vain saadakseen selville joitakin totuuden murusia samalla, kun varjo iskun tilaajien, tekijöiden suojelijoiden ja poliittisten tukijoiden yllä pysyy ennallaan. Mutta julkinen mielipide ei halua vain tätä. Se haluaa ymmärtää miksi kaikkien niiden jo tapahtuneiden tihutöiden jälkeen oli mahdollista toteuttaa tällainen hävitys. Ja se haluaa ennen kaikkea tietää, mihin maa on menossa. On tyrmäävää, että Bolognan verilöylyä koskevien kommenttien joukossa [...] ei ole yhtäkään, jossa olisi huomattu sen kaikkein ilmeisin ja huolestuttavin elementti. Kyseessä on nykypäivän makroskooppisin seikka: se on hallitsemistyhjiö, lohduton puute poliittisesta johdosta, joka kykenisi tekemään edessä olevien ongelmien vakavuuden huomioiden riittävän innovatiivisia aloitteita ja synnyttämään sellaisen konsensuksen ja luottamuksen, joita nyt ei ole olemassa. [...] Ja alkää tulko puhumaan meille [PCI] tilanteen poliittisesta hyväksikäytöstä. Vai onko muka joku, joka voisi vilpittömästi olla sitä mieltä, että maalla on tänään poliittinen johto, joka luo varmuutta, turvallisuutta ja tavoitteiden selkeyttä? Täällä eletään hetkessä, piiloudutaan perätysten eteen tulevien ongelmien taakse tavalla, joka on sekoitus sivistymättömyyttä, mauttomuutta ja ylimielisyyttä. [...] On ymmärrettävä, että tilanne missä poliittinen epävarmuus ja korkeinta hallintoa vaivaava

⁴⁰⁰ Intervista con Pecchioli, *l’Unità* 4.8.1980. Kursiivi alkuperäinen.

avuttomuus jatkuu, suosii objektiivisesti ottaen demokratian vastaisia ja kumouksellisia aloitteita. [...] Jälleen kerran on tarpeen turvautua työtätekevien massojen interventioon, kansan demokraattiseen mobilisaatioon. Täytyy saada uudenlaisella määrätietoisuudella ja yhtenäisyydellä kuuluviin, että maa ei anna periksi terrorismille, että koko kansa tukee ja kannattelee yleisestä järjestyksestä ja demokraattisen valtion turvallisuudesta vastaavien voimien ponnistuksia.⁴⁰¹

Terrorismi ei siis loppuisi, ennen kuin maalla olisi vahva ja määrätietoinen hallinto. Selvittämällä tehokkaasti iskun tekijät hallinto voisi antaa viestin, että se on tosissaan, ja alkaa hankkia itselleen kansan luottamusta. Vahvan hallinnon synnylle oli kuitenkin esteenä poliittisen johdon ”sivistymättömyyttä, mauttomuutta ja ylimielisyyttä” sisältävä vastuunpakoilu. Tendenssi kyseenalaistaa hallinnon ja ennen kaikkea poliittisen luokan moraalialia oli esillä monessa muussakin l’Unitàn esityksessä.⁴⁰² Poliittisen johdon katsottiin huolehtivan enemmän oman asemansa säilyttämisestä kuin vastuullisen ja pitkäjänteisen politiikan tekemisestä maan suurimpien ongelmien ratkomiseksi. Vastuu heikon ja huonon hallinnon ongelman ratkaisusta oli jälleen ”kansalla” ja ”työtätekevillä massoilla”, joiden ”mobilisaatiota” Berlinguer toivoi.

Kun l’Unitàn osakertomuksen keskeisiä toimijoita uhriuden ja vastuullisuuden kautta suhteutetaan toisiinsa, on esiin piirtyvässä asetelmassa pääasiassa samoja elementtejä kuin Piazza Fontanan tapauksen yhteydessä. Bolognan iskun kohde ja puolustettava ydin oli edelleen demokraattinen valtio, jonka keskeiset instituutiot oli luotu resistenzan ja antifasismien pohjalta. Tapahtumia tarkasteltiin edelleen työväen näkökulmasta, ja työväen parempi tulevaisuus oli edelleen demokratiaan sidottu. Lähempää katsottuna nämä yhtäläisyydet eivät ole kuitenkaan niin selviä, vaan niissä on selkeästi erilaisia painotuksia. Voidaan esimerkiksi sanoa, että työväenluokan näkökulma on korvautunut vähemmän luokkapohjaisella vasemmistolaisella kansalaisnäkökulmalla. Samoin antifasismien merkitys oli häilyvämpi eikä se määrittänyt nykyhetkeä yhtä voimakkaasti kuin 1969. Vuoden 1980 Italia ei ollut ”Resistenzan Italia”, jossa työväenluokka jatkoi taisteluaan kohti uusia voittoja, vaan ”jokamiehen Italia” ja ”elinvoimainen yhteiskunta”, jossa ”miehet, naiset ja nuoret” tavoittelivat parempaa tulevaisuutta. Heidän toiminnan varaan demokratian tulevaisuuden saattoi myös laskea.

5.1.3. Vahvan kansan demokraattinen mobilisaatio - Avustustyöt, mielenosoitukset ja hautajaiset l’Unitàssa

Analyysin pohjalta voidaan l’Unitàn esityksiä koskien tapahtumasarjaa, joka alkoi pelastus- ja avustustöistä kulkien mielenosoitusten kautta päättyäkseen uhrien muistotilaisuuteen, pitää lehden

⁴⁰¹ Senza timone, *l’Unità* 5.8.1980.

⁴⁰² Ciò che non si vuol vedere, *l’Unità* 6.8.1980; Cossiga non ha detto ciò che la città attendeva, *l’Unità* 4.8.1980; Questo governo è di ostacolo ad una vera solidarietà, *l’Unità* 7.8.1980.

osakertomuksen toimijaelementin rakennuspalikkana, joka sitoi konkreettisten tapahtumien kautta abstraktin näkemyksen kansakunnan keskeisistä toimijoista vallitsevaan tilanteeseen.

Pelastus- ja raivaustyöt olivat vaativa urakka. Keskikokoisen kaupungin infrastruktuuri joutui koetukselle, kun sairaanhoitojärjestelmän, poliisin, palokunnan, armeijan ja jopa julkisen liikenteen kantokykyä koeteltiin keskellä elokuun kuumuutta, kesälomasesonkia ja sille ominaista minimimiehitystä. L'Unità kuvasi avustustöistä kattavasti useilla räjähdyspaikalta, sairaaloista ja ruumishuoneelta tehdyillä reportaaseilla sekä osallisten haastatteluilla.⁴⁰³ Lehden esityksissä korostuivat niin avustustöiden hallinnollis-tekninen onnistuminen kuin itse avustustöihin liittyvä aito solidaarisuus ja välittäminen.⁴⁰⁴ Kerrottiin esimerkiksi ”bussien ja taksien epätoivoisesta kaahaamisesta sairaalaan”⁴⁰⁵ haavoittuneiden saattamiseksi hoitoon sekä terveydenhoitohenkilöstön hoitotyöhön sisältyvästä ”intohimoisesta hellyydestä”⁴⁰⁶. Toinen esiin nostettu seikka oli pelastus- ja avustustöihin osallistuneiden oma-aloitteellisuus ja vastuullisuus:

Bologna on sitoutunut kaikilla voimillaan organisoimaan ensiapua, olemaan hukkaamatta minuuttiakaan kiihkeissä avustustöissä. Ensimmäisenä reagoivat sairaalat, jotka erityisellä nopeudella valmistautuivat vastaamaan hirvittävään ensiavun tarpeeseen. Kukaan ei odottanut, että pyydetään erikseen, lääkärit, ensiapuryhmät, sairaanhoitajat, kaupunkilaiset, vapaaehtoiset, verenluovuttajat kiirehtivät hätiin tarjoamaan spontaanisti apuaan.⁴⁰⁷

Avustustöiden sankaritekojen välittömäksi taustaksi nähtiin inhimillinen solidaarisuus ja toisista välittäminen:

Jyrinä on korvia huumaava, uniformupukuiset miehet jakavat kiihtyneitä käskyjä, miehiä uniformussa tai tavallisessa paidassa, jotka työskentelevät tauotta, totellen toki käskyjä, mutta totellen vielä enemmän inhimillistä solidaarista vaistoa, joka pakottaa heitä jatkamaan.⁴⁰⁸

Jo iskun jälkeisinä päivinä alettiin l'Unitàssa kutsua pelastustöitä ja niiden jälkeen illalla Bolognan keskustassa pidettyä mielenosoitusta kansan ”demokraattiseksi mobilisaatioksi”⁴⁰⁹ Niitä pidettiin esimerkkinä kansan omasta tahdosta ja sitoutumisesta demokratiaan. Juuri kansalaisten merkitystä korostettiin asettamalla avustustyöt ja mielenosoitus vasten hallituksen varovaisia väitteitä ja kieltäytymistä tunnustaa ennen varmoja todisteita, että kyseessä on attentaaatti. Esimerkiksi

⁴⁰³ Disperata corsa agli ospedali con gli autobus e taxi, *l'Unità* 3.8.1980; Prima i soccorsi, poi Bologna scende in piazza, *l'Unità* 3.8.1980; Si fruga con le pale e con le mani nella nube di polvere, tra le grida, *l'Unità* 3.8.1980; Il frenetico lavoro alla luce dei fari mentre passano i treni carichi di gente, *l'Unità* 4.8.1980; I medici e gli infermieri fanno fronte all'emergenza con appassionato slancio, *l'Unità* 4.8.1980.

⁴⁰⁴ Disperata corsa agli ospedali anche con gli autobus e i taxi, *l'Unità* 3.8.1980; I medici e gli infermieri fanno fronte all'emergenza con appassionato slancio, *l'Unità* 4.8.1980.

⁴⁰⁵ Disperata corsa agli ospedali anche con gli autobus e taxi, *l'Unità* 3.8.1980.

⁴⁰⁶ I medici e gli infermieri fanno fronte all'emergenza con appassionato slancio, *l'Unità* 4.8.1980.

⁴⁰⁷ Disperata corsa agli ospedali anche con gli autobus e i taxi, *l'Unità* 3.8.1980.

⁴⁰⁸ "All'improvviso un boato terrificante e ho visto la stazione saltare in aria", *l'Unità* 3.8.1980.

⁴⁰⁹ Prima i soccorsi, poi Bologna scende in piazza, *l'Unità* 3.8.1980.

pääministeri Cossiga ja sisäministeri Rognoni olivat edelleen kieltäytyneet kutsumasta tekoa attentaatiksi vedoten varmojen todisteiden puutteeseen. L'Unitàn esityksissä asetelma piirtyi jonkinlaiseksi osoitukseksi tavallisten kansalaisten ja hallitsevan luokan etääntymisestä:

Kaupunki oli tajunnut jo aiemmin, paljon aiemmin. Väki 'tiesi'. Ennen kuin ministeri Rognoni änkytti toimittajille turhanpäiväisiä lausuntojaan olosuhteista. Ennen kuin myöhään yöllä kaivurit ja avustustöihin osallistuvien kädet toivat esiin räjähdysken alkupaikan. Väki tiesi, että se ei ollut tapahtunut sattumalta. [...] Väki tiesi ja teki töitä kaivaen, antaen ensiapua, laskien kuolleita, lääkiten haavoittuneita, lohduttaen läheisiä, eristäen alueen liikenteeltä, suojellen avustajien työtä, valmistellen mobilisaatiota ja vastausta, täyttyä illalla Piazza Maggiorin. Väki tiesi, oli ymmärtänyt sen, mitä hallituksen edustajat, antaen pelokkaina lausuntojaan palazzon ovelta, eivät olleet uskaltaneet sanoa. [...] Tapanamme ei ole koskaan ollut valitella 'etäisyyttä todellisen maan ja virallisen maan välillä' ja olemme jo pitkään tienneet sanonnan olevan osittain populistinen klisee. Mutta Bolognassa näinä kahtena kauniina päivänä jotain sen tyyppistä on todella tapahtunut, tuo etäisyys on ollut käsin kosketeltava.⁴¹⁰

Pari päivää iskun jälkeen julistettiin Italiaan kansallinen surupäivä, jolloin maassa oli parin tunnin yleislakko ja terrorismin vastaisia mielenilmauksia ympäri maata. L'Unità jatkoi tapahtumista kirjoittamista kansalaismobilisaation hengessä ja nimesi tapahtumat seuraavan päivän pääotsikossa "Vahvaksi kansalliseksi vastaukseksi".⁴¹¹ Bolognan mielenosoituksesta. tehdyssä reportaasissa toimittaja haastatteli piazzalle tulleita "työläisiä, naisia ja nuoria" ja nimitti osallistujia jopa poliittiseksi subjektiksi:

Puhua 'kansan' kanssa, kuunnella piazzaa; ideoita etsivän toimittajan klassikko. Ja myös yksinkertainen tapa kirjoittaa mitä haluaa ja laittaa se toisten suuhun, anonyymien, yhtenäisen, äänen ja ajatusten moneuden mykistämällä ja minkä tahansa mielipiteen megafoniksi taipuvan joukon suuhun. Se on tapa. Tai paremminkin, se oli tapa, koska tänään tämä joukko ei ole mykkä eikä anonyymi eikä manipuloitavissa. Se on omalla tavallaan – käyttääksemme muodikkaista termejä – tietty 'poliittinen subjekti', tarkalleen ottaen iso osa tämän marttyyrikohtalon kokeneen maan ja pahoinpidellyn demokratian historiaa.⁴¹²

Viimeinen merkittävä tapahtuma välittömästi Bolognan iskuun liittyen oli uhrien muistotilaisuus. Se pidettiin 6.8. Bolognan keskustassa San Petronion kirkossa Piazza Maggiorin laidalla sekä itse piazzalla. Kirkossa uhrien lähipiirille tarkoitetun siunaustilaisuuden päätyttyä valtiovallan ja poliittisten instituutioiden edustajat pitivät kirkon ulkopuolelle pystytetyltä lavalta puheita väkijoukolle, joka seurasi tapahtumia piazzalla. Tilaisuudesta tuli lyijyn vuosien massiivisimpia, siihen osallistui L'Unitàn arvion mukaan 250 000 – 400 000 ihmistä.⁴¹³ Massiivisen tilaisuuden alla oli jälleen noussut pelkoja mahdollisista järjestyshäiriöistä. Osassa mediaa oli luotu jonkinlaista kauhuskenaariota, missä pääosin PCI:n kannattajista koostuva väkijoukko protestoisi raivokkaasti ja väkivaltaisesti paikalla olevaa poliittista eliittiä kohtaan. Tilaisuus sujui kuitenkin rauhallisesti. Hallituksen jäsenet saivat osakseen huutelua ja vihellyksiä, mutta varsinaisia häiriöitä ei sattunut.

⁴¹⁰ Con dolore e con rabbia la città aveva capito subito, *L'Unità* 4.8.1980.

⁴¹¹ Forte risposta popolare, *L'Unità* 5.8.1980.

⁴¹² Bologna in piazza: a testimoniare, a discutere, *L'Unità* 5.8.1980.

⁴¹³ Questa è l'Italia, *L'Unità* 7.8.1980; Un duro e irato De profundis a Bologna, *Corriere Della Sera* 7.8.1980.

L'Unità esitteli tapahtumaa seuraavan päivän lehdessä laajasti. Etusivulla oli kuva täydestä Piazza Maggioresta ja vieressä iso artikkeli otsikolla: ”Tämä on Italia, Vahva kansa joka ei alistu, mutta haluaa oikeutta ja uudistuksia”.⁴¹⁴ Kirjoituksessa piazzalla olevaa väkijoukkoa kutsuttiin koko Italiaa ja sen kärsimyksiä, toivomuksia ja energiaa heijastavaksi peiliksi, joka sinnittelee attentaateista ja keltomasta hallinnosta huolimatta eteenpäin.⁴¹⁵ Tämän ”italialaisen demokratian peilin” syvin viesti tuli toimittajan mukaan esiin kansan hurratessa ja taputtaessa pormestari Zangherin puheelle hänen julistaessaan, kuinka ”kaikki ne, jotka hoitavat julkista tointa, tullaan kansan puolesta tuomitsemaan heidän tekojensa perusteella”.⁴¹⁶

Toinen iso kirjoitus aiheesta oli raportti paikan päältä, jossa toimittaja tiedusteli ihmisten syitä osallistua ja pohti sitä kautta tapahtuman merkitystä.⁴¹⁷ Yleisin syy tulla paikalle oli halu puolustaa oikeutta elämään. Toinen syy oli toimittajan mukaan ymmärrys siitä, että hyökkäys valtiota vastaan on ”hyökkäys miehiä, naisia ja nuoria vastaan, jotka etsivät uusia kehitysreittejä, edistystä ja kasvua”.⁴¹⁸ Erityisesti paheksuttiin paikalle tullutta pientä, valtioinstituutioita paheksuvaa protestiryhmää, koska juuri valtioinstituutiossa realisoituvat ne ”poliittiset, ideaaliset ja kulttuuriset siteet”,⁴¹⁹ jotka pitivät yhdessä piazzalla olevan kansan ja lavalla olevat puolueiden, hallinnon ja ay-liikkeen edustajat. Raportti loppui juhlalliseen toteamukseen:

Italia, on sanottu, oli tänään Bolognassa. Erityinen työläisten, maanviljelijöiden, virkamiesten, opettajien, yrittäjien, aivan tavallisten ihmisten, mutta myös johtajien Italia, jossa jokainen on sitoutunut jatkuvasti antamaan elinvoimaa ja rikastuttamaan demokratiaa. Ja juuri tässä Italiassa, joka oli niin selvästi läsnä piazzalla, niin elävänä ihmisissä, on vastaus niihin kysymyksiin, joita viime lauantain muistimme julmin attentaatti nosti esiin.⁴²⁰

Muistotilaisuus oli yksi harvoista asiayhteyksistä, jossa antifasismi ja resistenza mainittiin. Pormestari Zangherin kerrottiin keskellä puhettaan bolognalaisten sitoutuneen ”resistenzan muistossa” puolustamaan iskun kohteena olleita ”perustuslaillisia oikeuksia, työläisten oikeutta tavoitella oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa, nuorten sukupolvien odotuksia, humaaneja ja poliittisia vaatimuksia muutoksesta”.⁴²¹ PCI:n Bolognan federaation sihteeri Renzo Imbeni puolestaan kuvasi haastattelussaan muistotilaisuutta tapaamiseksi, johon saapui ”antifasistisen solidaarisuuden ja maan uudistumisen puolesta taisteleva Italia”.⁴²² Pari päivää myöhemmin

⁴¹⁴ Questa è l'Italia, *l'Unità* 7.8.1980.

⁴¹⁵ Questa è l'Italia, *l'Unità* 7.8.1980.

⁴¹⁶ Questa è l'Italia, *l'Unità* 7.8.1980.

⁴¹⁷ Una folla immensa come il bisogno di giustizia, *l'Unità* 7.8.1980.

⁴¹⁸ Una folla immensa come il bisogno di giustizia, *l'Unità* 7.8.1980.

⁴¹⁹ Una folla immensa come il bisogno di giustizia, *l'Unità* 7.8.1980.

⁴²⁰ Una folla immensa come il bisogno di giustizia, *l'Unità* 7.8.1980.

⁴²¹ Zangheri: Misureremo coi fatti la volontà dello stato di stroncare l'eversione, *l'Unità* 7.8.1980.

⁴²² Imbeni: Sì, in piazza c'era la nostra forza ma nel segno dell'unità, *l'Unità* 8.8.1980.

pääkirjoituksessa verrattiin Bolognan mielenilmauksia erään resistenزان tapahtuman kaltaiseksi toivon symboliksi epätoivon keskellä.

On sanottu, että Bolognan jälkeen mikään Italiassa ei voi olla kuin ennen, ja jos tämä on totta, se on totta siksi, että vaatimukset oikeuden ja muutoksen puolesta perustuvat sille toivolle, joka Piazza Maggiorella voitti epätoivon. Aivan kuten resistenزان aikana Marzabotton verilöylyn pimeyttä seurasi Montefiorinon tasavallan valo. Ja ei olekaan sattumaa, että näitä kahta partisaanisymbolia, uhrautuvuutta ja toivoa tervehdittiin erityisellä lämmöllä niiden ilmaantuessa piazzalle! Mutta olemme vaikeuksissa, mikäli unohdamme että tämä tulos on saavutettu intensiivisen ja paikoin vaikean dialogin avulla. Vain sen ansiosta on noussut entistä todellisempaa ja vahvempaa massojen ja kansallisen yhtenäisyyden, tasavallaisen demokratian ja sen instituutioiden hitsautuminen yhteen, joka tuli lihaksi siinä piazzassa⁴²³

Marzabotton verilöyly 29.9.–5.10.1944 oli yksi natsien miehitysalueillaan tekemistä joukkosurmista. SS-miehet piirittivät ja surmasivat 2300 siviiliä Bolognan lähellä kostona resistenزان aiheuttamista vahingoista.⁴²⁴ Montefiorinon tasavalta 17.6.–1.8.1944 oli yksi resistenزان miehitysalueelle perustamista vapautetuista alueista eli niin sanotuista partisaanitasavalloista, joiden oli tarkoitus toimia partisaanisissien tukialueina. Partisaanitasavallat jäivät lyhytikäisiksi, mutta niillä oli suuri symbolinen merkitys, koska ne osoittivat partisaaneille itselleen, että he pystyivät materiaalisesta puutteesta huolimatta aiheuttamaan miehittäjälle paljon vahinkoa. Resistenزان historiankirjoitus piti Montefiorinon tasavaltaa sikäli merkittävänä, että siellä ensimmäistä kertaa myös muut kuin PCI:n kannattajat liittyivät mukaan omina joukkoinaan ja se muodostui alueidensa asukkaille usein ensimmäiseksi kokemukseksi yrityksistä järjestää paikallistalous ja -hallinto demokraattisin perustein.⁴²⁵

Historiallisesti l'Unitàn vertaus epäilemättä ontuu siksi, että todellisuudessa Marzabotton verilöyly seurasi Montefiorinoa eikä toisin päin. Resistenza-viittausten sanoma on silti selkeä. Resistenza symboloi yhteisen asian puolesta uhrautumista, joka onnistuttiin muuttamaan poliittiseksi dialogiksi ja siitä voi ammentaa yhä. Jos vertailukohtana pidetään Piazza Fontanan jälkeistä muistotilaisuutta, on sen merkitys kuitenkin muuttunut. Muutoksen voisi tiivistää toteamalla, että siinä missä 1969 ”työläisten muuri” kokoontui ”resistenزان nimissä” osoittamaan dialogivalmiuttaan, nyt sen teki aivan tavallisten ihmisten ja johtajien Italia, jota juhlapuheissa muistutettiin yhtenäisyyden merkityksestä resistenzavertauksin.

Resistenزان ja antifasismien muuttunut merkitys onkin suurimpia muutoksia l'Unitàn osakertomuksen toimijarakenteessa suhteessa Piazza Fontanaan. Aiemman antifasistisen lukutavan mukaisen näkökulman voidaan katsoa pudonneen pois, sillä antifasismien merkitys on vähäisempi ja

⁴²³ Perchè dopo la strage nulla è più come prima, *l'Unità* 10.8.1980.

⁴²⁴ Ginsborg 2006, 70.

⁴²⁵ Montefiorinon tasavallasta ja sen merkityksestä katso esim. Travis 1986, 875-895.

symbolisempi. Viittauksia perustuslakiin tai resistenزان henkeen toki on, mutta määrällisesti vähän ja rajatussa kontekstissa (hautajaispuheet, poliitikkojen haastattelut). Kriittisen lukutavan mukaiseksi l'Unità:n näkemystä ei voi silti kutsua, sillä vähentyneestä merkityksestään huolimatta resistenza ja antifasismi edustivat edelleen demokraattisen valtion ideologista pohjaa, eivät isänmaan kuolemaa. L'Unità:n osakertomuksen toimijaelementin uudenaikaisessa, yksilöllisemmän kansalaisnäkökulman ja antifasismien vähentyneen merkityksen yhdistelmässä voi myös nähdä yhteyksiä sekä Scoppolan että Galli della Loggian teeseihin kansallisen identiteetin rapautumisesta. Antifasismista ei enää ollut entiseen malliin elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan eri voimia yhteen kokoavaksi voimaksi, eikä tilalle tullut mitään toista suurta identiteetin lähdettä. Toisaalta tästä huolimatta l'Unità:n osakertomuksesta käy hyvin selväksi, että jos ei kansakunnan, niin ainakin kansan käsite yhdistyi vahvasti demokratian käsitteeseen.

5.1.4. Corriere: Sodan ja terrorin karaisema kansa ei järky

Corrieren pääkirjoituksessa todettiin heti, että Bolognassa sattunut räjähdys oli erittäin todennäköisesti attentaatti.⁴²⁶ Uusfasisteja pidettiin vasemmistolaisia terroristeja todennäköisempinä tekijöinä, mutta iskun ideologisella taustalla ei ollut lopulta väliä. Sekä vasemmistolaisten että oikeistolaisten terroristien katsottiin tavoittelevan yhtä lailla demokratian tuhoamista. Strategiat saattoivat vaihdella, mutta päämäärä oli sama. Terroristien tavoitteet ja toimintalogiikka tulivat selväksi lukuisissa iskun jälkeisten päivien esityksissä. Seuraavassa pari havainnollista esimerkkiä:

Heidän lippunsa musta tai punainen väri ei ole ratkaiseva. Kankaat voi värjätä mielensä mukaan ja ideologioita voidaan tulkita miten halutaan. [...] Yhteistä kaikille Bolognan attentaatin mahdollisille tekijöille [...] on ehkä vain viha demokratiaa ja rauhaomaista, sivistynyttä yhteiseloä kohtaan. Yhdet ja toiset asettavat kaikki odotuksensa julkisten vapauksien väkivaltaiseen tuhoamiseen ja tämän- tai tuollaiseen diktatuuriin ja valevallankumouksen.⁴²⁷

Brigatistit ja muut ääri-vasemmistolaiset militantit ovat sitoutuneet iskemään tarkasti valittuihin kohteisiin. Heidän tavoitteensa on sisällissodan sytyttäminen valtion systemaattisen heikentämisen kautta, romahdus jättäisi kentän vapaaksi vastakkaisten joukkojen aseelliselle konfliktille. Vallankumous josta he haaveilevat, vaikka he eivät sitä haluaisikaan, johtaisi totalitaarisen valtion syntymiseen, ja ennen kaikkea se vaatisi olemassa olevan valtion tuhoamista. [...] Uusfasistiset kumoukselliset, luottaen vuoden 1922 kokemukseen, tähtäävät päinvastaiseen, valtion valloittamiseen ja sen muuttamiseen sisältäpäin heidän haluamaansa suuntaan.⁴²⁸

Demokraattinen valtiojärjestys oli siis jälleen puolustettava hyvä. Näkemyksessä on paljon yhtäläisyyksiä Piazza Fontanan yhteydessä esiintyneeseen liberalistiseen näkökulmaan. Demokratiaa kannatti puolustaa, koska se tuotti rauhanomaista yhteiseloä ja julkista vapautta vastakohtana totalitarismiin ja diktatuuriin, joka demokratian kumoamisesta seuraisi. Demokratian tuoma julkinen vapaus on jälleen tulkittavissa lain tarjoamaksi negatiiviseksi vapaudeksi. Poliittisia erimielisyyksiä

⁴²⁶ Un'ombra nera sul riposo degli italiani, *Corriere della Sera* 3.8.1980.

⁴²⁷ Un'ombra nera sul riposo degli italiani, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴²⁸ Più informazione e più decisione contro le trame fasciste, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

sai ja tulikin olla, kunhan niiden väliset väittelyt ja kamppailut käytiin perustuslain ja lain säätämässä järjestyksessä. Vapaus tarkoitti oikeutta ilmaista itseään rauhassa, ilman pelkoa. Retorisesti kauneimmin tämä Corrieren osakertomuksen näkökulmasta katsottuna iskun uhri maalattiin pääkirjoituksessa otsikolla ”He sotivat, me tavoittelemme rauhaa”. Kirjoituksen alussa esiteltiin, mitä demokratiasta luopuminen käytännössä merkitsisi:

He [terroristit] haluavat pakkolunastaa meiltä oikeuden tehdä poliittista analyysiä, käydä poliittista keskustelua, toimia poliittisesti, he haluavat estää meitä tiedottamasta, viittaamasta, hallitsemasta ja vastustamasta normaaleissa oloissa. He haluavat, että oppositio ja enemmistö eivät olisi vastustajia vaan vihollisia, että uutisointi olisi kiihottamista, lynkkaamisvaatimuksia tai pelonlietsontaa, ei tapahtumien esittämistä, he haluavat jakaa meidät hyviin ja pahoihin, he haluavat murskata väsymyksen, pettymysten ja vihan alle kaikista suurimman aarteen, mitä meille on sotien jälkeisinä 35 vuotena kerääntynyt, kyvyn solidaariseen elämään ja valintaan elää yhdessä. He haluavat paljastaa valtion ja sen välineiden vanhat ja viimeaikaiset epäonnistumiset, ja sitten näiden virheiden, egoismien ja riittämättömyyksien määrän avulla käännä meidät, ei uudistamaan, järjelemään, oikaisemaan, rankaisemaan ja vaihtamaan yksittäisiä henkilöitä ja toimintatapoja, vaan saada meidät antautumaan, kangistumaan täydelliseen ja totaaliseen kieltämiseen, itsemurhaan.⁴²⁹

Kirjoituksessa kiitettiin, että italialaiset olivat tähän asti onnistuneet hyvin estämään yllä kuvatun kohtalon, viimeksi Moron tapauksen yhteydessä, kun kansa antoi tukensa hallituksen, parlamentin ja oikeuslaitoksen linjalle olla neuvottelematta terroristien kanssa. Samaa linjaa kannatti jatkaa, sillä sen varaan oli rakennettu tämä tiettyjä ääriajatteluun taipuvaisia piirejä ärsyttävä:

hyvä, rauhallinen maa, jonka johdossa ei ole hulluja, ei ajatollaheita takahuoneessa, ja joka myös talouskriisin ja byrokraattisten ongelmien keskellä on päättänyt itsepintaisesti olla demokraattinen, haluta rauhaa, kunnioittaa lojaalisuudella mutta ilman fanatismia sopimuksiaan, saada kukkimaan moderni sosialismi, erilainen ja länsimaalainen kommunismi, nuorekas liberalismi, kristillinen interklassisimi [...].⁴³⁰

Kun Corrieren esityksissä pohdittiin Italian mahdollisuuksia pysyä hyvänä ja rauhallisena demokratiana, laskeutui vastuu pitkälti kansalaisten varaan. Lehdessä esitettiin tosin alusta lähtien vaatimuksia hallituksen, parlamentin, oikeuslaitoksen, salaisen palvelun ja ylipäänsä hallintoinstituutioiden puoleen tekijöiden nopeaksi kiinniottamiseksi ja rankaisemiseksi,⁴³¹ mutta vaatimuksia leimasi jo valmiiksi tietty pessimismi. Moni aiempi terrori-isku oli edelleen selvittämättä eikä nytkään alku vaikuttanut lupaavalta. Suhtautuinen oli paikoin jopa kyynistä:

Vaivalloisesti ja ei ilman myöhästelyä ja ilmeistä valmistautumattomuutta ovat valtion tutkimuksista vastaavat osastot aloittaneet työnsä selvittääkseen vakavimman ja absurdeimman attentaatin viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana. [...] Mieleenpainuvien vaikutelmien, jotka asian kanssa työskentelevien tahojen julkilausumista on vaivoin tulkittavissa, on negatiivinen, on kysymyksessä kone, joka näyttää ottavan vastaan iskuja ja kärsii vuosia vanhoista, ilmeisesti kroonisista puutteista. [...] Turha elää kuvitelmissa, Viminalesta, tutkimusten institutionaalisesta keskuksista on aistittavissa pessimismi, jota vaivoin kyetään peittelemään.⁴³²

⁴²⁹ Loro fanno la guerra, noi cerchiamo la pace, *Corriere Della Sera*, 6.8.1980.

⁴³⁰ Loro fanno la guerra, noi cerchiamo la pace, *Corriere Della Sera* 6.8.1980.

⁴³¹ Un’ombra nera sul riposo degli italiani, *Corriere Della Sera* 3.8.1980; Come si è mossa la macchina dello stato, *Corriere Della Sera* 4.8.1980; Più informazione e più decisione contro le trame fasciste, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴³² Come si è mossa la macchina dello stato, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

Kuten l’Unitassa, myöskään Corrieren esityksissä ei silti pidetty tilannetta demokratian säilymisen kannalta kriittisenä. Kansa oli saavuttanut riittävän demokraattisen kypsyyden, jonka syitä hahmotteli kirjailija Alberto Moravia pääkirjoituksessaan ”Mutta kansa ei järky”.⁴³³ Moravian mukaa terroristit olivat yrittäneet kerta toisensa jälkeen luoda Italiaan kumoukselle suosiollisen epätoivon ilmapiiriin ilman tulosta. Tulosta ei tullut koska:

ilmeisestikin Bolognan attentaatin tekijät luulevat, että ihmisillä yleensä ja italialaisilla erityisesti ei olisi muistia. Mutta näin ei ole. Ihmiskunnalla on muistinsa ja tietoisuutensa, jotka koostuvat kokemuksista, joita voidaan kutsua myös poliittisiksi. Yleistäen voidaan sanoa, että puoli vuosisataa sitten massat eivät, lähinnä kulttuurisesta naiiviuudesta johtuen olleet psykologisella tasolla täysin hedelmätöntä maaperää terrorismille. Myöntävyisyys stalinistisille ja fasistisille hallinnoille osoittaa, että ääriajattelulla oli oma vetovoimansa massojen keskuudessa. Maltillisuuden suosion lasku osoitti tämän tuen ääriajattelun mukaisille ratkaisuille. Toinen osoitus saatiin sodan myötä, johon massat osallistuivat innolla ja toivolla. [...] Ihmiskunnan näistä terroristisista sodista maksama hinta, siis sodista jotka eivät olleet politiikan jatketta vaan sotia, jotka syttyivät osittain organisoituina murhina, oli hirvittävä. Mutta pitäisi olla sokea tai terroristi, jotta ei näkisi, että tästä terrorin kokemuksesta on syntynyt tietoisuus, jonka ansiota on, että viime vuosina italialaiset ovat sanoneet ei terrorismille.⁴³⁴

Moravian sanoman logiikka on selkeä: massojen demokraattinen kypsyyden oli kollektiiviseen muistiin painuneiden kipeiden tapahtumien kautta lunastettu. Vuosisadan alun totalitarististen liikkeiden politiikka ja sodat toimivat rokotteen tavoin ja estivät nykyisiä terroristeja saavuttamasta tavoitettaan. Valtio osoitti heikkouden merkkejä, mutta terroristeilla ei ollut mahdollisuutta onnistua, koska ”tänä päivänä voisi sanoa, että jotain, itse asiassa paljon on muuttunut, jos ei hallitsijoissa niin ainakin hallittavissa”⁴³⁵.

Tapa, jolla kansalaiset saattoivat vastuunsa kantaa, oli olla antautumatta pelolle ja hysterialle sekä olla passivoitumatta. Nyt jos koskaan piti jatkaa omien vakaumuksiensa mukaan toimimista toisia kunnioittaen. Sama ohje annettiin sekä yhteiskunnallisella että yksilöllisellä tasolla. Yhteiskunnallisella tasolla kyse oli omien vakaumusten mukaisen politiikan jatkamisesta perustuslaillista järjestystä ja hyvää tapoja noudattaen. Jo siteeratusta pääkirjoituksessa ”He sotivat, me etsimme rauhaa” kerrottiin, mitä se tarkoitti:

Se tarkoittaa, että on kritisoitava, joskus jopa brutaalilla vakavuudella niitä kyvyttömiä, jotka eivät osaa tarjota meille turvallisuutta, jotka keskittyvät edistämään uraansa huolimatta taitamattomuudestaan sen sijaan, että loisivat keinoja kumouksellisia vastaan. [...] Se tarkoittaa myös, että jos miljoonia työläisiä edustavissa poliittisissa voimissa, suurissa kansan puolueissa on juurtunut käsitys, että nykyinen hallitusmuodostelma on riittämätön johtamaan ja kontrolloimaan taloudellista ja julkista järjestystä, tekee oppositio oikein pitäessään päättäväisesti kiinni halustaan muuttaa voima- ja liittosuhteita parlamentissa. Niin tekee myös nykyinen enemmistö puolustaessaan omia asemiaan ja muodostelmiaan. Mutta tämän täytyy tapahtua ilman, että tätä jättimäistä surua käytetään sen rauhallisen ja solidaarisen enemmistöpolitiikan repimiseen, joka yhdistää meitä perustuslaista lähtien [...].⁴³⁶

⁴³³ Ma il popolo non si destabilizza, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴³⁴ Ma il popolo non si destabilizza, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴³⁵ Ma il popolo non si destabilizza, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴³⁶ Loro fanno la guerra, noi cerchiamo la pace, *Corriere Della Sera* 6.8.1980.

Sama ohje annettiin yksilöllisemmällä pääkirjoituksessa ”Jokainen italialainen voi tehdä jotakin”:

Auttaakseen niitä, joiden tehtävä on saada kiinni nämä tappajat ennen kuin he iskevät uudestaan, voivat italialaiset yhä tehdä jotain. Juuri siksi, että joku on halunnut toteuttaa kauhistuttavan kokoisen pelottavan verilöylyn, on ensimmäiseksi petettävä hänen odotuksensa, eli olla pelkäämättä. Mitä vakavammasta vaarasta on kyse (ja tällä kertaa se todella on vakava) sitä enemmän on vältettävä kaikkea hysteriaa. Lisäksi koska tilanne on näin dramaattinen, ja koska on oltava edes alkeellinen kunnioitus uhreja kohtaan, jotka ovat naisia ja miehiä kaikista puolueista, olisi opportunistista alistaa tämä tapahtuma puolueellisille tulkinnoille.⁴³⁷

Analyysin perusteella voi Corrieren Bolognan iskua koskevan osakertomuksen toimijuuselementin tiivistää seuraavasti. Terroristien tarkoitus oli ideologiaan katsomatta kaataa demokraattinen tasavalta horjuttamalla kansalaisten luottamusta valtioon. Demokraattista valtiota piti puolustaa, koska se mahdollisti rauhallisen yhteiselon ja vapauden. Vapauden suhteen etenkin poliittiset vapaudet ja oikeudet korostuivat. Poliittisia kiistoja ja erimielisyyksiä sai ja tulikin olla, mutta niiden ratkaiseminen piti alistaa parlamentaariselle mekanismille. Demokraattisen tasavallan tuli siten olla kaiken muun yläpuolella, eräänlainen perustuslakiin palautuva sääntöjen kehikko, jonka tarjoamiin kanaviin poliittisen prosessin tuli asettua. Sitä se myös oli, sillä kansalaiset olivat jo aiemminkin antaneet sille tukensa ja samoin uskottiin käyvän nytkin.

Corrieren näkemys on pääasiassa melko hajuton, mauton ja väritön. Se muistuttaa perinteistä oppikirjaesimerkkiä modernista liberaalista demokratiasta. Kliinisydessään sitä voisikin pitää osoituksena Galli della Loggian hahmottelemasta melko ohuesta, valtiokeskeisestä kansallisesta identiteetistä, jossa kansakunnan ja demokratian käsite eivät kohtaa. Valtio, joka vaatii lojaalisuutta pelkästään rationaaliin sopimukseen vedoten harvoin voittaa puolelleen kansalaisten sydämiä ja mieliä. Kulttuurista lihasta legaalisten luiden ympärille tuo kuitenkin vahva luottamus siihen, että valtion ilmiselvistä heikkouksista ja puutteista huolimatta historiallisten kollektiivisten kauhukokemusten katsottiin tuovan riittävän vastustuskyvyn äärimmäisiä reaktioita vastaan ja sitovan kansalaisia valtioon. Antifasismi ja resistenzaan ei tässä yhteydessä viitattu, mutta kuten myöhemmin kansakunnan kertomuksen toiseuksia koskevassa luvussa osoitan, nähtiin valtion valitettavan heikkouden syyksi osittain juuri antifasismien hylkääminen. Toisaalta näkemys perustuslain suuresta merkityksestä Italian kaltaisen ”hyvän maan” rakentumiselle on osoitus, ettei Scoppolan valitteleva kansallisen identiteetin kolminaisuuden (antifasismi, kristilliset arvot, perustuslaki) rapautuminen ainakaan perustuslain tiimoilta ole näkyvissä Corrieren osakertomuksessa.

⁴³⁷ Ogni italiano può fare qualcosa, *Corriere Della Sera* 5.8.1980.

5.1.5. Kansalaisten mobilisaatio Corrieressa.

Myös Corrieressa hyvin sujuneet pelastus- ja avustustyöt, terrorismin vastaiset mielenilmaukset ja uhrien muistotilaisuus olivat useiden esitysten aiheina. Lehden ensimmäiset toimittajat olivat iskupaikalla kymmenissä minuuteissa räjähdysten jälkeen ja iskupäivän jälkeisessä numerossa oli jo dramaattisia raportteja toiminnan keskeltä.

Kahdessa artikkelissa haastateltiin asemapäällikköä ja asemaravintolan omistajaa, jotka vertasivat tunnelmaa paikalla sotakokemuksiinsa.⁴³⁸ Artikkelissa ”Myös bussi ’37’ muutettiin ambulanssiksi”⁴³⁹ kuvattiin pelastustöiden ketjua laajemmin räjähdyspaikalta sairaalaan ja sieltä ruumishuoneen kautta takaisin räjähdyspaikalle. Artikkeliki alkaa räjähdyspaikalta, jossa kuvaillaan miestä, joka etsii epätoivoisesti poikaansa. Mies kyselee tietoja pojastaan ja toimittaja kuvailee miehen ja avustustyöntekijöiden dialogia:

Sairaanhoitajat vastailevat yhdellä sanalla, koska eivät tiedä. Tiedot ovat epävarmoja, epäselviä ja sirpaleisia. ’Niitä on saapunut niin paljon – sanoo eräs nuori – kuka tässä tilanteessa pystyisi antamaan yksityiskohtaisia tietoja? Olemme työskennelleet tauotta jo tunteja, tässä tulee hulluksi’.⁴⁴⁰

Räjähdyspaikalta toimittaja jatkaa Sant’Orsolan sairaalaan seuraamaan uhrien hoitoa. Ensimmäisenä hän kertoo vastaan tulevasta lääkäristä, joka mutisee:

Aamusta lähtien olen elänyt hirvittäviä tunteja. Epätodellista näytelmää. En ole koskaan ollut sodassa, mutta tätä voi kyllä kutsua oikeaksi sodaksi. Monilla haavoittuneilla on selässä reikiä, joista saattoi nähdä keuhkot, oli naisia jotka oksensivat verta. Mitä asemalla oikein tapahtui?⁴⁴¹

Ruumishuoneella vastaan tulee kyynelehtiviä sairaanhoitajia ja uhreja tunnistamaan tulleet omaisia, jotka saavat palan toimittajankin kurkkuun. Palattuaan murheissaan illaksi asemalle seuraamaan tilanteen kehitystä kohtaa hän kuitenkin näyn, joka luo uskoa tulevaisuuteen. Asemalla on ”nuoria farkuissa ja t-paidasssa, jotka kysyvät poliisilta voisivatko he olla jotenkin avuksi”.⁴⁴² Artikkelin sanoma tiivistyy loppuhehkutukseen: ”Bologna reagoi, käärii hihat ja luo solidaarisuuden ketjun vailla vertaa.”⁴⁴³

Seuraavan päivän teema jatkui kahdessa artikkelissa,⁴⁴⁴ sillä ”Bolognalla, veren tahraamalla kaupungilla on kerrottavanaan tuhat tarinaa uhrautumisesta ja rohkeudesta”.⁴⁴⁵ Tarinoiden

⁴³⁸ Il capostazione: “come la guerra, corpi dilaniati fin sotto le carrozze, *Corriere Della Sera* 3.8.1980; Tutte intatte le caldaie, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴³⁹ Anche l’autobus “37” trasformato in ambulanza, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴⁴⁰ Anche l’autobus “37” trasformato in ambulanza, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴⁴¹ Anche l’autobus “37” trasformato in ambulanza, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴⁴² Anche l’autobus “37” trasformato in ambulanza, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴⁴³ Anche l’autobus “37” trasformato in ambulanza, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴⁴⁴ E tutti accorsero a “dare una mano”, *Corriere Della Sera* 4.8.1980; “Sono qui, piano”: dissepolto dopo otto ore, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴⁴⁵ E tutti accorsero a “dare una mano”, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

päähenkilöinä olivat muun muassa palomies, joka odotti sairaalassa huolestuneena tietoa raunioista pelastamansa lapsen kohtalosta, sairaala jonka henkilökunta ”ei hukannut minuuttiakaan pelastustöissä” ja jota tulivat auttamaan vapaaehtoiset lääkärit aina Riministä asti sekä taksit ja bussit, jotka tarjoutuivat ambulanssien puutteessa sairaankuljetukseen.⁴⁴⁶ Myös räjähdyspaikalla tehtiin sankaritekoja: toimittaja todisti vierestä kuinka palomiestä ja vapaaehtoisista koostunut etsintäpartio löysi kahdeksan tuntia iskun jälkeen naisen elävänä raunioista.⁴⁴⁷ Toimittaja ihaili pelastustöihin kiteytynyttä yhtenäisyyden ja solidaarisuuden tunnetta, johon tiukka tilanne kannusti.

Kuvausta bolognalaisten solidaarisuuden ketjusta vailla vertaa on hedelmällistä tarkastella aiemman, Corrieren osakertomuksen toimijaelementtiä yleisellä tasolla koskevan analyysin valossa. Avustustyöt olivat elävä todiste sotien jälkeisenä 35 vuotena kerääntyneestä ”suuresta aarteesta”⁴⁴⁸ eli kyvystä solidaariseen yhteisloon. Ne ilmensivät poliittisten kiistojen ja arkisten ongelmien alla todella vaikuttavaa eettistä ja moraalista perustaa, jonka varassa inhimillinen yhteiselo lepäsi. Avustustyöntekijöiden puheista esiin nostetut sotavertaukset kuvasivat kollektiivisten sotakokemusten merkitystä käytännöllisellä tasolla. Tilanne, joka muistutti jopa nuoremman polven sotia kokemattomaa lääkäriä sodan kauhuista, yhdisti nuoret ja vanhat, viranomaiset ja vapaaehtoiset spontaaniin yhteistyöhön.

Kielennettyä muotoa avustustöille annetusta merkityksestä tapaili pääkirjoitus ”Ylistys niille, jotka toivovat ja työskentelevät”.⁴⁴⁹ Kirjoituksessa tuotiin ilmi vaarallinen mahdollisuus, että ihmiset passivoituvat ja tottuvat terrorismiin. Terrorismin todellinen vaara on siinä, että passivoitumisen ja pessimismin muuttuessa krooniseksi eivät ihmiset jaksa enää pohtia tärkeitä ydinkysymyksiä ja yhteiselon kantavia ideaaleja.

epäilemme asioita kuten vilpittömyys, rehellisyys, hyvyys, älyllinen rohkeus. Vaivalloisesti yritämme löytää ideaaleja ja esimerkkejä joita tavoitella. Poliittinen ja kulttuurinen elämä näyttää olevan täysin negatiivista. Enää ei ylistetä, ainoastaan kritisoidaan.⁴⁵⁰

Merkkejä on kirjoituksen mukaan jo nähtävissä esimerkiksi hallituksen ja poliitikkojen toiminnassa, jossa isojen kysymysten kuten talousongelmien ja terrorismin sijaan on ajauduttu pohtimaan yksittäisten poliitikkojen sotkuja ja toisarvoisia asioita. Terrorismin vaikutuksia politiikkaan verrataan Vietnamin sodan ja Watergate-skandaalin vaikutuksiin Yhdysvaltain sisäpolitiikkaan, josta

⁴⁴⁶ E tutti accorsero a “dare una mano”, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴⁴⁷ ”Sono qui, piano”:dissepolto dopo otto ore, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴⁴⁸ Loro fanno laguerra, noi cerchiamo la pace, *Corriere Della Sera* 6.8.1980.

⁴⁴⁹ Elogio per chi spera e lavora, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴⁵⁰ Elogio per chi spera e lavora, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

on tullut kyynistä nokittelua, missä ”myös pyhää Franciscusta syytettäisiin korruptiosta”⁴⁵¹. Niinpä Bolognan iskun jälkityöt ansaitsivat tulla muistetuksi todisteena siitä, että ne ilmensivät yleisempää toivoa ja eettis-moraalista vahvuutta uskoa yhteisiin ihanteisiin ja kansalliseen solidaarisuuteen:

Tästä syystä Bolognan kuolemat eivät ensisijaisesti herätä minussa vihan, vaan kiitollisuuden ja ylistyksen sanoja kaikkia niitä kohtaan, jotka ovat tehneet kaikkensa etsiäkseen haavoittuneita, hoitaakseen heitä. Ylistystä kansalaisille, ohikulkijoille, palomiehille, karabiniereille. Ylistystä kaikille niille, jotka näinä vuosina ovat taistelleet terrorismia vastaan; poliisi, hallitus. Mutta vielä yleisemmin ylistystä kaikille niille, jotka huolimatta vaaroista ovat jatkaneet työskentelemistä ja tuottamista, pyrkineet parantamaan asioita, auttamaan muita. Ylistystä kaikille niille, jotka ovat tuoneet panoksensa kansalliselle solidaarisuudelle. Ylistystä niille jotka jatkavat toivomista ja järkeilyä ja toimintaa yhteiseksi hyväksi. Ylistystä anteliaille, rohkeille ja sitkeille. Ylistystä vahvoille.⁴⁵²

Pelastus- ja avustustöiden ilmentämä solidaarisuuden ja yhtenäisyyden manifestaatio oli Corrieren osakertomuksessa kaikin puolin positiivinen ilmiö, jossa kansalaisten spontaani toiminta täydensi julkisen hallinnon instituutioiden kuten poliisin, palokunnan ja pelastuslaitoksen toimintaan. Suhtautuminen terrorismin vastaisiin mielenosoituksiin ja lakkoihin oli kriittisempää. Kriitikki liittyi osin pelkoon, että yleistä järjestystä ei pystyittäisi turvaamaan. Iskupäivän illan mielenosoituksen Bolognassa lehti kertoi sujuneen ”jännittyneessä ilmapiirissä”.⁴⁵³ Hautajaisista lehti ounasteli ”vaikeaa hetkeä johtuen niistä katkerista raivon tunteista, jotka kiehuvat kansan keskuudessa”⁴⁵⁴ sekä ”poliittista tapahtumaa, jota kukaan ei pysty varmuudella kontrolloimaan”⁴⁵⁵. Merkittävämpi syy kritiikille oli kuitenkin pelko, että ne tarjoaisivat mahdollisuuden terrorismin aiheuttaman turhautumisen välineellistämiseen poliittisiin päämääriin.

Kaikkein avoimimmin kriittisen kannan mielenosoituksia, julkisia hautajaisia ja lakkoja vastaan Corrieren sivuilla otti syntyperäisen bolognalainen veteraanitoimittaja Enzo Biagi. Biagi kiinnitti huomiota siihen, että iskun 76:sta siihen menneestä kuolleesta vain kahdeksan omaiset olivat antaneet luvan julkiseen hautajaisseremoniaan. Muut olivat valinneet yksityiset hautajaiset.⁴⁵⁶ Biagi kertoi ymmärtävänsä julkisista hautajaisista kieltäytyneiden ratkaisun. Hän näki siinä merkkejä tyypillisestä bolognalaisesta mentaliteetista, jolle historia on opettanut, että epäonnen kohdatessa on pärjättävä itse, ilman ulkopuolista apua.

Täällä on tyypillistä myös voimakas ylpeyden tunne, kun liittoutuneet saapuivat kolonnineen kaukaisessa huhtikuussa 1945, heitä juhlittiin ja heille taputettiin, mutta kukaan ei rynnännyt keräämään leipiä tai savukkeita,

⁴⁵¹ Elogio per chi spera e lavora, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴⁵² Elogio per chi spera e lavora, *Corriere Della Sera* 4.8.1980. Kansallisella solidaarisuudella ei tässä yhteydessä viitattu Dc:n ja Pci:n hallitusyhteistyöhön.

⁴⁵³ Cinquantamila hanno gridato in piazza la loro rabbia contro i feroci assassini, *Corriere Della Sera* 5.8.1980.

⁴⁵⁴ Cinquantamila hanno gridato in piazza la loro rabbia contro i feroci assassini, *Corriere Della Sera* 5.8.1980.

⁴⁵⁵ Soltanto sette le bare alle esequie solenni, *Corriere Della Sera* 6.8.1980.

⁴⁵⁶ C’è chi ha scelto per i suoi morti un funerale senza discorsi nè cortei, *Corriere Della Sera* 5.8.1980.

joita heidän autoistaan heitettiin, niin kuin tapahtui muualla. Niinpä tämä raivostunut väki tuntee, että sen pitää selvittää yksin, kuten on aina tapahtunut epäonnen päivinä. Se ei odota mitään ylhäältä.⁴⁵⁷

Biagin mukaan hyvin ja antaumuksella toteutetut avustustyöt iskun jälkeen olivat hyvä esimerkki tästä bolognalaisesta mentaliteetista. Uhrauksiin ja voimainponnistuksiin oltiin valmiita riippumatta poliittisen eliitin toimista.

Tragedia on järkyttänyt bolognalaisia, mutta he ovat osanneet reagoida voimalla, järjestyksellä, antaumuksella jolle sanat eivät tee oikeutta. [...] heitä ei ole saanut liikuttamaan kansanedustajien läsnäolo, heitä ei ole lohduttanut johtajien läsnäolo. He tekevät kuten aina osansa. Saksalaiset tarjosivat suolaa niille, jotka ilmiantoivat partisaaneja, mutta he söivät ilman.⁴⁵⁸

Ihailemaansa bolognalaista mentaliteettia vasten Biagi näki iskun jälkeiset mielenosoitukset ja lakon turhina ja suorastaan haitallisina. Ne eivät todellisuudessa edesauta laisinkaan terrorismin loppumista vaan vaikeuttavat arkea ja taloutta. Ne saavat ihmiset kuvittelemaan itsensä aktiivisiksi demokratian puolustajiksi ja tarjoavat taitaville poliitikoille mahdollisuuden kerätä irtopisteitä, vaikka todellisuudessa niiden merkitys on olematon. Lisäksi irtopisteiden keräilyssä käytettiin Biagin mielestä härskesti poliittisesti hyväksi resistenzaa ja antifasismia. Biagin sanoma ei jää epäselväksi, ja hän esittää asiansa tyyllillä joka ansaitsee tulla esitellyksi:

Ja nyt minusta on vaikea ymmärtää, mitä järkeä oli siinä lakossa, joka eilen pysäytti kaupungin, niillä esiintymislavalta julistetuilla tunteilla, niillä huudetuilla hyvillä ehdotuksilla. Miksi tehdä elämästä vielä hankalampaa? Miksi pysäyttää junat ja tehtaات, kun kerran on pulaa rahasta ja työstä jotta päästäisiin eteenpäin? Miksi ei hakeutua illalla San Petronion eteen tai kaduille pohtimaan ja puhumaan, ei kuuntelemaan retoriikantäyteisiä puheita tai painokkaita vaatimuksia resistenzan hengestä? Miksi ei auttaa uhreja sen sijaan että heilutellaan kylttejä ja lippuja, se olisi apu joka, jos nyt ei lievitä tuskaa niin ainakin auttaa selviämään arjesta? Eikö Bologna opeta mitään? Eikö se opeta, että tietyt ympäristön pakottamat muodollisuudet eivät vahvista demokratiaa, vaan kliseitä. Keitä vastaan on tämä protesti? Vastataanko murhaajien rikoksiin polttamalla tupakkaa ja kuuntelemalla puheita? Nämä asenteet toimivat pitkässä juoksussa kuin vaaralliset räjähteet, koska ne tuhoavat luottamuksen ja sumentavat todellisuuden. Ne eivät ole antifasistinen vastaus hulluuden ja kuoleman teoreetikoille, vaan sellaisen vallan väärinkäyttöä, joka ei osaa nähdä asioiden sisälle.⁴⁵⁹

Biagin sivuama lakkoteema nousi yleisemminkin keskusteluun hautajaispäivän aattona, kun senaatin puhemies ja entinen DC:n puheenjohtaja Amintore Fanfani julkisesti kritisoi ay-liikettä syyttäen tätä kyvyttömyydestä tajuta lakkoaseen jatkuvan ylikäytön negatiivisia vaikutuksia talouteen.⁴⁶⁰ Corriere nosti lausunnon esiin ja yhtyi epäsuorasti Fanfanin kantaan käyttämällä esimerkkinä Rooman lentokentän Fiumicinon lakkoa ja sen taloudellisia haittoja:

Jäljelle jää kiistämätön ja tarkka fakta, maanantain lakko pahensi jo entisestään heikkoa tilannetta. Teknikot selittävät, että tunnin lakolla Fiumicinolla, etenkin jos jokunen viisas telija ”unohtaa” palata töihin sen jälkeen, on kaksin- tai kolminkertainen vaikutus lentokentän toimintaan. [...] Niinpä voi kysyä, onko työskentelyn pysäyttäminen todella ase terrorismia vastaan? Vai onko se virheellinen vastaus, joka uhkaa muuttaa mielikuvaa

⁴⁵⁷ C'e chi ha scelto per i suoi morti un funerale senza discorsi nè cortei, *Corriere Della Sera* 5.8.1980.

⁴⁵⁸ C'e chi ha scelto per i suoi morti un funerale senza discorsi nè cortei, *Corriere Della Sera* 5.8.1980.

⁴⁵⁹ C'e chi ha scelto per i suoi morti un funerale senza discorsi nè cortei, *Corriere Della Sera* 5.8.1980.

⁴⁶⁰ Meglio un'ora di sciopero o una di salario come arma dei lavoratori contro il terrorismo?, *Corriere Della Sera* 6.8.1980.

Italiasta vieläkin tehottomammaksi, vieläkin haavoittuvaisemmaksi kuin normaalisti? Tietenkin työläisten tietoinen ja puhdas osallistuminen demokraattisten vapauksien puolustamiseen on ollut ja on todellinen muuri kaikkia kumouksellisia suunnitelmia vastaan. Mutta onko käytännöllistä, että tämä osallistuminen toteutetaan aina lakon muodossa?⁴⁶¹

Vaikka lainauksissa kritiikin ydin on taloudellisissa haitoissa, on siinä tulkittavissa myös pelkoa Biagin hahmottelemasta vaarasta, että lakot muuttuvat liiallisesti toistuessaan riiteiksi ja pinnallisiksi kliseiksi. Mahdollisesti lakkoa hyväksikäyttävät lintsaavat ”viisastelijat” voidaan tulkita esimerkiksi meneillään olevan lakkoilukehityksen vaikutuksista. Jos lakkoilu muuttuu riitiksi, ei se ilmaise enää syvällisiä kansantuntoja. Rituaalilakoissa ei ole enää kysymys massojen eliiteille tai terroristeille antamasta viestistä, vaan vallan väärinkäytöstä, eliittien välineellistävästä tavasta käyttää traagisia tapahtumia hyväkseen.

Kaikkiaan Corrieren osakertomuksessa julkiset massamielenilmaukset ja lakot saattoivat parhaimmillaan olla toimivia keinoja tuoda esiin hallintobyrokratian ja politikoinnin alle jääneitä kansalaistuntoja. Terrorismia vastaan ne saattoivat periaatteessa toimia, mikäli niiden avulla voitiin osoittaa sekä itselle että terroristeille, etteivät terroristit nauttineet massojen tukea, kuten Aldo Moron tapauksessa jolloin kansalaiset poliittiseen kantaan katsomatta osoittivat rajat ylittävän tukensa hallinnon linjalle. Ne olivat kuitenkin pahasta, mikäli ne ylikäytön myötä tai muusta syystä muuttuvat riitiksi, eivätkä perustuneet tai johtaneet aidosti kansalaisten väliseen pohdintaan ja puhumiseen vaan lakon järjestäneiden eliittien liturgian toisteluun ja passiiviseen läsnäoloon.

Tämän varauksellisen suhtautumisen näkökulmasta uhrien muistotilaisuus piirtyi varovaisen positiiviseksi tapaukseksi, sillä kansa maltoi olla antautumatta tapahtuman politisoimiseen. Lehden pääotsikon mukaan tapahtuma oli ”Kova ja vihainen De profundis”⁴⁶². Pääkirjoituksessa todettiin Bolognan keskustaan kerääntyneen massan onnistuneen tavoitteessaan ”antaa tappajille ensisijaisesti merkki, että nämä teot eivät kannata ja tuottavat itse asiassa päinvastaisen tuloksen kuin mitä he haluavat”.⁴⁶³ Provisoivaa huutelua ja viheltelyä DC:n ja hallituksen edustajille harjoitti ”onneksi vain pieni vähemmistö”, sillä ”bolognalaiset tajusivat, että uhrien muistotilaisuus ei voinut olla tilaisuus, jossa väsynyt ja jo liian tutuksi käynyt poliittinen kiista otettaisiin esiin”.⁴⁶⁴ Varoittavana esimerkkinä kirjoituksessa nostettiin kuitenkin esiin julkisiin hautajaisiin suostuneiden omaisten pieni määrä,

⁴⁶¹ Meglio un’ora di sciopero o una di salario come arma dei lavoratori contro il terrorismo?, *Corriere Della Sera* 6.8.1980.

⁴⁶² Un duro e irato De profundis, *Corriere Della Sera* 7.8.1980. De Profundis on katolinen katumuspsalmi, joka yleensä lausutaan kuolleiden muistotilaisuudessa.

⁴⁶³ Demagogia e isterismo non devono prevalere, *Corriere Della Sera* 7.8.1980.

⁴⁶⁴ Demagogia e isterismo non devono prevalere, *Corriere Della Sera* 7.8.1980.

jonka toivottiin toimivan herätteenä. Oli pidettävä huolta, että poliittisen luokan ja valtion sekä kansalaisten välille ei repeäisi kuilua:

Uhrien omaiset ovat oikeassa. Heidän päätöstään ei tule ymmärtää ainoastaan emotionaalisen impulssin aiheuttamana. Mutta sei silti tarkoita, tietenkään, että heidän mielipidettään tulisi tulkita täysin päinvastaisesti, osoituksena hallitsevien ja hallittujen pysyvistä erkaantumisesta, esimerkkinä legaalien valtion ja todellisen valtion täydellisestä erosta. [...] Emme ole vielä siinä pisteessä, eikä meidän tarvitse sinne päätyäkään. Niin monien arkkujen poissaoloa ei tule aliarvioida eikä liioitella [...] Ennen kaikkea se on tulkittavissa kärsimyksen sävyttämänä varoituksena poliittiselle luokalle ilman poikkeuksia, jotta se käyttäytyisi paremmin.⁴⁶⁵

Corrieren esityksiä iskun jälkeisistä pelastus- ja avustustöistä, mielenilmauksista sekä uhrien muistotilaisuudesta on edellä tarkasteltu lehden toimijaelementin rakennuspalikkana. Analyysin esiin tuoman kuvan pääpiirteet ovat samansuuntaisia l’Unitàn ”demokraattista kansalaismobilisaatiota” koskevan kuvauksen kanssa. Myös Corrieressa terrorismi nähtiin osaksi laajempaa huonon hallinnon ja siitä seuraavaa epävarman demokratian ongelmaa, mutta demokraattisen järjestyksen ei kuitenkaan katsottu olevan vaarassa. Pelastus- ja avustustöissä nähty ”solidaarisuuden ketju” ilmensi kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan kykyä ja voimavaroja pitää yhtä ja selvittää vaikeasta hetkestä.

Selkeä ero l’Unitàhan verrattuna oli Corrieren huomattavasti kriittisempi tapa kuvata mielenilmauksia ja muistotilaisuutta. L’Unitàn kuvatessa ne kansalaisten ja koko Italian melko spontaaniksi yhtenäisyyden osoitukseksi korostettiin Corrieressa niiden organisoitua, liturgista ja mekaanista luonnetta ja siitä koituvia negatiivisia seurauksia.

Antifasistisen ja kriittisen lukutavan kontekstissa voi Corrieren osakertomuksen liittää tukevasti kriittisen lukutavan piiriin. Kriittinen suhtautuminen tuli esiin etenkin resistenzan ja antifasismien poliittista tulkintaa ja käyttöä mielenilmauksissa ja muistotilaisuudessa koskevassa paheksunnassa. Toisaalta kritiikki koski nimenomaan resistenzan ja antifasismien poliittista välineellistämistä, ei resistenzaa ja antifasismia sinänsä. Paitsi että kollektiiviset sotakokemukset selittivät Corrieren osakertomuksessa yleisellä tasolla italialaisten demokraattista kypsyyttä, olivat ne myös yksittäisten ihmisten kommentteissa ja bolognalaisten toimintaa selittävää mentaliteettia koskevissa yleisissä kuvauksissa merkittävässä roolissa. Tässä mielessä Corrieren osakertomuksen toimijuuselementti sisältä yhtymäkohtia Scoppolan mikrohistorialliseen tulkintaan resistenzan aiheuttamasta henkisestä kriisistä ja sen yhdistävästä voimasta.

5.2. Toiset

Toiseusluvussa pyrin analysoimaan millaista toiseutta terrorismi l’Unitàn ja Corrieren osakertomuksissa edusti ja mitä muita toiseuksia terrorismiin kytkeytyi. Toiseusanalyysin kannalta

⁴⁶⁵ Demagogia e isterismo non devono prevalere, *Corriere Della Sera* 7.8.1980.

Bolognan iskun konteksti kuitenkin eroaa Piazza Fontanan tapauksesta jonkin verran. Terrorismi ei ollut enää jotain uutta ja yllättävää, vaan siitä oli kasvanut yleisesti tunnettu, yli vuosikymmenen kestänyt ilmiö. Merkittävimmät äärivasemmistolaiset ja –oikeistolaiset ryhmät ideologioineen, toimintatapoineen ja tavoitteineen olivat jo yleisessä tiedossa. Myös suuret vaikeudet terrorismin lopettamisessa olivat kaikkien nähtävillä. Corrieren ja l’Unitàn suhtautuminen tutkimusten etenemiseen tälläkin kertaa oli kyynistä. Ja vaikka syylliset olisikin saatu kiinni, ei se todennäköisesti olisi taannut terrorismin loppumista. Näin ollen terrorismitoiseuden analyysi on hedelmällisintä rakentaa tarkastelemalla niitä lehtien esityksiä, joissa pohdittiin syitä lyijyn vuosien terrorismille ilmiönä sekä sen pitkäkestoisuudelle.

Analyysin taustaksi on hyvä luoda katsaus aiheetta koskevaan tutkimukseen. Eräänlaisena taustana voi pitää Donatella Della Portan tekemää tyypittelyä perinteisistä tavoista selittää terrorismin esiintymistä demokratioissa. Della Portan mukaan terrorismia on selitetty kolmesta näkökulmasta: yksilö-, rakenne- ja ideologianäkökulmasta.⁴⁶⁶ Yksilönäkökulma edustaa psykososiologista lähestymistapaa, josta on olemassa sekä puhtaasti yksilön merkitystä painottava että rakenteita painottava tulkinta. Yksilön merkitystä painottavat tulkinnat selittävät terrorismia yksilötason psykopatologioilla, jotka selittäisivät tietyn terroristityypin olemassaolon kautta terrorismi-ilmiön jatkuvuuden. Rakenteita painottavat yksilöpohjaiset tulkinnat yhdistävät terrorismin demokraattisen systeemin epävakauksiin. Demokraattisen systeemin toimimattomuus saattaa estää joidenkin ihmisryhmien kunnollisen integraation systeemiin esimerkiksi taloudellisella, poliittisella, sosiaalisella tai kulttuurisella tasolla, mikä saattaa johtaa epätoivoon ja terrorismiin. Esimerkiksi Italian tapauksessa PCI:n ajautumista pysyvästi hallituskoalitioden ulkopuolelle on joidenkin tulkintojen mukaan pidetty syynä vasemmistolaisen terrorismin synnylle.⁴⁶⁷

Rakenteiden merkitystä yli yksilöiden painottavat selitystavat yhdistävät terrorismin modernisaation vaiheisiin kuten taloudellisen kehityksen saumakohtiin, valtiovallan välillisiin hallintaongelmiin tai arvojärjestelmän nopeaan muutokseen.⁴⁶⁸ Kaikki kyseiset elementit olivat epäilemättä läsnä toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenien modernisoituvassa Italiassa ja niitä on käytetty usein keskeisenä selityksenä lyijyn vuosien terrorismille.⁴⁶⁹ Kuten Della Porta huomauttaa, terrorismia puhtaasti rakenteista selittävät tulkinnat eivät kuitenkaan ole onnistuneet uskottavasti selittämään,

⁴⁶⁶ Della Portan tyypittelystä katso Della Porta 1990b, 20-21.

⁴⁶⁷ Demokraattisen systeemin jumiutumista korostavasta tulkintatavasta katso esimerkiksi Galli 1986, 315-319.

⁴⁶⁸ Della Porta 1990b, 21-22.

⁴⁶⁹ Della Porta 1990b, 51.

miksi terrorismia esiintyy myös hetkinä, jolloin käytännössä kaikkien yhteiskunnallisten ryhmien hyvinvointi ja vauraus ja vapaus kasvavat, kuten myös kävi Italiassa sotien jälkeen.⁴⁷⁰

Ideologiaa painottavat näkökulmat selittävät terrorismin joidenkin ryhmien ideologisen vakaumuksen vahvuudella. Terrorismin katsotaan tällöin syntyvän pääasiassa pienten, organisoitujen ja poliittisen systeemin ulkopuolisten ryhmien reaktiona. Koska ryhmät katsovat olevansa systeemin ulkopuolella, ovat systeemi ja sen omien sääntöjensä mukaan tekemät päätökset ja toimet niiden silmissä vailla legitimitettä ja siten oikeutettuja kohteita terrorismille.⁴⁷¹ Joidenkin ideologiaa painottavien tulkintojen mukaan katolisen uskon ja kommunismin kaltaisten, porvarilliselle valtiojärjestelmälle ja modernille liberaalikapitalismille alun perin vihamielisten ideologioiden vahva asema loi Italiaan pohjan terrorismille. Kun niiden kylmän sodan alulle tyypilliset totalitaariset tulkinnat modernisaation edetessä korvautuivat maltillisemmilla ja integraatiohenkisemmillä tulkinnoilla, koki osa niiden kannattajista itsensä petetyiksi ja radikalisoitui.⁴⁷² Ideologiaa painottava näkökulma on suosiossa nykytutkimuksessa. Esimerkiksi Alessandro Orsinin mukaan vielä 1950-luvulla aggressiivista, vallankumouksellista vasemmistolaista kulttuuria propagoineen PCI:n ja yhtä radikaalin MSI:n asteittainen integroituminen demokraattiseen systeemiin yhdessä modernin kapitalismin aseman vakiintumisen kanssa marginalisoi niiden ideologisimmat kannattajat luoden pohjaa terrorismille.⁴⁷³

Analyysin kannalta olennaista on, että Della Portan tyypittely terrorismin selitysmalleista perustuu tutkimuksessa esiintyviin näkökulmiin, joista valtaosa on muotoutunut lyijyn vuosien jälkeen. Tutkimuksen näkökulmia voi kuitenkin pitää hyvänä taustana, jota vasten l'Unità ja Corrieren edustamaa julkisen keskustelun välittämää kuvaa voi verrata. Della Porta itse vetosi yhdessä Rossin kanssa jo 1984 tutkijoihin lyijyn vuosien terrorismin ottamiseksi laajemman kriittisen tarkastelun kohteeksi.⁴⁷⁴ Vetoituksen taustalla oli huomio, että ilman niiden tapahtumien, organisaatioiden, toimijoiden ja motiivien monipuolisuuden huolellista erittelyä ja analysointia, jotka niputettiin geneerisesti termin terrorismi alle, ilmiö mystifioituisi. Mystifioituessaan se tulisi alttiiksi pinnalliselle poliittiselle kiistelylle ja hyväksikäytölle, mikä epäilemättä vaikeuttaisi toimivan ja yhtenäisen poliittisen ja yhteiskunnallisen kulttuurin syntymistä.⁴⁷⁵ Lyijyn vuosien aikana mystifioitumista oli Della Portan ja Rossin mukaan jo tapahtunut, mistä he syyttivät osittain juuri

⁴⁷⁰ Della Porta 1990b, 22-28.

⁴⁷¹ Della Porta 1990b, 22-28.

⁴⁷² Della Porta 1990b, 51-60.

⁴⁷³ Orsini 2009, 199-222 ja 387-417.

⁴⁷⁴ Della Porta & Rossi 1984, 74.

⁴⁷⁵ Della Porta & Rossi 1984, 74-75.

massamediaa, joka rajoittui lähinnä välittämään ja raportoimaan iskujen aiheuttamia tunnereaktioita sen sijaan, että olisi tarjonnut näkökulmia ja selityksiä ilmiölle.⁴⁷⁶ Corrieren ja l'Unità'n toiseusanalyysiä voi siten samalla pitää myöhemmän tutkimuksen valossa tehtynä katsauksena terrorismin mystifioitumisprosessiin.

5.2.1. l'Unità: Terrorismi vasemmiston vastaisena juonena

L'Unità'n terrorismikuvan analysoiminen edellyttää katsausta italialaisen vasemmiston ja terrorismin välisen suhteen historiaan. Institutionaalinen vasemmisto PCI etunenässä kielsi alun perin kategorisesti terrorismiongelman juontumisen omista riveistään ja piti sitä yksinomaan oikeistolaisena ilmiönä.⁴⁷⁷ Esimerkistä käy l'Unità'n osakertomus Piazza Fontanan tapauksen yhteydessä, jolloin anarkistien syyllisyyteen ei uskottu, vaan heitä pidettiin uhreina fasistien lavastamassa juonessa, jonka tavoitteena oli masinoida taantumuksellinen kaappaus. Kun Brigade Rossen kaltaisten organisaatioiden ideologista alkuperää ei 1970-luvun alusta lähtien voitu enää kiistää, syntyi vasemmistolle tarve kaikin keinoin kiistää yhteytensä ja vastuunsa niiden toiminnasta. Niistä alettiin puhua valevasemmistolaisina, fasisteina kommunistien vaatteissa tai peräti oikeistolaisena juonena vasemmistolaisen toiminnan kriminalisoimiseksi.⁴⁷⁸

Kun Piazza Fontanan iskun tutkimukset 1970-luvun mittaan paljastivat yhteyksiä joidenkin salaisen palvelun johtavien virkamiesten ja uusfasististen terroristien välillä, alkoi vasemmiston näkemykseen liittyä vihjailua vasemmistolaisesta terrorismista osansa jännitteen strategian jatkamista. Pikkuhiljaa syntyi italialaisen vasemmiston keskuudessa edelleen laajasti hyväksytty käsitys, jonka mukaan sekä oikeistolaista että vasemmistolaista terrorismia käytettiin eräänlaisena ulkoparlamentaarisena politiikan ohjailemisen keinona poliittisten skandaalien, epävarmojen hallitusten ja vasemmiston ennätysmäisesti kasvavan kannatuksen sävyttämällä 1970-luvulla. Käsityksen mukaan vasemmiston vastaiset konservatiiviset voimat antoivat otollisilla hetkillä poliittista ja materiaalista tukea attentaatteja tekeville terroristiryhmille poliittisen *status quon* säilyttämiseksi ja vasemmiston pitämiseksi oppositiossa.⁴⁷⁹

L'Unità'n kuvaukset terrorismista Bolognan iskun yhteydessä limittyvät sujuvasti yllä kuvattuun vasemmistolaiseen näkemykseen terrorismista. Useissa lehden esityksissä esimerkiksi korostettiin punaisen ja mustan terrorin samankaltaisuutta, esitettiin niiden yhteneväksi tavoitteeksi vasemmiston pitäminen pois hallitusvastuusta ja vihjailtiin epämääräisten tahojen tukeen, jota ilman terrorismia ei

⁴⁷⁶ Della Porta & Rossi 1984, 75.

⁴⁷⁷ Galli 1986, 21-22; Pansa 1992, 3.

⁴⁷⁸ Galli 1986, 21-22; Pansa 1992, 3.

⁴⁷⁹ Della Porta 1990b, 30-31.

esiintyisi. Kaikki kyseiset elementit ovat läsnä vaikkapa kaksi päivää iskun jälkeen ilmestyneessä terrorismin luonnetta ruotivassa artikkelissa ”Toki rikollista hulluutta. Mutta eikö myös ase hyvin selkeiden tavoitteiden saavuttamiseksi?”⁴⁸⁰. Heti artikkelin aluksi tuli esiin terrorismin riippuvaisuus ulkopuolisesta tuesta:

Rikollista hulluutta, toki. Mutta ei parane tyytyä tähän määritelmään. Myös Piazza Fontanan iskun tekijät olivat hulluja rikollisia. Mutta jos he olisivat olleet vain sitä ja toimineet yksin, vähänpä olisivat saaneet aikaan.

Sitten tuotiin esiin, että vaikka Bolognan iskun tekijät olivat todennäköisesti uusfasisteja, ei tekijöiden poliittisella taustalla ollut terrorismin kokonaismerkityksen ja luonteen suhteen väliä:

Yli kymmenen terrorismin vuoden aikana olemme sentään oppineet, että kumouksellisten ryhmien näennäisillä eroilla ja muuttuvilla nimillä on kovin vähän merkitystä. Niiden tavoitteet ovat identtiset ja myöskään poliittisessa hyväksikäytössä, jota on harjoitettu ja harjoitetaan vastakkaisten suuntauksien nimissä tehdystä terrorismista, ei ole olennaisia eroja. ’Musta’ terrorismi, joka synnytettiin kuusikymmentäluvun lopussa estämään vasemmistopuolueiden pääsy hallituskelpoiselle alueelle, ei poliittiselta substanssiltaan eroa siitä ’punaisesta’ terrorismista, joka aloittaa iskujen tekemisen juuri kommunistien 20. kesäkuuta 76 saavuttaman suuren vaalivoiton aattona. [...] Ei, ei haluta, että asiat muuttuisivat maassamme. Tätä, eikä mitään muuta tavoitetta varten, on luotu Italiaan terrorismin ase.⁴⁸¹

Vasemmistolaisen terrorismin osuus lyijyn vuosien terrorismista todella oli suurimmillaan vuosina 1977-78 mustan terrorin keskittyessä vuosiin 1969-1975.⁴⁸² Kaiken terrorismin idea oli kuitenkin artikkelin mukaan estää erityisesti PCI:n pääsy hallitukseen. Huomionarvoista on myös, että terrorismi ei syntynyt, vaan ”synnytettiin” tai peräti ”luotiin” tätä tarkoitusta varten, mikä implikoi kuvaa terrorismista pohjimmiltaan ulkoapäin synnytettyinä ja ohjailtuna tietoisena juonena. Lopuksi artikkelissa selvitettiin, millaiseen logiikkaan terrorismin ja vasemmiston nousun estämisen välinen logiikka perustui:

Meitä on pilkattu useaan otteeseen ja eri tahoilta, koska olemme ilmaisseet vakaumuksemme, että terroristien suunnitelmia yhdistää yksi ja sama johtolanka. Meidät on upotettu sosiologisiin teorioihin, jotka yrittävät selittää terrorismin esiintymisen olevan ’välttämätöntä’ ja vähintäänkin väistämätöntä Italiassa, missä ei muka ole todellista poliittista vaihtoehtoa. Ja sen sijaan on olemassa vaihtoehto, tietenkin, ja juuri sen kieltämiseksi on turvauduttu ’aseellisen puolueen’ käyttöön.⁴⁸³

Artikkelin mukaan punaisen terrorin ideana oli siis pelotella ihmisiä ruokkimalla kuvaa kulman takana odottavasta väkivallasta ja kaaoksesta, mikäli PCI äänestettäisiin valtaan. Sosiologisten teorioiden kritiikki puolestaan osoittaa, että artikkelin näkemys terrorismista ei ollut yhdenmukainen ainakaan Della Portan tyypittelyn rakenteita painottavan tulkinnan kanssa. Terrorismi yritettiin kyllä tieteellisissä teorioissa selittää rakenteellisten syiden aiheuttamaksi, mutta todellinen syy oli niiden

⁴⁸⁰ Certo folia criminale. Ma non è anche un’arma per obiettivi molto chiari?, *l’Unità* 4.8.1980.

⁴⁸¹ Certo folia criminale. Ma non è anche un’arma per obiettivi molto chiari?, *l’Unità* 4.8.1980.

⁴⁸² Della Porta 1990a, 12-13.

⁴⁸³ Certo folia criminale. Ma non è anche un’arma per obiettivi molto chiari?, *l’Unità* 4.8.1980. ”Aseellinen puolue” (*partito armato*) oli vakiintunut epäsuora niitys Brigate Rosselle ja muille vasemmistolaisille terroristiorganisaatioille.

vasemmiston vastaisten voimien tahto, jotka olivat synnyttäneet terrorismin ja käyttivät sitä poliittisesti hyödykseen.

Edellä analysoidut käsitykset terrorismin selkeästä yhteydestä puoluepolitiikkaan, mustan ja sekä mustan että punaisen terrorismin yhteisestä juuresta ja etenkin riippuvuudesta ulkopuolisesta tuesta toistuivat ja saivat syvyyttä useammissa *l'Unità*n artikkeleissa iskun jälkeisinä päivinä.

Terrorismin ja puoluepoliittisen tilanteen välistä suhdetta analysoitiin myöhemmin artikkelissa ”Tietyt terrorismin päivämäärät pelkkiä yhteensattumia?”. Siinä kiinnitettiin huomiota siihen, että eri poliittisten ääripäiden terrorismia esiintyi vuorotellen ja juuri tiettyjen historiallisten tapahtumien yhteydessä. Uusfasistinen terrori lähes loppui ja korvautui punaisella juuri vuonna 1976, kun tuloillaan oli PCI:n suurin vaalitulos sotien jälkeen. Niin ikään muistutettiin Moron tapauksen osuneen juuri hetkeen, jolloin PCI ensimmäistä kertaa antoi oppositiosta tukensa DC:n hallitukselle kansallisen solidaarisuuden nimissä. Punainen terrori siis nousi kuin punaista vaaraa korostaen juuri, kun parlamentaarinen asetelma oli voimakkaassa liikkeessä PCI:n hyväksi. Myös Bolognan isku ja mahdollinen uusfasistisen terrorin uusi nousu nähtiin osaksi samaa suurempaa yleistavoitetta, jännitteen ylläpitoa PCI:n eristämiseksi hallitusvastuusta.⁴⁸⁴

Terrorismin ulkopuolisen tuen merkitystä ja tuen antajia pohdittiin laajemmin kolme päivää iskun jälkeen eräässä artikkelissa. Siinä tuotiin esiin tapauksia, joissa mustat ja punaiset terroristit olivat toimineet yhteistyössä sekä esiteltiin erään menneitä iskuja tutkineen tuomarin selville saamia lukuisia yhteyksiä salaisen palvelun virkamiesten, entisten DC:n jäsenten ja terroristien välillä.⁴⁸⁵ Tuomioita ei kuitenkaan tässä tapauksessa ehditty antaa, koska todistajien lausunnot oikeusprosesseissa olivat muuttuneet ”kilpailuksi siitä, kuka valehtelee eniten”⁴⁸⁶, ja koska lopulta terroristit olivat murhanneet tuomarin. Artikkelin ja *l'Unità* osakertomuksen näkemys yleisestikin oli yksinkertainen: terrorismi oli riippuvainen salaisen palvelun ja joidenkin konservatiivisten poliitikkojen tuesta, jotka käyttivät sitä poliittisiin päämääriin. Tähän yhteistyöhön ei pystytty puuttumaan, koska terrorismin salaperäisillä tukijoilla oli vaikutusvaltaa ja mahdollisuus joko poliittis-byrokraattisin keinoin tai viimeistään väkivalloin estää oikeuslaitoksen toiminta. Nämä näkemykset tiivistettiin artikkelin lopussa:

Jos kumoukselliset organisaatiot eivät tietäisi nauttivansa vaikutusvaltaisten tahojen suojeluksesta, olisi terrorismi Italiassa loppunut lyhyeen. Sen sijaan sitä on kestänyt yli kymmenen vuotta ja se omaksuu koko ajan julmempia ja ’organisoidumpia’ aspekteja. Tästä perustavanlaatuisesta totuudesta pitää näin ollen lähteä liikkeelle, jos todella halutaan kurinalaisesti ja onnistuneesti johtaa taistelua terrorismia vastaan. Tilanne on kuitenkin sellainen, että

⁴⁸⁴ Certe date del terrorismo sono semplici coincidenze?, *l'Unità* 8.8.1980.

⁴⁸⁵ Terrorismo in concorrenza tra carneficine e vendette, *l'Unità* 5.8.1980.

⁴⁸⁶ Terrorismo in concorrenza tra carneficine e vendette, *l'Unità* 5.8.1980.

aina kun rohkeat tuomarit ovat onnistuneesti avaamassa totuudelle tietä paljastaen kaikenlaisia rikoskumppanuuksia, on heidän työnsä estetty. Tärkeiden oikeusprosessien häiritseminen ja tuomarien syrjäyttäminen ovat terrorismin historian aspekteja, jotka ovat kaikilla muistissa.⁴⁸⁷

Terrorismin redusoiminen pääasiassa epämääräisten salaisen palvelun virkamiesten ja entisten poliitikkojen harjoittamaksi poliittisen tilanteen ja oikeuslaitoksen manipuloinniksi saattaa nykylukijan korvaan kuulostaa epäuskottavalta spekulatiolta ja siekailemattoman politisoituneelta tulkinnalta. Aikalaisille se ei sitä välttämättä ollut. Italialaiset olivat joutuneet kuluneina vuosina seuraamaan esimerkiksi Piazza Fontanan iskun selvittämiseen tähdänneen Catanzaron prosessina tunnetun oikeudenkäynnin surullista kompurointia. Oikeudenkäynti oli kestänyt lähes vuosikymmenen ja epäiltyjä ja todistajia oli kuulusteltu aina salaisen palvelun johtajia, ministereitä ja terroristiepäiltyjä myöten. Vaikka Catanzaron prosessin loppulauselmassa todettiin selvin sanoin, että salaista palvelua oli käytetty hyväksi keskeisten syyllisten peittelyyn ja auttamiseen eivätkä terroristit olisi kyenneet toimimaan niin laajasti ilman siltä saamaansa tukea, ei juuri ketään saatu tuomittua.⁴⁸⁸

Catanzaron prosessi olikin pääosassa surullisena esimerkkinä eräässä L'Unità:n artikkelissa. Syyllisten jääminen rankaisematta oli rohkaissut sekä terroristeja että sen tukijoita jatkamaan valitsemallaan tiellä ja siten edesauttanut terrorismin muotoutumista pitkäaikaiseksi ongelmaksi:

Juuri tämän [Catanzaron] oikeusprosessin avaamatta jääneet solmut ovat ne tekijät [...], jotka ovat mahdollistaneet sen jännitteen strategian kehittymisen, joka 12. joulukuuta 69 lähtien on aiheuttanut niin monet surut järkyttäen ja tahraten verellä maamme lähihistorian. [...] Terroristeja ja salaisen palvelun edustajia yhdistävän ja suojaavan omertà:n verkon jääminen ehjäksi on varmasti rohkaissut rikosten tekijöitä jatkamaan toimintaansa.⁴⁸⁹

Entä mikä lopettaisi terrorismin? Koska terrorismin jatkuminen perustui terroristien, salaisen palvelun ja jonkinlaisen konservatiivisen klinin yhteistyöhön ja keskinäiseen vaikenemisen sopimukseen (*omertà*), olisi ongelma luonnollisesti ratkaistavissa tehokkaammilla oikeusprosesseilla ja julkisten instituutioiden puhdistamisella salaliiton jäsenistä. L'Unità:ssa toistuivatkin moneen otteeseen vetoomukset tehokkaamman, fasistisympatioistaan tunnetuista virkamiehistä puhdistetun oikeuslaitoksen puolesta sekä huomautukset salaisen palvelun ja poliisin aiemmasta lepsuilusta terroristien jahtaamisessa.⁴⁹⁰ Viime kädessä julkishallinnon puhdistaminen ja tehostaminen palautui jo toimija-analyysin yhteydessä esiin tulleeseen heikon hallinnon ongelmaan. Hallintorakenteiden

⁴⁸⁷ Terrorismi in concorrenza tra carneficine e vendette, *L'Unità* 5.8.1980.

⁴⁸⁸ Quanto finora ha pesato l'impunità?, *L'Unità* 6.8.1980.

⁴⁸⁹ Quanto finora ha pesato l'impunità?, *L'Unità* 6.8.1980.

⁴⁹⁰ Come è nata in Toscana la "cellula nera" di Mario Tuti e dei suoi "camerati", *L'Unità* 4.8.1980; NAR: "Siamo stati noi, in onore di Tuti", *L'Unità* 3.8.1980; Sei anni fa l' "Italicus": fascisti rinviati a giudizio, *L'Unità* 3.8.1980; La strage fu ideata a Roma: è Semerari l' "uomo chiave" dell' evesione nera?, *L'Unità* 30.8.1980.

uudistaminen vaatisi vahvaa ja määrätietoista hallintoa sekä uskallusta puuttua ongelmiin. Ikävä kyllä vallitsevassa tilanteessa hallinto ei siihen pystynyt.

Kaikki l'Unità'n osakertomuksen terrorismikuvan elementit, heikko ja toimintakyvytön hallinto, terrorismi yhtenäisenä, ulkoa- ja ylhäältäpäin ohjattuna parlamentaariseen kehitykseen liittyvänä ilmiönä, oli tiivistetty uhrien hautajaisia edeltävän päivän pääkirjoitukseen. Kirjoituksessa tuodaan esiin hallinnon kyvyttömyys käsitellä terrorismia ja pohtia tarvittavia muutoksia:

Mihin Italia on menossa? Mitä on tähän mennessä vastattu maalle, joka kysyy itseltään tätä ja pyytää [...] todellista solidaarisuutta sekä korkeampaa ja vahvempaa johtoa? On todettava: puhutut ja kirjoitetut sanat välittävät viestiä voimattomuudesta, banaaliudesta ja huonosta omastatunnosta. Teeman ympärillä vallitsee epämääräinen saivartelun ilmapiiri: miksi terrorismia, miksi juuri Italiassa. Vastaukset ovat vanhentunutta ja hämmentynyttä moralismia: he [terroristit] ovat hirviöitä ja piste; heidän täytyy olla ulkomaalaisia, koska italialaiset eivät voisi olla niin julmia. Toisin sanoen halutaan ilmaista, ettei terrorismista voi sanoa juuri mitään, ettei sitä voi ymmärtää: joka puolestaan on tapa sanoa, että –poliisitutkimuksia lukuunottamatta– mitään ei ole tehtävissä, harkittavissa, muutettavissa.

Heti perään vahvistettiin näkemys, että terrorismi oli riippuvainen ulkoapäin annetusta tuesta:

On outoa, että kaikilta näin ajattelevilta olisi jäänyt huomaamatta se makroskooppinen asia, todellinen syy sille, että Italiassa on terrorismia. Syy on siinä, että toisin kuin muualla Italiassa terrorismia on käytetty poliittisiin päämääriin. Sen takia 1969 (piazza Fontana) on historiallinen hetki. Siitä alkaa jotain uutta, aikaisemmin tuntematonta: terrorismin poliittinen käyttö. Eri variaatiot, tukemiset, suunnitelmat ovat olleet lukuisia ja mitä erilaisimpia. Mutta pohjimmaisina asia on, että kymmenen vuotta sitten tietyt johtavan luokan ja valtioapparatuurin sektorit päättivät sisällyttää tämän tekijän osaksi poliittista taistelua.⁴⁹¹

Sitten kirjoituksessa tarkennettiin käsitystä terrorismin ulkopuolisten tukijoiden ja varsinaisten terroristien suhteesta:

Tiedämme hyvin, että kaikkea ei ole ohjattu ylhäältä. Mutta juuri ylhäältä on laitettu liikkeelle mekanismi, ketju, on luotu tila, on annettu esimerkki. [...] Mutta kuinka ei nähdä, että se mikä erottaa meidän terrorismimme muiden maiden levottomuuksista [...] on tapa, jolla siitä täällä on tehty väline poliittisen ja sosiaalisen keskustelun degeneroimiseksi ja johdattamiseksi pois demokraattiselta pohjalta.⁴⁹²

Kaikkiaan l'Unità'n osakertomuksessa Bolognan isku kuvattiin osana Piazza Fontanan iskusta alkanutta yhtenäistä terrorismin ilmiötä. Lehden kuvauksessa terrorismi oli perimmiltään jonkin epämääräisen, vaikutusvaltaisen ja konservatiivisen klikin ylhäältä ohjailema, tiukasti parlamentaariseen ja poliittiseen tilanteeseen sidoksissa ollut väline. Sen tarkoituksena oli estää vasemmiston pääseminen poliittisesti johtavaan asemaan. Käytännössä terrorismi palveli tarkoitusta pitämällä yllä yhteiskunnallista jännitettä sopivina hetkinä. Poliittisen ilmapiirin tai parlamentaarisen tilanteen näyttäessä vasemmistolle suosiolliselta tuli yhteiskunnallista tilannetta epävakauttaa terroriteoin. Epävakauden toivottiin saavan ihmiset antamaan tukensa maltillisemmille ja konservatiivisemmille poliittisille ratkaisuille. L'Unità'n esitykset korostivat sekä oikeistolaisen että

⁴⁹¹ Ciò che non si vuol vedere, *l'Unità* 6.8.1980. Sulkeet alkuperäiset.

⁴⁹² Ciò che non si vuol vedere, *l'Unità* 6.8.1980.

vasemmistolaisen terrorismin toiminnan ja jatkuvuuden olevan riippuvainen sitä ohjailevasta klikistä. Ohjailu perustui sopivien terroristiryhmien toiminnan mahdollistamiseen ja suojelemiseen muun muassa niitä koskevia tutkimuksia ja oikeusprosesseja peukaloimalla. Analyysin pohjalta onkin perusteltua väittää, että l’Unità’n osakertomus ilmensi ja oli osaltaan mukana tuottamassa vasemmiston keskuudessa vahvaksi muodostunutta käsitystä terrorismista tarvittaessa käyttöön otettavana keinona parlamentaarisen status quon säilyttämiseksi ja vasemmiston vallan kasvun estämiseksi.

Kuvalla oli yhtäläisyyksiä Piazza Fontanan aikaiseen terrorismikuvaan. Tosin samoin kuten toimijaelementin, myös terrorismia koskevan toiseuselementin suhteen luokkapohjainen suuriin toimijoihin pohjautunut näkökulma ja puhetapa oli korvautunut hieman miedommalla. Samalla antifasismien ja fasismin merkitys terrorismitoiseuden suhteen oli vähentynyt. Piazza Fontanalla terrorismi oli osa omistavan luokan hätäreaktiota, jonka tavoitteena oli luoda uhkakuvaa Kreikan mallin mukaisesta sotilasvallankaappauksesta, mikäli työväenluokan eteneminen ei pysähtyisi. Tapahtumaa verrattiin Diana-attentaatin ja Reichstagen tulipalon kaltaisiin fasismin historian käännekohtiin. Bolognassa terrorismia ohjaili luokkavihollisen sijaan oikeistolainen ja kenties osittain fasistimielinen klikki, joka pyrki suoranaisten vallankaappauksen sijaan lähinnä estämään vasemmistopuolueiden pääsyn hallituskelpoiseksi. Itse Bolognan iskua verrattiin lähinnä aiempiin lyijyn vuosien iskuihin kuten Pizza Fontanaan ja Italicukseen.

Mitä Della Portan tyypittelyyn tutkimuksen näkemyksistä terrorismin luonteesta ja syistä tulee, ei l’Unità’n osakertomuksessa ole juuri yhtäläisyyksiä niiden kanssa. Terrorismi ei johtunut yksilötason psykopatologioista, systeemin rakenteellisista vioista tai modernisaation vaikutuksista ja ideologisesta radikalisoitumisesta, vaan yksinkertaisesti terrorismia ohjailevan klikin poliittisesta tahdosta. Tämän klikin ja terroristiyksilöiden motiiveja kuvatessaan l’Unità ei todella mene pintaa syvemmälle. He tekevät mitä tekevät, koska haluavat estää vasemmiston nousun ja piste. Niputtamalla geneerisesti kaiken sekä vasemmistolaisen että oikeistolaisen terrorismin osaksi samaa yhtenäistä ilmiötä ja syyttämällä heikkoa hallintoa kyvyttömyydestä kitkeä terrorismi osallistui l’Unità’n osakertomus myös Della Portan ja Rossin valittelemaan terrorismi-ilmiön mystifioitumisprosessiin. Osallistumalla mystifioitumisprosessiin se puolestaan vaikeutti toimivan ja yhtenäisen kansallisen poliittisen keskustelukulttuurin syntymistä ja siten paradoksaalisesti edesauttoi yhtenä terrorismin tavoitteena pitämäänsä ”sosiaalisen ja poliittisen keskustelun degeneroitumista”.

5.2.2. Terrorismi Corrieren kirjoituksissa

Corrieren tapa esittää ja käsitellä terrorismia toiseutena poikkesi jossain määrin l'Unità:n tavasta. L'Unità lähestyi aihetta lähes yksinomaan poliittis-parlamentaarisella tasolla, mutta Corriere uhrasi paljon tilaa terrorismin tarkasteluun itsenäisenä ja moniulotteisena ilmiönä pyrkien selittämään sitä monelta kantilta. Olen erottanut tässä terrorismia koskevien esitysten kokonaisuudessa toisistaan kaksi tasoa, joiden varaan Corrieren terrorismikuva ja sen analyysi rakentuu. Ensimmäisen tason muodostavat esitykset, joissa kuvattiin, pohdittiin ja pyrittiin ymmärtämään terrorismi-ilmiön rakennetta ja luonnetta ikään kuin sisältä päin. Näiden esitysten aiheina olivat esimerkiksi terroristien ideologia, maailmankuva ja niiden yhteydet kulttuuriin ja rakenteellisiin tekijöihin. Toisen tason muodostavat esitykset, joissa tarkasteltiin hieman etäämmältä terrorismin taustalla vaikuttavia ulkoisia syitä ja mahdollisuuksia päästä eroon terrorismista. Toisen tason esitykset ovat mielenkiintoisia, sillä niiden kautta terrorismin ilmiö sidottiin antifasismien teemaan. Analyysi rakentuu kahden alakappaleen kautta, joista ensimmäinen käsittelee ensimmäisen ja toinen toisen tason esityksiä.

5.2.3. Eksyneitä nuoria, huonosti ymmärrettyjä ideologioita ja mahdollisia hyväksikäyttäjiä: terrorismi-ilmiön rakenne Corrieren mukaan

Varsin otollinen läpileikkaus Corrieren osakertomuksen välittämästä terrorismikuvasta löytyy iskun jälkeisen päivän pääkirjoituksesta ”Musta varjo italialaisten loman yllä”.⁴⁹³ Kirjoituksesta käy ilmi monta Corrieren osakertomuksen terrorismikuvan keskeiseksi muodostunutta elementtiä: terroristien radikaali ideologinen vakaumuksellisuus, sijoittuminen osaksi 1900-luvun alkupuolen totalitaaristen aatteiden jatkumoa sekä perustuslakiin kiteytyneen antifasismien hengen hylkääminen. Kirjoituksen alussa tuodaan esiin, että kyseessä on todennäköisesti attentaatti, jonka tekijöistä ei ole vielä varmaa tietoa, mutta varmaa on, että:

olemme tekemisissä *vakaumuksellisten* murhaajajoukkojen kanssa, jotka ovat liittyneet yhteen kumouksellisten poliittisten motiivien puolesta, ja jotka *eivät kavahda hirveimpienkään veritekojen tekemistä vain nuo tavoitteet saavuttaakseen*.⁴⁹⁴

Kun kirjoituksessa myöhemmin pohditaan, mistä kumouksellisten ja raakuuksiin valmiiden terroristien vakaumus oikein on peräisin, kääntyy keskustelu natsismiin ja siitä lähtöisin olevaan demokratian vastaiseen kulttuuriseen jatkumoon:

Natsismi on kuollut, mutta sille luonteenomainen verenhimo ja sen käsitys vallankumouksesta verisenä teurastuksena, jonka Hitler väitti henkilöityvän itsessään, eivät ole sammuneet. Ne ovat periytyneet erilaisina

⁴⁹³ Un'ombra nera sul riposo degli italiani, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴⁹⁴ Un'ombra nera sul riposo degli italiani, *Corriere Della Sera* 3.8.1980. Kursiivi Stenholm.

muunnoksina ääriajattelun perinteen jatkajille, natsimielisille tahoille, Salòn fasisteille ja aina Brigade Rosselle, joka saattaisi tunnistaa itsensä stalinististen hävitysleirien logiikassa.⁴⁹⁵

Terroristien vaaralliset vakaumukset olivat siis perintöä natsismista, joka tekstissä näytti toimivan yleisnimikkeenä totalitaariselle ja väkivaltaa hyväksyttävänä keinona pitävälle ajattelutavalle, joka oli tyypillistä myös fasismille ja stalinismille. Nyt yhteiskunnan marginaaleissa ääriaineokset ammensivat niistä voimaa terrorismiin. Kirjoituksen mukaan tilanne olisi voinut kehittyä sodan jälkeen toisinkin, ja antifasistisessa perustuslaissa ääriajattelun jatkumo yritettiin padota siinä kuitenkin onnistumatta:

On ollut tasavallan hallitusten, parlamenttien ja oikeuslaitoksen heikkouden syytä, että perustuslain pykälä, jotka kieltävät fasistipuolueen uudelleen perustamisen kaikissa muodoissaan sekä kaikenlaiset väkivaltaa poliittisena keinona käyttävät organisaatiot, ei ole huolella noudatettu. Alleviivasimme tätä huolestuttavaa puutetta, kun uusfasistiseen 'Ordine Nuovo' järjestöön kuuluneet vapautettiin syytteestä; alleviivaamme sitä edelleen aina, kun vapautetaan tai jätetään pidättämättä väkivaltaisuuksien tekijöitä, edustivat he mitä aatetta hyvänsä. Kerta toisensa jälkeen rankaisematta jääneiden väkivaltaisuuksien myötä olemme joutuneet tekemisiin murhanhimoisen terrorismin kanssa.⁴⁹⁶

Seuraavan päivän lehdessä ollut Alberto Moravian pääkirjoitus täydensi käsitystä terroristeista, jotka elävät omassa ideologisessa todellisuudessaan, jota tavallisten ihmisten on vaikea ymmärtää. Moravian mukaan monet silminnäkijät ja avustustöihin osallistuneet olivat pukeneet tuntemuksiaan sanoiksi toteamalla, että ”se oli kuin sodasta”.⁴⁹⁷ Moravian mielestä kommentin merkityksen ymmärtämiseksi se voidaan täydentää muotoon ”se oli kuin sodasta, mutta emme ole sodassa, joten miksi?”.⁴⁹⁸ Muotoilemaansa kysymykseen Moravia antaa itse vastauksen:

Vastaus tietenkin on, että joidenkin mielestä, oli heitä paljon tai vähän, itse asiassa olemme sodassa. Mutta on oltava tarkkana, jotta ei sekoita perinteistä sotaa, joka Clausewitzin mukaan on ainoastaan rauhan ajan politiikan jatke, terroristien käsitykseen sodasta. Tämä heidän sotansa ei ole jatketta mistään; se ei synny politiikasta vaan väkivallan myytistä. Toisin sanoen se syntyy sotana ja piste. Tässä on meidän näkemyksemme mukaan Bolognan iskun merkitys. [...] Ne, jotka ovat puhuneet hulluudesta, ovat olleet oikeassa: iskun juuret ovat syvällä kauhistuttavan eristäytyneen maailmankuvan synkässä maaperässä.⁴⁹⁹

Useammissa Corrieren esityksissä tuli esiin, että terroristeilla oli omat ideologiset vakaumuksensa, jotka olivat jonkinlaisia sovelluksia perinteisistä poliittisista ääri-ideologioista. Mutta miksi näiden ideologioiden kannattajien keskuudessa oli alkanut juuri viimeisten yhdentoista vuoden aikana saada kannatusta terrorismin kaltainen radikalismi? Miksi terrorismia alkoi esiintyä yli kaksikymmentä vuotta sodan jälkeen jatkuneen rauhallisen aikakauden jälkeen? Mielenkiintoisen kulttuurisia ja rakenteellisia syitä yhdistelevän selityksen tarjosi eräs Corrieren artikkeli kaksi päivää iskun jälkeen. Artikkelialkoi muistelulla vuoden 1969 tapahtumista ja olosuhteista, jotka nähtiin terrorismin

⁴⁹⁵ Un'ombra nera sul riposo degli italiani, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴⁹⁶ Un'ombra nera sul riposo degli italiani, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁴⁹⁷ Ma il popolo non si destabilizza, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴⁹⁸ Ma il popolo non si destabilizza, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁴⁹⁹ Ma il popolo non si destabilizza, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

ymmärtämisen kannalta oleellisiksi. Ensin pitkin vuotta oli ympäri Italiaa esiintynyt pienempiä tihutöitä, sitten:

12. joulukuuta Milanossa, ensimmäinen suuri isku. Banca Nazionale dell'Agricoltura: kello 17.37, valtava räjähdys, 16 kuollutta ja 90 haavoittunutta. Mitä asioita iskun taustalla oli? Vain muutamia kuukausia aiemmin, sunnuntaisena heinäkuun 21. yönä 1969 italialaiset olivat seuranneet televisioistaan Armstrongin historiallista laskeutumista kuuhun. Maailma näytti etenevän suurin harppauksin uuteen, hämmästyttävään edistyksen aikaan. Amerikka oli vielä ryvettynyt Vietnamin sodassa, mutta kapitalistinen systeemi kykeni edelleen takaamaan hyvinvointia ja vaurautta koko läntiseen maailmaan. Olivatko asiat erilailla Italiassa? Todellisuudessa '60-luvun buumin jälkeen alkoi tulla lähes yhtäaikaa, raastavina ja vilpittöminä esiin ristiriitoja, jotka olivat seurausta vääristyneestä kehityksestä, joka vain pintapuolisesti muistutti länsimaista mallia. Itse asiassa yksityiset kulutusmahdollisuudet olivat saavuttaneet länsimaisten teollisuusyhteiskuntien tason, mutta sosiaaliset rakenteet aina koulusta oikeuslaitokseen olivat edelleen jälkeenjääneen maan tasolla. Talouslaman otettua ensihenkäyksensä oli '60-luvun alun optimismi tiessään jättäen jälkeensä karun kuvan todellisuudesta: Milanon ja Torinon työttömyyden uhkaamat nukkumalähiöt, etelän jälkeenjääneisyyden, vailla selkeää suuntaa olevan valtiokoneiston, joka koostui suurilta osin uneliaasta ja turhautuneesta byrokratiasta. Jäljelle jäi väärinymmärrettyjen moraalikäsitteiden aiheuttama sosiaalisten ja inhimillisten arvojen rappio. Ei ollut sattumaa, että arvostettu sosialisti johtaja Pietro Nenni päätyi vertaamaan vuotta 1969 vuoteen 1922, vapauden pimentymisen aattoon.⁵⁰⁰

Rakenteellinen jälkeenjääneisyys ja arvojen nopea muutos yhdistettynä talouslamaan olivat artikkelin mukaan Italian suuria ongelmia lyijyn vuosien aattona. Kaikki olivat myös seurausta modernisaation kivuliaasta etenemisestä. Arvojen muutoksen merkitystä korostettiin jopa vertauksella fasismin aattoon. Ongelmat kärjistyivät kuumaan syksyyn, joka artikkelin mukaan oli Italialaisen terrorismin synnyn kannalta avainasemassa:

Ja tätä taustaa vasten, hieman myöhemmin, räjähti kuuma syksy, ennennäkemättömien lakkojen ja väkivaltaisuuksien kausi. Työehtosopimusten uusiminen kärjistyi avoimeksi vastakkainasetteluksi työnantajien ja ammattiliittojen välillä. Seurasi pelkojen, mutta ehkä myös absurdien illuusioiden ja verenhimoisten profetioiden vuosi. Nykyään tiedetään varmuudella, että silloin alkoi joidenkin fanaatikkovähemmistöjen piirissä saada muotoaan ajatus, että todella olisi mahdollista kumota demokratia Italiassa. Italialaisella terrorismilla on ikävä kyllä oma hirviömäinen 'erityispiirteensä', joka erottaa sen muista. Se ei ole syntynyt etnisten tai uskonnollisten kiistojen, vaan poliittisen, taloudellisen ja sosiaalisen systeemin heikkoutta koskevan analyysin ympärille. Sanalla sanoen vakaumuksesta, että olisi mahdollista kumota demokratia väkivalloin. [...] Seikka, mikä yhdistää kaikkia terroristeja, vaikka ne noudattavat erilaisten taktiikoiden ja systeemien mukaan, on länsimaisen systeemin kieltäminen.⁵⁰¹

Artikkeli siis yhdisti terrorismin nopean modernisaation aiheuttamiin muutoksiin, joihin italialainen yhteiskunta ei ehtinyt sopeutua. Se myös tarjoaa kulttuurisen selityksen, joka täydentää lehden osakertomuksen ideologista näkemystä terrorismista. Sopeutumisvaikeuksien tuottamat rakenteelliset ongelmat kärjistyivät kuumaan syksyyn, ja näennäisen kuohuvan tilanteen siivittäminä jotkut poliittiset marginaaliryhmät tulkitsivat tilanteen ideologisista lähtökohdistaan vallankumoukselliseksi ja aloittivat terrorismin. Corrieren terrorismia koskevissa esityksissä onkin paljon l'Unità:n esityksiä enemmän analyttistä otetta ja monimuotoisuutta. Ilmiötä selitetään niin kulttuurisilla, rakenteellisilla kuin ideologisillakin syillä. Myös l'Unitàsta tuttu näkemys

⁵⁰⁰ Una sola centrale per i 'gregari' della morte?, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁵⁰¹ Una sola centrale per i 'gregari' della morte?, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

ulkopuolisesta keskuksista, joka käyttäisi terrorismia hyödykseen, on läsnä. Esimerkiksi käsittelyn alla oleva artikkeli loppui seuraavaan spekulatioon:

Onko hypoteettisesti mahdollista, että systeemin sokeita vihollisia käytettäisiin jollain tapaa hyväksi jonkin tietyn keskuksen taholta? Keskuksen, joka käyttäisi punaisia ja mustia 'kuolemanpartioita' konkreettisia tavoitteita varten, ja mitä tavoitteita?⁵⁰²

L'Unitàhan verrattuna tyyli oli kuitenkin huomattavasti spekulatiivisempi ja kysyvämpi, olihan l'Unitàn mukaan varmaa, että terrorismi oli synnytetty juuri tätä tarkoitusta varten. Corrieren artikkeli ei edes yritä vastata omaan pohdintaansa, vaan jättää sen ilmaan.

Vahvimman leiman Corrieren osakertomukseen terrorismin kulttuurisia ja ideologisia syitä painottavasta näkemyksestä antoi yli kolme viikkoa iskun jälkeen julkaistu artikkeli "Pommien takaa nousee 'yli-ihminen'",⁵⁰³ jossa toimittaja haastatteli Renzo De Feliceä ja sosiologi Franco Ferrarrottia terrorismin tiimoilta. Artikkelin alussa toimittaja veti yhteen iskun tutkimusten sen hetkistä tilannetta ja pohti asiaa:

Tuomarit uskovat Bolognan iskun tekijöiden kuuluvan ryhmään, joka saa inspiraationsa uusnatsi-ideologiasta. Mitä tässä on takana? Puhutaan kansainvälisestä mustasta verkostosta, joka käyttää merkittäviä keinoja ja jota yhdistää yhteinen 'kulttuuri', mutta minkälainen kulttuuri?

Kansainvälinen musta verkko oli artikkelin mukaan useita maita yhdistävä pienkustantamoiden ja pienlehtien verkosto, jonka hengentuotteiden "yhteinen lähtökohta on kapitalismin, länsimaisen yhteiskunnan ja samalla marxismin ja kristillisten arvojen kieltäminen"⁵⁰⁴. Selailtuaan muutamia verkoston italialaisia hengentuotteita toimittaja toteaa niistä välittyvän kelttiläistyyppisen ideologian, johon sekoittuu satunnaisella ja väärinymmärretyllä tavalla tunnettujen ajattelijoiden kuten Sorelin ja Nietzschen sekä uusfasistien omien satunnaisten "teoreetikoiden" ajatuksia.⁵⁰⁵ Toimittajaa kiinnostaa erityisesti, miten nämä sekavat teoretisoinnit voivat mahdollisesti synnyttää terrorismia ja hän aloittaa haastattelun seuraavasti:

Nämä suurpiirteisten viestien muodostamat ideologiat saavuttavat kuuntelijoita etenkin ongelmissa olevien levottomien nuorten keskuudessa, ja voivat muodostua 'moraaliseksi' tai poliittiseksi oikeutukseksi mitä kylmäävimmille teoille. Miten kaikki tämä on mahdollista?⁵⁰⁶

Ensimmäisenä vastaa De Felice, jonka pitkän vastauksen toimittaja tiivistää:

De Felicen mukaan kaikille uusnatsiorganisaatioille on yhteistä ennen kaikkea tietynlainen, mitä vahvin yhteisöllisyyden kokemus. 'Jotain, joka muistuttaa menneisyyden primitiivisistä sotilasyhteiskunnista'. Nuoret muodostavat 'perheitä', jotka ilmaisevat itseään marginaalisen ja satunnaisen väkivallan kautta kouluissa ja kortteleissa, ja niiden sisältä pikkuhiljaa rekrytoidaan ammattiterroristit. Heille tärkeää ei ole niinkään natsi-

⁵⁰² Una sola centrale per i 'gregari' della morte?, *Corriere Della Sera* 4.8.1980.

⁵⁰³ Dietro le bombe spunta il 'superuomo', *Corriere Della Sera* 30.8.1980.

⁵⁰⁴ Dietro le bombe spunta il 'superuomo', *Corriere Della Sera* 30.8.1980.

⁵⁰⁵ Dietro le bombe spunta il 'superuomo', *Corriere Della Sera* 30.8.1980.

⁵⁰⁶ Dietro le bombe spunta il 'superuomo', *Corriere Della Sera* 30.8.1980.

ideologia itsessään tai vastakkainasettelu ja reagointi vastakkaisen ideologian ilmentymiin, 'vaan ajatus [...] kulttuurista antropologisessa mielessä ymmärrettynä, joka on ennen kaikkea henkinen tila. Eksistentiaalinen reaktio todellisuuteen, joka halutaan kaikin keinoin kieltää'.⁵⁰⁷

Ferrarrotti puolestaan valittelee nuorten ja vanhojen sukupolvien väliin jäänyttä kuilua ja demokratian hidasta toimintaa Italiassa. Demokratia ei nuorten silmissä vaikuta tarpeeksi tehokkaalta toisin kuin nietzscheläisessä hengessä spontaanin toiminnan nimeen vannovat ideologiat, joten ne saattavat herkässä tilassa olevien turhautuneiden nuorten silmissä vaikuttaa houkuttelevilta ja konkreettisilta vaihtoehdoilta. Spontaania toimintaa kannattavien ääri-ideologioiden nousun myös Ferrarrotti sitoo 1960-luvun lopun mullistuksiin:

Virhe, joka viime vuosina on tehty, etenkin nuorten suhteen, on ollut liikehdinnän ja spontaanisuuden ylistäminen, kuten ne olisivat arvoja sellaisenaan. Jollakin tapaa myös musta, natsistinen terrori on pohjimmiltaan ainakin osin vuoden '68 reitiltään eksynyt atomi. Tuon aikakauden suuri ansio oli asettaa kirkkaasti näkyville edustuksellisten puolueiden, ammattiliittojen, sanalla sanoen ja yleistäen perinteisen vallan ja sen huoneiden kriisi. Mutta sitä ei seurannut minkäänlainen projekti, rationaalinen kapasiteetti tarjota 'vaihtoehtoja'. Niinpä monet mystifioivat siitä kaiken sen, mikä oli spontaania, kaiken sen, mikä edusti välikirkkoa perinteisten arvojen kanssa ilman, että olisivat osanneet korvata niitä jollakin uudella ja merkityksellisellä. Negatiivinen perintö, mikä jäi (niiden positiivisten asioiden ohella, joita myös oli), oli juuri uskomus mahdollisuuteen vapautua historian painosta primitiivisten impulssien avulla, jotka kiistävät ajassa tapahtuvan muutoksen.⁵⁰⁸

De Felicen ja Ferrarrottin, kahden tiedemiehen analyyseissa on tietenkin paljon yhteisiä elementtejä tuolloisen ja myöhemmän terrorismitutkimuksen näkemysten kanssa. De Felicen näkemys korostaa terrorismin Della Portan tyypittelyn mukaisia rakenteita ja kulttuuria painottavia tulkintoja, joissa terrorismin juuriksi nähdään tiettyjen ryhmien marginalisoituminen ja ideologinen eristäytyminen. Ferrarrottin tulkinta puolestaan yhdistää näkemykseen rakenteellisia ja rakenteita painottavia yksilöllisiä selityksiä. Näkemysten paikkansapitävyydestä voidaan toki olla montaa mieltä, mutta olennaisempaa on, että ne ylipäänsä Corrieren sivuilla esiintyvät. Tutkijoiden ja asiantuntijoiden mielipiteiden laaja esittely erotti Corrieren osakertomuksen selvästi esimerkiksi l'Unità:n osakertomuksesta antaen Corrieren terrorismikuvaan monipuolisuutta ja syvyyttä. Sen takia Corrieren osakertomus ei ole niin selkeästi osa Della Portan ja Rossin manaamaa terrorismin mystifioimisprosessia. Terrorismia konkreettisiin tavoitteisiinsa käyttävän ulkopuolisen klikin mahdollisuus tuli Corrieren osakertomuksessa esiin, mutta kaikkiaan terrorismista piirtyi kuva monitasoisena ilmiönä, jonka syntymiseen ja kehitykseen olivat vaikuttaneet monimutkaiset taloudelliset, poliittiset, kulttuuriset ja yksilölliset syyt.

⁵⁰⁷ Dietro le bombe spunta il 'superuomo', *Corriere Della Sera* 30.8.1980.

⁵⁰⁸ Dietro le bombe spunta il 'superuomo', *Corriere Della Sera* 30.8.1980. Sulkeet alkuperäiset.

5.2.4. Hylätty antifasismi ja eettis-moraalinen kriisi ongelmien perimmäisenä syynä

Vielä yksi elementti Corrieren terrorismikuvassa ansaitsee tulla tarkemmin esitellyksi. Lehti nimittäin satoi terrorismin ja sen vastaista taistelua koskevat epäonnistumiset vahvasti antifasismien teemaan. Sitominen alkoi jo siteeratusta iskupäivän jälkeisessä pääkirjoituksessa, jossa hallintoa syytettiin epäonnistumisesta antifasistisen perustuslain pykälän kunnollisessa soveltamisessa.⁵⁰⁹ Jatkoa seurasi vajaata viikkoa myöhemmin, kun Corriere otti kahdessa pääkirjoituksessa kantaa sekä terrorismin jatkumisen ongelmaan että Italian ongelmiin yleisesti.

Muistotilaisuuden jälkeisenä päivän pääkirjoituksessa ”Fasistien vastaisen taistelun heikkouksien juuret” nähtiin kyseisten heikkouksien syyksi sodan jälkeiset epäonnistumiset antifasistisen puhdistuksen läpiviemisessä uuden valtion rakenteisiin.⁵¹⁰ Kirjoitus alkoi yhtyvällä kannanotolla Bolognan pormestari Zangherin hautajaisissa esittämään toivomukseen:

Bolognan pormestarin toistuvasti ilmaisema vaatimus tuomita asioita luovat ja toteuttavat ihmiset ja instituutiot tekojen eikä sanojen perusteella on vaatimus, jonka olemme jakaneet jo vuosikymmeniä. Tuo vaatimus ohjasi meitä kahdenkymmenen vuoden ajan vastustamaan fasismia, joka käsitteli sanojen retoriikkaa mestarillisesti, mutta ei osannut koskaan karistaa sitä taipumustaan rikolliseen toimintaan, [...] joka oli ollut squadristimien taustalla, ja kuten sitten nähtiin, liittymisessä Hitlerin rinnalle sotaan ja ennen kaikkea yhteistyössä saksalaisten kanssa vallatussa Italiassa.⁵¹¹

Nykyiset toivomukset paremman hallinnon puolesta olivat siis olleet jo resistenzan antifasistien tavoitteissa. Ikävä kyllä tavoitteet eivät olleet toteutuneet, parempaa hallintoa ei ollut saatu aikaan. Syynä oli, että valitettavasti antifasismi oli petetty pian sodan jälkeen:

Ikävä kyllä resistenzan vaiheen loppuessa antifasistinen puhdistus huuhtoutui puheiden mereen. Ainoastaan Parrin hallitus yritti muuttaa sen teoiksi, mutta se kaadettiin tämän takia oikeiston toimesta, vasemmiston tarjoamatta tukeaan. Sen kaatumisen myötä myös puhdistuksen korkeimmat elimet hajotettiin ja hieman myöhemmin jo aloitetut puhdistustoimet peruttiin. [...] Vuoden 1946 armahdus, joka oli tarpeellinen erään aikakauden päättämiseksi, muotoiltiin juridisesti huonosti ja ulotettiin tarpeettoman laajalle.⁵¹²

Ferruccio Parrin johtama hallitus oli Italian ensimmäinen sodan jälkeinen hallitus. Se oli vaivalla saavutettu kompromissiratkaisu, johon resistenzan osallistuneet puolueet tyytyivät kahdeksan viikon koalitionneuvottelujen jälkeen.⁵¹³ Kyseessä oli niin PCI:n kuin DC:n kattava laaja antifasistinen koalitio, jota johti maltillinen ja resistenzassa sankarin asemaan noussut Parri. Aikalaiset asettivat Parrin hallitukseen suuria odotuksia sodan aikana nousseiden vaatimusten tyydyttämisestä ja sen

⁵⁰⁹ Un’ombra nera sul riposo degli italiani, *Corriere Della Sera* 3.8.1980.

⁵¹⁰ Le radice delle debolezze nella lotta contro i fascisti, *Corriere Della Sera* 8.8.1980.

⁵¹¹ Le radice delle debolezze nella lotta contro i fascisti, *Corriere Della Sera* 8.8.1980. Squadristimilla viitataan fasistien mustapaitaryhmien väkivaltaisuuksiin osana fasistien politiikkaa.

⁵¹² Le radice delle debolezze nella lotta contro i fascisti, *Corriere Della Sera* 8.8.1980.

⁵¹³ Parrin hallituksesta ja sen historiasta katso Ginsborg 2006, 92 ja 116-118.

katsottiin edustavan resistenzan hengen nousua valtaan.⁵¹⁴ Todellisuus osoittautui kuitenkin karuksi. Saamatta mitään merkittävää aikaan Parrin hallitus kesti vain viisi kuukautta ja vuosina 1945-1948 tapahtui asteittainen jakautuminen kahteen poliittiseen leiriin kylmän sodan hengessä.

Voidaan kysyä, olisiko kylmän sodan alun kansainvälisen asetelman huomioiden muutoin voinut käydäkään, mutta myös Corrieren viittaus ”puheiden mereen”, johon Parrin hallitus hukkui, on ymmärrettävä suhteessa ajan tapahtumiin. Parrin oman puolueen, pienehkön ja maltillisen *Partito d’Azionen* sisällä käytiin kaiken aikaa valtataistelua sosialistisen ja maltillisemman linjan välillä, ja puolue hajosi jo 1946. Lisäksi vasemmisto olisi voinut Partito d’Azionen kanssa saada enemmistön ja muodostaa vahvan keskustavasemmistohallituksen, mutta PCI ja PSI kieltäytyivät tietoisesti mahdollisuudesta. Kieltäytymisen syynä pidetään yleisesti niiden halua odottaa seuraavia vaaleja, joista ne odottivat suurvoittoa, ja muodostaa sen jälkeen vasemmistohallituksen ilman keskustapuolueiden rasiitetta. Näin ei tunnetusti käynyt, ja vuoteen 1948 mennessä poliittinen ilmapiiri oli muuttunut maltillisemmaksi vasemmiston edustamien kumouksellisten ideoiden suhteen. Vaaleissa keskustaoikeisto sai jymyvoiton ja DC onnistui De Gasperin johdolla potkaisemaan vasemmiston tyystin ulos hallituksesta aloittaen demokratian vuosikymmeniksi blokanneen vastakkainasettelun.

Myös Corrieren viittauksilla antifasistisen puhdistuksen peruuttamisesta on historiallista pohjaa.⁵¹⁵ Resistenzan aikana oli noussut esiin vahva vaatimus fasistien hallinnon ja hallintokoneiston rankaisemisesta ja uudistamisesta. Vuosina 1945–1947 puolueet PCI mukaan lukien keskittivät kuitenkin kaiken tarmonsä yksinomaan tuleviin vaaleihin. Sekä oikeisto että vasemmisto luottivat voittoonsa ja yrittivät kaikin keinoin välttää antamasta aihetta poliittiseen kriisiin ennen vaaleja. Niinpä ensimmäistäkään yritystä uusia Mussolinin pystyttämiä hallintorakenteita ei tehty.⁵¹⁶ Päinvastoin itse Togliattin 1946 ehdottaman fasismin aikaisia rikoksia koskevan yleisen armahduksen myötä valtaosa fasismin aikaisen hallintokoneiston henkilöstöstä saattoi salaista palvelua myöten jatkaa viroissaan eläköitymiseensä asti.⁵¹⁷

Historiallista taustaa vasten ovat pääkirjoituksen kommentit antifasistisesta puhdistuksesta ja Parrin hallituksesta tulkittavissa ihanteelliseksi esimerkiksi oikeanlaisen poliittisen toiminnan moraalista.

⁵¹⁴ Ginsborg 2006, 92.

⁵¹⁵ Resistenzan jälkeisestä antifasistisesta puhdistuksesta katso Ginsborg 2006, 119-121 ja Ganser 2009, 103.

⁵¹⁶ Ginsborg 2006, 120. Mussolini oli esimerkiksi perustanut lukuisia valtiosta puoli-itsenäisiä ”erityiselimiä”, joilla oli muun muassa mahdollisuus puuttua talouteen ja sosiaaliapuun.

⁵¹⁷ Ginsborg 2006, 121. Togliatti perusteli päätöstään humanitaarisin perustein ja yritti osoittaa Pci:n sitoutumista humanisiin arvoihin. Se herätti kuitenkin laajaa kritiikkiä, sillä päätöksen nojalla vapautettiin mm. lukuisia vakaviin sotarikoksiin syyllistyneitä fasisteja.

Parrin hallitus edusti resistenzan antifasismien kokemuksesta kummunnutta yhtenäisyyttä ja tekojen politiikkaa, jossa kaiken lähtökohtana oli sen tunnustaminen, että eri näkökulmia edustavat poliittiset voimat olivat pohjimmiltaan samassa veneessä. Demokratialle tyypillinen poliittinen prosessi on tästä näkökulmasta erilaisten poliittisten näkökulmien välisen kompromissin hakua, jossa välittömät reaali poliittiset tavoitteet osataan tarvittaessa uhrata yleisen ja yhteisen edun hyväksi. Yhteisen edun sijaan omaa etuaan opportunistisesti hakeneiden poliittisten voimien toiminta sodan jälkeen edusti puolestaan puheiden merta, jonka kuohuihin antifasismien henki hukkui ja tilalle nousi poliittinen kulttuuri, jossa korkein arvo oli yhteisen hyvinvoinnin sijaan oman vallan maksimoiminen. Demokratian poliittinen prosessi on tämän uuden poliittisen kulttuurin näkökulmasta kamppailua, jossa yhteisen edun kannalta olennaiset akuutit asiat kuten vanhentuneet hallintorakenteet ja yksittäisten sotarikollisten tuomitsemiset voitiin sivuuttaa nyt ja korjata sitten, kun oma asema oli vieläkin varmempi ja mahtavampi. Italia maksoi nyt muun muassa terrorismin muodossa hintaa antifasismien esimerkin mukaisen tekojen politiikan uhraamisesta puheiden mereen.

Pääkirjoitus otsikolla ”Missä on toivo?”⁵¹⁸ jatkoi samoilla linjoilla pari päivää myöhemmin. Kirjoituksessa terrorismi nähtiin yhtenä osana Italian yleisesti vaikeaa tilannetta, jonka syyksi nähtiin juuri poliittisesta eliitistä lähtöisin oleva opportunistinen ja omaa etua hakeva asenne, jonka takia terrorismin kaltaisiin ilmiöihin oli vuosien ajan suhtauduttu yliolkaisesti lähinnä omaa poliittista tulevaisuutta ajatellen. Tosin kirjoitus vei tätä ajattelutapaa pidemmälle korostamalla, että sama asenne oli päässyt leviämään myös tavallisen kansan keskuuteen. Pettymykset johtavan luokan toimiin olivat tehneet myös kansalaisista kyynisiä oman edun tavoittelijoita, joita yhteisen hyvinvoinnin sijaan kiinnosti oman edun maksimointi. Seurauksena oli kirjoituksen mukaan yleinen eettis-moraalinen kriisi ja sitä juontuva poliittinen kriisi. Kriisissä kukaan ei jaksanut enää ottaa vastuuta terrorismin kaltaisten yhteisten asioiden huonosta hoidosta johtuvien ongelmien ratkaisemisesta, vaan tyytyi passiivisesti näyttelemään välittävänsä ja tekevänsä jotain asioiden eteen. Asia tuli esiin kirjoituksen osiossa, joka alkoi seuraavasti:

Carlo Bo, kuuluisa kommentaattori on osunut oikeaan sanoessaan, että vaara piilee turhien, vääristelevien tai peräti poliittisesti opportunististen puheiden retoriikassa; pelastus piilee siinä, että tunnustamme kaikki vastuumme siitä moraaliseen korruptiosta, joka meitä ahmii. Mikään maa ei voi pelastaa itseään, jos se unohtaa omat kollektiiviset vastuunsa, jos se ei puhdistaudu todella tuntien sitä jäytävän pahan alkuperää. Karl Krausilta on jäänyt kirjoitus: ”Pahuutta koskeva totuus, jos se on huonosti sanottu, vahvistaa pahuutta. Myöhemmin hän on sanonut: ”Voi olla, että vaatii enemmän rohkeutta ja temperamenttia hyökätä lähettä kuin kuningasta vastaan.”⁵¹⁹

⁵¹⁸ Dove sta la speranza?, *Corriere Della Sera* 10.8.1980.

⁵¹⁹ Dove sta la speranza?, *Corriere Della Sera* 10.8.1980.

Seuraavassa osiossa korostettiin, että terrorisminkin taustalla oleva Italiaa ahmiva moraalinen korruptio ei vaivannut ainoastaan poliittista eliittiä, vaan koko kansaa. Poliittinen eliitti oli ”alaston kuningas”, jota vastaan hyökkääminen oli helppoa, mutta piti olla rohkeutta katsoa myös peiliin:

Näin ollen katsokaamme niitä pahaa koskevia huonosti sanottuja totuuksia, yksipuolisia hyökkäyksiä meitä hallitsevaa ’alastonta kuningasta’ vastaan, ja kysykäämme myös itseltämme, josko myös lähetti olisi syyllinen siihen eettis-poliittiseen kriisiin, joka on terrorismin taustalla. Onko todella niin, että maa kestää? Eikö se ole sattumalta välinpitämätön ja kyyninen? Onko todella niin, ettei terrorismi selviä? Eikö se ole selvinnyt jo kymmenen vuotta. Onko todella niin, että meidät pelastavat ’tekniset’ keskustelut sen luonteesta, endogeenisuudesta, esogeenisuudesta, mustuudesta, punaisuudesta, välimerellisyydestä? Emmekö me itse ole jokaisen niistä alkuperä, todellisen maan ja legaalisen maan, vain näennäisesti jaettuna viattomiin ja syyllisiin [...].⁵²⁰

Seuraavassa osiossa kritiikki käännettiin etenkin vasemmistoa kohtaan, jolla Corrieren mukaan ei ollut ollut rohkeutta pohtia, josko myös ”lähetti” eli kansalaiset olisivat osaltaan Italian ongelmista vastuussa. Vasemmiston keskuudessa ongelmien syyn (kuten l’Unità:n osakertomuksen analyysi tässä työssä osaltaan osoittaa) katsottiin olevan poliittisen eliitin tasolla ja ratkaisujen löytyvän poliittisista manöövereistä ja PCI:n päästämisestä hallitusvastuuseen, mikä oli kirjoituksen mukaan kaukana totuudesta.

Toivo ei varmaankaan ole poliittisen elämän kikkailussa [...], vaan syvässä eettis-moraalisessa uudistumisessa, jonka pitäisi jo olla ensisijaista. Itse asiassa, Italia tarvitsee vangittuja pankkiireja, mutta myös rautatieläisiä, jotka on pidätetty, koska he ovat hylänneet junansa. Se tarvitsee elinkautiseen tuomittuja terroristeja, mutta myös eroavia ministereitä ja ay-liikkeen edustajia. Se tarvitsee hallitusta vastaan nostettuja oikeusjuttuja, mutta myös kriittisiä analyysejä puoluevaltaisesta systeemistä, johon kuuluu myös oppositio joka mielellään neuvottelee itselleen ’tukirahastoja’. Se tarvitsee rakenneuudistuksia, mutta myös ’ylärakenteen’ uudistuksia, jotka palauttaisivat vallan kolmijaon, asettaisivat valtapelille säännöt, takaisi ansioituneisuuden perustuvan järjestelmän lopettaen vallankäytön, joka on korvannut perustuslain mukaiset nimitykset poliittisilla nimityksillä [...]. Mutta kaikki tämä on mahdotonta, jos ei tapahdu moraalista vallankumousta kaikilla tasoilla, kaikissa luokissa, massoissa ja eliiteissä.⁵²¹

Lopuksi eettis-moraalisen vallankumouksen vaatimus sidottiin antifasismiin esimerkkiin:

Luonnollisesti tullaan sanomaan, että tämä on moralismia. Ja sitä se tietenkin on. Mutta kuinka löytää toivoa ilman moraalista vallankumousta? Leo Valiani aivan oikein muistutti toissapäivänä, että mustien kumousyritysten juuret palaavat aina päivään, jolloin Parrin hallituksen moralistisesta antifasismista luovuttiin niiden voimien toimesta, jotka kumosivat sen tai eivät puolustaneet sitä.⁵²²

Terrorismi siis sidottiin Corrieren esityksissä laajempaan eettis-moraalisen kriisin ongelmaan, jonka juurena pidettiin antifasismien hengen hylkäämistä. Näkemyksessä on paljon yhteistä Scoppolan resistenzasta kumpuavia antifasismien arvoja ja niitä ilmentävää perustuslakia korostavan näkemyksen kanssa. Scoppola näki antifasismien keskeiseksi anniksi eettisen yhtenäisyyden saavuttamisen kokemuksen, jonka turvin resistenzan osapuolet saattoivat löytää yhteisymmärryksen kollektiivisen kurjuuden keskellä ja vieläpä istuttaa nuo arvot perustuslakiin. Myös Corrieren esityksissä nousi esiin

⁵²⁰ Dove sta la speranza?, *Corriere Della Sera* 10.8.1980.

⁵²¹ Dove sta la speranza?, *Corriere Della Sera* 10.8.1980.

⁵²² Dove sta la speranza?, *Corriere Della Sera* 10.8.1980.

näkemyks antifasismista perustuslain luontaisena, oikean tulkinnan kannalta välttämättömänä kontekstina. Scoppolan mukaan resistenزان ja antifasisminkin kontekstin unohtaminen sysäisi perustuslain historiallis-kulttuuriseen tyhjiöön ja veisi siltä potentiaalin toimia identiteetin lähteenä, ja juuri siinä oli myös Corrieren mukaan Italiaa vaivaavan eettis-moraalisen kriisin syy.

Toisaalta Corrieren antifasismikuva tuskin jäisi ilman Galli della Loggia kaltaisen kriittisen lukutavan edustajan kritiikkiä. Corrieren piirtämä kuva vallitsevan nykyhetken kurjuutta vasten tekojen politiikkaa ja eettis-moraalista oikeamielisyyttä ilmentävästä antifasismista sivuuttaa kaikkien todistetut sisäiset ristiriitaisuudet ja edustaa ihanteellisuudessaan kaikkea muuta kuin isänmaan kuolemaksi koitunutta sisällissotaa. Juuri tällaisen ihannoivan antifasismikäsityksen ideologista käyttöä Galli della Loggia tunnetusti piti haitallisena. Tällaisen potentiaalisen kritiikin varalta on kuitenkin todettava, ettei sanomalehtien kirjoittelulta voi olettaa historiantutkimuksen perusteellisuutta. Olennaista on, että pinnallisuudestaan ja ihanteellisuudestaan huolimatta Corrieren osakertomuksessa antifasismia ei käytetty minkään tietyn poliittisen puolueen tai näkökulman legitimoimiseen, vaan poliittista tasoa yleisemmän eettis-moraalisen tason esimerkkinä ja pohjana kritiikille, joka kohdistui kaikkiin italialaisiin. Tässä mielessä Corrieren osakertomus edustaa juuri Scoppolan toivomaa antifasisminkin ja perustuslain politisoitumatonta yritystä palauttaa antifasisminkin ja kansallisen identiteetin luonnollinen yhteys.

5.2.5. Yhteenveto Corrieren terrorismikuvasta

Corrieren tapa esittää terrorismi ilmiönä oli moniulotteisempi ja analyttisempi kuin l'Unitassa. Siinä missä l'Unitassa läpileikkaava näkemys oli, että terrorismi oli ulkoa ohjattu keino parlamentaarisen tilanteen säätelymiseksi ja suurin huomio kiinnitettiin tapoihin ja tapahtumiin, joiden kautta tämä ohjailu tapahtui, käännettiin Corrieressa suurempi huomio ja analyttisempi katse itse operatiivisen tason terroristien ja terroristiryhmien kuvaamiseen. Myös terrorismin syntymistä ja pitkittynyttä esiintymistä selitettiin enemmän niistä käsin. Tavallaan Corrieressa terrorismia käsiteltiin enemmän omana, päivänpolitiikasta ja parlamentaarisesta tilanteesta itsenäisempänä ilmiönään. Seurauksena kulttuuriset, rakenteelliset ja ideologiset elementit saivat suuremman roolin ilmiön selittämisessä, ja Corrieren osakertomuksen terrorismikuvassa onkin useampia yhtymäkohtia Della Portan tekemään tyypittelyyn terrorismin syistä.

Vaikka Corriere piti terroristien ideologioita, tavoitteita ja onnistumismahdollisuuksia utopistisina, korosti lehti heidän ideologisen vakaumuksellisuuden merkityksellisyyttä terrorismin ymmärtämisessä. Niinpä myös Corrieressa mustalla ja punaisella terrorilla katsottiin olevan monia yhdistäviä tekijöitä, jotka eivät kuitenkaan liittyneet niinkään näkemykseen, että kumpaakin tukisi

ulkoapäin jokin salaperäinen klikki, vaan käsitykseen kumpaakin yhdistävistä kulttuurisista ja ideologisista piirteistä. Erityisesti niitä yhdisti voimakas demokratian, tasavallan ja jossain määrin kapitalismin vastaisuus. Lehden osakertomuksessa nämä elementit olivat toista maailmansotaa edeltävien totalitaaristen aatteiden historiallista jatkumoa, jonka ympärille oli muodostunut eräänlainen yhteiskunnan marginaaleissa elävä ideologinen ja kulttuurinen tasku. Tasku muodosti terrorismille kasvualustan, jonka sisällä se saattoi elää latenttina kehittyvän yhteiskunnan keskellä kuin virukset näennäisesti hyvinvoivassa elimistössä. Yhteiskunnallisen ja poliittisen kehityksen ristiriidat ja saumakohdat tuottivat historiallisia tilanteita, jotka vahvistivat taskua ja saattoivat edesauttaa terrorismin purkautumista ja ravisuttamasta virustaudin tavoin koko yhteiskuntaa. Terrorismille otollisen taskun syntyminen ja terrorismin jatkumista edesauttavat ongelmat yhdistettiin lehden osakertomuksessa laajempaan ongelmaan, sotien jälkeiseen antifasismien hengen hylkäämiseen ja sitä seuranneeseen koko kansakuntaa läpileikkaavaan eettis-moraaliseen kriisiin, jonka ratkaiseminen olisi avain terrorismin ja monen muunkin ongelman ratkaisemiseksi.

5.3. Muuttuneet kertomukset

L'Unità ja Corrieren osakertomukset Bolognan iskun yhteydessä erosivat Piazza Fontanan ajoista ja olivat siten tuottamassa ja muokkaamassa toisenlaista kansakunnan suurta kertomusta.

L'Unità osakertomuksen välittämässä tulkinnassa kansakunnan suuresta kertomuksesta terrorismin kanssa kamppaili Piazza Fontanalta tutun ”Resistenzan Italian” korvannut vähemmän linjakas ja monikasvoisempi ”jokamiehen Italia”. Jokamiehen Italian tarinassa keskeisiä toimijoita olivat työväenluokan ja muiden suurten historian voimien sijaan yksilöllisemmin kuvatut työläiset ja kansalaiset. He muodostivat elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan, jonka toimijuutta korosti vertailu hitaaseen ja kankeaan hallintoon ja instituutioihin. Kansaa yhdisti kamppailu paremmasta tulevaisuudesta, joka mahdollistuisi juuri paremman ja tehokkaamman hallinnon myötä. Kansan tulevaisuus oli sidottu demokraattiseen valtioon. Demokraattisen valtion juuret olivat toki edelleen resistenzassa ja antifasismissa, mutta kansan ja valtion suhde perustui niitä selkeämmin sodan jälkeisiin, erityisesti edellisten kymmenen vuoden aikana saatuihin yhtenäisyyttä kasvattaviin kokemuksiin. Iskun jälkihoito ja terrorisminvastaiset mielenosoitukset ja hautajaistapahtuma ilmensivät tätä kansan löytämää yhtenäisyyttä ja sitoutumista demokratiaan.

L'Unità osakertomuksen keskeisenä toiseutena analysoitu terrorismi oli selkeästi ylhäältä ohjattu ilmiö, joka limittyi osaksi elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan kehityksen esteenä olevaa huonon hallinnon ongelmaan. Bolognan isku oli osa kymmenen vuotta vanhaa ketjua, jossa valtiokoneiston syövereihin pesiytynyt klikki ohjaili tukemalla ja suojelemalla terroristiryhmiä tavoitteenaan estää

muutokset poliittisissa voimasuhteissa. Terrorismia ohjailevan klikin vihjailtiin olevan fasistimielinen, mutta Piazza Fontanasta poiketen ideologisuus ei noussut toiseuskuvan keskeiseksi tekijäksi.

Historiallinen kehitys oli l'Unità osakertomuksessa luonteeltaan lähinnä kansalaisten arkista taistelua paremman demokratian ja paremman tulevaisuuden puolesta. Kehitys oli edennyt progressiivisesti ja etenkin viimeisten kymmenen vuoden ajanjakso edusti suurta harppausta eteenpäin. Toisaalta suhtautuminen nykytilanteeseen ja lähitulevaisuuteen oli pessimistinen, joten kehityksen progressiivisuudesta vastaisuudessa ei oltu varmoja. Tulevaisuus demokratiana ei kuitenkaan ollut enää vaakalaudalla. Lähinnä kyse oli siitä saadaanko demokratia toimimaan paremmin vai ei. Mitä historialliseen periodisointiin muuten tulee, olivat l'Unità osakertomuksen historialliset käännekohdat ja merkitykselliset vaiheet samat kuin Piazza Fontanalla. Tarkastelutapa oli kuitenkin sikäli historiattomampi, että nykyhetki ei ollut niin selkeästi menneisyyden jatkumoa. Fasismin, resistenزان ja jälleenrakennuksen kaltaiset ilmiöiden ja tapahtumien merkitys esimerkiksi demokratian ja hyvinvoinnin synnylle toki tunnustettiin, mutta nykyhetkessä käydyn parempaa demokratiaa koskevan kamppailun suhteen ne tarjosivat lähinnä symbolista ja moraalista tukea.

Corrieren osakertomuksessa terrorismin kanssa kamppaili Italia, jota yhdisti vapautta ylläpitävä demokraattinen valtio. Demokratiaa piti pystyssä kollektiivisten sotakokemusten muistojen kumouksellisuutta vastaan rokottama kansa, jonka toimijuutta myös Corrieressa korosti huonosti toimiva hallinto. Iskun jälkityöt ilmensivät Corrieren osakertomuksessa tätä kansan spontaania ymmärtämystä demokratian tärkeydestä. Terrorismi oli Corrieren osakertomuksessa huonosti hallitun modernisaation tuottamien ongelmien purkautumiskanava, jolle menneisyyden aatteet ja ideologiat antoivat muodon. Tällaisena toiseutena terrorismi limittyi osaksi huonoa hallintoa ja huono hallinto osaksi vielä suurempaa toiseutta, eettis-moraalista kriisiä ja siitä seuraavaa poliittista passivoitumista. Tämä suurin toiseus, jota vastaan piti taistella, ei koskenut ainoastaan johtavaa eliittiä vaan koko kansakuntaa. Iskun jälkeisten mielenosoitusten ja lakkojen esittäminen osana liturgiseksi muuttuneen näennäisen toiminnan jatkumoa tuki eettis-moraalisen passivoitumisen uhkakuvaa.

Historiallisen kehityksen suhteen oli Corrieren osakertomuksessa syklisiä elementtejä. Toinen maailmansota ja sitä edeltävät totalitaristiset liikkeet olivat Corrieren osakertomuksen synkkä alkupiste, jonka kurjista kokemuksista sodan jälkeinen positiivinen aikakausi oli alkanut. Resistenza ja antifasismi olivat tarinassa positiivisen kehityksen liikkeelle laittava voima. Valitettavasti pian sodan jälkeen antifasismin yhdistävä ja tervehdyttävä eettis-moraalinen voima oli kuitenkin uhrattu itsekkäisiin tarkoituksiin. Sodan jälkeinen modernisaatio olikin eräänlaista petollisen kehityksen

aikaa. Pinnallisesti hyvältä näyttävä kehitys kantoi mukanaan laajenevan eettis-moraalisen kriisin nemesistä, jonka ilmenemismuotoja huono hallinto ja sen tuottama terrorismikin olivat. Nykyhetki oli Corrieren osakertomuksessa synkkyuden aikaa ja vaikka demokratian tulevaisuus olikin turvattu, ei tulevaisuudesta povattu ruusuista.

Jos verrataan L'Unità:n ja Corrieren osakertomusten rakenteita Thijsin tyypittelyn mukaisesti ja pyritään hahmottamaan niiden valossa kansakunnan suurta kertomusta, piirtyy eteen kuva narratiivisesta luurangosta, jonka suuret rankaluut ovat äkkiseltään selkeät, mutta jonka luukudos tarkemman katselun myötä kärsii jonkinlaisesta hauraudesta. Selkeitä yhteisiä piirteitä, rankaluita, olivat käsitykset demokratian vahvasta asemasta, modernissa mielessä yksilöllisistä kansalaisista ja kansalaisyhteiskunnasta keskeisenä toimijana sekä keskeisistä historian käännekohdista. Yhteisiä piirteitä, jotka kuitenkin kansallisen identiteetin kannalta on tulkittava heikkouksiksi, olivat käsitys huonosti toimivasta hallinnosta sekä pessimistinen kuva tulevaisuudesta. Kansallista identiteettiä tuskin vahvistaa tilanne, jossa ollaan yhtä mieltä asioiden huonosta suunnasta. Jaetut kärsimykset ja ongelmat voivat toki nekin vahvistaa yhteisöllisyyden tunnetta, mutta silloin niiden olemuksesta pitäisi olla jaetusti hyväksyttäviä näkemyksiä ja ratkaisuisia jaettuja visioita ja suunnitelmia. Corriere ja l'Unità kuitenkin näkivät huonon hallinnon syyt eri tavoin: l'Unità poliittis-teknisenä tiettyjen eliittiryhmien vasemmistovastaisuudesta johtuvana ongelmana ja Corriere koko kansakuntaa ravistelevan eettis-moraalisen kriisin seurauksena. Näin ollen myös suunnitelmat ongelmien ratkaisemiseksi olivat kaukana toisistaan: l'Unità vetosi epämääräisesti poliittiseen eliittiin paremman ja vahvemman hallinnon synnyttämiseksi tarkoittaen käytännössä vasemmistijohtoisia hallituksia, Corriere vetosi antifasismien hengessä kaikenkattavaan eettis-moraaliseen vallankumoukseen.

L'Unità:n ja Corrieren osalta voidaan siis sanoa, että julkisen keskustelun tasolla kansakunnan suuren kertomuksen narratiivinen luuranko oli olemassa, mutta sillä oli vakavia heikkouksia. Analyysissä olen myös yrittänyt selvittää, missä määrin l'Unità:n ja Corrieren osakertomukset ilmentävät Galli della Loggian ja Scoppolan näkemyksiä italialaisen kansallisen identiteetin heikkouksien syistä.

Galli della Loggian isänmaan kuolema -teesin mukaan resistenza oli sisällissota ja yritykset löytää antifasismista yhtenäisen identiteetin aineksia perustuvat uuden eliitin pyrkimyksiin legitimoida oma asemansa. Ne olivat ideologisia anakronismeja, joiden toistelu yhdistämisen sijaan vei mahdollisuuden uuden aidomman ja toimivamman italialaisen kulttuurin ja identiteetin synnyttämiseltä. Massat samastuivat kylmän sodan pakosta pinnallisesti uuteen demokraattiseen valtiorakennelmaan, mutta varsinaista käsitystä italialaisesta kansakunnasta ei syntynyt.

Sekä Corrieren että l'Unità osakertomukset ilmentävät Galli della Loggian näkemystä sikäli, että kummassakin resistenza ja antifasismi nähtiin yhdistävänä voimana ja kansakunnan kertomuksen positiivisena alkusysäyksenä, ei sisällissodan kaltaisena kriisinä. Toisaalta resistenزان antifasismien poliittisuus on vähäisempi, kuin Galli della Loggian näkemyksessä. L'Unitàssa selkein muutos on juuri resistenزان ja antifasismien muuttuminen aiempaa symbolisemmaksi; ”jokamiehen Italia” ei ollut enää ”Resistenزان Italia”. Corrieressa antifasistinen yhtenäisyys oli esimerkki eettis-moraalisella, poliittisiin kantoihin riippumattomalla tasolla. Analyysin tuloksia voi myös niiltä osin pitää Galli della Loggian teesien kanssa yhtenevinä, tai ainakin ristiriidattomina, että mitään vaihtoehtoista uutta italialaisen kulttuurin ja identiteetin mallia ei aineistosta löydy. Merkitykseltään vähentyneen antifasismien tilalle ei l'Unitàssa noussut mitään uutta, pikemminkin näkökulma muuttui historiattommaksi. Corrieressa suurin muutos suhteessa Piazza Fontanan melko abstraktiin ja kiintopisteettömään kertomukseen on juuri antifasismien nousu.

Scoppolan antifasistisen teesin mukaan resistenza alkoi sisällissotana, mutta jaettuna kriisikokemuksena se lopulta yhdisti italialaisia aina ruohonjuuritasolta politiikkaan. Perustuslaki on osoitus antifasistisesta yhtenäisyydestä, joka kantaa mukanaan italialaisuuden arvoja, mutta sen toimiminen kansallisen identiteetin lähteenä edellyttää sille luontaisen resistenزان kriisin ja kristillisen arvopohjan muodostaman historiallisen asiayhteyden ymmärtämystä. Heikkoa kansallista identiteettiä Scoppola selittää tämän ymmärryksen heikkenemisellä. Heikkenemisen syitä olivat resistenزان ylipolitisoitumista seuraava aiheesta vaikeneminen, maallistuminen sekä moderni ideologiakriittisyys.

Perustuslaki oli merkittävä yhdistävä tekijä kummankin lehden osakertomuksissa. Mitä sen historiallisen asiayhteyden ymmärtämiseen tulee, tarjoaa aineisto maallistumisen suhteen pohjaa vain hyvin varovaisille tulkinnoille. Merkinä maallistumisen aiheuttamasta perustuslain historiallisen asiayhteyden ymmärryksen rapautumisesta voisi pitää sitä, että kristillinen näkökulma ei nouse millään tapaa esiin aineistossa. Ideologiakriittisyyden suhteen aineisto ei tarjoa pohjaa ehdottomille tulkinnoille, joskin luokkanäkökulman laajenemista kansalaisnäkökulmaksi voi pitää tietyllä tapaa ilmentymänä vähemmän ideologisesta tarkastelutavasta. Resistenزان ja antifasismien merkityksen väheneminen l'Unitàssa saattaa osittain ilmentää vaikenemista ylipolitisoituneesta aiheesta, ainakin kontrasti Piazza Fontanan aikaiseen hyvin poliittiseen tulkintaan on merkittävä. Toisaalta aiheen nousu merkittävämpään rooliin Corrieren osakertomuksissa suorastaan sotii hiljentymisteesiä vastaan. Etenkin kun Corrieren näkemys resistenزان ja antifasismien eettis-moraalisesta merkityksestä ja sota-ajan tuottamasta demokraattisesta kypsyydestä on lähes täysin identtinen Scoppolan näkemyksen kanssa.

Analyysin tulokset ovat siten yhdenmukaisia tutkimuksen tasolla vaikuttavan italialaisten heikkoa kansallista identiteettiä koskevan yleisen johtopäätöksen kanssa. Kylmän sodan jälkeisessä tutkimuksessa vallitsevaan kriittisen ja uudenlaisen antifasistisen näkökulman väliseen kiistaan, jota Galli della Loggiana ja Scoppolan näkemykset tässä työssä edustavat, ne eivät kuitenkaan tuo selkää ratkaisua.

6. Johtopäätökset

Kaksi italialaista historioitsijaa ja professoria, Ernesto Galli della Loggia ja Aldo Schiavone, kävivät 2010 –luvun kynnyksellä keskustelua Italian ja italialaisuuden tilasta. Keskustelu litteroitiin myös kirjaseksi *Pensare l'Italia* (Ajatella Italiaa). Siitä löytyy kaksi mielenkiintoista sitaattia, joihin tiivistyvät myös tämän tutkielman lähtökohdat. Ensimmäinen sitaateista on Galli della Loggian käsialaa. Avauspuheenvuorossaan sodan aikana (1942) syntynyt professori pohtii sukupolvensa suhdetta Italiaan ja italialaisuuteen:

Kuulun – tai uskon voivani sanoa, että kuulumme kumpikin – sukupolveen, joka on vasta myöhemmin löytänyt Italian. Me olemme itse asiassa kasvaneet enimmäkseen vakaumuksessa, että oli jo mahdollista, tietyllä tapaa jopa pakollista, olla maailmankansalaisia. Milloin ymmärsimme, ettei asia ole näin? Ehkä silloin, kun tunsimme, että siinä sääälissä petollisella tavalla terroristi-iskussa tapettua karabinieeria tai poliisia kohtaan oli jotakin, joka herätti meissä odottamatonta yhteenkuuluvuuden tunnetta.⁵²³

Galli della Loggia jatkoi puheenvuoroaan listaamalla muitakin tapahtumia ja aiheita, jonka äärellä käsitys kansallisen yhteenkuuluvuuden tunteesta saattoi saada muotonsa, mutta terrorismi oli ensimmäinen. Myös tässä tutkimuksessa lähdettiin liikkeelle olettamuksesta, että terrorismi oli mahdollista kohdata ja käsittää uhkana, jonka aiheuttamia tuntemuksia voitiin luontevasti kuvata kansallisen merkityksenantojärjestelmän puitteissa, kansallisen ajattelun kielellä. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda lisävaloa siitä, miten terrori-iskujen aiheuttama spontaani yhteenkuuluvuuden tunne sai julkisen keskustelun tasolla kertomuksellisen muotonsa.

Toinen tutkimuksen olennainen lähtökohta oli kansallistunteen käsittäminen osana sosiaalista identiteettiä, joka on jatkuvan ympäristön kanssa käydyn sosiaalisen vuorovaikutusprosessin jatkuvasti muuttuva tulos. Sosiaalinen identiteetti rakentuu jatkuvasti uudelleen muun muassa erilaisia toiseuksia (kuten terrorismia) vasten piirtyvänä käsityksenä ”itsestä” tai ”meistä”. Ympäristön muutosten ja uusien merkittävien toiseuksien myötä sosiaalinen identiteetti elää ja hengittää muuttuvaa ympäristöä. *Pensare l'Italian* toinen mielenkiintoinen sitaatti liittyykin juuri identiteetin historialliseen luonteeseen. Todettuaan yhdessä keskustelukumppaninsa kanssa italialaisten tarvitsevan tulevaisuuden haasteista selviämiseen vahvaa identiteettiä, tarjoaa Schiavone yhden ytimekkäimmistä kuulemistani identiteetin määritelmistä, joka kuvaa myös tämän työn taustalla ollutta käsitystä:

Identiteetti ei ole maasta kaivettu fossiili, jota pitäisi säilyttää kuin reliikkiä, jota suojellaan kaikelta ulkoiselta vaikutukselta. Identiteettiä – niin kansojen kuin yksilöidenkin – työstetään ja uudistetaan päivittäin: se on kirjoitettu historian tuuliin, ei kerralla annettuihin yhteenkuuluvuuden juuriin.⁵²⁴

⁵²³ Galli della Loggia & Schiavone 2011, 3.

⁵²⁴ Galli della Loggia & Schiavone 2011, 142.

Identiteetin ja ympäristön elimellisen yhteyden takia tässä työssä on kiinnitetty paljon huomiota ympäristön muutokseen. Italia oli toisen maailmansodan päättyessä maa, jonka olot olivat monin paikoin säilyneet lähes muuttumattomina aina risorgimentosta lähtien. Seuraavat vuosikymmenet todistivat vuorostaan suurta ja kokonaisvaltaista muutosta, historian tuulten navakkaa puhuria, joka merkitsi valtaosalle italialaisia valtavaa mullistusta sekä materiaalisessa että sosiaalisessa ympäristössä. Tätä modernisaationa tunnettua muutosprosessia on tässä työssä esitelty yhteiskunnan teollistumisen ja jälkiteollistumisen käsitteiden kautta. Niin vanhat arvot, asenteet, uskomukset kuin sosiaaliset suhteetkin kokivat niiden myötä isoja muutoksia. Prosessi on tutkimusasetelman kannalta erittäin oleellinen, sillä sekä terrorismi että tavat kertoa kansallista kertomusta terrorismin aiheuttamista tuntemuksista olivat elimellisessä yhteydessä siihen. Myös tutkimuskohteeksi valikoituneet iskut sijoittuivat muutosprosessin taitoskohtiin: Piazza Fontanan isku modernisaation teollisen vaiheen kliimaksiin ja Bolognan isku välittömästi jälkiteollistumisen vaikeiden synnytystuskien jälkeiseen aikaan.

Lisäksi läpi työn analyysille tarjosivat eräänlaista taustavaloa italialaisten kansallista identiteettiä koskevan tutkimuskirjallisuuden pääsuuntia edustavien tutkijoiden näkemykset ja kansallisen identiteetin eri historialliset lukutavat.

Tutkimuksen analyysi on suoritettu edellä kuvailuista lähtökohdista. Analyysin tulokset ovat olleet moninaisia ja niitä on esitelty eri kannoilta. Moneuden takaa on hahmoteltavissa joitakin samansuuntaisia päälinjoja. Merkittävin päälinja on yleisen tason näkökulmamuutos l'Unitàn ja Corrieren tavoissa tuottaa kansakunnan kertomusta. Kyseessä on muutos suhteellisen polarisoituneista, politisoituneista ja selvärajaisista modernille aikakaudelle tyypillisiin suuriin ideaaleihin sitoutuneista näkökulmista kohti jälkiteolliselle aikakaudelle tyypillistä vähemmän selvärajaista panoraamaa.

L'Unitàn kohdalla Piazza Fontanan luokkapohjainen ja läpitunkevalla tavalla antifasistiseen lukutapaan pohjautuva näkökulma korvautui Bolognassa löyhemmin vasemmistolaisella kansalaisnäkökulmalla. Corrieressa muutoksen kaari kulki Piazza Fontanan melko universalilla ja abstraktilla tasolla liikkuvasta klassisen liberalismiin mukaisesta näkökulmasta kohti Bolognan historiallisempaa ja sosiaalisille selityksille avoimempaa kerrontatapaa. Toisin sanoen luokkiin ja universaaliarvoihin perustuvat tavat antaa kansalliselle yhteenkuuluvuudelle merkityksiä korvautuivat kummassakin lehdessä yksilöllisemmillä ja moniäänisemmillä tavoilla.

Muutoksen suuruutta ei ole syytä ylikorostaa ja on huomioitava, että kyseessä oli ennen kaikkea *kerrontatavassa* ilmenevä muutos. Kerronnan elementit pysyivät melko lailla samoina, mutta niiden

käyttötapa muuttui. Muutos näkyi erityisesti kolmessa asiassa. Toimijuuselementin suhteen, eli tavoissa kuvata terrorismin muodostamaa ”toiseutta” vastaan piirtyvää ”meitä”, mahtui kummassakin lehdessä Bolognan iskun yhteydessä ”meidän” alle limittäin entistä laajempi identiteettien kirjo sukupuolen, iän ja ammatin kaltaisten asioiden noustessa aiempaa selkeästi keskeisempään rooliin. Myös terrorismin edustamaa toiseutta koskevat kerrontatavat heijastelivat muutosta vähemmän selvärajaiseen kerrontatapaan. L’Unità’n Piazza Fontanalla maalaama luokkaviholliskuva lientyi kuvaksi pienen ja epämääräisen poliittisen klikin ohjailemaksi politiikan häirinnäksi, Corrieren aiempaa crocelaista fasismiselitystä mukailevaa moraalisen sairastumisen teoriaa mukaileva kuva muuttui käsitykseksi egoistisen individualismin kasvuna näkyvän eettis-moraalisen kriisin ja vaikean modernisaation aiheuttamien sosiaalisten epäkohtien seurauksista. Toimija- ja toiseuskertomusten ohella kolmas mielenkiintoinen muutos oli resistenzan vapautuminen eräänlaiseksi symboliseksi resurssiksi, joka oli tulkittavissa ja käytettävissä aiempaa vapaammin. L’Unitàssa resistenza muuttui kaiken läpileikkaavasta nykyhetken määrittäjästä uhrautuvuuden ja toivon symboliksi. Corrieressa resistenzasta vaikeneminen korvautui resistenzan eettis-moraalista ulottuvuutta korostavalla muistolla, jonka unohtaminen sidottiin sosiaaliseen kehitykseen.

Lopuksi analyysin tuloksia voi peilata myös yleiseen keskusteluun Italian ja italialaisten kansallisen identiteetin tulevaisuudesta, olihan peruste Italian valikoitumiselle tutkimuskohteeksi juuri maine heikosta kansallisesta identiteetistä. Tutkimuksen tulokset tältä osaa ovat kaksijakoiset. Toisaalta analyysin tulokset vahvistavat käsitystä, että italialaisten kansallinen identiteetti etenkin valtiosuhteen osalta oli heikko läpi linjan. Corrieren ja l’Unità’n kirjoituksissa kummankin analysoidun iskun yhteydessä yksi perustavanlaatuinen elementti oli käsitys huonosta hallinnosta. Pelko oman valtion eliitin tai sen osan moraalisesta rappiosta ja petoksesta näytti olevan alati läsnä. Perustavanlaatuinen epäluottamus eliittiin ja eliitin kyvyttömyys jalostaa kulttuurista yhtenäisyyttä aidosti toimivaksi poliittiseksi yhtenäisyydeksi eli valtioksi on mielenkiintoinen tarinakaava, joka näyttää asettuvan osaksi vuosisatojen mittaista traditiota. Italian valtiollista yhtenäisyyttä pohtineet ajattelijat Macchiavellista Gramsciin ja Galli della Loggiaan ovat olleet huolissaan riittävän vahvan ruhtinaan, puolueen tai muun massoja yhdistämään kykenevän voimatekijän puuttumisesta sekä siitä seuraavasta tilanteesta, jossa kulttuurinen ja poliittinen yhtenäisyys eivät kohtaa. Jos kansallista identiteettiä lähestytään tällaisesta valtiiovetoisesta vahvan poliittisen yhtenäiskulttuurin näkökulmasta, oli italialaisten kansallinen identiteetti myös tämän tutkimuksen perusteella heikko.

Toisaalta voidaan kysyä, kuinka olennaista heikon valtiosuhteen valittelu on enää 2010-luvun globaalissa maailmassa, missä yksittäisten kansallisvaltioiden yhtenäisyys ja merkitys yleensä pikemminkin vähenee kuin kasvaa. Eikö asiaa voi ajatella niin päin, että juuri vahvan valtiokeskeiset

ja yhtenäiset identiteetit ovat paljon haavoittuvaisempia globalisaation kaltaisten historian tuulten puhureissa, kuin löyhemmin valtiosidonnaiset ja vähemmän tiukkarajaiset identiteetit, jotka todennäköisemmin joustavat pahemmissakin historian myrskyissä? Tai jos kysymys käännetään nationalismitutkimuksen termistölle: entä jos kansallistunne ei olekaan modernistien näkemyksen mukaisesti pääasiassa modernina aikana keksitty ja kansaan indoktrinoitu tunne, vaan etnosymbolistien näkemysten mukainen syvemmällä kulttuurisella tasolla vaikuttava, aikaisempiin myyttirakenteisiin, historiallisiin muistoihin, arvoihin ja symboleihin perustuva tunne? Jos kansallista identiteettiä lähestytään tällaisesta näkökulmasta, ei italialaisten kansallinen identiteetti ehkä olekaan niin heikko ja tämänkin tutkimuksen tuloksia voidaan tarkastella toiselta kantilta. Heikon valtiosuhteen ulkopuolella kansan eli tavallisten italialaisten yhtenäisyyttä ei missään vaiheessa problematisoitu tai asetettu kyseenalaiseksi, vaan pikemminkin kansan ja kansalaisten toimet piirtyivät kummankin iskun tapauksissa vahvoiksi yhtenäisyyden osoituksiksi hetkillä, jolloin sellaisia todella tarvittiin.

Oli niin tai näin, kokonaisuudessaan on mielestäni perusteltua sanoa, että tutkimusasetelma, analyysi ja sen tulokset muodostivat toimivan kokonaisuuden. Terrori-iskujen aiheuttamia tuntemuksia purettiin ja merkityksellistettiin kansallisesta näkökulmasta ja alati muuttuvaa kansallista näkökulmaa ja käsitteistöä luoden, ja annettuja merkityksiä oli mahdollista hahmottaa valittujen elementtien varaan muodostuvana kertomuksena. Lisäksi analyysi paljasti kertomistavassa vuosien 1969 ja 1980 välillä tapahtuneen muutoksen, jonka voi tulkita heijastelevan yhteiskunnallista muutosta modernin teollisen vaiheen kautta jälkiteolliseen aikaan.

Kahden päivälehdien ja kahden iskun yhteyteen rajautuneessa tutkimuksessa on toki kysymys vain pintaraapaisusta, mutta se tarjoaa mahdollisuuden ja näkökulmia jatkotutkimukselle italialaisten kansallisesta identiteetistä. Yksi jatkomahdollisuus olisi nyt noudatetun lähestymistavan syventäminen ja laajentaminen esimerkiksi ottamalla tarkastelun alle muita julkisen keskustelun areenoita ja useampia terrori-iskuja. Toinen vaihtoehto olisi astua terrorismiteeman ulkopuolelle ja tutkia julkista diskurssia muiden kansallisen identiteetin kannalta hedelmällisten teemojen, kuten erilaisten kansallisten muistopäivien yhteydessä. Kolmas vaihtoehto, joka on myös sovellettavissa kahteen edelliseen, olisi vertailevan tutkimuksen tekeminen toisten samanlaisten kokemusten kanssa painineiden maiden, kuten Saksan kanssa.

7. Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Corriere Della Sera (Corriere), 13.12.1969-31.12.1969, 3.8.1980-31.8.1980

l'Unità, 13.12.1969-31.12.1969, 3.8.1980-31.8.1980

Kirjallisuus

Allum, Percy, 'Italian society transformed'. Teoksessa McCarthy, Patrick (toim.), *Italy since 1945*. Oxford University Press: New York, 2000, s. 10-41.

Allum, Percy, 'Uniformity Undone: Aspects of Catholic Culture in Postwar Italy'. Teoksessa Baransky, Zygmunt G. & Lumley, Robert (toim.), *Culture and Conflict in Postwar Italy*. The Macmillan Press: Basingstoke, 1990, s. 79-96.

Anderson, Benedict. *Kuvitellut Yhteisöt*. Suomentanut englannin kielestä Joel Kuortti. Vastapaino: Tampere, 2007.

Aronsson, Peter & Fulsås, Narve & Haapala, Pertti & Jensen, Bernard Eric, 'Nordic National Histories'. Teoksessa Berger, Stefan & Lorenz, Chris (toim.), *The Contested Nation, Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2008, s. 256-282.

Billig, Michael. *Banal Nationalism*. Sage: Lontoo, 2011 (11. painos).

Burr, Vivien. *An Introduction to Social Constructionism*. Routledge: London, 1995.

Clementi, Marco. *La Pazzia di Aldo Moro*. Odradek/Rizzoli: Rooma, 2008.

Colarizi, Simona. *Storia dei Partiti nell'Italia Repubblicana*. Laterza: Roma-Bari, 1997.

Corner, Paul, 'Italy 1915-1945: Politics and Society'. Teoksessa Holmes, George (toim.), *Oxford Illustrated History of Italy*. Oxford University Press: New York, 1997, s. 264-290.

Davis, John A, 'Italy 1796-1870: The age of the Risorgimento'. Teoksessa Holmes, George (toim.), *The Oxford Illustrated History of Italy*. Oxford University Press: New York, 1997, s. 177-209.

- De Felice, Renzo. *Interpretations of Fascism*. Kääntänyt englanniksi italiasta Brenda Huff Everett. Harvard University Press: Cambridge, Yhdysvallat, 1977.
- Della Porta, Donatella, 'Gli Anni del Terrorismo'. Teoksessa *Storia della Società Italiana, Vol. 25, Nuovi Equilibri e Nuove Prospettive*. Teti: Milano, 1990. (Della Porta 1990a)
- Della Porta, Donatella. *Il terrorismo di sinistra*. Il Mulino: Bologna, 1990. (Della Porta 1990b)
- Della Porta, Donatella & Rossi, Maurizio. *Cifre crudeli, Bilancio dei terrorismi italiani*. Istituto di studi e ricerche "Carlo Cattaneo": Bologna, 1984.
- Deneckere, Gita & Weltskopp, Thomas, 'The 'Nation' and 'Class': European National Master Narratives and Their Social 'Other''. Teoksessa Berger, Stefan & Lorenz, Chris (toim.), *The Contested Nation, Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2008, s. 135-170.
- Dickie, John, 'Imagined Italies'. Teoksessa Forgacs, David & Lumley, Robert (toim.), *Italian Cultural Studies, An Introduction*. Oxford University Press: New York, 1996, s. 19-33.
- Eskola, Seikko. *Yhdysvaltain lehdistö ja Suomen kriisi. Keväästä 1941 Pearl Harboriin: tutkimus kansainvälisestä tiedonvälityksestä*. Suomen Historiallisen Seuran julkaisu 92, Helsinki 1973.
- Eve, Michael, 'Comparing Italy: The case of Corruption'. Teoksessa Forgacs, David & Lumley, Robert (toim.), *Italian Cultural Studies, An Introduction*. Oxford University Press: New York, 1996, s. 34-51.
- Ferraresi, Franco. *Minacce alla Democrazia, La Destra Radicale e la Strategia della Tensione in Italia nel Dopoguerra*. Feltrinelli: Milano, 1995.
- Forgacs, David, 'The Italian Communist Party and Culture'. Teoksessa Baranski, Zygmunt G. & Lumley, Robert (toim.), *Culture and Conflict in Postwar Italy*. The Macmillan Press: Basingstoke, 1990, s. 97-114.
- Franzinelli, Mimmo. *La Sottile Linea Nera, Neofascismo e Servizi Segreti da Piazza Fontana a Piazza Della Loggia*. Rizzoli: Milano, 2008.
- Galli, Giorgio. *Storia del Partito Armato*. Rizzoli: Milano, 1986.
- Galli della Loggia, Ernesto. *L'Identità Italiana*. Storica Paperbacks 70. Il Mulino: Bologna, 2010 (1998) (2. painos).

- Galli della Loggia, Ernesto. *La Morte della Patria*. Economica Laterza 140. Laterza: Bari, 2008 (4. painos).
- Galli della Loggia, Ernesto & Schiavone, Aldo. *Pensare l'Italia*. Vele 69. Einaudi: Torino, 2011.
- Ganser, Daniele. *Naton salaiset armeijat, Operaatio Gladio ja terrorismi Länsi-Euroopassa*. Suomentanut englannin kielestä Lauri Itäkannas. Like: Helsinki, 2009.
- Gentile, Emilio, 'Renzo De Felice: A Tribute', *Journal of Contemporary History* (2/1997), s. 139-151.
- Ginsborg, Paul. *Storia d'Italia dal dopoguerra a oggi*. Piccola Biblioteca Einaudi. Einaudi: Torino, 2006 (1989).
- Graziani, Augusto. *Lo Sviluppo dell'Economia Italiana- dalla Ricostruzione alla Moneta Europea*. Bollati-Boringhieri: Torino, 1998.
- Habermas, Jürgen. *The Inclusion of the Other. Studies in Political Theory*. Polity Press: Cambridge, 1999.
- Hall, Stuart. *Identiteetti*. Suomentaneet ja toimittaneet englannin kielestä Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Vastapaino: Tampere, 2002 (4. painos).
- Harisalo, Risto. *Liberalismi ja Vapaus: katsaus vapauden yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin*. Tampere University Press: Tampere, 2009. [<http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7970-0>] Luettu 5.12.2013.
- Harisalo, Risto & Aarrevaara, Timo & Stenvall, Jari & Virtanen, Petri. *Julkinen toiminta – Julkinen politiikka*. Tampere University Press: Tampere, 2007.
- Harper, John L., 'Italy And The World Since 1945'. Teoksessa McCarthy, Patrick (toim.), *Italy since 1945*. Oxford University Press: New York, 2000, s. 95-117.
- Hentilä, Seppo, 'Historiapolitiikka – Holocaust ja historian julkinen käyttö'. Teoksessa Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.), *Jokapäiväinen historia*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki 2001, s. 26-49.
- Hentilä, Seppo, 'Historian julkinen käyttö'. *Tieteessä tapahtuu* 5/1998. <http://www.tieteessatapahtuu.fi/985/hentila.htm>
- Heywood, Andrew. *Politics*. Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2013 (4. painos).

Hine, David, 'Italy since 1945'. Teoksessa Holmes, George (toim.), *The Oxford Illustrated History of Italy*. Oxford University Press: New York, 1997, s. 320-347.

Lehtonen, Mikko, 'Kokeiluja tekstilaboratoriossa: Roland Barthesin semiotiikka'. Teoksessa Mörä, Tuomo, Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.), *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Gaudeamus: Helsinki, 2004, s. 291-314.

Lorenz, Chris, 'Representations of Identity: Ethnicity, Race, Class, Gender and Religion. An Introduction to Conceptual History'. Teoksessa Berger, Stefan & Lorenz, Chris (toim.), *The Contested Nation, Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2008, s. 60-74.

Lowe, Norman. *Mastering Modern World History*. Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2005 (4. painos).

Lumley, Robert. *Dal '68 Agli Anni di Piombo, Studenti e Operai nella Crisi Italiana*. Giunti: Firenze, 1998.

Lumley, Robert, 'Peculiarities of the Italian Newspaper'. Teoksessa Forgacs, David & Lumley, Robert (toim.), *Italian Cultural Studies, An Introduction*. Oxford University Press: New York, 1996, s. 199-215.

Lumley, Robert, 'Challenging Tradition: Social movements, Cultural Change and the Ecology Question'. Teoksessa Baranski, Zygmunt G. & Lumley, Robert (toim.), *Culture and Conflict in Postwar Italy*. The Macmillan Press: Basingstoke, 1990, s. 115-136.

Lyttleton, Adrian, 'Politics and Society 1870-1915'. Teoksessa Holmes, George (toim.), *The Oxford Illustrated History of Italy*. Oxford University Press: New York, 1997, s. 235-263.

Manconi, Luigi. *Terroristi Italiani, Le Brigate Rosse e La Guerra Totale 1970-2008*. Rizzoli: Milano, 2008.

McCarthy, Patrick, 'The Church in Postwar Italy'. Teoksessa McCarthy, Patrick (toim.), *Italy since 1945*. Oxford University Press: New York, 2000, s. 133-152.

Michels, Robert. *Puoluelaitos nykyajan demokratiassa*. Suomentanut saksan kielestä Timo Kyntäjä. WSOY: Helsinki, 1986.

Nowell-Smith, Geoffrey, 'Italy: Tradition, Backwardness and Modernity'. Teoksessa Baranski, Zygmunt G. & Lumley, Robert (toim.), *Culture and Conflict in Postwar Italy*. The Macmillan Press: Basingstoke, 1990, s. 50-62.

Orsini, Alessandro. *Gramsci e Turati. Le due sinistre*. Storia e società. Rubbettino, 2012.

Orsini, Alessandro. *Anatomia delle Brigate Rosse, Le Radici Ideologiche del Terrorismo Rivoluzionario*. Storia e Società. Rubbettino, 2009.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi, 'Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena'. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.), *Nationalismit*. WSOY: Helsinki, 2005, s. 14-45.

Pansa, Giampaolo. *L'Utopia Armata*. Mondadori: Milano, 1992.

Parker, Simon, 'Political Identities'. Teoksessa Forgacs, David & Lumley, Robert (toim.), *Italian Cultural Studies, An Introduction*. Oxford University Press: New York, 1996, s. 107-128.

Pasquino, Gianfranco, 'Political Development'. Teoksessa McCarthy, Patrick (toim.), *Italy Since 1945*. Oxford University Press: New York, 2000, s. 69-94.

Passerini, Luisa, 'Gender Relations'. Teoksessa Forgacs, David & Lumley, Robert (toim.), *Italian Cultural Studies, An Introduction*. Oxford University Press: New York, 1996, s. 144-159.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne. *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino: Tampere, 2009.

Pratt, Jeff, 'Catholic Culture'. Teoksessa Forgacs, David & Lumley, Robert (toim.), *Italian Cultural Studies, An Introduction*. Oxford University Press: New York, 1996, s. 129-143.

Rousseau, Jean-Jacques. *Yhteiskuntasopimuksesta*. Suomentanut ranskan kielestä J.V. Lehtonen. Karisto: Hämeenlinna, 1998 (4. painos).

Salovaara-Moring, Inka, 'Kohti mielikuvien maantiedettä: David Harvey ajan ja paikan teoreetikkona'. Teoksessa Mörä, Tuomo, Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.), *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Gaudeamus: Helsinki, 2004, s. 185-205.

Santambrogio, Giovanni, 'Il Mondo del Giornalismo Contemporaneo'. Teoksessa Farinelli, Giuseppe & Paccagnini, Ermanno & Santambrogio, Giovanni & Ida Villa, Angela (toim.), *Storia del Giornalismo Italiano, Dalle Origini ai Nostri Giorni*. Utet: Torino, 1997, s. 313-489.

- Saukkonen, Pasi, 'Kansallinen identiteetti'. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.), *Nationalismit*. WSOY: Helsinki, 2005, s. 90-105.
- Scoppola, Pietro. *25. Aprile. Liberazione*. Einaudi Contemporanea 35. Einaudi: Torino, 1995.
- Suvanto, Pekka, 'Sanomalehdistö Historian Tutkimuksessa'. Teoksessa Suvanto, Pekka (toim.), *Yleisen historian lähteet ja niiden käyttö*. Gaudeamus: Helsinki, 1977, s. 87-109.
- Teräväinen, Erkki. *Huomioita lehdistöstä historian tutkimuksen kohteena*. Artikkeleita historiasta ja lehdistöstä 1, 2008. [<http://www.ango.fi/userData/ango/dokumentit/lehdisto1pdf.pdf>]. Luettu 19.8.2013.
- Thijs, Krijn, "The Metaphor of the Master: 'Narrative Hierarchy' in National Historical Cultures of Europe". Teoksessa Berger, Stefan & Lorenz, Chris (toim.), *Contested Nation: Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2008, s. 60-74.
- Torvinen, Taimi. *Ulkomaisen sanomalehdistön historia*. Weilin + Göösin kirjapaino: Espoo, 1982.
- Travis, D.J., 'Communism in Modena: the Provincial Origins of the Partito Comunista Italiano (1943-1945)', *The Historical Journal* (4/1986), s. 875-895.
- Vuorinen, Marja, 'Herrat, hurrit ja ryssän kätyrit – suomalaisuuden vastakuvia'. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.), *Nationalismit*. WSOY: Helsinki, 2005, s. 246-264.
- Ward, Colin. *Anarchism: a very short introduction*. Oxford University Press: Oxford, 2004.
- Weber, Max, 'Politiikka ammattina ja kutsumuksena'. Teoksessa Weber, Max, *Tiede ja Poliittikka, Kutsumus ja Ammatti*. Suomentaneet saksan kielestä Tapani Hietaniemi ja Risto Hannula. Vastapaino: Tampere, 2009, s. 69-150.
- Whittam, John, 'Review Article: Fascism and Anti-Fascism in Italy: History, Memory and Culture', *Journal of Contemporary History* (1/2001), s. 163-171.
- Zamagni, Vera, 'Evolution of The Economy'. Teoksessa McCarthy, Patrick (toim.), *Italy since 1945*. Oxford University Press: New York, 2000, s. 42-68.

Liite 1. Vaalitulosten kehitys Italiassa vuosina 1948-1983

Vaalitulosten yleinen kehitys

	1948	1953	1958	1963	1968	1972	1976	1979	1983
Psiup,Pdup, Dp					4,4%	1,9%	1,5%	1,4%	1,7%
Pr							1,1%	3,4%	2,2%
Pci		22,6%	22,7%	25,3%	26,9%	27,1%	34,4%	30,4%	29,9%
Kansanrintama (Pci & Psi)	31,0%								
Psi		12,7%	14,2%	13,8%		9,6%	9,6%	9,8%	11,4%
Psu					14,5%				
Psdi	7,1%	4,5%	4,6%	6,1%		5,1%	3,4%	3,8%	4,1%
Pri	2,5%	1,6%	1,4%	1,4%	2,0%	2,9%	3,1%	3,0%	5,1%
Dc	48,5%	40,1%	42,4%	38,3%	39,1%	38,7%	38,7%	38,3%	32,9%
Pli	3,8%	3,0%	3,5%	7,0%	5,8%	3,9%	1,3%	1,9%	2,9%
Pmn	2,8%	6,9%	4,9%	1,7%	1,3%				
Msi ja Pmn						8,7%	6,1%		
Msi, Msi-Dn	2,0%	5,8%	4,8%	5,1%	4,4%			5,3%	6,8%
Muut	2,4%	2,8%	1,6%	1,3%	1,5%	2,1%	0,8%	2,6%	3,3%

Lähde: Ginsborg 2006, 594.

Dc:n ja vasemmistopuolueiden voimasuhteiden kehitys lyijyn vuosina.

	Dc	Pci	Psi	Pci + Psi
1968	39,1%	26,9%	14,5%	41,4%
1972	38,7%	27,1%	9,6%	36,7%
1976	38,7%	34,4%	9,6%	44,0%
1979	38,3%	30,4%	9,8%	40,2%
1983	32,9%	29,9%	11,4%	41,3%

Lähde: Ganser 2009, 378.

Liite 2. Terrorismin uhrimäärien kehitys 1969-1990.

Terroristi-iskujen kuolonuhrit 1969-1990

Toteuttaja	1969-1975	1976-1980	1981-1985	1986-1990	Yhteensä
Oikeisto	7	23	21	0	51
Vasemmisto	15	91	30	5	141
Attentaatti	50	85	0	0	135
Yhteensä	72	199	51	5	327

Lähde: Manconi 2008, 23.

Liite 3. Lehtikuvat lyijyn vuosien terrorismikuvan muokkaajina

Lyijyn vuosien symboliksi noussut kuva vuoden 1977 liikkeen aktivistista mielenosoituksesta Milanossa 14.5.1977. Aktivisti osoittaa aseella via De Amiciksen toiseen päähän, jossa mellakkapoliisi on ryhmittäytynyt. Mielenosoituksessa yksi poliisi kuoli mielenosoittajien luodista. Tämän *Corriere d'Informazione* n kannessa esiintyneen kuvan kaltaisilla lehtikuvilla oli tärkeä merkitys italialaisten terrorismikuvan muodostumiseen.

Lähde: http://it.wikipedia.org/wiki/Anni_di_piombo [luettu 27.2.2014]